

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΠΜΣ ΓΕΝΙΚΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΔΙΚΑΙΟΥ - ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΟΠΟΙΗΣΗ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΙΔΙΩΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

«Η Προσβολή της Προσωπικότητας στο Διαδίκτυο»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
Φωτεινής Εμμ. Μαρκάκη

Επιβλέπων καθηγητής: Άγγελος Μπώλος, λέκτορας
ΑΘΗΝΑ, ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2009

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΠΜΣ ΓΕΝΙΚΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΔΙΚΑΙΟΥ - ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΟΠΟΙΗΣΗ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΙΔΙΩΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

«Η Προσβολή της Προσωπικότητας στο Διαδίκτυο»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
Φωτεινής Εμμ. Μαρκάκη

Επιβλέπων Καθηγητής: Άγγελος Μπώλος, Λέκτορας

Μέλη εξεταστικής επιτροπής:

Βασίλειος Δούβλης, Καθηγητής
Χριστίνα Χριστοπούλου-Καραφλού, Λέκτορας

ΑΘΗΝΑ, ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2009

Η εικόνα του εξωφύλλου αγοράστηκε από τον διαδικτυακό τόπο www.dreamstime.com και συγκεκριμένα από το μέλος *sanipphoto*. Η επεξεργασία του (ως προς την προσθήκη των ονομάτων κ.λπ.) έγινε από το ψηφιακό κέντρο Spot (www.spotprint.gr)

Πρόλογος

Στην παρούσα εργασία αναπτύσσεται η θεματική της προσβολής της προσωπικότητας στο Διαδίκτυο. Η προσωπικότητα του ανθρώπου διαθέτει ποικίλες εκφάνσεις, και ως εκ τούτου, η παρούσα εργασία δε θα μπορούσε να είναι λιγότερο πολυδιάστατη τη στιγμή που εξετάζει τις διάφορες πτυχές του δικαιώματος της προσωπικότητας οι οποίες υφίστανται προσβολή από τις υπηρεσίες της κοινωνίας της πληροφορίας στο Διαδίκτυο. Η ανάπτυξη του παρόντος πονήματος γύρω από αυτό το ακανθώδες θέμα γίνεται έχοντας ως βάση την ελληνική έννομη τάξη με ταυτόχρονες αναφορές στο κοινοτικό και διεθνές δίκαιο, οι οποίες παρουσιάζονται αναπόφευκτες ενόψει της παγκοσμιότητας του Διαδικτύου. Έχοντας ως αφετηρία τις κλασικές νομοθετικές ρυθμίσεις της δικαϊκής μας τάξης επιχειρείται αφενός ο εκσυγχρονισμός τους υπό το πρίσμα των πρόσφατων και επιτακτικών εξελίξεων, αφετέρου η επαρκέστερη δυνατή προστασία της προσωπικότητας ως ενός δικαιώματος με ιστορική και δικαϊκή συνέχεια. Από την άλλη πλευρά, αναλύεται η ανάδυση νέων νομοθετικών ρυθμίσεων- οι οποίες αποτελούν τις περισσότερες φορές εξειδίκευση του παραδοσιακού δικαιώματος της προσωπικότητας- των οποίων σκοπός υπήρξε η πληρέστερη του προστασία.

Είναι γεγονός ότι η προστασία της προσωπικότητας στην ελληνική έννομη τάξη επιτυγχάνεται μέσα από ένα πλέγμα διατάξεων οι οποίες είναι διασκορπισμένες σε διάφορους κλάδους του δικαίου· Αστικό, Συνταγματικό, Διοικητικό¹, Ποινικό, Κοινοτικό και Διεθνές Δίκαιο(το τελευταίο στο πλαίσιο που αποτελεί υποχρεωτικό τμήμα του εσωτερικού μας δικαίου)- σχεδόν όλοι οι κλάδοι του δικαίου της ελληνικής έννομης τάξης - συναντιούνται και τέμνονται χάριν προστασίας του δικαιώματος της προσωπικότητας, πράγμα που καταδεικνύει τη σημασία του δικαιώματος υπέρ του οποίου έχει ταχθεί ένα επαρκές- τουλάχιστον θεωρητικά- νομικό οπλοστάσιο. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να υπάρχουν σχετικές αποφάσεις από όλους τους δικαστικούς κλάδους της ημεδαπής καθώς και του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, οι οποίες αφορούν, ως εκ της δεσμευτικότητάς τους, την ελληνική έννομη τάξη, απαιτώντας πλήρη κατανόηση όλων των συναφών κλάδων και, ως εκ τούτου, είναι κάτι που δυσκολεύει αλλά και συναρπάζει τον σύγχρονο μελετητή του δικαίου.

Στο πρώτο μέρος της διπλωματικής επιχειρείται μια προσαρμογή της κλασικής γενικής ρήτηρας για την προστασία της προσωπικότητας στο χώρο του Διαδικτύου με

¹ Βλ. τις αποφάσεις των Ανεξάρτητων Διοικητικών Αρχών όπως η Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα καθώς και τη νεοσυσταθείσα Αρχή Διασφάλισης του Απορρήτου των Επικοινωνιών

την εξέλιξη των διάφορων προστατευτικών νομολογιακών βάσεων των εκφάνσεων της. Στη συνέχεια, εξετάζονται η υπαγωγή του Διαδικτύου ως προς ορισμένες λειτουργίες του στο νομικό καθεστώς των ΜΜΕ και οι συνέπειες που μια τέτοια υπαγωγή επιφέρει όσον αφορά την προστασία της προσωπικότητας (Μέρος II). Παρακάτω, εξετάζεται η προσβολή των δικαιωμάτων των χρηστών-υποκειμένων όσον αφορά τα προσωπικά τους δεδομένα στο Διαδίκτυο (Μέρος III). Η εξέταση των πιθανών προσβολών καθώς και των πιθανών νομοθετικών βάσεων των προσβολών της προσωπικότητας ολοκληρώνεται με την έρευνα των προσβολών του ηθικού δικαιώματος του δημιουργού επί έργων προστατευόμενων από τις διατάξεις της πνευματικής ιδιοκτησίας (Μέρος IV). Η εργασία αυτή θα ήταν ατελής αν δεν υποδείκνυε τα μέσα έννομης προστασίας, τα πρόσωπα εναντίον των οποίων μπορούν τα μέσα αυτά να στραφούν, καθώς και αν δεν περιείχε προβλέψεις ιδιωτικού διεθνούς δικαίου (Μέρη V και VI). Αυτή η διπλωματική φιλοδοξεί να καλύψει όλες τις πιθανές μορφές προσβολών της προσωπικότητας στο Διαδίκτυο, να επιδείξει τις αδυναμίες της ελληνικής νομοθεσίας και να προσφέρει ένα γενικό πλαίσιο των σημαντικότερων πτυχών, μέσα από συστηματική μελέτη και μεθοδολογική ερμηνεία. Σημειώνεται ότι όπου αυτό κρίνεται απαραίτητο, γίνεται αναφορά στις δικαιοτικές ρυθμίσεις άλλων έννομων τάξεων, ώστε, αφενός να αφομοιωθούν τα όποια θετικά στοιχεία μπορούν αυτές να διδάξουν, αφετέρου, ενόψει της οικουμενικότητας του Διαδικτύου να παρασχεθούν οι βασικές νομοθετικές κατευθύνσεις στην περίπτωση εφαρμογής διαφορετικού εφαρμοστέου δικαίου.

Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να σημειωθεί ότι για λόγους συστηματικής κατανομής της ύλης και της υποβοήθησης της μελέτης έχει γίνει διαχωρισμός του κειμένου σε ενότητες. Ωστόσο, αυτό δε θα πρέπει να δημιουργεί λανθασμένες εντυπώσεις ως προς την ύπαρξη στεγανών στην αλληλεπίδραση των παρεχόμενων νομικών βάσεων προστασίας. Έτσι, για παράδειγμα, η εικόνα του προσώπου θεωρείται μία από τις κατ' εξοχήν προστατευταίες εκφάνσεις της κλασικής νομοθετικής ρύθμισης που αφορά την προστασία της προσωπικότητας (αρ. 57ΑΚ). Όμως, η εικόνα ενός προσώπου αποτελεί και προσωπικό δεδομένο και ως εκ τούτου υπάγεται και στο εξειδικευμένο αυτό πλαίσιο προστασίας. Παράλληλα, η αποτύπωση της εικόνας ενός προσώπου μπορεί να προκαλεί ερωτήματα ως προς τη νομιμότητα των μέσων της λήψης της ή ως προς τον πυρήνα ενός δικαιώματος της ιδιωτικότητας το οποίο έχει διαμορφωθεί έναντι στη λειτουργία των ΜΜΕ. Άλλωστε, στην περίπτωση συρροής νομικών βάσεων προστασίας εναπόκειται στο νομικό της πράξης να επιλέξει τη νομική βάση που τον συμφέρει περισσότερο ανάλογα με τα δεδομένα της κάθε περίπτωσης.

Τέλος, από αυτή τη θέση θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Αγγελο Μπώλο, καθώς και τον κ. Σωτήρη Βασιλόπουλο, υποψήφιο

διδάκτορα του γενικού τμήματος δικαίου, για τις χρήσιμες υποδείξεις τους, τις εύστοχες παρατηρήσεις τους και την εν γένει συνδρομή τους καθόλη τη διάρκεια συγγραφής αυτής της εργασίας.

Summary

The right to the personality is one of the traditional rights, many expressions of which are subject to infringement through the various functions and services of the Information Society. The infringement of personality on the Internet is a burning issue as to the phenomenon of technological convergence of informatics, telecommunications, and audiovisual means, within the framework of digitalization and that of the impact of broadband applications, which led to the affiliation of traditionally separate legal fields, as well as to the easy access of all social groups to the Internet and to its widespread use. As a result, the current issue of the protection of personality is becoming more pressing day by day with the fast technological developments, while it concerns everyone. Under this prospect, it would be outdated to approach the concept of personality in the light of liberalism, which considers people as separate and distinct individuals and protects their personality only from state interference.

Comparing the different aspects of the right of personality between the Greek legal order and the international legal system (ECHR, ICCPR), one can observe a conceptual asymmetry not only as to the classification and the content of the rights related to personality, but also as to their interpretation and their restrictions, which make it difficult to harmonize the Greek legislation and jurisprudence with the international binding decisions. In addition, the ECHR seems to be inspired by a more liberal spirit regarding the Greek legal protection approach, which hinders further the harmonization of the Greek legal system with the jurisprudence of the ECHR.

The first part of this paper focuses on the analysis of the various forms of infringement of the personality on the Internet and, by extension, the expressions of personality that fall within the provisions of the general clause of article 57 of the Civil code. So, the various aspects of the right of personality, as it is entrenched in the Greek legal order, that is as a “framework right”, should be subject to further processing in legal practice and in relation to cases involving the Internet, in order to ensure an adequate coverage and to guarantee a specific degree of protection of the personality within the virtual world of the Internet. More explicitly, the diffusion of the picture of a natural person on the Internet without his consent, which constitutes an infringement of the right of the person to his own image, does not face any particular legal treatment in cyberspace compared to what happens with the infringement of this right in the real world. Still, it is a fact that the development of digital photography has made this phenomenon too recurrent and particularly unrestrained. As regards the attack on a person’s honour on the Internet, one can notice that the sanction of

the offence of libel is limited in cyberspace, as far as chat rooms are concerned, since users are not identifiable with their real name, their posts are not stored online, in an area easily accessible to the public. On the contrary, when there is a serious attempt of smearing of a particular person's honour, in other words when a targeted document is produced, from which arises an intention to insult, and when this document is uploaded and stored on the Web, then the sanction of the offence of libel applies to the Internet too. The right to informational self-determination, that is the right of a person to choose when, to whom and under what conditions he would share personal information, may have been defined before the development and the widespread of the Internet, but this is where its implementation appear to be needed the most. The reason is that the platform of the Internet itself allows the unlimited storage of information on everyone and any individual can easily access this information through search engines. On the other hand, the "identity theft" has never been so easy and so frequent than on the Internet. Moreover, because of the anonymity provided by the Internet, it has been rightfully argued that "even a dog may be hiding behind an online profile".

In the end of the first part, reference is been made to the right to exploit elements of the personality and its violation on the Internet. Although this right is acknowledged almost unanimously in Greek legal theory, it has however not been equally admitted in Greek jurisprudence. This is due to the fact that the right of personality is considered to be inalienable in Greek legal order, which of course does not meet the everyday practice. That is why the proposal of the enactment of a special legal regime has come forward, since the general clause of article 57 of the Civil code is sparse, as well as the provisional implementation *mutatis mutandis* of the stipulations on the protection of intellectual property, as it applied until the introduction of this article. As for the use of the right of publicity, it is widely applied in the Internet where the images and graphics of a webpage play a significant role in increasing its visitors. Besides, the existence of online fan clubs and the use of the name of famous people for commercial purposes are subject to the implementation of this right on the Internet or, respectively, to its infringement in cases where such activities are conducted illegally by a third party aiming at profit.

However, when the Internet is considered as a part of Mass media(part II), an ad hoc normative framework for the protection of personality is put in place through the specific regulations and ethical rules of Mass media, insofar as its implementation tends to adapt to the functions of the Internet. In that way, the rights of personality are better protected since the ad hoc normative framework facilitates the indication of the subjection and by extension the establishment of proof in certain cases of

infringement. In addition, a proper balance standard between the protection of personality and the freedom of speech is achieved. Therefore, the justifiable concern to inform the public, which is mainly acknowledged to the Mass media representatives, provides, as a reason for repeal of the unjust character of the infringement, a suitable counterbalance to the Information Society while it constitutes, in association with both the principle of proportionality and the whole jurisprudential elaboration, the best way for harmonization, as well as the best means of protection, between the right of personality and the right to the freedom of speech, in the case in point. Websites that can be reasonably seen as part of the Mass media are those dealing with information (or those that combine information with entertainment, offering the so-called infotainment), and more specifically the media websites, the media blogs and the various Internet fora. These websites fall under the protective scope of the Press and thus the protection of personality seems to be weak in this case, because of the freedom of the Press and the undermining of the Greek legal order toward censorship. Nevertheless, personality is protected when the transactional obligations of the Press are violated, as well as the right to privacy to such an extent that is not tolerable under the legal order. The same applies in the case of the violation of the right to honour, provided that an intention to slander is established. In the context of Internet TV, the protection of personality is more effective, although the broadcasting provisions do not particularly apply to the Web, since the widespread of Internet TV is limited so far. It should be pointed out herein that the scope of Internet TV does not cover the videos that are stored in websites and that are played at the request of the user (video on demand); however, the distinctive feature of television, which can also be seen as a characteristic of distinction in this case, is the continuous flow of the program. As regards the implementation of the law on infringement through the Press in these websites, it is the most important practical consequence and it is approved only as to the part concerning the extension of the legal sphere of the persons who, beyond the author's responsibility, are liable in full damages, and as to the establishment of the objective liability of the owner of a publication. On the contrary, the adoption of a lesser level of compensation as mentioned in this enactment, should not be accepted because, although the Internet provides not only Pan-Hellenic but also worldwide coverage, the volume of information made available is huge, while the nature of the Internet platform is such that the existence of an Internet site does not determine its number of visitors.

On the other hand, the law on the protection of the processing of personal data aims at the particularization of the right of personality, in order to facilitate its

protection through a specialized legal framework, especially today with the partial evolution of the traditional concept of privacy, under the influence of technological developments, to the right of self-determination regarding information. Personal data of Internet users are particularly subject to economic exploitation by online private operators, while their collection throughout the Web is attempted by various technological means. As a result, the third part of the paper tries to particularize the use of the rights of the data holders in the context of the Internet. More specifically, it suggests the adoption by all websites of special bug reports through which the data owners, i.e. Internet users in this case, will be able to exercise their rights to information, access to information and objection. At the same time, the user, in order to exercise his right to participate to the Information Society, is sometimes forced to reveal personal data himself. Besides, since the user is not in the position to negotiate the extent of the information he is required to disclose when accessing a website, Internet penetration can be compared to contracts of adhesion, such as the take-it-or-leave-it type. In other words, Internet penetration should be subjected to the provisions abusiveness. On top of all that comes the publication of personal data in various websites and particularly in social networking sites. In those different social networks, where millions of users are registered throughout the world, user's personal data are widely processed, in many manners, either by the companies managing the networks and their affiliate partners, or by third parties-users.

The fourth part focuses on the analysis of the ways of infringement of the different powers (publication, integrity, paternity and accession) of the moral right of the author of a work entitled to intellectual property rights, on the Internet. In essence, the ways of infringement of the copyright on the Web are similar to those applying to the real world; there is just a slight difference in the case of the Internet, where the extent of the infringement is not the same. Among the moral powers of the author, the most abused ones are those of publication and integrity of the work entitled to intellectual property protection. More specifically, the power of publication of the author, in that he can grant access to his work to a new public, on any way or terms he pleases, is infringed not only when the website where it is published is considered to be offensive or non-representative of the personality of the author, but also every time his work is published without his consent. The power of integrity of the work, on the other hand, can be very easily infringed with the modern digital means, which allow not only its alteration, against the author's will, but also the combination of different works, even the creation of a new, derivative one. In the two last cases, if judged that there was no intention of slander (actual malice) towards the author on part of the Internet user, a balance of interests between the author's moral

right and the freedom of expression of the user is putting forward. In any case, however, the moral right of the author of a work entitled to intellectual property should be updated so as to meet the needs of digital technology, since the strict implementation of the provisions of the moral right in modern times is considered ineffective. Furthermore, the better protection not only of the author's moral right but also of his property right of intellectual property, for which there is a greater interest, comes within the scope of the technological measures of prevention of infringements, given the fact that if a work (in its original form or altered) is uploaded somewhere over the world wide web, even for a short period of time, the revocation of the infringement is difficult to achieve, since third parties-users who have seen the work can forward it even after the removal of the initial publication.

Regarding the legal treatment of all attacks on personality on the Internet, the offended has to know the identity of the offender so that he can sue him. However, anonymity is prevalent on the Internet. Thus, even if private operators of the Internet know most of the time the identity of the users or are aware of their personal data, ordinary users may not have access to the identity of the offender, under the current Greek legislation. The reason is that the Internet is not only part of the Mass media, in respect of certain of its functions, but also a telecommunication medium bound by the confidentiality of communications. The removal of confidentiality shall consequently occur only under specific conditions. Removal of confidentiality, however, cannot be authorized in cases of infringement of personality, except for specific crimes. In this way, the Greek legal order is strict and turns vested rights deriving from personality to an empty letter, at a time when these rights cannot be enforced in the context of the Internet, which means that they cannot be claimed in court and be eventually fulfilled. Besides, because of the conceptual confusion that exists on the Web between communication and publicity on one hand, and communication and privacy on the other, the terms of the procedure of removal of confidentiality should be different regarding the Internet alone. Naturally, even if the removal of confidentiality was expressly institutionalized as to the infringement of personality on the Internet, the step would be significant but nonetheless insufficient in cases where the IP address does not constitute personal data leading to the identification of the offender. This occurs in cases where the IP address of the provider of the Internet connection belongs to an Internet cafe or to an Internet network accessible to the public, like the ones available in airports and in central places in big cities. That is why more measures should be institutionalized, such as the liability of the owner of an Internet site, who should be considered responsible as content provider and not as host provider, and who should be vested with the

responsibility of web publication editor. At the same time, procedures regarding the immediate removal of illegal or offensive material should be established with the cooperation of Internet service providers, based on the model of the DMCA in the US. In conclusion, as far as the Internet service providers are concerned, they should be held responsible in case they don't either cooperate in the context of the due procedure of removal of confidentiality of illegal material, or they delay the removal of the material without any justification. In that way, this work proposes the establishment of a complete pattern of rules with multiple levels of liability according to the persons involved; these rules will strengthen the existing legal protection which is deficient without them.

Sommaire

Un des droits traditionnels, dont les manifestations subissent une atteinte par les différentes fonctions et services de la société de l'information, c'est le droit de la personnalité. L'atteinte de la personnalité sur Internet constitue un sujet brûlant vu le phénomène de la convergence technologique de l'informatique, des moyens de communication et de l'audiovisuel sous l'éventail de la numérisation ce qui a comme conséquence la réunion de différents domaines du droit. Ayant comme point de départ les régulations juridiques classiques du droit grec, il est tenté, d'une part leur modernisation sous l'aspect de récentes évolutions impérieuses et d'autre part la protection de la personnalité la plus suffisante comme un droit ayant une continuité historique et juridique. Par ailleurs, il est analysé l'émergence de nouvelles régulations juridiques, qui constituent la plupart des fois, une spécialisation du droit traditionnel de la personnalité.

Il est évident que la protection de la personnalité à l'ordre juridique grec est réussie par, un réseau des dispositions qui sont dispersées dans des domaines juridiques différents. Droit civil, Constitutionnel, Administratif, Pénal, Communautaire et International (le dernier au cadre qui constitue une partie obligatoire de notre droit intérieur) – presque toutes les filières du droit grec – se rencontrent et se coupent pour la protection du droit de la personnalité, ce qui démontre l'importance du droit en faveur duquel s'est déclaré un arsenal juridique suffisant (au moins du point de vue théorique). Examinant les différents aspects du droit de la personnalité entre l'ordre juridique international on peut observer une asymétrie sémantique en ce qui concerne la catégorisation et le contenu des droits qui concernent la personnalité ainsi qu'envers leur interprétation et leurs restrictions relatives qui rendent difficile l'harmonisation de la législation aux décisions restrictives internationales.

Dans la première partie du mémoire, on analyse les atteintes de la personnalité sur le cyber espace et les manifestations de la personnalité qui sont soumises à la clause générale de l'article 57 du Code Civil. Les différents aspects du droit de la personnalité comme ratifié par le droit hellénique comme un droit – cadre, doivent être traités plus attentivement par la jurisprudence. Plus spécifiquement, en ce qui concerne la diffusion de l'image d'une personne physique sur le Net sans son consentement, dont le droit de la personne sur sa propre image est atteint, n'affronte pas de particularité juridique dans le cyberspace en comparaison avec l'atteinte du droit au monde réel. Bien sûr, il est contestable qu'avec le développement des moyens de photo numériques cela est devenu un phénomène trop fréquent et particulièrement incontrôlable. Quant à l'atteinte de l'honneur sur le cyber espace, on constate que le

délit de la diffamation a difficilement lieu dans le cadre d'affichage des chatrooms ou les internautes ne sont pas reconnaissables avec leur vrai nom, tandis que les affichages ne sont pas stockés. Par contre, quand il s'agit d'un effort sérieux de tacher l'honneur d'une personne concrète, c'est-à-dire, lorsqu'il y a un texte soigné d'où on peut dégager un but injurieux et ce texte est affiché et stocké sur le Net, le délit de diffamation peut être appliqué. Le droit de la personne de choisir le moment, le destinataire et sous quelles conditions elle révélera des informations qui la concernent, peut être doublé avant le développement et la grande diffusion de l'internet, mais son application est beaucoup plus utile sur le Net, car la structure du cyber espace est telle qui permet le stockage illimité des informations qui concernent tout le monde et qui peuvent plutôt facilement être accessibles. De l'autre côté, l'usurpation de la personnalité n'a jamais été si facile et si fréquente. D'ailleurs, à cause de l'anonymat du cyber espace, il est soutenu que « même un chien peut se cacher derrière un profil présenté sur Internet ».

A la fin de la première partie, le droit d'exploitation financière des éléments de la personnalité et son atteinte sur le Net sont analysés. Ce droit – ci, bien qu'il soit reconnu presque à l'unanimité de la théorie grecque, n'a pas joui de la reconnaissance respective par la jurisprudence, parce que le droit de la personnalité est considéré comme inaliénable, ce qui ne correspond pas à la pratique quotidienne. L'établissement d'un régime juridique particulier est proposé, puisque la clause générale de l'article 57 du Code Civil ne suffit pas. Sinon, l'application proportionnelle précaire des ordres pour la protection du droit d'auteur peut être proposée. Son utilisation est ample sur le Net, où les images et les dessins d'un site exercent un rôle très important à son taux des visites. D'ailleurs, le fonctionnement des fan clubs des célébrités et l'utilisation du nom des personnes célèbres pour des raisons commerciales constituent l'application de ce droit sur le cyber espace ou respectivement, son atteinte, à partir du moment où ces activités se font par un tiers ayant comme but le gain.

Considérant, toutefois, le cyber espace comme un medias (partie II), des bases de protection de la personnalité sont créées par les régulations spécifiques et par les règles de déontologie des medias. De cette façon, d'une part le droit de la personnalité est mieux protégé par la création des bases de protection spécialisées, rendant plus facile la subordination et par extension la preuve de certains cas d'atteinte et d'autre part, un critère de pesée correct est fourni entre la protection de la personnalité et la liberté de l'expression. Ainsi, l'intérêt justifiable de l'information du public, qui est surtout connu aux représentants des medias, offre une contrepartie suffisante à la société de l'information et constitue sous le principe de la proportion-

nalité la meilleure façon d'harmonisation. Les sites Internet qui peuvent être considérés sur une base solide comme des medias sont ceux d'information diverses (ou ceux qui combinent l'information avec le divertissement au cadre d' « infortainment ») et plus concrètement les sites et les blogs des medias et les Forum d' Internet différents. Ces sites sont soumis à l'envergure protectrice de la presse et ainsi, la protection de la personnalité semble affaiblie dans ce cas, en raison de la liberté de la Presse et du dédain de l'ordre juridique grec face à la censure. Pourtant, la personnalité est protégée lorsque les obligations établies de la presse sont transgressées. Dans le cadre de la télé – Internet, la protection de la personnalité est plus renforcée bien que les ordres audiovisuels ne jouissent pas d'une application particulière puisqu'elle n'est pas actuellement assez diffusée jusqu' à maintenant. Sur ce point, on devrait préciser que les vidéos qui sont stockés dans des sites Internet et qui sont projetés sous demande de l'utilisateur n'y sont pas soumis, mais l'élément caractéristique de la télé qui fonctionne dans ce cas comme critère de diversification, c'est le déroulement continu du programme. En ce qui concerne l'application de la loi d'atteinte via la Presse dans ces sites, qui constitue la conséquence pratique la plus importante, celle-ci est proposée seulement pour la partie concernant l'élargissement du cercle des responsables pour le remboursement des personnes et pour l'établissement de leur responsabilité objective. Au contraire l'adoption des plachers de remboursement qui se réfèrent à cette loi, ne doit pas être acceptée parce que, même si le Net possède non seulement de l'envergure panhellénique mais international, cependant, le volume d'informations est énorme et la structure du cyber espace est telle que l'existence d'un site n'assure pas son taux de visites.

De l'autre cote, la loi pour la protection des données personnelles constitue une spécialisation du droit sur la personnalité de façon que la protection de la personnalité devienne plus facile, à travers des bases juridiques spécialisées. Les données personnelles des internautes constituent un objet d'exploitation financière par des entreprises privées qui s'activent sur le Net. La recherche systématique des données sur le Net est tentée par plusieurs moyens techniques. En même temps l'internaute afin d'exercer son droit de participation à la société de l'information il est parfois obligé de relever lui-même ses données personnelles. Ainsi, dans la troisième partie on tente d'analyser la spécialisation du fonctionnement des droits personnels privés des internautes. Plus précisément, on propose l'adoption par tous les sites des formes de rapport spécialisées d' ou les droits d'information, d'accessibilité et d'objection des Internautes, concernant leurs données personnelles, pourront se réaliser. De toute façon, comme l'internaute ne peut pas négocier l'ampleur des informations qui est appelée à révéler quand il visite un site, la pénétration sur le Net

ressemble a des contrats de ralliement du type « take it or leave it », pour laquelle on pourrait proposer l'application des ordres concernant l'abusivité. Au sommet de tout cela vient de s'ajouter la publication des données personnelles dans des sites divers et surtout dans des réseaux sociaux. Dans ces réseaux, dans lesquelles on trouve des millions d'internautes dans le monde entier, un traitement des données personnelles des usagers soit par des entreprises qui gèrent les réseaux et les sociétés avec lesquelles elles collaborent, soit par des tirs – usagers, a pleinement lieu et sous divers aspects.

Dans la partie suivante, on analyse les façons d'atteinte de différents pouvoirs (pouvoir de publication, d'intégrité, de paternité, d'accès) du droit moral d'auteur de propriété intellectuelle sur l'Internet. Au fond, les façons d'atteinte du droit moral d'auteur sur l'Internet sont pareils aux façons selon lesquelles le droit est atteint dans le mode réel. Ce qui change dans le cas d'Internet c'est tout simplement l'importance de l'atteinte. Des pouvoirs moraux du créateur, les pouvoirs de publication et d'intégrité de l'œuvre de propriété intellectuelle sont les plus touchés. Plus particulièrement, le pouvoir de publication que le créateur possède, au sens de rendre son œuvre plus accessible a un nouveau public, de la façon et sous les conditions qui celui-ci désire, est atteint non seulement quand le site de publication est considéré comme injurieux ou non représentatif de la personnalité du créateur, mais aussi dans tous les cas de publication de l'œuvre sans son consentement. De l'autre cote, le pouvoir pour l'intégrité de l'œuvre est très facilement atteint grâce aux supports numériques modernes qui permettent, non seulement l'aliénation de l'œuvre contrairement a la volonté du créateur, mais aussi la jonction des œuvres différentes et même la création d'une nouvelle œuvre dérivée. Dans les deux derniers cas, si on juge qu'il n'y a pas de but injurieux envers le créateur de la part de l'internaute, la pesée entre le droit moral du créateur et la liberté de l'expression de l'utilisateur est proposée. En tout cas le droit moral du créateur d'une œuvre de propriété intellectuelle devra se moderniser pour répondre les buts de la technologie numérique, puisqu' a notre époque l'application stérile des régulations du droit moral est considérée inefficace. D' ailleurs, la meilleure protection, non seulement du droit moral mais aussi du droit de fortune de l' auteur pour lequel il y a plus d' intérêt, est l' utilisation des mesures de dissuasion technologiques des atteintes, puisque, si une œuvre (sous la forme normale ou contrefaite) est disposée, même pour peu de temps sur l' Internet, la réputation de l' atteinte est difficilement possible, comme des tiers internautes qui ont été en contact avec l' œuvre – peuvent le promouvoir de nouveau même après le retrait de la publication initiale.

Pour affronter tous les cas des atteintes contre la personnalité sur l'Internet, la personne atteinte devrait connaître l'identité du responsable du crime pour qu'elle puisse éventuellement porter plainte. Mais, sur l'Internet il y a l'anonymat des internautes. Ainsi, même si les entreprises privées qui s'activent sur l'Internet connaissent la plupart des fois l'identité des internautes ou possèdent des données diverses qui les concernent, ceux-ci ne peuvent pas, selon la législation en vigueur grecque, connaître les coordonnées de la personne qui a fait l'atteinte. C'est parce que l'Internet, a part de constituer un media selon certaines de ses fonctions, il constitue aussi un moyen de télécommunication soumis au secret des communications et certaines conditions doivent être appliquées pour que la procédure de la réfutation du secret puisse avoir lieu. Pourtant, la réfutation du secret n'est possible d'être ordonnée en cas d'atteinte de la personnalité que pour certains forfaits. De cette façon, l'ordre juridique grec aboutit à des résultats qui ne sont pas indulgents, rendant lettre morte les droits de la personnalité qui sont légalement déposés à partir du moment où ces derniers ne peuvent pas se réaliser au cadre de l'Internet, du point de vue que leur poursuite juridique et par conséquent leur remède, n'est pas possible. D'ailleurs, sur l'Internet, puisqu'on confond les sens de la communication publique et de la communication privée, on devrait avoir une régulation différente concernant la procédure de la réfutation du secret seulement sur celui-ci. Bien sûr, même si on établit expressément la réfutation du secret pour les atteintes sur la personnalité dans le cyberspace, cela constitue, d'une part, un pas important, mais qui n'est pas suffisant aux cas où l'adresse IP ne constituerait pas de donnée personnelle qui conduirait à l'identification du responsable du crime. Cela arrive dans le cas où l'adresse IP de la connexion d'accès sur Internet correspond à un cybercafé ou à un réseau d'accès sur Internet public abordable, comme celui qui existe dans les aéroports ou à certains endroits des grandes villes. C'est pourquoi, on devra établir d'autres mesures comme la responsabilité objective du propriétaire d'un site qui doit être responsable comme « content provider » et non pas comme « host provider » et à qui on doit reconnaître l'obligation de garde pour les publications sur le Net. Parallèlement, on devrait sauvegarder des procédures d'un retrait immédiat d'un contenu illégal ou offensant avec la collaboration des procureurs des services Internet, selon l'exemple de DMCA des États-Unis. Finalement, quant aux procureurs des services Internet, ils doivent être responsables soit dans le cas où ils n'ont pas collaboré au cours de la procédure soumise de retrait du contenu illégal soit dans le cas où ils ont retardé de retirer le contenu sans raison. Ainsi, ce mémoire propose l'établissement d'un tissu accompli des règles qui rendront possible la protection judiciaire qui est jusqu'à aujourd'hui tronquée.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΔΑΕ	Αρχή Διασφάλισης του Απορρήτου των Επικοινωνιών
ΑΚ	Αστικός Κώδικας
Α.ν.	Αναγκαστικός νόμος
ΑΠ	Άρειος Πάγος
ΑΠΔΠΧ	Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα
Αρ. ή αρ.	άρθρο
Αρμ.	Αρμενόπουλος
ΑρχΝομ	Αρχείο Νομολογίας
Βλ.	Βλέπε
BGH	Bundesgerichtshof
BVerfG	Bundesverfassungsgericht
BT	Behavioral Targeting
ΓαλλΑΚ	Γαλλικός Αστικός Κώδικας
ΓερΚΠΔ	Γερμανικός Κώδικας Ποινικής Δικονομίας
C.D.P.A.	Copyright, Designs and Patents Act
CNIL	Commission Nationale de l'informatique et des libertés
Com	Commission
Δ	Δίκη
ΔΕΕ	Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιριών
ΔΕΚ	Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων
ΔΙΜΕΕ	Δίκαιο Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης και Επικοινωνίας
ΔτΑ	Δικαιώματα του Ανθρώπου
ΔΣΑΠΔ	Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα
DMCA	Digital Millennium Copyright Act
ΕΔΔΑ	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕΔΔΔΔ	Επιθεώρηση Διοικητικού δικαίου και Δημοσίου Δικαίου
ΕΕ	Επίσημη Εφημερίδα ή Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΕΕΔ	Ελληνική Επιθεώρηση Ευρωπαϊκού Δικαίου
Εδ.	Εδάφιο
ΕΚ	Ευρωπαϊκή Κοινότητα
ΕΛΛΔνη	Ελληνική Δικαιοσύνη
ΕΟΦΝ	Ερευνητικός Όμιλος Φοιτητών Νομικής
Επ. ή επ.	επόμενα
ΕΕμπΔ	Επιθεώρηση Εμπορικού Δικαίου
ΕπισκΕΔ	Επισκόπηση Εμπορικού Δικαίου

ΕΣΔΑ	Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕΣΡ	Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης
ΕΕΤΤ	Εθνική Επιτροπή Ταχυδρομείων και Τηλεπικοινωνιών
Εφ	Εφετείο
ΕφΑΔ	Εφαρμογές Αστικού Δικαίου
ΕφΔΔ	Εφημερίδα Δημοσίου Δικαίου
ECLIP	Electronic Commerce Legal Issues Plaform
Η.Π.Α.	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
Η/Υ	Ηλεκτρονικός Υπολογιστής
FEC	Federal Electronic Commision
FTC	Federal Trade Commision
FTP	File Tranfer Protocol
ICCPR	International Covenant on Civil and Political Rights
ICESCR	International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights
ITU	International Telecommunications Union
IP	Internet Protocol
ISPs	Internet Service Providers
ΚανPII	Κανονισμός Ρώμη II
κ.α.	και άλλα
κ.λπ.	και τα λοιπά
ΚΠολΔ	Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας
ΚριτΕ	Κριτική Επιθεώρηση
L	Legislation
MME	Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης
ΜΠρ	Μονομελές Πρωτοδικείο
Ν. ή ν.	νόμος
Ν.δ.	Νομοθετικό Διάταγμα
NoB	Νομικό Βήμα
NoΕπ	Νομική Επιθεώρηση
ΟΛΑΠ	Ολομέλεια του Αρείου Πάγου
Παρ.	παράγραφος
Π.Δ.	Προεδρικό Διάταγμα
ΠΚ	Ποινικός Κώδικας
ΠοινΔνη	Ποινική Δικαιοσύνη
ΠΠρ	Πολυμελές Πρωτοδικείο
Π.χ. ή π.χ.	Παραδείγματος χάριν

RIAA	Recording Industry Association of America
RIDA	Revue International du Droit d'Auteur
Σ	Σύνταγμα
σ. ή σελ.	σελίδα
ΣΕΕ	Σύμβαση για την Ευρωπαϊκή Ένωση
ΣτΕ	Συμβούλιο της Επικρατείας
Τ.	Τόμος
TGI	Tribunal de Grande Instance (le)
T.V.	Television
Υποσ.	Υποσημείωση
ΦΕΚ	Φύλλο Εφημερίδας Κυβερνήσεως
ΧρΙΔ	Χρονικά Ιδιωτικού Δικαίου
UDHR	Universal Declaration of Human Rights
VARA	Visual Artists Rights Act
ν.	versus ή volume
VoIP	Voice Internet Protocol

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
----------------------	----------

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η ΠΡΟΣΒΟΛΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

1. Η Έννομη Προστασία της Προσωπικότητας.....	3
1.1. Η Διεθνής και Κοινοτική Προστασία της Προσωπικότητας.....	3
1.2. Η Προστασία της Προσωπικότητας από την Ελληνική Έννομη Τάξη.....	6
1.2.1. Η Προστασία της Προσωπικότητας στο Ιδιωτικό Δίκαιο.....	6
1.2.2. Η Προστασία της Προσωπικότητας σε Συνταγματικό Επίπεδο.....	8
2. Μορφές Προσβολών της Προσωπικότητας στο Διαδίκτυο.....	11
2.1. Η προσβολή του Δικαιώματος επί της ίδιας Εικόνας Προσώπου στο Διαδίκτυο.....	11
2.1.1. Η Εικόνα ως έκφανση του Δικαιώματος στην Προσωπικότητα.....	11
2.1.2. Η Συναίνεση του Εικονιζόντος ως λόγος άρσης της προσβολής.....	14
2.1.3. Το δικαιολογημένο ενδιαφέρον ενημέρωσης του κοινού ως λόγος άρσης της προσβολής.....	16
2.2. Δυσφήμιση και Λεκτική Προσβολή της Προσωπικότητας στο Διαδίκτυο – Το «Κυβερνοκυλίδωμα».....	17
2.3. Η Προσβολή του Ονόματος στο Διαδίκτυο – «Σφετερισμός Προσωπικότητας».....	21
2.4. Η Προσβολή Δικαιώματος Πληροφοριακού Αυτοκαθορισμού στο Διαδίκτυο.....	23
2.5. Η Ανεπιθύμητη Εμπορική Ηλεκτρονική Αλληλογραφία ως Προσβολή της Ιδιωτικότητας στο Διαδίκτυο (spam).....	26
3. Το Δικαίωμα της Οικονομικής Εκμετάλλευσης του Δικαιώματος της Προσωπικότητας (Right of Publicity) και η Προσβολή του στο Διαδίκτυο	27

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ ΩΣ ΜΜΕ ΚΑΙ ΠΡΟΣΒΟΛΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ

1. Το Δικαίωμα Πληροφόρησης και Συμμετοχής στην Κοινωνία της Πληροφορίας....	34
2. Το Διαδίκτυο ως ΜΜΕ.....	35
2.1. Το Διαδίκτυο ως ΜΜΕ και πιθανή Συνταγματική Θεμελίωση.....	35
2.2. Το Διαδίκτυο ως ΜΜΕ ή ως Ιδιωτικό Μέσο Επικοινωνίας ;.....	37
3. Μορφές ΜΜΕ που λειτουργούν στο Διαδίκτυο.....	41
3.1. ΜΜΕ με Παράλληλη λειτουργία στον Πραγματικό και στο Διαδικτυακό κόσμο.....	41
3.2. Ενημερωτικές Ιστοσελίδες χωρίς αντίστοιχη συμβατική μορφή.....	42
3.3. Αμιγώς Διαδικτυακές Μορφές ΜΜΕ.....	42
3.3.1. Blogs ή Ιστολόγια.....	43

3.3.2. Internet fora.....	44
4. Συναλλακτικές Υποχρεώσεις των ΜΜΕ που ισχύουν και στο Διαδίκτυο.....	45
4.1. Αναλογική Εφαρμογή της Νομοθεσίας των ΜΜΕ ως προς την προστασία της προσωπικότητας.....	45
4.1.1. Εφαρμογή της Νομοθεσίας ως προς τον Διαδικτυακό Τύπο.....	45
4.1.2. Εφαρμογή της Νομοθεσίας ως προς την Διαδικτυακή Τηλεόραση.....	47
4.1.3. Το Δικαίωμα Απάντησης του Θιγόμενου.....	48
4.2. Νομολογιακή Προστασία Προσωπικότητας έναντι των Διαδικτυακών ΜΜΕ.....	50
4.2.1. Αναλογική Εφαρμογή Πορισμάτων της Νομολογίας για τα ΜΜΕ.....	50
4.2.2. Η Εξέλιξη της Θεωρίας των «δημόσιων προσώπων» στην Ψηφιακή Εποχή...	53
5. Προσβολή δια του Τύπου στο Διαδίκτυο.....	54
5.1. Η Εφαρμογή του νόμου της Προσβολής δια του Τύπου στις Διαδικτυακές Μηντιακές Επιχειρήσεις.....	54
5.2. Η Εφαρμογή του νόμου της Προσβολής δια του Τύπου στις Αμιγώς Διαδικτυακές Μορφές ΜΜΕ(Blogs, fora).....	56

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

1. Τα Προσωπικά Δεδομένα γενικά.....	59
2. Κατηγορίες Επεξεργασίας Προσωπικών Δεδομένων στο Διαδίκτυο.....	61
3. Η Ηλεκτρονική Παρακολούθηση των Χρηστών του Διαδικτύου.....	62
3.1. Η Ηλεκτρονική Παρακολούθηση των Διαδικτυακών Κινήσεων Χρηστών του Διαδικτύου και η Επεξεργασία των Προσωπικών τους Δεδομένων από Εταιρίες Πρώτης Ιδιωτικών Συμφερόντων στο Διαδίκτυο.....	62
3.2. Η Περιστολή του Δικαιώματος Συμμετοχής στην Κοινωνία της Πληροφορίας μπροστά στην Διακινδύνευση από τη Συλλογή Προσωπικών Δεδομένων στο Διαδίκτυο.....	65
4. Νόμιμη Επεξεργασία Προσωπικών Δεδομένων στο Διαδίκτυο στο πλαίσιο Συγκατάθεσης του χρήστη.....	66
4.1. Προϋποθέσεις Νομιμότητας της Επεξεργασίας Προσωπικών Δεδομένων.....	66
4.2. Το Δικαίωμα Ενημέρωσης του Υποκειμένου.....	68
4.3. Η Συγκατάθεση του Υποκειμένου.....	70
4.4. Δικαίωμα Πρόσβασης και Δικαίωμα Αντίρρησης του Υποκειμένου.....	71
5. Καταχρηστικές ρήτρες	74
6. Δημοσίευση Προσωπικών Δεδομένων στο Διαδίκτυο.....	79
7. Προσωπικά Δεδομένα και ΜΜΕ.....	80

8. Κοινωνικά Δίκτυα (Social Networking Sites).....	82
8.1. Παράνομη Επεξεργασία Προσωπικών Δεδομένων από την Εταιρία Διαχείρισης του Facebook.....	83
8.2. Παράνομη Επεξεργασία Προσωπικών Δεδομένων από τους Χρήστες.....	87

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΠΡΟΣΒΟΛΗ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

1. Η Προσβολή του Ηθικού Δικαιώματος του Δημιουργού στο Διαδίκτυο.....	91
2. Σύγκρουση του Δικαιώματος Πνευματικής Ιδιοκτησίας Φωτογράφου και του Δικαιώματος της Προσωπικότητας του Εικονιζόμενου Προσώπου.....	97

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟ

ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΥΠΕΥΘΥΝΩΝ

1. Η Ανωνυμία των Χρηστών στο Διαδίκτυο και η Άρση του Απορρήτου.....	102
2. Η Ευθύνη των Πάροχων Υπηρεσιών Internet (ISPs) για τις Προσβολές της Προσωπικότητας	108
2.1. Ευθύνη των ISPs κατά τη Διαμεσολάβηση στην εν γένει Διακίνηση Παράνομου Υλικού	108
2.2. Η DMCA ως Πρότυπο για την Απόσυρση Παράνομου Περιεχομένου.....	110
2.3. Ο Κάτοχος Διαδικτυακού Τόπου(Ιστοσελίδας, Blog, Forum) ως ISP.....	111

ΜΕΡΟΣ ΕΚΤΟ

ΔΙΚΑΙΟΔΟΣΙΑ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΣΤΕΟ ΔΙΚΑΙΟ

1. Δικονομική Αντιμετώπιση της Προσβολής από τα Ελληνικά Δικαστήρια.....	115
2. Ο Καθορισμός της Διεθνούς Δικαιοδοσίας στις διάφορες περιπτώσεις προσβολών της Προσωπικότητας.....	119
3. Το Εφαρμοστέο Δίκαιο.....	122
4. Η Ρήτρα Διαιτησίας και ο Καθορισμός Διεθνούς Δικαιοδοσίας και Εφαρμοστέου Δικαίου μέσω ΓΟΣ.....	125
5. Εξωδικαστική Επίλυση Διαφορών επί Ζητημάτων Προσβολής Προσωπικότητας μέσω Διαδικτύου.....	127
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	129

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	135
ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	149
ΓΝΩΜΟΔΟΤΗΣΕΙΣ.....	155
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ.....	156
ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΔΕΚ.....	158
ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΕΔΔΑ.....	159
ΑΛΛΟΔΑΠΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ.....	160
Αμερικανικές Αποφάσεις.....	160
Αγγλικές Αποφάσεις.....	163
Γαλλικές Αποφάσεις.....	163
Γερμανικές Αποφάσεις	164
Λοιπές Αποφάσεις.....	164
ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΩΝ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ ΑΡΧΩΝ.....	164
ΚΥΡΙΟΤΕΡΕΣ ΠΗΓΕΣ.....	164
ΛΗΜΜΑΤΙΚΟ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ.....	165

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εποχή που διανύουμε σίγουρα θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως εποχή της κοινωνίας της πληροφορίας. Οι τεχνολογικές εξελίξεις με την ακραία ανάπτυξη και εξάπλωση του Διαδικτύου, σε συνδυασμό με την αναγωγή της πληροφορίας σε αυτόνομο συναλλακτικό αγαθό και την κυριαρχία της εικόνας συντελούν στην αλλαγή του οικονομικού, κοινωνικού και δικαιοτικού τοπίου. Το Διαδίκτυο δεν αποτελεί απλώς ένα επιπλέον ΜΜΕ με την απλή επέκταση σε αυτό οικονομικών και επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, ούτε ένα νέο τηλεπικοινωνιακό φαινόμενο που αφορά συγκεκριμένο αριθμό προσώπων, αλλά αποτελεί μια νέα επανάσταση η οποία διαταράσσει τις υπάρχουσες κοινωνικές και δικαιοτικές δομές. Στο πλαίσιο του Διαδικτύου εμπεριέχονται τόσο πολλά ετερόκλητα στοιχεία. Το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο επιτρέπει την ανέξοδη και ευέλικτη επικοινωνία μεταξύ των ατόμων, τα διάφορα fora επιτρέπουν στον καθένα να εκφράσει τις απόψεις του πάνω σε σχεδόν οποιοδήποτε θέμα μπορεί να υπάρξει, ο Παγκόσμιος Ιστός δίνει τη δυνατότητα στα άτομα να καθιερώσουν τον εαυτό τους ως ηλεκτρονικούς εκδότες, ενώ η διαδραστικότητα, δηλαδή η δυνατότητα παρέμβασης αποτελεί το πιο σημαντικό διάβημα υλοποίησης του δικαιώματος συμμετοχής στην κοινωνία της πληροφορίας. Υπό αυτά τα δεδομένα, ζητούμενο αποτελεί η προστασία των δικαιωμάτων των πολιτών της κοινωνίας της πληροφορίας («netizens») και η δικαιοική ρύθμιση των σχέσεων οι οποίες δημιουργούνται μέσω των υπερμεσολαβητών του Διαδικτύου.

Στην αρχή υπήρχε η συγκεκριμένη αντίληψη ότι το Διαδίκτυο αποτελεί έναν εικονικό κόσμο ο οποίος δεν επιδέχεται δικαιοικές ρυθμίσεις αλλά αυτορυθμίζεται από τους χρήστες του μέσω της καθιέρωσης κωδικών συμπεριφοράς («netiquette»). Σύντομα διαφάνηκε η ανάγκη επέμβασης του νομικού κόσμου με όλα τα εμπόδια που αυτό συνεπαγόταν και συνεπάγεται για τις δικαιοικές τάξεις των διαφόρων κρατών, μια που το Διαδίκτυο αποτελεί ένα παγκόσμιο φαινόμενο που δε γνωρίζει σύνορα. Έπειτα, υπήρξε το ερώτημα αν θα έπρεπε να θεσπιστούν νέες διατάξεις που να επιχειρούν να ρυθμίζουν τα του κυβερνοχώρου ή αν αρκούσε η προσαρμογή των ήδη υπάρχοντων δικαιοικών ρυθμίσεων, με την ταυτόχρονη υιοθέτηση και των δύο λύσεων ανάλογα με την περίπτωση. Έτσι, το Διαδίκτυο θεωρείται πλέον κομμάτι του πραγματικού κόσμου και οτιδήποτε θεωρείται παράνομο στον πραγματικό κόσμο, θεωρείται παράνομο και στον κόσμο του Διαδικτύου.

Ένα από τα παραδοσιακά δικαιώματα, πολλές εκφάνσεις του οποίου υφίστανται προσβολή από τις διάφορες λειτουργίες και υπηρεσίες της κοινωνίας της πληροφορίας, αποτελεί το δικαίωμα επί της προσωπικότητας. Η προσβολή της προσωπικότητας στο Διαδίκτυο συνιστά ένα καυτό θέμα ενόψει του φαινομένου της τεχνολογικής σύγκλισης της πληροφορικής, των τηλεπικοινωνιών, και των οπτικοακουστικών μέσων υπό το φάσμα της ψηφιοποίησης και την επίδραση της ευριζωνικότητας, τα οποία είχαν ως αποτέλεσμα, αφενός την συνένωση παραδοσιακά διακριτών δικαιοικών χώρων, αφετέρου την ευκολία

και την ευρεία επέκταση της χρήσης του Διαδικτύου από όλες τις κοινωνικές ομάδες. Έτσι, η προστασία της προσωπικότητας στην σύγχρονη εποχή, με τις ραγδαίες τεχνολογικές εξελίξεις, καθίσταται μέρα με τη μέρα πιο επιτακτική υπόθεση και αποτελεί ένα θέμα επίκαιρο που αφορά τους πάντες. Υπό αυτή την προοπτική θα ήταν αναχρονιστικό να συλλάβουμε την έννοια της προσωπικότητας υπό το πρίσμα του φιλελευθερισμού που αντιμετώπιζε τον άνθρωπο ως απομονωμένο άτομο και περιόριζε την προστασία της προσωπικότητάς του μόνο από παρεμβάσεις της πολιτείας.

Εξετάζοντας τις διάφορες πτυχές του δικαιώματος της προσωπικότητας μεταξύ της ελληνικής έννομης τάξης και της διεθνούς νομικής σκηνής (ΕΣΔΑ, ΔΣΑΠΔ), παρατηρείται μια εννοιολογική ασυμμετρία ως προς την κατηγοριοποίηση και το περιεχόμενο των δικαιωμάτων που αφορούν την προσωπικότητα, αλλά και ως προς την ερμηνεία τους και τους σχετικούς περιορισμούς τους, τα οποία καθιστούν δύσκολη υπόθεση την εναρμόνιση της ελληνικής νομοθεσίας και νομολογίας με τις διεθνείς δεσμευτικές αποφάσεις. Επιπλέον, το ΕΔΔΑ φαίνεται να διακατέχεται από ένα πιο φιλελεύθερο πνεύμα σε σχέση με την ελληνική προστατευτική νομική νοοτροπία, κάτι που δυσκολεύει περαιτέρω την εναρμόνιση της ελληνικής νομικής σκηνής με τη νομολογία του ΕΔΔΑ.

Σκοπός του παρόντος πονήματος είναι να εξετάσει τις πιθανές προσβολές της προσωπικότητας στο Διαδίκτυο και να προτείνει λύσεις οι οποίες ανταποκρίνονται σε εθνικό και διεθνές πλαίσιο.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η ΠΡΟΣΒΟΛΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

1. Η Έννομη Προστασία της Προσωπικότητας

1. 1. Η Διεθνής και Κοινοτική Προστασία της Προσωπικότητας

Το δικαίωμα στην προσωπικότητα, και ό,τι αυτό περικλείει, αποτελεί αντικείμενο ρύθμισης και προστασίας του διεθνούς δικαίου. Μάλιστα, ορισμένες από αυτές τις ρυθμίσεις δεσμεύουν τη χώρα μας και αποτελούν εσωτερικό δίκαιο το οποίο απολαμβάνει ανώτερης τυπικής ισχύς (ΕΣΔΑ, ΔΣΑΠΔ). Καταρχήν, η αξία του ανθρώπου κατοχυρώνεται σε πολλά διεθνή κείμενα για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου, και συγκεκριμένα, στην Οικουμενική Διακήρυξη Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Universal Declaration of Human Rights-UDHR- of 10 December 1948)¹, στο Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα² (International Covenant on Civil and Political Rights-ICCPR- OF 16 December 1966) και στο Διεθνές Σύμφωνο για τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights – ICESCR- of 16 December 1966)³. Ακόμη, σύμφωνα με το άρθρο 1 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Charter of Fundamental Rights of the European Union), «η ανθρώπινη αξιοπρέπεια είναι απαραβίαστη, πρέπει να γίνεται σεβαστή και να προστατεύεται». Ενώ, σε κοινοτικό επίπεδο μέχρι στιγμής σημασία έχει δοθεί στην αξιοπρέπεια η οποία συνδέεται με επιβλαβές περιεχόμενο όσον αφορά την υγιή ηθική ανάπτυξη των ανηλίκων⁴.

Στην Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ)⁵, η οποία έχει κυρωθεί από τη χώρα μας με τον ν. 2329/1953 και με το ν. δ. 53/1974, δεν κατοχυρώνεται αυτοτελώς το δικαίωμα στην προσωπικότητα. Το δικαίωμα της προσωπικότητας περιλαμβάνεται στην Σύμβαση ως λόγος περιορισμού της ελευθερίας της έκφρασης, η οποία και κατοχυρώνεται στο αρ. 10^{6 7}. Ρητώς κατοχυρώνεται μόνο το δικαίωμα σεβασμού της

¹ Συγκεκριμένα στο προοίμιο αναφέρεται ότι : « Επειδή, με τον καταστατικό Χάρτη, οι λαοί των Ηνωμένων Εθνών διακήρυξαν και πάλι την πίστη τους στα θεμελιακά δικαιώματα του ανθρώπου, στην αξιοπρέπεια και την αξία της ανθρώπινης προσωπικότητας, στην ισότητα δικαιωμάτων ανδρών και γυναικών, και διακήρυξαν πως είναι αποφασισμένοι να συντελέσουν στην κοινωνική πρόοδο και να δημιουργήσουν καλύτερες συνθήκες ζωής στα πλαίσια μιας ευρύτερης ελευθερίας».

² Έχει κυρωθεί από την χώρα μας με τον ν. 2462/1997. Συγκεκριμένα στο προοίμιο αναγράφεται : « . . . η αναγνώριση της εγγενούς αξιοπρέπειας και των ίσων και αναφαίρετων δικαιωμάτων όλων των μελών της ανθρωπότητας αποτελεί τη βάση της ελευθερίας, της δικαιοσύνης και της ειρήνης στον κόσμο. Αναγνωρίζοντας ότι τα δικαιώματα αυτά πηγάζουν από την εγγενή αξιοπρέπεια του ατόμου.... ».

³ Στο προοίμιο υπάρχει ακριβώς η ίδια αναφορά με το ΔΣΑΠΔ όσον αφορά την ανθρώπινη αξιοπρέπεια Βλ. ακριβώς παραπάνω.

⁴ Για τις μη δεσμευτικές ακόμη πράξεις της Κοινότητας που έχουν εκδοθεί επ αυτού Βλ. σε http://europa.eu/legislation_summaries/audiovisual_and_media/l24030_el.html.

⁵ Η ΕΣΔΑ εφαρμόζεται από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου εδρεύει στο Στρασβούργο και μπορεί κάποιος να ασκήσει εκεί ατομική προσφυγή αφού εξαντληθούν όλα τα εσωτερικά ένδικα μέσα και μέσα σε προθεσμία 6 μηνών από την αμετάκλητη απόφαση.

⁶ «1. Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα εις την ελευθερίαν εκφράσεως. Το δικαίωμα τούτο περιλαμβάνει την ελευθερίαν γνώμης ως και την ελευθερίαν λήψεως ή μεταδόσεως πληροφοριών ή ιδεών, άνευ επεμβά-

ιδιωτικής ζωής στο αρ. 8 παρ. 1⁸. Για την νομολογία του ΕΔΔΑ σχετικά με την προστασία της ιδιωτικής ζωής, και εν γένει της προσωπικότητας, θα γίνει λόγος σε άλλο σημείο της εργασίας. Σε αυτό το σημείο να αναφερθεί ότι στο Ψήφισμα 1165/1998 του Συμβουλίου της Ευρώπης υπάρχει η σκέψη να ενταχθεί στο αρ. 8 της ΕΣΔΑ, το οποίο κατοχυρώνει την προστασία της ιδιωτικής ζωής, πρόβλεψη για τη δυνατότητά του προσώπου να ελέγχει τα προσωπικά του δεδομένα.

Επιπλέον, η Οικουμενική Διακήρυξη Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του ΟΗΕ⁹ θεσπίζει στο αρ. 12¹⁰ το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή διευρυμένο, περιέχον και προσβολές της τιμής και της υπόληψης. Το ίδιο ισχύει και για την Αμερικανική Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Βέβαια, αν και η ιδιωτικότητα στις ΗΠΑ αποτελεί το αντικείμενο δικαστικής ανάλυσης και νομοθετικής πρωτοβουλίας, ωστόσο, ένα ρητώς εκπεφρασμένο δικαίωμα στην ιδιωτικότητα δεν κατοχυρώνεται ούτε στο πρωτότυπο Σύνταγμα των Ηνωμένων Πολιτειών ούτε σε κάποια από τις τροποποιήσεις του Συντάγματος, παρά μόνο στον Κατάλογο των Δικαιωμάτων που εμποδίζουν την κυβέρνηση να παρεμβαίνει στην ιδιωτική ελευθερία¹¹. Το αυτό ισχύει και στο Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα¹² το οποίο- και αυτό- κατοχυρώνει στο αρ. 17 το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή διευρυμέ-

σεως δημοσίων αρχών και ασχέτως συνόρων. Το παρόν άρθρον δεν κωλύει τα Κράτη από του να υποβάλωσι τας επιχειρήσεις ραδιοφωνίας, κινηματογράφου ή τηλεοράσεως ες κανονισμούς εκδόσεως αδειών λειτουργίας.

2. Η άσκησης των ελευθεριών τούτων, συνεπαγομένων καθήκοντα και ευθύνες, δύναται να υπαχθή εις ορισμένας διατυπώσεις, όρους, περιορισμούς ή κυρώσεις, προβλεπόμενους υπό του νόμου και αποτελούντας αναγκαία μέτρα εν δημοκρατική κοινωνία δια την εθνικήν ασφάλειαν, την εδαφικήν ακεραιότητα ή δημοσίαν ασφάλειαν, την προάσπισιν της τάξεως και πρόληψιν του εγκλήματος, την προστασίαν της υγείας ή της ηθικής, την προστασίαν της υπολήψεως ή των δικαιωμάτων των τρίτων, την παρεμπόδισιν της κοινολογήσεως εμπιστευτικών πληροφοριών ή την διασφάλισιν του κύρους και αμεροληψίας της δικαστικής εξουσίας. ».

⁷ Gomien/Harris/Zwaak, Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης : Δίκαιο και πρακτική, 1997, 362 · Lloyd , Information Technology Law, 2008, 571.

⁸ «Παν πρόσωπον δικαιούται εις τον σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του, της κατοικίας του και της αλληλογραφίας του».

⁹ Η οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του ΟΗΕ δεν έχει άμεση νομική δεσμευτικότητα. Παρόλα αυτά, θα μπορούσε εύλογα να υποστηριχτεί ότι εκφράζει παραδεδειγμένους κανόνες του διεθνούς δικαίου, και άρα, σύμφωνα με το αρ. 28 Σ υπερεισχύει έναντι κάθε αντίθετης διάταξης νόμου. Καράκωστας, Δίκαιο και Internet, 2009, 148.

¹⁰ «Κανείς δεν επιτρέπεται να υποστεί αυθαίρετες επεμβάσεις στην ιδιωτική του ζωή, την οικογένεια, την κατοικία ή την αλληλογραφία του, ούτε προσβολές της τιμής και της υπόληψης του. Καθένας έχει το δικαίωμα να τον προστατεύουν οι νόμοι από επεμβάσεις και προσβολές αυτού του είδους».

¹¹ Διάφορα common law privacy torts έχουν αναγνωριστεί από τις πολιτείες (states), αλλά δεν αναγνωρίζουν όλες οι πολιτείες όλα τα είδη των αγωγών ή τις περιγράφουν με όμοιους όρους. Τέσσερις κύριοι λόγοι αγωγών έχουν διαμορφωθεί : η false light, η misappropriation, η public disclosure of private facts, και η intrusion on seclusion. Schachter/Kurtzberg, Law of internet speech, 2008, 511,514· Hotaling, Protecting Personally Identifiable Information on the Internet, Communication Law Conspectus 2008, 542.

¹² Το ΔΣΑΠΔ εφαρμόζεται από την Επιτροπή των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, η οποία εδρεύει στην Γενεύη, και μπορεί να καταφύγει κανείς αφού εξαντλήσει πρώτα τα εσωτερικά ένδικα μέσα. Δεν υπάρχει σχετική προθεσμία κατάθεσης της προσφυγής, ενώ προσφυγή μπορεί να γίνει και μετά από απόρριψη από το ΕΔΔΑ. Βλ. Χειρδάρη, Το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής, Δικαιόγραμμα τ. 18, Ιαν-Μαρ. 2009, 25· επίσης Χειρδάρη, Η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, Δικαιόγραμμα τ. 6, Ιαν-Μαρ. 2006, 32 επ.

νο ώστε να περιλαμβάνει και προσβολές της τιμής¹³. Τέλος, σχετικά είναι και τα αρ. 7¹⁴ και 8¹⁵ του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης¹⁶ για την ιδιωτική ζωή και την προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα αντίστοιχα. Να σημειωθεί πως υπάρχουν πολλές δικαστικές αποφάσεις ελληνικών δικαστηρίων οι οποίες αναφέρονται στα παραπάνω άρθρα, ιδίως στην ΕΣΔΑ και το ΔΣΑΠΔ¹⁷. Ακόμη, άξια αναφοράς είναι η επίκληση του ΔΕΚ στο αρ. 8 της ΕΣΔΑ στις δύο πρώτες αποφάσεις του οι οποίες αφορούσαν την επεξεργασία προσωπικών δεδομένων¹⁸. Άλλωστε, έχει γίνει κατανοητό πλέον ότι τα κλασικά ανθρώπινα δικαιώματα όπως αυτά έχουν κατοχυρωθεί μέσα από τις διεθνείς συμβάσεις εφαρμόζονται και στο Διαδίκτυο¹⁹, συμπεριλαμβανομένου φυσικά και των δικαιωμάτων που αφορούν την προσωπικότητα. Προς το παρόν, πάντως, το ΕΔΔΑ φαίνεται να εκλαμβάνει το Διαδίκτυο ως ένα επιπλέον ΜΜΕ, εφαρμόζοντας τις διατάξεις του αρ. 10 παρ. 1 και παρ. 3 και αρ. 8 της ΕΣΔΑ για τις δημοσιεύσεις του Διαδικτύου. Ωστόσο, αναφαίνεται γενικότερα μια τάση αλληλεπίδρασης μεταξύ ΕΣΔΑ και Κοινοτικού δικαίου, από την άποψη ότι τα όργανα και των δύο μερών δείχνουν να λαμβάνουν υπόψη τις εξελίξεις που λαμβάνουν χώρα στον ευρωπαϊκό χώρο σε επίπεδο δικαιωμάτων, ακόμη και αν δεν πρόκειται για το δικό τους ρυθμιστικό πλαίσιο, όπως διαφαίνεται και από το Ψήφισμα 1165/1998 του Συμβουλίου της Ευρώπης. Έτσι, δε θα θεωρηθεί απρόσμενο να εκδοθούν και αποφάσεις του ΕΔΔΑ που θα έχουν ως αντικείμενο την προστασία των προσωπικών δεδομένων βάσει του αρ. 8 της ΕΣΔΑ.

¹³ «1. Κανείς δεν υπόκειται σε αυθαιρεσίες ή παράνομες παρενοχλήσεις της ιδιωτικής του ιδιωτικής ζωής, της οικογένειας, της κατοικίας ή της αλληλογραφίας του, ούτε σε παράνομες προσβολές της τιμής και της υπόληψής του.

2. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα προστασίας από το νόμο έναντι τέτοιων παρενοχλήσεων ή προσβολών».

¹⁴ «Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στο σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του, της κατοικίας του και των επικοινωνιών του».

¹⁵ «1. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν. 2. Η επεξεργασία αυτών των δεδομένων πρέπει να γίνεται νομίμως, για καθορισμένους σκοπούς και με βάση τη συγκατάθεση του ενδιαφερομένου ή για άλλους θεμιτούς λόγους που προβλέπονται από το νόμο. Κάθε πρόσωπο δικαιούται να έχει πρόσβαση στα συλλεγμένα δεδομένα που το αφορούν και να επιτυγχάνει τη διόρθωσή τους. 3. Ο σεβασμός των κανόνων αυτών υπόκειται στον έλεγχο ανεξάρτητης αρχής».

¹⁶ ΕΕ C 364 της 18.12.2000, σ. 1.

¹⁷ Βλ. ενδεικτικά ΕφΑθ 5629/2007, ΔΙΜΕΕ 2008, 68· ΕφΑιγ 48/2007, ΔΙΜΕΕ 2008, 71.

¹⁸ Πρόκειται για τις αποφάσεις ΔΕΚ 20. 05. 2003, C-465/00, C-138/01, C-139/01, *Österreichischer Rundfunk (ORF)*, Συλλ 2003. I-4989 και ΔΕΚ 6. 11. 2003, C-101/01, *Lindqvist*, Συλλ 2003. I-2971. Σε αυτό το σημείο να αναφερθεί ότι, παρόλη τη γενική διακήρυξη του αρ. 6 ΣΕΕ «η Ένωση σέβεται τα θεμελιώδη δικαιώματα, όπως κατοχυρώνονται στην ΕΣΔΑ...», η ΕΣΔΑ δεν δεσμεύει την ίδια την Ένωση αλλά τα κράτη-μέλη της. Μάλιστα, στην πρώτη απόφαση το ΔΕΚ (σκέψεις 76επ.) χρησιμοποίησε και το κριτήριο το οποίο χρησιμοποιεί το ΕΔΔΑ, ήλεγξε, δηλαδή, αν η συγκεκριμένη επιβάρυνση της ιδιωτικής ζωής είναι δικαιολογημένη, αν προβλέπεται με νόμο και επιδιώκει θεμιτούς σκοπούς και αν συνιστά αναγκαίο μέτρο σε μια δημοκρατική κοινωνία. Για το πολύ ενδιαφέρον αυτό θέμα, τη διαπλοκή ΔΕΚ και ΕΣΔΑ βλ. αναλυτικά σε *Σαχπεκίδου*, Πληροφορική και Δίκαιο, Αρμ 2007, 1049-1051. Βέβαια, επίκληση του αρ. 8 της ΕΣΔΑ για την προστασία της ιδιωτικότητας επιφέρει ταυτόχρονα επίκληση του αρ. 10 της ΕΣΔΑ για την ελευθερία της έκφρασης με το οποίο επιτυγχάνεται μεγάλης κλίμακας διασυννοριακή ροή δεδομένων (ενόψει της φιλελεύθερης αντίληψης του αρ. 10 της ΕΣΔΑ) στο πλαίσιο της Κοινότητας. Βλ *Reed /Angel*, *Computer Law*, 2007, 461.

¹⁹ *Καστανάς*, *Ίντερνετ και προστασία των προσωπικών δεδομένων*, ΔτΑ 2001, 713.

1. 2. Η Προστασία της Προσωπικότητας στην Ελληνική Έννομη Τάξη

1. 2. 1. Η Προστασία της Προσωπικότητας στο Ιδιωτικό Δίκαιο

Η προστασία της προσωπικότητας στην ελληνική έννομη τάξη εκτείνεται σε όλους τους κλάδους του δικαίου. Ακρογωνιαία λίθος της προστασίας της προσωπικότητας στο ιδιωτικό δίκαιο αποτελεί η διάταξη του αρ. 57 παρ. 1 εδ. α ΑΚ²⁰ η οποία κατοχυρώνει την προσωπικότητα ως αυτοτελές έννομο αγαθό. Η εν λόγω διάταξη, εμπνευσμένη από το άρθρο 28 του Ελβετικού Αστικού Κώδικα²¹, εισάγει ένα απόλυτο και γενικό δικαίωμα-πλαίσιο επί της προσωπικότητας το οποίο αποτελείται από διάφορες εκφάνσεις²² οι οποίες εξειδικεύονται -ή καλύτερα- διαπλάθονται από τη νομολογία. Επιχειρώντας μια γενικευμένη εννοιολογική προσέγγιση θα μπορούσαμε να πούμε ότι ως προσωπικότητα ορίζονται όλες οι αστάθμητες αξίες οι οποίες συναποτελούν την ουσία του ανθρώπου²³, όλα τα αγαθά τα οποία είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένα με τον κάθε άνθρωπο²⁴ ως σωματική, ψυχική, πνευματική και κοινωνική ατομικότητα²⁵, ή αλλιώς όλα εκείνα τα αγαθά τα οποία είναι απαραίτητα για την ύπαρξη του ανθρώπου²⁶. Ουσιαστικά πρόκειται για μια γενική ρήτρα, αφού σε αυτήν ενυπάρχουν και τα δύο απαραίτητα χαρακτηριστικά τα οποία άγουν στην κατάφασή της· ήτοι, ο χαρακτήρας της διάταξης ως κεντρικής ρύθμισης-αξιολόγησης για το συγκεκριμένο σύστημα ή υποσύστημα του δικαίου, καθώς και η ιδιαίτερα μεγάλη αοριστία της διάταξης²⁷. Η αοριστία της ρύθμισης και η έλλειψη εννοιολογικού προσδιορισμού της «προσωπικότητας» από τον νομοθέτη, αν και θα μπορούσε να κατηγορηθεί ότι εισάγει κενό γράμμα, εντούτοις τη βοηθά να προσαρμόζεται στις εκάστοτε κοινωνικές συνθήκες και τις σύγχρονες τεχνολογικές εξελίξεις²⁸.

²⁰ «Όποιος προσβάλλεται παράνομα στην προσωπικότητά του έχει δικαίωμα να απαιτήσει να αρθεί η προσβολή και να μην επαναληφθεί στο μέλλον».

²¹ Πλαγιανάκος, Το δικαίωμα επί της ιδίας προσωπικότητας, ΕλλΔνη, 1966, 103.

²² Πλαγιανάκος, ΕλλΔνη 1966, 107· ΑΚ Γεωργιάδης/Σταθόπουλος, ερμηνεία κατ' άρθρο, 1978, αρ. 57 αρ. 2, 99· Παπαστερίου, Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου Ια, 1994, 173· Σπυριδάκης, Εισηγήσεις Αστικού Δικαίου, 1999, 50. Γενικά, προστατευταίες εκδηλώσεις της προσωπικότητας οι οποίες έχουν τύχει νομολογιακής επεξεργασίας αποτελούν η υγεία, η σωματική ακεραιότητα, η εμφάνιση, ο ψυχικός κόσμος (η προσβολή του οποίου είναι συνήθως δευτερογενής, δηλαδή συνιστά απόρροια άλλης παράνομης προσβολής), η τιμή, η ελευθερία για την ανάπτυξη της προσωπικότητας (stricto sensu), η σφαίρα του απορρήτου, η εικόνα του προσώπου, τα προϊόντα διάνοιας, η εμπορική πίστη κ. α. Βλ. αναλυτικότερα σε Λαδά, Προστασία της Προσωπικότητας στο Αστικό Δίκαιο, 23 στο συλλογικό σύγγραμμα Προστασία Προσωπικότητας, 2008.

²³ Παπαντωνίου, Γενικές Αρχές του Αστικού Δικαίου, 1983, 123· Δεληγιάννης, Η προστασία της προσωπικότητας κατά τον ΑΚ από την άποψη των σχετικών Συνταγματικών ρυθμίσεων, ΕλλΔνη 1997, 492· ΑΠ 1010/2002, ΝοΒ 2003, 248· ΕφΑθ 5629/2007, ΔΙΜΕΕ 2008,68.

²⁴ ΠΠρΑθ 2113/2003, ΔΙΜΕΕ 2004, 228· ΠΠρΑθ2364/2002, ΔΕΕ 2002, 595.

²⁵ ΑΚ Γεωργιάδης/Σταθόπουλος (1978), αρ. 57 αρ. 1, 99· Παπαστερίου (1994), 173· Βαθρακοκόλης, Αναλυτική Ερμηνεία-Νομολογία ΑΚ, τόμος α, 2001, 98· Βρεπού, σχόλιο κάτωθι της 2303/2006, ΔΙΜΕΕ 2007, 72· Γαρουφαλιά, Η προσβολή του δικαιώματος της προσωπικότητας από τα ΜΜΕ, ΔΙΜΕΕ 2006, 487· Βούλγαρη, Το δικαίωμα της δημοσιογραφικής έρευνας, ΔΙΜΕΕ 2007, 361· ΟΛΑΠ 40/1998· ΜΠρΘεσ 19927/2004, ΔΙΜΕΕ 2004,558.

²⁶ Αγαλλοπούλου, Βασικές Έννοιες Αστικού Δικαίου, 2003, 56.

²⁷ Βόγκλης, Κίνδυνοι κατά τη συγκεκριμενοποίηση των γενικών ρητρών, ΔΕΕ 2003, 758.

²⁸ ΑΚ Γεωργιάδης-Σταθόπουλος (1978), αρ. 57 αρ. 2, 99· Παπαντωνίου (1983), 127· Παπαστερίου (1994), 72· Κρουσταλάκης, Συνταγματικές παράμετροι της προστασίας της προσωπικότητας κατά τα άρθρα 57 επ. ΑΚ, ΚριτΕ 1999, 178.

Όσον αφορά τη φύση του δικαιώματος της προσωπικότητας, να αναφερθεί ότι πρόκειται για ένα απόλυτο, προσωποπαγές, ακληρονόμητο, αναπαλλοτρίωτο και μικτής φύσης (προσωπικό και περιουσιακό δικαίωμα). Βάσει της παραδοσιακής άποψης της θεωρίας, υποστηριζόταν ότι πρόκειται καθαρά για προσωπικό δικαίωμα, αφού προέχει η ικανοποίηση του ηθικού συμφέροντος²⁹. Όμως, μετά την διαπίστωση του φαινομένου της εκμετάλλευσης ορισμένων στοιχείων της προσωπικότητας, πρέπει πλέον να αναγνωριστεί και στην ελληνική έννομη τάξη η περιουσιακή πτυχή του δικαιώματος αυτού, και έτσι το δικαίωμα της προσωπικότητας αναγνωρίζεται πλέον ως μικτό³⁰. Η ενωτική θεώρηση της ηθικής και περιουσιακής έκφανσης του δικαιώματος της προσωπικότητας μέσα στο ίδιο πλέγμα της νομοθετικής εμβέλειας δεν έρχεται σε αντίθεση με τις ιστορικές καταβολές του δικαιώματος, αφού ως θεμελιώδες στοιχείο της προστασίας της προσωπικότητας παρουσιάζεται ο αυτοπροσδιορισμός του ατόμου ως υποκειμένου με ελεύθερη βούληση το οποίο ενέχει τον έλεγχο πάνω στην ταυτότητά του³¹. Ως απόλυτο το δικαίωμα της προσωπικότητας ενέχει θετικό και αρνητικό περιεχόμενο. Το θετικό περιεχόμενο του δικαιώματος της προσωπικότητας συνίσταται στην εξουσία του προσώπου για την ελεύθερη ανάπτυξη των συντελεστών της ατομικότητάς του, ενώ το αρνητικό στην εξουσία του προσώπου να απαίτεί από τους άλλους σεβασμό της προσωπικότητάς του και να αποκλείει κάθε δραστηριότητα των άλλων που θίγουν την προσωπικότητά του³².

Η ρύθμιση του ΑΚ απαιτεί για να μπορεί να υπάρξει αξίωση προστασίας της προσωπικότητας, η προσβολή της προσωπικότητας να είναι παράνομη. Κατά την κρατούσα άποψη της θεωρίας³³, η προσβολή του δικαιώματος της προσωπικότητας θεωρείται από μόνη της παράνομη, στο μέτρο που η προσβολή κάθε δικαιώματος είναι από τη φύση της αντίθετη στο νόμο, ενώ κατά την νομολογία, η προσβολή της προσωπικότητας για να είναι παράνομη θα πρέπει να αντίκειται σε επιταγές ή απαγορεύσεις της έννομης τάξης³⁴, αρκούσης στην τελευταία περίπτωση και αντίθεσης προς τις γενικές αρχές του δικαίου³⁵. Έτσι, θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι παράνομη είναι καταρχήν κάθε προσβολή της προσωπικότητας, ενώ νόμιμη είναι η προσβολή της προσωπικότητας όταν, είτε γίνεται με τη συναίνεση του δικαιούχου του δικαιώματος στην προσωπικότητα, είτε αποτελεί άσκηση δικαιώματος του προσβάλλοντος³⁶, είτε, τέλος, συντρέχουν άλλοι γενικοί ή ειδικοί λόγοι που αίρουν το παράνομο της προσβολής³⁷.

²⁹ Βλ. Βαθρακοκόλης (2001), 98.

³⁰ Βλ. Παπαστερίου (1994), 175· Γαρουφαλιά, ΔΙΜΕΕ 2006, 487.

³¹ Συνοδινού, Η εικόνα στο δίκαιο, 2007, 198.

³² Παπαντωνίου (1983), 125 και 128· Σπυριδάκης (1999), 49·

³³ Παπαντωνίου (1983), 134· Παπαστερίου (1994), 177· Λαδά (2008), 25.

³⁴ Εκτενή νομολογία βλ. σε ΑΚ Γεωργιάδη-Σταθόπουλου (1978), αρ. 57 αρ. 12, 102.

³⁵ Λαδά (2008), 26· ΕφΑθ 1371/1997, ΔΕΕ 1997, 997· ΜΠρΘηβ 278/2004, ΝοΒ 2004, 1786.

³⁶ Π. χ. αυτοδικία (ΑΚ282, 283), η άμυνα (ΑΚ284), η κατάσταση ανάγκης (ΑΚ285, 286), η γονική μέριμνα (ΑΚ 1518), η αυτοδύναμη προστασία της νομής (ΑΚ985) Βλ. Παπαστερίου (1994), 179.

³⁷ Π. χ. όταν μάρτυρες υποχρεούνται να φανερώσουν απόρρητα τρίτων προσώπων (408 ΚΠολΔ), όταν διατυπώνονται κρίσεις για επιστημονικές, καλλιτεχνικές ή επαγγελματικές εργασίες (367 παρ. 1 ΠΚ), όταν υπάρχει υποχρέωση επιδείξεως εγγράφων (ΚΠολΔ 450 παρ. 1).

Στις δύο τελευταίες περιπτώσεις θα μπορούσε να ειπωθεί ότι λαμβάνει χώρα στάθμιση μεταξύ αφενός του δικαιώματος στην προσωπικότητα και αφετέρου ενός άλλου ανάλογης αξίας αγαθού³⁸. Όμως, παράνομη θεωρείται από τη νομολογία και η προσβολή η οποία γίνεται «κατ' άσκησης δικαιώματος το οποίο όμως είναι από άποψη έννομης τάξης μικρότερης σπουδαιότητας, είτε ασκείται υπό περιστάσεις που καθιστούν την άσκηση αυτού καταχρηστική, σύμφωνα με το αρ. 281 ΑΚ ή το αρ. 25 παρ. 3 του Συντάγματος³⁹». Δε θα πρέπει να παραβλεφθεί ότι και το ίδιο το δικαίωμα της προσωπικότητας, πέρα από τα εγγενή όριά του τα οποία και καθορίζονται από το (ρευστό) περιεχόμενό του σε συνδυασμό με τις εκάστοτε κοινωνικές συνθήκες, έχει και αυτό ως εξωγενή όρια του-όπως άλλωστε και κάθε δικαίωμα- τα αρ. 281ΑΚ και 25 παρ. 3 Σ, δηλαδή τα χρηστά ήθη, την καλή πίστη και τον κοινωνικό ή οικονομικό σκοπό του δικαιώματος⁴⁰.

Φορείς του δικαιώματος της προσωπικότητας είναι όλα τα φυσικά πρόσωπα τα οποία έχουν ικανότητα δικαίου (ΑΚ34)⁴¹, καθώς και τα νομικά πρόσωπα μετά την απόκτηση της νομικής προσωπικότητας (ΑΚ61). Επομένως και τα νομικά πρόσωπα μπορούν να τύχουν προστασίας της προσωπικότητάς τους⁴² στο Διαδίκτυο, κυρίως της φήμης τους ή της εμπορικής τους πίστης, καθώς και της εκμετάλλευσης ορισμένων στοιχείων της προσωπικότητας της εταιρίας. Όμως, το περιεχόμενο της παρούσης διπλωματικής αφορά την προστασία της προσωπικότητας των φυσικών προσώπων καθώς τα τελευταία, ως εκ της θέσεως τους παρουσιάζονται πιο ευάλωτα απέναντι στις τεχνολογικές εξελίξεις της πληροφορικής και του Διαδικτύου, εφόσον δεν μπορούν να διαπραγματευτούν τους όρους χρήσης τους.

1. 2. 2. Η Προστασία της Προσωπικότητας σε Συνταγματικό Επίπεδο

Προηγουμένως έγινε αναφορά στη συγκεκριμενοποίηση της έννοιας της προσωπικότητας κατά το αρ. 57ΑΚ, προσδίδοντάς της τον χαρακτήρα της γενικής ρήτρας. Ένας δογματικά ασφαλής τρόπος εξειδίκευσης γενικής ρήτρας αποτελεί η αναγωγή ή -ειδάλλως- η σύμφωνη ερμηνεία με το Σύνταγμα⁴³ ή κάποια άλλη πηγή δικαίου με ανώτερη τυπική ισχύ όπως η ΕΣΔΑ ή το Κοινοτικό δίκαιο. Οι διατάξεις του Συντάγματος καθιερώνουν κανόνες

³⁸ ΑΚ Γεωργιάδη-Σταθόπουλου, ερμηνεία κατ' άρθρο, 1978, αρ. 57 αρ. 11 , 102.

³⁹ ΑΠ1599/2000, ΕλλΔνη 2001, 1348.

⁴⁰ Πρόκειται για αόριστες νομικές έννοιες των οποίων ο προσδιορισμός γίνεται με τη δημιουργία ενδιάμεσων αξιολογικών κριτηρίων (κατώτερης δηλαδή βαθμίδας αφαιρέσεως), τα οποία πρέπει να αντληθούν είτε από επιτυχή νομολογιακά προηγούμενα, είτε από προτάσεις δογματικής του δικαίου, είτε από δεδομένα δικαιოსυγκριτικής θεώρησης. Μπορούν να ληφθούν υπόψη μεθοδολογικοί κανόνες, όπως το λεγόμενο «κινητό σύστημα» Βλ. Παπανικολάου, Μεθοδολογία του Ιδιωτικού Δικαίου και ερμηνεία των δικαιопραξιών, 2000, 104-106.

⁴¹ Αρ. 34 ΑΚ : «Κάθε άνθρωπος είναι ικανός να έχει δικαιώματα και υποχρεώσεις». Η ικανότητα δικαίου θεωρείται ως δικαίωμα στην προσωπικότητα με τη στενή του όρου έννοια βλ. σε συλλογικό σύγγραμμα Προστασία Προσωπικότητας, 2008, και συγκεκριμένα σε Προστασία της Προσωπικότητας στο Αστικό Δίκαιο, 24. Επίσης το κυοφορούμενο εφόσον γεννηθεί ζωντανό θεωρείται ότι έχει δικαίωμα προσωπικότητας.

⁴² ΑΠ 1327/2001, ΕλλΔνη 2001, 262· ΜΠρΚοριν 2449/2008, ΧριΔ 2009,122· ΟΛΑΠ 2/2008, ΜΠρΠατρ 2667/2005 (dsanet.gr) .

⁴³ Βόγκλης, ΔΕΕ 2003, 763· Δεληγιάννης, ΕλλΔνη 1997, 489.

δικαίου που εκφράζουν γενικές αρχές της έννομης τάξης και σαν τέτοιες έχουν άμεση και καθολική ισχύ έναντι πάντων⁴⁴. Έτσι, η παρεχόμενη από τον ΑΚ προστασία της προσωπικότητας παρουσιάζεται σημαντικά ενισχυμένη ενόψει της συνταγματικής της κατοχύρωσης⁴⁵. Η προστασία της προσωπικότητας ερίζεται σε συνταγματικό επίπεδο αφενός στο αρ. 2 παρ. 1 Σ, το οποίο κατοχυρώνει το σεβασμό και την προστασία της αξίας του ανθρώπου, και αφετέρου στο αρ. 5 παρ. 1 Σ, το οποίο κατοχυρώνει το δικαίωμα ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας. Τα άρθρα αυτά είναι μη αναθεωρήσιμα σύμφωνα με το αρ. 110 παρ. 1 Σ. Όσον αφορά το αρ. 2 παρ. 1 Σ⁴⁶ εισάγει θεμελιώδη αρχή η οποία διαπνέει όχι μόνο τα Συνταγματικά δικαιώματα αλλά ολόκληρη την ελληνική δικαϊκή τάξη⁴⁷. Το περιεχόμενο της αρχής συνίσταται στο να μην υποβιβάζεται ο άνθρωπος σε αντικείμενο, σε απλό μέσο για την εξυπηρέτηση οποιωνδήποτε σκοπών και σε αντικαταστατό τελικά μέγεθος⁴⁸, αλλά να ανάγεται μόνο σε υποκείμενο του δικαϊκού συστήματος. Το αρ. 5 παρ. 1 Σ⁴⁹ αφορά την ελευθερία για την ανάπτυξη της προσωπικότητας του ανθρώπου η οποία έγκειται στην ευχέρεια του ανθρώπου να δρα αδέσμευτος, σύμφωνα με τις ικανότητές του⁵⁰ που απορρέουν από την ιδιαιτερότητά του ως συνειδητού όντος.

Επιπλέον, στο αρ. 9 παρ. 1 εδ. β Σ κατοχυρώνεται το δικαίωμα προστασίας του ιδιωτικού βίου⁵¹. Χαρακτηριστικό του δικαιώματος στην ιδιωτικότητα⁵² είναι ότι ενώ πηγάζει από το δικαίωμα-πλαίσιο της προσωπικότητας, περιλαμβάνει και αυτό το ίδιο σειρά επιμέρους εννόμων αγαθών, τα οποία μάλιστα ανάγονται σε αυτοτελή δικαιώματα που προστατεύονται από τις ειδικές συνταγματικές διατάξεις⁵³. Με τον όρο ιδιωτικότητα μπορούμε να περιγράψουμε τον χώρο αυτό που προστατεύεται από το Σύνταγμα έναντι κάθε

⁴⁴ Πρόκειται για τη θεωρία της τριτενέργειας των Συνταγματικών δικαιωμάτων. Σύμφωνα με την πρώτη άποψη της άμεσης τριτενέργειας, στηρίζουσα στο αρ. 25 παρ. 1 Σ, τα Συνταγματικά δικαιώματα επενεργούν άμεσα στις σχέσεις των ιδιωτών, ενώ σύμφωνα με την θεωρία της έμμεσης τριτενέργειας, τα Συνταγματικά δικαιώματα παρεισφρύουν στις ιδιωτικές έννομες σχέσεις μέσω των γενικών ρητρών (εν προκειμένω μέσω της γενικής διατύπωσης του αρ. 57ΑΚ, το οποίο κάθε φορά εξειδικεύεται αφού ληφθούν υπόψη οι Συνταγματικές διατυπώσεις). Βλ. αναλυτικότερα σε Δεληγιάννη, ΕλλΔνη 1997, 490 επ.

⁴⁵ Κρουσταλάκης, ΚριτΕ 1999, 178· Χρυσόγονος, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, 2002, 111.

⁴⁶ «Ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας». Στην αξία του ανθρώπου περιλαμβάνεται πρωτίστως η ανθρώπινη προσωπικότητα, ως εσωτερικό συναίσθημα τιμής και ως κοινωνική αναγνώριση υπόληψης, βλ. ΟΛΑΠ 40/1998 σε ΕλλΔνη 1999, 46.

⁴⁷ Χρυσόγονος (2002), 109.

⁴⁸ Χρυσόγονος (2002), 110· ΣυμβΠλημΣαμου 16/2001 ΠοινΔνη 2001, 819· ΜΠρΑθ 4701/2002, ΔΙΜΕΕ 2004, 213.

⁴⁹ «Καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη».

⁵⁰ ΜΠρΑθ 4701/2002, ΔΙΜΕΕ 2004, 213.

⁵¹ «Η ιδιωτική και οικογενειακή ζωή του ατόμου είναι απαραβίαστη». Η ιδιωτική ζωή του ατόμου πέρα από τα αρ. 9 παρ. 1 εδ. β και αρ. 5 παρ. 1Σ, κατοχυρώνεται και στο προαναφερθέν αρ. 2 παρ. 1Σ βλ. ΣΤΕ 3545/2002, ΝοΒ 2003, 348.

⁵² Στη Γαλλία όπου δεν υπάρχει νομοθετική κατοχύρωση του δικαιώματος της προσωπικότητας, η νομολογία στήριξε αναγκαστικά τις προσβολές της προσωπικότητας στη διάταξη του αρ. 9 του γαλλικού ΑΚ για την προστασία του ιδιωτικού βίου σύμφωνα με το οποίο «καθένας έχει δικαίωμα στον σεβασμό του ιδιωτικού βίου». Να αναφερθεί ότι ούτε το Ηνωμένο Βασίλειο διαθέτει αυτοτελή διάταξη για την προστασία της προσωπικότητας κατοχυρώνοντας και εισάγοντας στο οικογενειακό δίκαιο το δικαίωμα της ιδιωτικότητας με την Human Rights Act του 1998. Smith Simon, Image, Persona and the Law, 2008, 5.

⁵³ Γεωργιάδης, Ο ν. 3471/2006 για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες, ΧρΙΔ 2007, 18.

μορφής παρέμβασης⁵⁴, μια σφαίρα απορρήτου στην οποία κάθε άτομο κυριαρχεί μόνο του και δεν μπορεί να παρεισφρήσει κανείς χωρίς τη συναίνεσή του. Η προστατευτική εμβέλεια του δικαιώματος αφενός αυτοπροσδιορίζεται από το ίδιο το υποκείμενο, ενώ ταυτόχρονα ετεροπροσδιορίζεται από τις τρέχουσες κοινωνικές αντιλήψεις⁵⁵. Ο ιδιωτικός βίος, η ελευθερία και η αξία του ανθρώπου τελούν σε τέτοια σχέση ώστε η απουσία ή η διακινδύνευση ενός από τα τρία δικαιώματα πλήττει σοβαρά και τα άλλα⁵⁶. Αυτό γιατί εάν υπάρξει ο έλεγχος ή ο φόβος δημοσιοποίησης ορισμένης ιδιωτικής συμπεριφοράς, αυτό μπορεί να έχει ως συνέπεια τη διαμόρφωση του ιδιωτικού βίου του υποκειμένου ανάλογα με τις αντιλήψεις του κοινωνικού συνόλου- ακόμα και αν έρχονται σε αντίθεση με τη βούληση του- προς αποφυγή αποδοκιμασίας του. Η κατάσταση αυτή ισοδυναμεί με ετεροκαθορισμό, κατάλυση της μοναδικότητας του ατόμου.

Σύμφωνα με την παραδοσιακή άποψη, ο ιδιωτικός βίος είναι η κατάσταση απομόνωσης του ατόμου (*right to be left alone*)⁵⁷, μία σφαίρα της ανθρώπινης ζωής η οποία διαχωρίζεται από τη δημοσιότητα και την κοινωνικότητα⁵⁸. Πλέον, το δικαίωμα της ιδιωτικής ζωής τείνει να ταυτιστεί με την αυτονομία που έχει ένα άτομο ώστε να φανερώσει, να εκδηλώσει ή να ξετυλίξει διάφορες πλευρές της προσωπικότητάς του όταν, όπου, όποτε και σε όποιον το επιθυμεί⁵⁹. Έτσι, η διαθεσιμότητα ενός ευρέος φάσματος ηλεκτρονικών μέσων επικοινωνίας, καθένα από τα οποία διασφαλίζει κατ' επιλογή του χρήστη διαφορετικό βαθμό δημοσιότητας του περιεχομένου της επικοινωνίας, απαλλάσσει πλέον την ιδιωτικότητα από την παραδοσιακή ηθική σύνδεσή της με συγκεκριμένες πτυχές του ανθρώπινου βίου, όπως τη γενετήσια ζωή, και την εναγάνει σε έκφανση αυτονομίας των κοινωνικών υποκειμένων⁶⁰. Όμως, με μία πιο προσεγμένη ματιά, η ιδιωτικότητα τείνει να ταυτιστεί με την έννοια της οικειότητας, αφού η τελευταία επιτρέπει στο άτομο να εκδηλώνει τις δυνατότητές του σε όσους επιθυμεί χωρίς να μεσολαβεί η ματιά ενός τρίτου παρατηρητή⁶¹.

⁵⁴ Παπακωνσταντίνου, Το Συνταγματικό Δικαίωμα Συμμετοχής στην Κοινωνία της Πληροφορίας, ΕΔΔΔ 2006, 240.

⁵⁵ Καράκωστας, Προστασία της ιδιωτικότητας στην κοινωνία της πληροφορίας, ΔΙΜΕΕ 2004, 54-55.

⁵⁶ ΜΠρΑθ 4701/2002, ΔΙΜΕΕ 2004, 213.

⁵⁷ Ιγγλεζάκης, Δίκαιο της πληροφορικής, 2008, 223 . Η τυποποίηση του δικαιώματος της ιδιωτικότητας ως του δικαιώματος να αφήνεται κάποιος στην ησυχία του έγινε από τους Warren και Brandeis , *The right to privacy*, Harvard Law Review, 1890, 193-200 βλ. *Reed /Angel* , Computer Law, 2007, 461 υποσημείωση No 11· *Hotaling* , Protecting Personally Identifiable Information on the Internet : Notice and Consent in the age of Behavioral Targeting, Communication Law Conspectus 2008, 541 . Ακόμη, βλ. την αναφορά του Σταθόπουλου στον Thomas Cooley ο οποίος πρωτομίλησε για αυτό το δικαίωμα το 1888 σε *Σταθόπουλος*, Η χρήση προσωπικών δεδομένων και η διαπάλη μεταξύ ελευθεριών των κατόχων τους και ελευθεριών των υποκειμένων τους, ΝοΒ 2000, 5.

⁵⁸ Βουτσάκης, Το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή : υποκειμενικές και αντικειμενικές πτυχές, στο συλλογικό έργο Νέες Τεχνολογίες και Συνταγματικά Δικαιώματα, 2004, 91.

⁵⁹ Βουτσάκης (2004), 93 . Στην Αμερικανική απόφαση *Dietmann v. Times, Inc.* , 449 F. 2d 245 (9th Cir. 1971) αναφέρεται «The claim is not so much one of total secrecy as it is of the right to define one's circle of intimacy- to choose who shall see beneath the quotidian mask. Loss of control over which 'face' one puts on may result in literal loss of self-identity, and is humiliating beneath the gaze of those whose curiosity treats a human being as an object». Βλ. *Schachter /Kurtzberg*, Law of internet speech, 2008, 579.

⁶⁰ Τάκης, Κοινωνία της πληροφορίας και Σύνταγμα, ΝοΒ 2002, 38.

⁶¹ Βουτσάκης (2004), 94.

Υπάρχουν πολλές πτυχές του δικαιώματος της ιδιωτικότητας οι οποίες μπορούν να τύχουν προσβολής στο Διαδίκτυο. Η παρεϊσφρηση στο ηλεκτρονικό ταχυδρομείο κάποιου, η διάδοση εικόνας φυσικού προσώπου στο Διαδίκτυο χωρίς τη συναίνεσή του (υπό 2. 1.)⁶², η διαρροή πληροφοριών σχετικά με το πρόσωπο κάποιου χωρίς ο τελευταίος να το επιθυμεί (προσβολή δικαιώματος πληροφοριακού αυτοκαθορισμού-υπό 2. 4.)⁶³ καθώς και η αποστολή ανεπιθύμητης ηλεκτρονικής αλληλογραφίας (υπό 2. 5.), αποτελούν προσβολή διαφορετικών εκφάνσεων του δικαιώματος της ιδιωτικότητας.

2. Μορφές Προσβολών της Προσωπικότητας στο Διαδίκτυο

2. 1. Η προσβολή του Δικαιώματος επί της ίδιας Εικόνας Προσώπου στο Διαδίκτυο

2. 1. 1. Η Εικόνα ως έκφραση του Δικαιώματος στην Προσωπικότητα

Η εξέλιξη του Διαδικτύου είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία και την ανάπτυξη διάφορων διαδικτυακών τόπων στους οποίους οι χρήστες είχαν την ευχέρεια να ανεβάζουν περιεχόμενο (uploading), συμπεριλαμβανόμενου οπτικοακουστικού περιεχομένου, για να μοιραστούν το περιεχόμενο αυτό με τους διάφορους χρήστες ανά τον κόσμο. Από την άλλη πλευρά, η διάδοση εξελιγμένων ψηφιακών φωτογραφικών μέσων ακόμα και στα κινητά τηλέφωνα⁶⁴, τα οποία πλέον διαθέτουν και υπηρεσία σύνδεσης με το ίντερνετ, οδήγησε στην ραγδαία αύξηση του φαινομένου «ανεβάσματος» οπτικοακουστικού περιεχομένου το οποίο περιέχει εικόνες διαφόρων προσώπων, οι οποίες πολλές φορές λήφθηκαν και κοινοποιήθηκαν εν αγνοία τους⁶⁵. Επιπλέον, η εξέλιξη ψηφιακών μέσων δίνει τη δυνατότητα εκμετάλλευσης των λειτουργιών του ηλεκτρονικού υπολογιστή όχι μόνο ως προς τον τρόπο προβολής και εκτύπωσής της εικόνας, αλλά και τυχόν αλλοίωσής ή μετατροπής της, καθώς και τη δυνατότητα αποθήκευσης σε διαφορετικούς υλικούς φορείς. Μάλιστα, αρκετές φορές οι εικόνες αυτές μπορεί να είναι προσβλητικές⁶⁶ ή να προκαλούν σοκ⁶⁷.

⁶² Η μορφή του ατόμου αποτελεί στοιχείο (εκτός της προσωπικότητάς του) και της ιδιωτικότητας του. Παρράς, Σύνταγμα και ΕΣΔΑ, 2001, 62. Η δημιουργία και η κοινοποίηση μέσω φωτογραφίας ή άλλης μηχανικής απεικόνισης της ακρίβειας της εμφάνισης του προσώπου, προκαλεί στο πρόσωπο την ίδια αντίδραση αυτοάμυνας με την αποκάλυψη ενός γεγονότος του ιδιωτικού βίου, γιατί αποτελεί έναν τρόπο έκφρασης της προσωπικότητας του που μπορεί να αποκαλύψει το βαθύτερο εγώ του. Συνοδινού (2007), 222. Εννοείται γενικότερα η λήψη της εικόνας κάποιου ανεξάρτητα από τον αν αυτή τυχαίνει να αποκαλύψει μια πολύ ιδιωτική στιγμή του εικονιζόντος, οπότε η προσβολή του ιδιωτικού βίου καθίσταται ιδιαίτερα έντονη, εφόσον προσβάλλονται περισσότερες εκφάνσεις της ιδιωτικότητας και της προσωπικότητας.

⁶³ Το δικαίωμα του πληροφοριακού αυτοκαθορισμού αποτέλεσε μετεξέλιξη του δικαιώματος της ιδιωτικότητας, το οποίο καθιερώθηκε ως αυτοτελές εξ αιτίας των τεχνολογικών και κοινωνικών εξελίξεων. Βλ. γνώμη Σημίτη σε Βουτσάκη (2004), 89,90.

⁶⁴ Το youtube γνωρίζει αύξηση 1700% τους τελευταίους έξι μήνες στα βίντεο από κινητά τηλέφωνα, Βλ. σε http://portal.kathimerini.gr/4Dcgi/4dcgi/_w_articles_kathworld_1_26/06/2009_285927.

⁶⁵ Έναν άλλο τρόπο διακίνησης της εικόνας κάποιου αποτελεί το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο αφού είναι συχνό το φαινόμενο της λήψης και επαναπροώθησης αστείων-και όχι μόνο- μηνυμάτων τα οποία περιλαμβάνουν λήψεις εικόνων ή οπτικοακουστικό περιεχόμενο άγνωστων ατόμων .

⁶⁶ ΠΠρΑθ 2364/2002, ΔΕΕ 2002, 595 η οποία έκρινε ότι η εύκολη διακίνηση γυμνών και ημίγυμνων φωτογραφιών ενός μοντέλου μέσω του Διαδικτύου με τη βοήθεια της ψηφιοποίησης συνιστούσε παράνομη προσβολή της προσωπικότητάς .

Εικόνα ενός προσώπου θεωρείται η αποτύπωση της παρουσίας ενός προσώπου η οποία επιτρέπει την αναγνώρισή του⁶⁸. σε αυτήν εντάσσονται φωτογραφίες, κινούμενες εικόνες (βίντεο), σχέδια, ζωγραφιές, γλυπτά, σωσίες (διάσημων προσώπων)⁶⁹ ακόμα και ηχητική εικόνα. Η εικόνα του προσώπου συνιστά έκφανση της προσωπικότητας του ανθρώπου και ως τέτοια ανήκει μόνο στο πρόσωπο που παριστάνει⁷⁰. Επειδή η εικόνα ενός προσώπου το συνοδεύει σε όλες του τις δραστηριότητες και το διακρίνει ακόμα και μετά το θάνατό του⁷¹, θεωρείται αναπόσπαστα συνδεδεμένη με την προσωπικότητα του, αποκαλύπτοντας αυτόματα την ταυτότητά του, έτσι που το άτομο είναι εκείνο που θα αποφασίσει για τον τρόπο , το χρόνο και τις προϋποθέσεις προβολής της εικόνας του⁷². Η αποτύπωση της εικόνας με τεχνικά μέσα και η δημοσιοποίησή της, την αποσπά από τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή και τον συγκεκριμένο γεωγραφικό και κοινωνικό περίγυρο και την καθιστά γνωστή σε ασύγκριτα μεγαλύτερο αριθμό προσώπων από εκείνα στα οποία εκτέθηκε το ίδιο το άτομο με τη θέλησή του⁷³. Έτσι, δημοσίευση της εικόνας φυσικού προσώπου χωρίς τη συναίνεση του αποτελεί καταρχήν αυτοτελής παράνομη προβολή της προσωπικότητάς του και μάλιστα χωρίς να χρειάζεται να προσβάλλονται άλλες εκφάνσεις του δικαιώματος της προσωπικότητας όπως η τιμή ή η ιδιωτικότητα⁷⁴. Δεν παίζει ρόλο το αν η εικόνα είναι κολακευτική ή υποτιμητική σε σχέση με την εμφάνιση του εικονιζόμενου⁷⁵, ούτε αν αναπαραχθεί, δοθεί σε τρίτους ή διαδοθεί προς το κοινό αυτούσια ή μονταρισμένη⁷⁶. Η προστασία της εικόνας ενός προσώπου δεν αφορά μόνο το πρόσωπο

⁶⁷ Για παράδειγμα στο ιταλικό site της Google είχε αναρτηθεί ένα βίντεο στο οποίο τέσσερις μαθητές χτυπούσαν ένα αυτιστικό παιδί κάτι για το οποίο ασκήθηκε αγωγή κατά της εταιρίας Google, ΔΙΜΕΕ 2007, Επικαιρότητα, 8.

⁶⁸ Frochot, Le droit de l'image, 2004, Les Infostratères - <http://www.les-infostratetes.com>, Page 1/3.

⁶⁹ Βλ. Καράκωστα, Το δίκαιο των ΜΜΕ, 2003, 430.

⁷⁰ ΠΠρΑθ 2071/2005, ΔΙΜΕΕ 2005, 410.

⁷¹ Όμως, με το θάνατο του προσώπου, το δικαίωμα της προσωπικότητάς του παύει να ισχύει ως προσωποπαγές και αμεταβίβαστο. Γι' αυτό το λόγο υπάρχει το αρ. 57 παρ. 2 ΑΚ το οποίο προστατεύει τη μνήμη του νεκρού προσώπου. Σύμφωνα με αυτό, μπορεί να υπάρξει προστασία από τη δημοσίευση της εικόνας θανόντος στη νεκρική κλίνη. Βλ. Συνοδινού (2007), 206· ΕΔΔΑ απόφαση της 14. 6. 2007 *Hachette Filipacchi κατά Γαλλίας*, υπόθεση 71111/2001 σε ΔΙΜΕΕ 2007 (περίληψη). Αλλά και κάθε δημοσίευση εικόνας του εκλιπόντος ή κειμένου σχετικά με αυτόν αντίκειται στο αρ. 57 παρ. 2 ΑΚ, εφόσον προκαλεί στους συγγενείς ψυχικό πόνο ή ηθική βλάβη. Ωστόσο, βλ. και ΕΔΔΑ απόφαση *Plon κατά Γαλλίας* (σε Αλιβιζάτος, Ιδιωτικότητα και Δημοσιοποίηση, ΔΙΜΕΕ 2005, 16). Οι συγγενείς του νεκρού μπορούν να αιτηθούν χρηματικής ικανοποίησης για αποκατάσταση ηθικής βλάβης. Επίσης, σε περίπτωση δυσφήμισης νεκρού μέσω εικόνας ή και γενικότερα μπορεί να γίνει χρήση και του αρ. 365 ΠΚ.

⁷² ΕφΘεσ 3424/1989, Αρμ1989, 1205

⁷³ Τσεββάς, Η προστασία του ιδιωτικού βίου των δημοσίων προσώπων έναντι των μέσων ενημέρωσης κατά την ΕΣΔΑ, ΔΙΜΕΕ 2005, 355· Βρεπτού, ΔΙΜΕΕ 2007, 73

⁷⁴ ΠΠρΑθ 2364/2002, ΔΕΕ 2002, 595 με σχόλια της Κυπρούλη· ΠΠρΑθ2303/2006, ΔΙΜΕΕ 2007, 67· ΠΠρΜεσ 48/2008, Χρίδ 2009, 596· ΜΠρΑθ 959/2004, ΝοΒ 2004, 1590 = Αρμ 2005, 203. Πλαγιανάκος, ΕλλΔνη 1966, 118· ΑΚ Γεωργιάδη-Σταθόπουλου(1978), 102· Καραγιάννης, Η αξίωση αποζημίωσης επί παρανόμου χρησιμοποίησης της εικόνας προσώπου, 2007, 16.

⁷⁵ Ενδεχομένως σε αυτήν την περίπτωση η προσβολή να είναι εντονότερη γιατί προσβάλλεται η ελευθερία του εικονιζόμενου να μην δημοσιοποιούνται εικόνες του προσώπου του που αντίκεινται στην αισθητική του.

⁷⁶ ΑΠ 961/2003 η οποία δέχτηκε ότι αποτελούσε προσβολή της τιμής η δημοσίευση μονταρισμένης εικόνας στην οποία εμφανίζονταν δύο αγρότισσες, μέλη μικρής κοινωνίας, να κρατάνε και να σκέφτονται το *Via-gra*.

ή αναγνωρίσιμα μέλη του σώματός του⁷⁷, αλλά και όλα τα εξωτερικά χαρακτηριστικά που εξατομικεύουν το άτομο προσδίδοντάς του μια ιδιαίτερη ταυτότητα⁷⁸. Ειδικά για την διάδοση εικόνας προσώπου με βίντεο μπορεί να υποστηριχθεί ότι, επειδή στο βίντεο καταγράφεται το σύνολο των κινήσεων του σώματος, των εκφράσεων και των μορφασμών του ατόμου, η εικόνα του αποδίδεται πληρέστερα και αποτυπώνει περισσότερα στοιχεία της προσωπικότητάς του, και έτσι προσβάλλεται εντονότερα η προσωπικότητά του⁷⁹.

Συνεπώς, αυτού του είδους η «εύκολη» και διαδεδομένη διακίνηση εικόνας φυσικών προσώπων μέσω του Διαδικτύου με τη βοήθεια της ψηφιοποίησης, είτε αυτή περιέχεται σε φωτογραφία, βίντεο ή άλλου είδους γράφημα, συνιστά παράνομη προσβολή της προσωπικότητας του εικονιζόμενου στην οποία παρέχεται η προστασία του αρ. 57ΑΚ^{80 81}. Γενικότερα, η ανάρτηση εικόνας φυσικού προσώπου στο Διαδίκτυο αποτελεί βαρύτατη προσβολή της προσωπικότητας του, δεδομένου ότι φανερώνει όλα εκείνα τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που το εξατομικεύουν και επιτρέπουν την αναγνώριση του παγκοσμίως σε απεριόριστο και απροσδιόριστο αριθμό προσώπων τα οποία έχουν πρόσβαση στο Διαδίκτυο. Με άλλα λόγια, η βαρύτητα της προσβολής της προσωπικότητας κρίνεται από το είδος, την έκταση και τον τρόπο έκθεσης της εικόνας κάποιου, ούτως ώστε η δημοσίευση της εικόνας ενός προσώπου στο Διαδίκτυο να θεωρείται βαρύτερη από τη δημοσίευση της στον τύπο και την τηλεόραση δεδομένου της παγκοσμιότητας και της προσβασιμότητας του Διαδικτύου στον οποιονδήποτε. Βέβαια, για το βαθμό της προσβολής (και κατ' επέκταση του ύψους της αποζημίωσης) θα συνεκτιμηθούν και άλλοι παράγοντες, όπως ο βαθμός επισκεψιμότητας του συγκεκριμένου διαδικτυακού τόπου κοινοποίησης της, το αν ο διαδικτυακός τόπος απευθύνεται στους χρήστες συγκεκριμένης χώρας⁸², τυχόν παραμόρφωση της εικόνας, προσβλητικά σχόλια κ. α.

⁷⁷ Βλ. απόφαση του TGI Paris 29. 3. 1978 που έκρινε παράνομη τη δημοσίευση της εικόνας του στήθους της Catherine Deneuve δίπλα σε άρθρο αναφερόμενο σε βιασμό. Παπαδόπουλος, Πληροφοριακή Ιδιωτικότητα και ΜΜΕ, διπλωματική εργασία (σε Σπουδαστήριο Ιδιωτικού Δικαίου) .

⁷⁸ Αυτό ισχύει για τα διάσημα πρόσωπα τα οποία έχουν κατοχυρώσει συγκεκριμένο στυλ στις εμφανίσεις τους το οποίο θεωρείται αναπόσπαστα συνδεδεμένο με την παρουσία τους. Για παράδειγμα ο διακριτικός μάλλινος σκούφος, τα συγκεκριμένα γυαλιά και η πίπα τα οποία χρησιμοποιεί ο Lucio Dallas στις εμφανίσεις του θεωρήθηκε ότι συνδέονται αναπόσπαστα με την προσωπικότητά του, ώστε η χωρίς την άδειά του χρήση τους να αποτελεί παράνομη προσβολή. Συνοδινού (2007), 201.

⁷⁹ Εφαθ 3316/2004, ΕλλΔνη 2006, 288· ΠΠρΑθ 4824/2002, ΧρΙΔ 2002, 998· ΠΠρΘεσ 26488/2001 Αρμ 2003, 931. Καραγιάννης (2007), 118.

⁸⁰ ΠΠρΑθ 2364/2002, ΔΕΕ 2002, 595 με σχόλια Κυπρούλη.

⁸¹ Ωστόσο, πιθανή δικαϊκή βάση προστασίας θα μπορούσε να αποτελέσει και ο ν. 2472/1997 για τα προσωπικά δεδομένα, ο οποίος βέβαια δεν αποτελεί παρά εξειδίκευση της προστασίας της προσωπικότητας. Ως προσωπικό δεδομένο θεωρείται κάθε πληροφορία που αναφέρεται στο υποκείμενο των δεδομένων, και ως εκ τούτου εμπίπτει στον παραπάνω ορισμό και η εικόνα του υποκειμένου. Βλ. Βρεττού, σημείωση κάτωθι της ΠΠρΑθ 2303/2006, ΔΙΜΕΕ 2007, 72· Αλεξανδροπούλου –Αιγυπιάδου, Η αυθαίρετη φωτογράφιση προσώπου και η προστασία του από την ειδική νομοθεσία για τα προσωπικά δεδομένα, Αρμ 2005, 313επ· ΜΠρΑθ 2925/2008, ΔΙΜΕΕ 2008, 214· ΑΠΔΠΧ39/2007, ΔΙΜΕΕ 2007, 586 (με σημείωση Βρεττού) .

⁸² Αυτό φαίνεται και από το domain name αλλά και από τη γλώσσα που χρησιμοποιείται στην συγκεκριμένη ιστοσελίδα. Εξ αιτίας της ευρείας διάδοσης της αγγλικής γλώσσας, θα μπορούσε βάσιμα να υποστηριχθεί ότι, η περίπτωση κοινοποίησης της εικόνας προσώπου σε αγγλόφωνο διαδικτυακό τόπο του οποίου μπορεί να λάβει γνώση η μεγαλύτερη πλειοψηφία χρηστών του Διαδικτύου η οποία και γνωρίζει αγγλικά, αποτελεί τη μεγαλύτερη προσβολή επί της ίδιας εικόνας του.

Ζήτημα αποτελεί η τοποθέτηση αποκαλυπτικής φωτογραφίας ή βίντεο προσωπικής ερωτικής στιγμής προσώπου σε διαδικτυακό τόπο αισθησιακού περιεχομένου χωρίς τη συναίνεσή του⁸³. Σε αυτήν την περίπτωση υφίστανται προσβολή περισσότερες από μία εκφάνσεις της προσωπικότητας του προσώπου⁸⁴. Προσβάλλεται, καταρχήν, η προσωπικότητα του εικονιζόμενου αυτοτελώς απλά και μόνο με τη δημοσίευση της εικόνας του (δικαίωμα επί της ίδιας εικόνας). Έπειτα προσβάλλεται ο πιο απόκρυφος πυρήνας της ιδιωτικής ζωής του ατόμου, αφού αυτός αποτελείται κυρίως από την ερωτική του ζωή, η οποία περιλαμβάνει το πώς συμπεριφέρεται κάποιος στον ερωτικό του σύντροφο καθώς και το πώς εμφανίζεται στον ιδιωτικό του χώρο. Τέλος, θα υπάρχει και προσβολή της τιμής με δυσφήμιση⁸⁵, αφού και μόνο η ανάρτηση τέτοιου είδους φωτογραφίας σε διαδικτυακό τόπο τέτοιου περιεχομένου υποδηλώνει τη γενικότερη συμμετοχή του προσώπου σε τέτοιου είδους πράξεις, τις οποίες δίνει την εντύπωση ότι επιτρέπει να μαγνητοσκοποούνται κιόλας, πλήττοντας ως εκ τούτου την ηθική του, την κοινωνική και επαγγελματική (ανάλογα με το επάγγελμα κάποιου) του υπόσταση.

2. 1. 2. Η Συναίνεση του Εικονιζόμενου ως λόγος άρσης της προσβολής

Βέβαια, η διάδοση της εικόνας προσώπου στο Διαδίκτυο μπορεί να είναι νόμιμη εφόσον συντρέχει συναίνεση από την πλευρά του εικονιζόμενου. Συναίνεση απαιτείται εξ ίσου για τη λήψη καθώς και για την αναπαραγωγή της εικόνας προσώπου, όπως και για τη δημοσιοποίηση ή την ανάρτηση της σε μέσο⁸⁶. Η λήψη της φωτογραφίας προσώπου

⁸³ Βλ. την Αγγλική απόφαση *Kiam v. Neil* (no 2), 1996, E. M. L. R. 493 όπου μία αξιοπρεπής γυναίκα άσκησε αγωγή κατά εκδότη περιοδικού soft porn επειδή εξέδωσε φωτογραφία η οποία είχε ληφθεί κάτω από ιδιωτικές συνθήκες από τον πρώην άνδρα της με την υπόσχεσή του τελευταίου ότι θα είναι εμπιστευτική αλλά μετά τον χωρισμό τους η συμφωνία αυτή δεν τηρήθηκε. Ακόμη, βλ. την υπόθεση *O'Shea v. MGN Ltd* (May 4, 2001, Morland J.) 2001 WL 4155400 όπου μία σωσίας ενός διάσημου μοντέλου διαφήμιζε ιστοσελίδα πορνογραφικού περιεχομένου προσβάλλοντας έτσι τη φήμη του μοντέλου το οποίο και δικαιώθηκε κάνοντας χρήση του tort of malicious falsehood (και όχι tort of defamation). Η κύρια διαφορά των δύο αδικημάτων έγκειται στο ότι στο αδίκημα της κακόβουλης ανακρίβειας οι αναληθείς ισχυρισμοί δεν χρειάζεται να είναι δυσφημιστικοί. Παρόμοια υπόθεση που στηρίχθηκε στο tort of malicious falsehood αποτέλεσε η *Khodaparast v. Shad* (2000) E. M. L. R. 265 όπου κάποιος χρησιμοποίησε φωτογραφία της πρώην του σε διαφήμιση ροζ τηλεφώνου σε πορνογραφικό περιοδικό και η οποία είχε ως αποτέλεσμα η κοπέλα που δούλευε ως δασκάλα να χάσει τη δουλειά της. *Smith S. , Image, Persona and the Law*, 2008, 133 επ.

⁸⁴ Βλ την ΑΠ 782/2005, ΕλλΔνη 2008, 198 σύμφωνα με την οποία η χρησιμοποίηση της εικόνας προσώπου για εμπορική εκμετάλλευση χωρίς τη συναίνεσή του είναι παράνομη, ενώ η προσβολή είναι βαρύτερη τη στιγμή που χρησιμοποιούνται γυμνές ή ημίγυμνες φωτογραφίες του παρότι οι τελευταίες είχαν δημοσιευτεί στο παρελθόν για άλλο λόγο με τη συναίνεσή του προσώπου· ΠΠΡΑΘ 5845/2005, ΔΙΜΕΕ 2006, 364 η οποία έκρινε ως παράνομη τη χρήση φωτογραφίας ηθοποιού σε εξώφυλλο χωρίς τη συναίνεσή του η οποία τον εμφάνιζε και γυμνό έπειτα από φωτομοντάζ, ενώ θεώρησε ότι προσβαλλόταν όχι μόνο το δικαίωμα επί της ίδιας εικόνας του, αλλά και το δικαίωμα της ιδιωτικής του σφαίρας. Να σημειωθεί ότι στην απόφαση αναφέρεται ότι υπήρξε και διάδοση των επίμαχων φωτογραφιών και μέσω του Διαδικτύου.

⁸⁵ Αυτός που ανήρτησε τη συγκεκριμένη εικόνα παρέχει τους λόγους επί των οποίων οι τρίτοι θα στηρίξουν την περιφρόνησή τους προς το εικονιζόμενο πρόσωπο και κάτι τέτοιο συνιστά δυσφήμιση ακόμη και αν δεν υπάρχουν δυσφημιστικά σχόλια. Άλλωστε, η εικόνα στην εποχή μας τείνει να αντικαθιστά την πληροφορία. *Τσίγγου*, Η προσβολή της προσωπικότητας των προσώπων της επικαιρότητας με την παράνομη αναπαραγωγή της εικόνας τους (σχόλιο υπό την ΠΠΡΑΘ 5845/2005), ΔΙΜΕΕ 2006, 372, 369.

⁸⁶ ΕφαΘ 539/2005, ΕπισκεΔ 2005, 732 όπου αναφέρεται ότι στην περίπτωση υποβολής προσώπου σε αισθητική επέμβαση στην οποία θεωρείται απαραίτητη η φωτογράφιση του προσώπου πριν και μετά

χωρίς τη συναίνεση του προσώπου συνιστά παράνομη προσβολή ανεξάρτητα από την πιθανή δημοσιοποίησή της, ειδικά θά γινόταν δεκτό ότι ο φωτογράφος μπορεί να παρακρατεί ένα κρίσιμο στοιχείο της προσωπικότητας ενός προσώπου, χωρίς το τελευταίο να έχει τη δυνατότητα ελέγχου μελλοντικής χρήσης του⁸⁷. Η συναίνεση δεν υποβάλλεται σε συγκεκριμένο τύπο, δύναται να δοθεί και σιωπηρώς ενώ ως προς την διάγνωση της ύπαρξής της χρησιμεύουν και οι διατάξεις των αρ. 173 και 200ΑΚ⁸⁸. Στην περίπτωση κατά την οποία υπάρχει οικονομικό αντάλλαγμα για τη λήψη της φωτογραφίας τότε τεκμαίρεται ότι υπάρχει συναίνεση⁸⁹ και αντικείμενο απόδειξης αποτελεί η έκταση και ο σκοπός της συναίνεσης. Η συνδρομή της συναινέσεως αυτής προβάλλεται και σε περίπτωση αμφισβήτησεως αποδεικνύεται από τον εναγόμενο κατ' ένσταση⁹⁰. Ακόμη, η συναίνεση αποτελεί δικαιοπραξία και ως εκ τούτου θεωρείται ακυρώσιμη όταν αυτή αποσπάται με απάτη, πλάνη ή απειλή. Η συναίνεση του εικονιζόμενου απαιτείται πάντα καθώς προσβολή του δικαιώματος επί της ίδιας εικόνας διαπιστώνεται ακόμα και όταν η χωρίς άδεια δημοσίευση της εικόνας κάποιου συνεπάγεται την ενίσχυση της φήμης του⁹¹. Όσον αφορά τη δημοσίευση φωτογραφιών ή γενικότερα εικόνων οι οποίες τραβήχτηκαν σε δημόσιο χώρο, ακόμα και σε δημόσια εκδήλωση χωρίς τη συναίνεση των προσώπων που απεικονίζουν, δε θεωρείται ότι προσβάλλουν την προσωπικότητά τους, εφόσον, όμως, τα άτομα που απεικονίζουν δεν αναδεικνύονται σε κεντρικό θέμα της λήψης και δεν είναι εύκολα αναγνωρίσιμα από έναν μέσης προσοχής παρατηρητή⁹². Από την άλλη πλευρά, θα μπορούσε να θεωρηθεί ως συναγόμενη συναίνεση στο πλαίσιο του αυτοπροσδιορισμού της προσωπικότητας, η προσβολή της προσωπικότητας στην οποία το ίδιο το άτομο εξέθεσε τον εαυτό του⁹³. Για παράδειγμα αν το άτομο επιδιώκει τη δημοσιότητα με όλες του τις δραστη-

από αυτή από το θεράποντα ιατρό, ο τελευταίος δε δικαιούται χωρίς τη συναίνεση του προσώπου να δημοσιοποιεί αυτές τις φωτογραφίες για να διαφημίζει τη δουλειά του.

⁸⁷ ΕΔΔΑ *Reklos et Davourlis v. Grece*, Απόφαση της 15. 1. 2009, προσφυγή 1234/2005 βλ. σε Συνήγορος 2009 (τ. 71), 62 (περίληψη) = ΔΙΜΕΕ 2009, 435επ. με σημείωση *Αθανασόπουλου*: Ανάλυση της απόφασης βλ. *Βογιατζή*, Η φωτογραφία του νεογέννητου, το δικαστήριο του Στρασβούργου και το δικαίωμα «επί της ίδιας εικόνας», ΔΙΜΕΕ 2009, 321επ. Από την ελληνική νομολογία βλ. ΑΠ 411/2002, ΕλλΔνη 2002, 1692· ΜΠρΑθ 959/2004, Αρμ 2005, 203=NoB 2004, 1590.

⁸⁸ *Πλαγιανάκος*, ΕλλΔνη 1966, 125· *Συνοδινού* (2007) , 211· ΕφΘες 2147/2001, Αρμ 2002, 1161· ΠΠρΘεσ 26488/2001, Αρμ 2003, 931 (η τελευταία απόφαση σε *Καράκωστα*, Το δίκαιο των ΜΜΕ, 2003, 201), όπου συνάγεται η έλλειψη συναίνεσης με το σκεπτικό ότι η φωτογραφισθείσα απεικονίζεται με στραμμένο το πρόσωπο στο φακό, δίχως το βλέμμα να κατευθύνεται σε αυτόν.

⁸⁹ *Βρεττού*, ΔΙΜΕΕ 2007, 73 βλ. και τις εκεί παραπομπές.

⁹⁰ ΠΠρΑθ 2303/2006, ΔΙΜΕΕ 2007, 67.

⁹¹ Βλ. την απόφαση CA Orleans κατά την οποία η δημοσίευση φωτογραφιών αθλητή σε ιστοσελίδα αφιερωμένη σε κάποιο είδος αθλήματος αποτελεί προσβολή του δικαιώματος του αθλητή επί της ίδιας εικόνας του, ακόμα και ανεξάρτητα από το γεγονός ότι η φήμη του μπορεί να ενισχύθηκε. Όμως βλ. την απόφαση του TGI Paris της 8 Ιουλίου 2005 η οποία έκρινε ότι η προβολή στιγμιότυπων ποδοσφαιρικών αγώνων σε ιστοσελίδα στοιχημάτων δε συνιστούσε προσβολή του δικαιώματος των αθλητών επί της εικόνας τους γιατί αποτελούσε πληροφόρηση για ένα αθλητικό γεγονός. σε *Συνοδινού* (2007) , 211.

⁹² Απόφαση CA Paris της 6 Νοεμβρίου 2002 η οποία έκρινε παράνομη τη δημοσίευση σε ιστοσελίδα του Διαδικτύου της φωτογραφίας ενός νεαρού διαδελωτή αφού η προστασία του δικαιώματός επί της εικόνας του δεν υποχωρεί με αφορμή την παρουσία του σε δημόσιο χώρο, *Συνοδινού* (2007) , 220 και 222.

⁹³ ΕΔΔΑ Υποθ. 15601/2002 *Kulis κατά Πολωνίας*, Απόφαση της 18. 3. 2008, Βλ. περίληψη σε ΔΙΜΕΕ 2008, 2-3. Ακόμη, βλ. ΠΠρΑθ 1189/2001, ΧρΙΔ 2001, 416-417 και *Καραγιάννης* (2007) , 117.

ριότητες και καλεί συνέχεια τα ΜΜΕ δεν μπορεί με βάση την αρχή του *venire contra factum proprium* να αιτηθεί της ανάλογης προστασίας.

Εδώ να επισημανθεί ότι το ίδιο το άτομο στο πλαίσιο του αυτοπροσδιορισμού του μπορεί να εισάγει την εικόνα του στο Διαδίκτυο στο πλαίσιο ενός λογαριασμού δωρεάν συνδρομής μέλους σε διάφορους διαδικτυακούς τόπους (π. χ. στο youtube, στο jango) και σε ιστολόγια του ενδιαφέροντός του. Βέβαια, η εισαγωγή της εικόνας του κατ' αυτόν τον τρόπο λαμβάνει χώρα για το συγκεκριμένο διαδικτυακό τόπο και δεν παράσχει την άδεια χρήσης της εικόνας από τρίτους είτε σε κάποιο άλλο διαδικτυακό τόπο, είτε με την αποθήκευση, εκτύπωση και χρησιμοποίησή της εικόνας εκτός Διαδικτύου⁹⁴. Ακόμη, να αναφερθεί ότι στην περίπτωση εγκατάστασης συστήματος βιντεοσκόπησης (webcam) και διάδοσης της εικόνας του προσώπου που το χρησιμοποιεί στο Διαδίκτυο στο πλαίσιο επικοινωνίας του με τρίτους τεκμαίρεται η συναίνεση του⁹⁵. Παραταύτα, στην περίπτωση της διαδικτυακής επικοινωνίας μέσω Skype, όπου τα άτομα που επικοινωνούν εμφανίζονται ταυτόχρονα στην οθόνη του υπολογιστή σε απευθείας μετάδοση, τεκμαίρεται συναίνεση η οποία καλύπτει μόνο τη μετάδοση της εικόνας κατά τη διάρκεια της επικοινωνίας και θα πρέπει να παρέχεται ρητή συναίνεση σε περίπτωση τυχόν μαγνητοσκόπησης της επικοινωνίας, πόσο μάλλον για δημοσίευσή της.

2. 1. 3. Το δικαιολογημένο ενδιαφέρον ενημέρωσης του κοινού ως λόγος άρσης της προσβολής

Το δικαιολογημένο ενδιαφέρον πληροφόρησης του κοινού αποτελεί άλλον ένα λόγο άρσης του αδικού της προσβολής που συντελείται με την δημοσιοποίηση φωτογραφιών ή βίντεο στους διάφορους διαδικτυακούς τόπους ενημέρωσης. Έτσι, εφόσον το οπτικοακουστικό περιεχόμενο περιέχει πρόσωπα της σχετικής ή της απόλυτης επικαιρότητας, η προσβολή τους από τη δημοσίευσή του περιεχομένου χωρίς τη συναίνεση τους αίρεται, εφόσον, βέβαια, δεν πλήττεται η ιδιωτική τους σφαίρα. Η συγκεκριμένη θεματική θα εξετασθεί αναλυτικότερα παρακάτω στο κεφάλαιο που αφορά το Διαδίκτυο ως ΜΜΕ γιατί εν προκειμένω η φωτογραφία εκλαμβάνεται ως πληροφορία⁹⁶ η οποία τις περισσότερες φορές μεταδίδεται για να επιβεβαιώσει ή να αποδείξει μία είδηση καθώς και για να προβάλλει ένα θέμα γενικότερου ενδιαφέροντος⁹⁷. Έχει κριθεί, μάλιστα, ότι η συνοδεία δημοσιεύμα-

⁹⁴ Αντίθετος σε αυτή την άποψη ο Καράκωστας ο οποίος θεωρεί ότι ό,τι εισαχθεί στο Διαδίκτυο με τη βούλησή μας καθίσταται κοινόχρηστο στο πλαίσιο της κοινωνίας των χρηστών και η πράξη εισαγωγής της εικόνας μας υποδηλώνει a priori παραίτηση της προστασίας του σε περίπτωση προσβολών τρίτων. *Καράκωστας*, Δίκαιο και Internet, 2009, 59.

⁹⁵ *Καράκωστας*, Δίκαιο και Internet, 2009, 58.

⁹⁶ Απόφαση του ΕΔΔΑ *Fressoz et Roire c. France*, της 21 Ιανουαρίου 1999, προσφυγή 29183/95. Πρόκειται εν προκειμένω για πληροφοριακή εικόνα (image informationnelle) βλ. *Castaldi*, L'exploitation commerciale de l'image des personnes physiques, 2008, 71.

⁹⁷ Σύμφωνα με τη νομολογία του ΕΔΔΑ ως θέμα ή συζήτηση γενικού ενδιαφέροντος δεν δημιουργούν αποκλειστικά γεγονότα πολιτικού ή ιστορικού ενδιαφέροντος αλλά και γεγονότα ψυχαγωγικού χαρακτήρα «infotainment» βλ. *Τσεβάς*, Η προστασία του ιδιωτικού βίου των δημοσίων προσώπων έναντι των μέσων ενημέρωσης κατά την ΕΣΔΑ, ΔΙΜΕΕ 2005, 350.

τος με φωτογραφίες, ιδιαίτερα στη σημερινή εποχή που η εικόνα τείνει να κυριαρχήσει του λόγου, καθιστά σαφέστερο το περιεχόμενό του και προσελκύει εντονότερα το ενδιαφέρον του αναγνώστη⁹⁸. Όμως, σε αυτό το σημείο θα πρέπει να επισημανθεί ότι εν προκειμένω πρέπει να τύχει εφαρμογής η αρχή της αναλογικότητας, η οποία περιορίζει το δικαίωμα λήψης και δημοσίευσης των εικόνων των διασήμων προσώπων σε ένα ορισμένο όριο το οποίο καθορίζεται από την αναγκαιότητα, την προσφορότητα και την αναλογικότητα *strinco sensu*. Για παράδειγμα θα πρέπει να προτιμηθεί δημοσιοποίηση φωτογραφίας και όχι βίντεο, η δημοσίευση όσο το δυνατόν λιγότερων φωτογραφιών κάποιου, η μη λήψη και δημοσίευση νέων φωτογραφιών τη στιγμή που υπάρχουν ήδη φωτογραφίες του σε αρχείο⁹⁹ κ. α.

2. 2. Δυσφήμιση και Λεκτική Προσβολή της Προσωπικότητας στο Διαδίκτυο - Το «Κυβερνοκυλίδωμα»¹⁰⁰

Δεδομένου της ευκολίας με την οποία περιεχόμενο μπορεί να δημοσιευτεί στο Διαδίκτυο, καθώς και της έκτασης της διάδοσης που μπορεί να επιτευχθεί, δεν προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι η δυσφήμιση μέσω Διαδικτύου αποκτά όλο και περισσότερη σημασία. Αν και τα πρώτα χρόνια του Διαδικτύου η αντίδραση των χρηστών του απέναντι σε προσβολές τους και κατηγορίες ήταν η δημοσίευση μιας ανάλογου περιεχομένου απάντησης, η «απάντηση» σήμερα, όλο και περισσότερο, τείνει να στραφεί στο νομικό σύστημα και στην ικανοποίηση που αυτό προσφέρει¹⁰¹. Η έκφανση της προσωπικότητας η οποία πλήττεται εν προκειμένω είναι αυτή της τιμής.

Δυσφήμιση στο Διαδίκτυο μπορεί να λάβει χώρα με πολλούς τρόπους ανεξάρτητα από την πιθανολογούμενη φύση του Διαδικτύου ως ΜΜΕ. Διευκρινιστέο, εν προκειμένω, ότι ο όρος δυσφήμιση παρουσιάζεται ταυτόχρονα ευρύτερος και στενότερος από τον όρο λεκτική προσβολή από διαφορετικές κάθε φορά απόψεις.

Ο όρος λεκτική προσβολή είναι στενότερος από τον παραδοσιακά χρησιμοποιούμενο όρο της δυσφήμισης, αφού συνίσταται, όπως φανερώνει και ο όρος, στην προσβολή της προσωπικότητας η οποία λαμβάνει χώρα με λεκτικούς χαρακτηρισμούς. Δυσφήμιση έχουμε και με εικόνα του προσβαλλόμενου¹⁰², όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, και μάλιστα ανεξάρτητα από το αν η τελευταία τοποθετείται δίπλα σε κείμενο ή ρεπορτάζ με προσβλητικό εν γένει περιεχόμενο για μια κατηγορία προσώπων¹⁰³ ή δημιουργεί κατ' αυ-

⁹⁸ Βρεττού, σημείωση κάτωθι της ΠΠρΑθ 2303/2006, ΔΙΜΕΕ 2007, 76.

⁹⁹ Καράκωστας, Το δίκαιο των ΜΜΕ, 2003, 207.

¹⁰⁰ Απόδοση του αγγλικού όρου "cybersmearing" βλ. σε *Schachter/Kurtzberg* (2008), 426. Με το ίδιο περιεχόμενο χρησιμοποιείται και ο όρος «cyber targeting». Για τον τελευταίο βλ. *Aziel*, The California Supreme Court's Decision in *Barret v. Rosenthal*: How the Court's Decision Could Further Hamper Efforts to Restrict Defamation on the Internet, *Hastings Communication & Entertainment Law Journal* 2007, 94.

¹⁰¹ *Lloyd*, Information Technology law, 2008, 572.

¹⁰² *Smith*, Image, persona and the law, 2008, 124. βλ. και παραπάνω υποσημείωση 87.

¹⁰³ Έχει κριθεί ως ανεπίτρεπτη η φωτογράφιση και δημοσίευση φωτογραφιών προσώπων με σωματικές μειονεξίες όπως π. χ. η παχυσαρκία δίπλα σε σχετική έρευνα. Βλ. ΕφΑθ 8908/1988, ΝοΒ 1988, 1665.

τόν τον τρόπο λανθασμένες εντυπώσεις για τον εικονιζόμενο¹⁰⁴. Στην τελευταία περίπτωση, ωστόσο, η προσβολή προκύπτει από τον συνδυασμό κειμένου και εικόνας και είναι δύο οι πτυχές της προσωπικότητας οι οποίες υφίστανται προσβολή : αφενός η προσωπικότητα του προσώπου, η οποία προσβάλλεται αυτοτελώς με τη λήψη και δημοσίευση της εικόνας του χωρίς τη συναίνεσή του¹⁰⁵, και αφετέρου η προσβολή της τιμής του προσώπου η οποία συντελείται με το συνδυασμό του περιεχομένου του κειμένου με την αντίστοιχη εικόνα. Από την άλλη πλευρά, ο όρος λεκτική προσβολή της προσωπικότητας, καίτοι αδόκιμος νομικά, παρουσιάζεται ευρύτερος από τον όρο της δυσφήμισης¹⁰⁶, αφού συμπεριλαμβάνει και τη συκοφαντική δυσφήμιση¹⁰⁷ αλλά κυρίως και την εξύβριση^{108 109}, στην περίπτωση λόγου χάρη της αποστολής προσβλητικού μηνύματος ηλεκτρονικού ταχυδρομείου στον προσβαλλόμενο. Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να επισημανθεί ότι δεν πρόκειται για εξύβριση αλλά για δυσφήμιση όταν ο δράστης απευθύνει μεν τον ισχυρισμό του προς τον προσβαλλόμενο, αλλά υπολογίζει έστω και με ενδεχόμενο δόλο ότι μπορεί να λάβουν γνώση και τρίτα πρόσωπα¹¹⁰. Βέβαια, υποστηρίζεται και η άποψη ότι εν γένει στην περίπτωση των newsgroups όπου τα άτομα συζητούν μέσω διαδοχικών μηνυμάτων, επειδή η

¹⁰⁴ Για παράδειγμα η δημοσίευση φωτογραφιών γυναικών οι οποίες εμφανίζονταν νοσηλευμένες σε νοσοκομείο από ξυλοδαρμό των συζύγων τους, ενώ στην πραγματικότητα νοσηλεύονταν λόγω τραυματισμού τους από τροχαίο ατύχημα, έχει κριθεί ως προσβολή της προσωπικότητας. Δέλλιος, Προστασία Προσωπικότητας και ΜΜΕ, σε συλλογικό έργο Προστασία Προσωπικότητας, 2008, 50· ΕφΑθ 9189/2001 έκρινε ότι η προβολή σε ρεπορτάζ αποσπασμάτων συγκεκριμένου βιντεοκλίπ τραγουδιστή ο οποίος εμπλεκόταν σε ροζ σκάνδαλο στο οποίο βιντεοκλίπ εικονιζόταν και γνωστό φωτομοντέλο εξέθεσε την τιμή της βλ. Γαρουφαλιά, ΧρΙΔ 2005, 496· ΕφΑθ 1624/2005, ΕπισκΕΔ 2005, 475, η οποία επικυρώθηκε από την ΑΠ 853/2008, ΔΙΜΕΕ 2008,497 η οποία αφορούσε τη δημοσίευση φωτογραφίας δύο ατόμων τα οποία μετέφεραν μια οικιακή τους συσκευή δίπλα σε άρθρο εφημερίδας που μιλούσε για πλιάτσικο στα χαλάσματα του σεισμού· ΠΠρΘεσ 26488/2001, Αρμ 2003, 931 στην οποία εικονιζόταν γυναίκα δικηγόρος να διασκεδάζει δίπλα σε δημοσίευμα με τίτλο “Higher Law”· ΠλημΑθ 47666/1998, ΠοινΧρ 1999,164 στην οποία κρίθηκε ότι η χρήση τροποποιημένης φωτογραφίας ηθοποιού δίπλα σε άσχετο και ηθικά επιλήψιμο δημοσίευμα σχετικά με ροζ κύκλωμα στη Θράκη έθιγε την αξιοπρέπεια και την ηθική υπόστασή της ηθοποιού και αποτελούσε εξύβριση.

¹⁰⁵ ΑΚ Γεωργιάδη/Σταθόπουλου (1978) 102.

¹⁰⁶ Αρ. 362ΠΚ : «Όποιος με οποιονδήποτε τρόπο ενώπιον τρίτου ισχυρίζεται ή διαδίδει για κάποιον άλλον γεγονός που μπορεί να βλάψει την τιμή ή την υπόληψή του τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι δύο ετών ή με χρηματική ποινή. Η χρηματική ποινή μπορεί να επιβληθεί μαζί με την ποινή της φυλάκισης».

¹⁰⁷ Αρ. 363 ΠΚ : «Αν στην περίπτωση του αρ. 362, το γεγονός είναι ψευδές και ο υπαίτιος γνώριζε ότι αυτό είναι ψευδές τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον τριών μηνών· μαζί με τη φυλάκιση μπορεί να επιβληθεί και χρηματική ποινή. Μπορεί επίσης να επιβληθεί και στέρηση πολιτικών δικαιωμάτων κατά το αρ. 63». Η διαφορά της δυσφήμισης από την συκοφαντική δυσφήμιση έγκειται στο ότι στην τελευταία χρειάζεται άμεσος δόλος και ειδικός δόλος γνώσης του ψεύδους (υπερχειλής υποκειμενική υπόσταση) .

¹⁰⁸ Αρ. 361 παρ. 1 ΠΚ : «Όποιος, εκτός από τις περιπτώσεις της δυσφήμισης (άρθρα 362 και 363), προσβάλλει την τιμή άλλου με λόγο ή με έργο ή με οποιονδήποτε άλλο τρόπο, τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι ενός έτους ή με χρηματική ποινή. Η χρηματική ποινή μπορεί να επιβληθεί και μαζί με την ποινή της φυλάκισης».

¹⁰⁹ Η διαφορά της δυσφήμισης από την εξύβριση έγκειται στο ότι η πρώτη αφορά τη διάδοση δυσφημιστικών γεγονότων ή χαρακτηρισμών σε τρίτους ενώ η εξύβριση συντελείται με χαρακτηρισμούς οι οποίοι μπορούν είτε κυρίως να απευθύνονται στο ίδιο το πρόσωπο είτε να διαδίδονται σε τρίτους. Στη γαλλική έννομη τάξη στο ποινικό δίκαιο υφίσταται η ίδια διάκριση ως προς τα αδικήματα της δυσφήμισης και της εξύβρισης. Βλ. Carbonnier, Droit civil, Les Personnes, 1994, 129. Στην αγγλική και αμερικανική έννομη τάξη δεν υπάρχει τέτοιος διαχωρισμός αλλά υπάρχει διάκριση μεταξύ της προσβολής η οποία γίνεται προφορικά (tort of slander) και της προσβολής η οποία γίνεται γραπτά (tort of libel) θεωρώντας τη γραπτή προσβολή πολύ πιο βαριά, δεδομένου ότι τα γραπτά μένουν και μπορούν να διαιωνίζουν τη δυσφήμιση. Και τα δύο αποτελούν αστικά αδικήματα. Για το Ηνωμένο Βασίλειο βλ. Lloyd, Information Technology Law, 2008, 573. Για τις ΗΠΑ βλ. Schachter/Kurtzberg, Law of Internet Speech, 2008, 338.

¹¹⁰ Καράκωστας, Δίκαιο και Internet, 2009, 61 .

επικοινωνία μεταξύ των μερών είναι αυθόρμητη, τέτοιου είδους μηνύματα θα πρέπει να εκλαμβάνονται όπως ο προφορικός λόγος¹¹¹.

Δυσφήμιση στο πλαίσιο του Διαδικτύου προκύπτει σε κάθε περίπτωση όπου ένα δυσφημιστικό σχόλιο ή εικόνα κάποιου ευρίσκονται αναρτημένα κάπου στον παγκόσμιο ιστό και μπορούν να ληφθούν υπόψη από τρίτα άτομα. Στην περίπτωση των δυσφημιστικών σχολίων το άτομο θα πρέπει να είναι αναγνωρίσιμο, δηλαδή, ακόμα και αν δεν αναφέρεται το όνομά του, πρέπει από όλα τα χαρακτηριστικά στοιχεία που αναφέρονται στο δυσφημιστικό σχόλιο να μπορεί να αναγνωρισθεί από το περιβάλλον του ότι πρόκειται για τα συγκεκριμένο άτομο. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η δυσφήμιση ή διάδοση δυσφημιστικών γεγονότων κατά τη διάρκεια μιας συζήτησης σε ένα chatroom, όταν τα γεγονότα αναφέρονται σε ένα άτομο το οποίο εμφανίζεται με ψευδώνυμο και όχι με το αληθινό του όνομα, μη όντας δυνατό να αναγνωρισθεί από τους τρίτους, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι αποτελεί δυσφήμιση¹¹².

Αντικείμενο αμφισβήτησης αποτελεί το περιεχόμενο του δυσφημιστικού ισχυρισμού καθώς πέρα από την δημοσιοποίηση κάποιων ισχυρισμών οι οποίοι μπορεί να θεωρηθούν *per se* δυσφημιστικοί¹¹³, αυστηρή εφαρμογή της νομοθεσίας για τη δυσφήμιση δε θα φαινόταν συνετή σε διάφορους διαδικτυακούς τόπους όπως π. χ. τα chatrooms, όπου κάποιο μήνυμα, καίτοι δυσφημιστικό στο περιεχόμενο, δε θα μπορούσε να θεωρηθεί ως δυσφήμιση από κάποιον που παρακολουθούσε τη συζήτηση. Επιπλέον, όποιος συμμετέχει σε διάφορα newsgroups πιθανώς να έχει διαπιστώσει ότι η ένταση της αυθόρμητης και ευθείας έκφρασης είναι συνήθης, ώστε όποιος συμμετέχει σε τέτοιου είδους διαδικτυακές ομάδες μπορεί να θεωρηθεί ότι παρέχει κάποιο είδος συναίνεσης¹¹⁴. Πάντως, αρκετοί σχολιαστές αναφέρουν ότι το επίπεδο το οποίο καθορίζει το τι αποτελεί δυσφημιστικό θα πρέπει να είναι διαφορετικό στο πλαίσιο του Διαδικτύου¹¹⁵. Προς επίρρωση αυτής της άποψης υπεισέρχεται και το επιχείρημα ότι το Διαδίκτυο παρέχει προσιτές και αποτελεσματικές ευκαιρίες για αντιμετώπιση της δυσφήμισης, με τη δημοσίευση της κατάλληλης απάντησης, η οποία μπορεί να είναι και σε τοπική συνάφεια με το δυσφημιστικό δημοσίευμα (για παράδειγμα δημοσίευση απάντησης ή σχολίου μιας πληροφορίας σε κάποιο blog). Από την άλλη πλευρά, όμως, η δημοσίευση ενός προσεγμένου και μακροσκελούς κειμένου σε κάποιο site δεν δημιουργεί την εντύπωση ότι πρόκειται για μία μη σκοπούμενη

¹¹¹ Lloyd (2008), 574 ο οποίος πιστεύει πως πρέπει εν προκειμένω να τύχει εφαρμογής το tort of slander, το οποίο αντιμετωπίζεται ευνοϊκότερα από το tort of libel. Αντίθετοι οι Schachter/ Kurtzberg (2008), 338-9.

¹¹² Υπόθεση *Marczeski v. Law*, 122F. Supp. 2d 315 (D. Conn. Nov. 20, 2000) βλ. Παπαζήση/Ιγγλεζάκης, Προστασία προσωπικότητας και Διαδίκτυο, σε: Προστασία Προσωπικότητας, 2008, 106.

¹¹³ Π. χ. ότι κάποιος είναι δολοφόνος, εκβιαστής, φορέας του έιτς, ότι συμμετείχε σε όργια κ. ο. κ. Θα μπορούσε, όμως, να θεωρηθεί δυσφήμιση το να αποκαλέσεις τον άλλο spammer, δηλαδή αποστολέα ανεπιθύμητης ηλεκτρονικής αλληλογραφίας ; και όμως κάτι τέτοιο αποτέλεσε το αντικείμενο της υπόθεσης *Peter Hall and Big Bad Productions, Inc v. EarthLink Network Inc* [σε: <http://www.epic.org/privacy/internet/hall-complaint-798.html>].

¹¹⁴ Lloyd (2008), 573.

¹¹⁵ Godwin, Libel Law: Let it die, Wired News [σε http://www.wired.com/wire/archives/4.03/letitdie_pr.html].

προσβολή, που δημιουργήθηκε γρήγορα ή χωρίς σκέψη «σε αντίθεση με τα κυβερνοσκο-υπίδια (cybertrash)¹¹⁶», και άρα δηλώνει προμελετημένη ενέργεια δυσφήμισης που πρέπει να αποδοκιμάζεται από την έννομη τάξη^{117 118}.

Να επισημανθεί ότι και στις λεκτικές προσβολές οι οποίες λαμβάνουν χώρα γενικά στο πλαίσιο του Διαδικτύου ισχύει εν μέρει ο λόγος άρσης του αδικου του αρ. 367ΠΚ, σύμφωνα με το οποίο, δεν αποτελούν άδικη πράξη οι δυσμενείς κρίσεις για επιστημονικές, καλλιτεχνικές ή επαγγελματικές εργασίες, καθώς και οι εκδηλώσεις που γίνονται από δικαιολογημένο ενδιαφέρον (ενημέρωσης του κοινού). Με άλλα λόγια δεν είναι απαραίτητο να θεωρείται κάποιος ασκών κριτική χρήστης του Διαδικτύου ως δημοσιογράφος και το καθήκον του ως δημοσιογραφικό για να επικαλεσθεί τη συγκεκριμένη διάταξη¹¹⁹, αλλά μπορεί κάθε χρήστης του Διαδικτύου¹²⁰ στο πλαίσιο του δικαιώματός του συμμετοχής στην κοινωνία της πληροφορίας να ασκεί καλόπιστη κριτική. Βέβαια, από την άλλη πλευρά, το δικαιολογημένο ενδιαφέρον πληροφόρησης του κοινού επειδή αποτελεί δικαιολογητικό λόγο παρέμβασης στην προσωπικότητα τρίτων, πρέπει να αναγνωριστεί κατά κύριο λόγο στους εκπροσώπους των ΜΜΕ¹²¹. Να αναφερθεί ότι ως προς την εφαρμογή της, η διάταξη αυτή παύει να ισχύει, και συνεπώς λαμβάνει χώρα η επιστροφή στον κανόνα του παράνομου της λεκτικής προσβολής, όταν από τον τρόπο εκφοράς της κριτικής προκύπτει σκοπός εξύβρισης.

¹¹⁶ *U. S. District Court for the Northern District of California, Nicosia v. Rooy*, 72F. Supp. 2d 1039 (N. D. Cal. 1999) βλ. σε *Schachter / Kurtzberg* (2008) ,454.

¹¹⁷ Απόφαση *Varian Medical Sys. v. Delfino*, No. CV 780187 Cal. Super. Ct. Jury verdict Dec. 18, 2001 στην οποία επιδικάστηκε αποζημίωση 775. 000 \$ σε μία βιοτεχνολογική εταιρία η οποία δεχόταν σε φόρουμ δυσφημιστικά σχόλια από πρώην εργαζομένους της. *Schachter/Kurtzberg*, Law of Internet Speech, 2008, 496 Βλ. ακόμη αγωγή προσβολής προσωπικότητας (η οποία απορρίφθηκε για λόγους πολιτειακής δικαιοδοσίας) σε μια ιστοσελίδα με την ηλεκτρονική διεύθυνση «www.DontDateHimGirl.com» στην οποία διάφορες γυναίκες μπορούν να προβαίνουν σε καταγγελίες για συγκεκριμένους άντρες. Στην εν λόγω υπόθεση αναφέρεται ότι στις 24 Μαΐου 2006 εμφανίστηκε το προφίλ του ενάγοντος ο οποίος εμφανιζόταν ως ομοφυλόφιλος που πάσχει από έρπη, ή αμφιφυλόφιλος που μεταδίδει σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα και έχει διάφορα παιδιά. Βλ. *Ανθιμος*, Δυσφήμιση στο Διαδίκτυο, Σύνηγορος 2007, τ. 63, 81.

¹¹⁸ Βλ. την επί ασφαλιστικών μέτρων απόφαση ΜΠρΘες 16790/2009 (ΔΙΜΕΕ 2009, 400) η οποία αφορά σε μια πολύπλευρη προσβολή της προσωπικότητας της ενάγουσας. Ένας ανθυποψήφιος της ενάγουσας για θέση ΔΕΠ δημιούργησε ψεύτικο προφίλ στο facebook και σε αυτό δημοσίευσε όλα τα αντίγραφα των σπουδών της και της ακαδημαϊκής, δημοσιογραφικής και επαγγελματικής της πορείας, τα οποία αυτή του είχε χορηγήσει μετά από σχετικό αίτημά του. Όμως, το χειρότερο σε αυτήν την υπόθεση δεν υπήρξε η παραβίαση των προσωπικών δεδομένων της ενάγουσας (δεδομένου ότι το προφίλ του ήταν ανοικτό), αλλά η εξύβριση, αφού ο εναγόμενος αφενός σχολίαζε αρνητικά όλη την πορεία της ενάγουσας αμφισβητώντας τους τίτλους της και κατηγορώντας τη ότι έχει διασυνδέσεις με πολιτικά πρόσωπα, αφετέρου έστειλε τα κείμενα σε πάνω από 300 διευθύνσεις ανθρώπων από τον ακαδημαϊκό, δημοσιογραφικό και πολιτικό χώρο.

¹¹⁹ *Καράκωστας*, Δίκαιο και Internet, 2009, 61.

¹²⁰ ΠΠρΠειρ 27/2009, ΔΙΜΕΕ 2009, 66.

¹²¹ *Τάσσης*, Διαδίκτυο και ελευθερία έκφρασης - Το πρόβλημα των Blogs, ΔΙΜΕΕ 2006, 520· *Βρεπού*, σημείωση κάτωθι της ΠΠρΑθ 2303/2006, ΔΙΜΕΕ 2007, 75 όπου παραθέτει και σχετική νομολογία. ΕφΑθ 8634/2005, ΔΙΜΕΕ 2006, 215.

2. 3. Η Προσβολή του Ονόματος στο Διαδίκτυο – «Σφετερισμός Προσωπικότητας»¹²²

Το όνομα αποτελεί στοιχείο της προσωπικότητας του φυσικού προσώπου, το οποίο μάλιστα, προστατεύεται σε αυτοτελή διάταξη¹²³, ξεχωριστή από αυτή για την εν γένει προστασία της προσωπικότητας. Η κατάταξη του ονόματος στο γενικότερο δικαίωμα για την προσωπικότητα δεν έχει καθαρά θεωρητικό ενδιαφέρον, αλλά ενέχει και περαιτέρω πρακτικές συνέπειες, καθώς υπάρχουν περιπτώσεις όπου, ενώ δε συνιστούν παράνομη προσβολή του δικαιώματος στο όνομα (αμφισβήτηση του ονόματος ή παράνομη χρήση αυτού), εντούτοις συνιστούν προσβολή του γενικότερου δικαιώματος επί της προσωπικότητας ή ειδικότερων εκφάνσεών της (π. χ. τιμή)¹²⁴. Με την εν λόγω διάταξη για την προστασία του ονόματος γίνεται δεκτό ότι προστατεύεται και το τυχόν ψευδώνυμο κάποιου επώνυμου προσώπου¹²⁵. Το όνομα ενός προσώπου μπορεί πολύ εύκολα να προσβληθεί στο Διαδίκτυο όπου, εν γένει, λόγω της ανωνυμίας που επικρατεί, οι περισσότεροι χρησιμοποιούν ψευδώνυμα. Ακόμη, η χρησιμοποίηση ενός τυχαίου ονόματος από τρίτο¹²⁶ μπορεί να έχει πολύ δυσάρεστες συνέπειες, καθώς μπορεί αυτός που το χρησιμοποιεί να διαδίδει παράνομο υλικό στο Διαδίκτυο ή να εμπλέκεται σε δραστηριότητες οι οποίες εκθέτουν την φήμη του φορέα του ονόματος. Σε μια τέτοια περίπτωση υπάρχει και ποινική ευθύνη για δυσφήμιση. Το όνομα ενός προσώπου μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως ηλεκτρονική διεύθυνση στο Διαδίκτυο¹²⁷, ως όνομα σε ιστολόγιο, ως όνομα-λογαριασμός σε ιστοσελίδα γνωριμιών κ. α. από τρίτο άτομο το οποίο δε νομιμοποιείται προς κάτι τέτοιο, εκτός αν υπάρχει συναίνεση του φορέα του δικαιώματος του ονόματος ή πρόκειται περί συνωνυμίας. Σε όλες τις υπόλοιπες περιπτώσεις η χρησιμοποίηση ονόματος τρίτου υπαρκτού προσώπου στο διαδικτυακό περιβάλλον αποτελεί παράνομη προσβολή της προσωπικότητας. Μάλιστα, ειδικά όσον αφορά την καταχώρηση ονόματος διασημότητας ως domain name , τίθεται και ζήτημα προσβολής του δικαιώματος οικονομικής εκμετάλλευσης στοιχε-

¹²² Απόδοση του αγγλικού όρου «identity theft» ο οποίος χρησιμοποιείται στη γνωμοδότηση 5/2009 της ομάδας του αρ. 29 για τις ιστοσελίδες κοινωνικής δικτύωσης (βλ. αναλυτικά παρακάτω στο κεφάλαιο για τα κοινωνικά δίκτυα).

¹²³ Αρ. 58 εδ. α ΑΚ : «Αν σ' αυτόν που δικαιούται να φέρει ένα όνομα αμφισβητείται από άλλον το δικαίωμα αυτό, ή αν κάποιος χρησιμοποιεί παράνομα ορισμένο όνομα, ο δικαιούχος ή εκείνος που βλάπτεται, μπορεί να ζητήσει να αρθεί η προσβολή και να μην επαναληφθεί στο μέλλον».

¹²⁴ Πλαγιανάκος, ΕλλΔνη 1966, 126.

¹²⁵ Βλ. ωστόσο την ΜΠρΑθ 275/2007 (σε ΔΙΜΕΕ 2007, 237) η οποία αφορούσε τη χρήση του ίδιου ψευδωνύμου («Κάλχας») από δύο αρθρογράφους, η οποία έκρινε ότι η χρήση από τον εναγόμενο του ίδιου ονόματος με τον ενάγοντα γίνεται με τέτοιο τρόπο ώστε να μην είναι δυνατή η πρόκληση σύγχυσης στο κοινό των δύο ατόμων.

¹²⁶ Στις ΗΠΑ ένας φοιτητής δημοσίευσε στο Διαδίκτυο τις σεξουαλικές του φαντασιώσεις οι οποίες περιείχαν απαγωγή, ομοφυλοφιλία και ακρωτηριασμό ενός φανταστικού θύματος στο οποίο είχε δώσει ένα φανταστικό όνομα, το οποίο, όπως αποδείχτηκε, ανήκε σε πραγματική μαθήτριά. Βλ. για αυτό σε *Schachter/Kurtzberg* (2008), 426.

¹²⁷ Βλ. την απόφαση 419/029 της ΕΕΤΤ (υπόθεση liantinis. gr) όπου διατάχθηκε η διαγραφή ενός domain name, το οποίο ουσιαστικά ήταν το επώνυμο ενός γνωστού Έλληνα εκλιπόντος φιλοσόφου στα λατινικά, όπου στην ιστοσελίδα παρουσιαζόταν ταυτόχρονα και το έργο του, γιατί χρησιμοποιούταν από άτομο το οποίο δεν είχε το δικαίωμα. Την αίτηση υπέβαλαν οι κληρονόμοι του. Πηγή elawyer.blogspot.com, δημοσίευμα της 03.05.2007.

ίων της προσωπικότητας (εν προκειμένω του ονόματος), εφόσον είτε επιδιώκονται εμπορικοί σκοποί με την προώθηση σχετικών προϊόντων, είτε το domain name καταχωρείται για να πωληθεί λειτουργώντας εκβιαστικά¹²⁸.

Πολύ συχνός είναι στις μέρες μας ο σφετερισμός ονόματος φυσικού προσώπου σε ιστοσελίδες κοινωνικής δικτύωσης, ο οποίος είναι εξίσου παράνομος¹²⁹. Μάλιστα, σε αυτή την περίπτωση μπορεί να μην υφίσταται απλή προσβολή του ονόματος κάποιου, αλλά σφετερισμός της ταυτότητας και της ατομικότητας του προσώπου με την εισαγωγή στοιχείων που το αφορούν όπως φωτογραφίες¹³⁰, προσωπικές ή επαγγελματικές πληροφορίες κ.α. Το φαινόμενο αυτό του σφετερισμού απαντάται πολύ συχνά στις ιστοσελίδες κοινωνικής δικτύωσης όσον αφορά τα διάσημα πρόσωπα, όπου πολλοί χρήστες χρησιμοποιούν τα ονόματα διασήμων για να δημιουργήσουν προφίλ¹³¹.

Ζήτημα τίθεται στην περίπτωση που ο σφετεριστής προσωπικότητας στο κοινωνικό δίκτυο συμπεριφέρεται αναξιοπρεπώς κάτω από τον μανδύα του ονόματος του διάσημου ή μη προσώπου, παραδείγματος χάριν βρίζει τα άτομα που έχουν δημιουργήσει επαφή μαζί του στο δίκτυο, οι οποίοι και νομίζουν ότι το προφίλ είναι αντιπροσωπευτικό της προσωπικότητας του επονομαζόμενου και προσβαλλόμενου εν τέλει προσώπου. Σε αυτή την περίπτωση η όλη συμπεριφορά του δράστη προσβάλλει, πέραν των άλλων, και την τιμή και τη φήμη του προσβαλλόμενου προσώπου, το οποίο φαίνεται να φέρεται προσβλητικά, και ως εκ τούτου, αποτελεί δυσφήμιση για την προσωπικότητά του. Κατά πόσο, όμως, θα μπορούσε να επηρεάσει τη φήμη του αληθινού προσβαλλόμενου προσώπου μία κακόπιστη συμπεριφορά κάποιου που χρησιμοποιεί το όνομά του, ακόμη και αν οι τρίτοι ίσως αντιλαμβάνονται ότι δεν πρόκειται για το ίδιο το παρουσιαζόμενο άτομο ; Σε κάθε περίπτωση, δεδομένου ότι μπορεί κάποια άτομα να πιστέψουν ότι, παραδείγματος χάριν, ο «Καραμανλής» αναφέρει στο προφίλ του δυσφημιστικά σχόλια για πολιτικούς αντιπάλους, η γενικότερη εικόνα του προσώπου αυτού πλήττεται. Κάποιος θα μπορούσε εύλογα,

¹²⁸ Στις ΗΠΑ υπάρχει σχετικό νομοθέτημα η Intellectual Property and Communications Omnibus Reform Act του 1999 η οποία δημιουργεί αστική αγωγή ενάντια στην καταχώρηση ονόματος άλλου ως domain name με σκοπό να πουληθεί είτε στο άτομο στο οποίο ανήκει το όνομα είτε σε τρίτο με σκοπό το κέρδος. Βλ. *Jennings*, The right of publicity and Cyberspace [σε <http://www.pattishall.com/pdf/Publicity-Cyberspace.pdf>].

¹²⁹ βλ. Την αγγλική υπόθεση *Applause Store Productions Ltd and Matthew Firsh v. Grant Raphael* (2008) LTL 24/7/2008 όπου ένας παλιός συμμαθητής του χρησιμοποιούσε το όνομα του ενάγοντα για προφίλ στο facebook. Βλ. σε *Smith*, Image, persona and the law, 2008, 135.

¹³⁰ Βλ. ανάρτηση σε http://troktiko.blogspot.com/2009/06/facebook_16.html στην οποία αναφέρεται ότι συνελήφθη ένας 22χρονος επειδή είχε δημιουργήσει προφίλ με το όνομα μιας γυναίκας στο facebook όπου ανέβαζε και αποκαλυπτικές της φωτογραφίες.

¹³¹ Αρχικός σκοπός του facebook, καθώς και άλλων παρόμοιων τόπων κοινωνικής δικτύωσης αποτελεί η επανένωση προσώπων τα οποία γνωρίζονταν στο παρελθόν και έχουν χάσει επαφή. Γι' αυτό θεωρείται απαραίτητο οι χρήστες-συνδρομητές να δημιουργήσουν προφίλ με τα αληθινά τους στοιχεία, ώστε να μπορεί κάποιος που τους ήξερε να τους αναζητήσει, να μάθει νέα τους και να αποκατασταθεί η σχέση τους. Για πρώτη φορά στην ιστορία του Διαδικτύου τόσα πολλά άτομα έδωσαν οικειοθελώς τα αληθινά ατομικά τους στοιχεία σε έναν ιστότοπο. Παραταύτα, υπήρχαν και αρκετοί που δε συμμορφώθηκαν με την απαίτηση της αληθινής ονοματοδοσίας, ούτως ώστε τις περισσότερες φορές που έρχεται αντιμέτωπος κάποιος πιθανός χρήστης με ένα προφίλ διάσημου προσώπου σε κάποιο ιντερνετικό κοινωνικό δίκτυο να το αντιμετωπίζει με δυσπιστία.

μάλιστα, να υποστηρίξει ότι η εικόνα του προσώπου αυτού πλήττεται, ακόμη και αν γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι το συγκεκριμένο προφίλ δεν ανήκει όντως στο κατονομαζόμενο δημόσιο πρόσωπο.

Τι γίνεται, όμως, στην περίπτωση που ο σφετεριστής δεν επιδεικνύει αναξιοπρεπή συμπεριφορά στο κοινωνικό δίκτυο, ούτε αναφέρει πράγματα που θα μπορούσαν να πλήξουν την τιμή του επονομαζόμενου προσώπου, απλά αναφέρει ανακριβείς μη προσβλητικές πληροφορίες¹³², π.χ. ότι πήγε διακοπές στην Κρήτη αντί για τη Μύκονο ; θα μπορούσε να θεωρηθεί βαρύτερη η προσβολή της προσωπικότητας ή να υπάρξουν και ποινικές ευθύνες , όπως θα συνέβαινε στην περίπτωση της δυσφήμισης ; Η απάντηση είναι ότι στα πλαίσια αστικής δίκης θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι η προσβολή της προσωπικότητάς του θα ήταν βαρύτερη απ' ό,τι αν απλά διατηρούσε το προφίλ, οπότε θα επιδικαστεί μεγαλύτερη αποζημίωση λόγω ηθικής βλάβης. Το ίδιο θα συνέβαινε και στην περίπτωση που οι εισαγόμενες στο προφίλ πληροφορίες από τον δράστη που αφορούν τον προβαλλόμενο είναι αληθείς, εφόσον εν προκειμένω πρόκειται για πληροφορίες που παραβιάζουν την ιδιωτικότητα του ή, ακόμα και αν πρόκειται για γνωστές πληροφορίες από τα ΜΜΕ, δημιουργούν στον προσβαλλόμενο την αίσθηση της διαρκούς παρακολούθησης, εφόσον είναι συγκεντρωμένες όλες οι γνωστές για αυτόν πληροφορίες με χρονολογική σειρά. Αντίστοιχα, στην περίπτωση της εισαγωγής σχετικών πληροφοριών σε προφίλ μη διάσημου προσώπου, εφόσον οι πληροφορίες είναι αληθείς, τότε, πέρα από τον σφετερισμό προσωπικότητας, υπάρχει και παραβίαση του δικαιώματος πληροφοριακού αυτοκαθορισμού του ατόμου. Όσον αφορά το ποινικό κομμάτι, θα πρέπει να σημειωθεί, ωστόσο, ότι ο Ποινικός Κώδικας δεν περιέχει κάποια σχετική διάταξη για το αδίκημα της πλαστοπροσωπίας.

2. 4. Η Προσβολή Δικαιώματος Πληροφοριακού Αυτοκαθορισμού

Η εποχή μας, υποστηρίζεται ευρέως ότι αποτελεί την ηλεκτρονική εποχή¹³³ ή εποχή της πληροφορίας (“the information age”)¹³⁴ . Η πληροφορία τείνει να αποτελέσει ένα τρίτο μέγεθος μετά την ύλη και την ενέργεια¹³⁵, καθώς και αυτόνομο συναλλακτικό αγαθό¹³⁶. Ως πληροφορία ορίζεται κάθε είδηση που μεταβάλλει σημαντικά τις αντιλήψεις και επηρε-

¹³² Στο Ηνωμένο Βασίλειο υπάρχει σχετικά με μια τέτοια προσβολή το αδίκημα της κακόβουλης ανακρίβειας (tort of malicious falsehood). Βλ. *Smith* (2008), 135.

¹³³ *Δημητρόπουλος*, Η επίδραση της σύγχρονης τεχνολογίας στα Συνταγματικά δικαιώματα, ΕΔΔΔΔ 2004, 232.

¹³⁴ *Κανελλοπούλου- Μπότη*, Το δίκαιο της πληροφορίας, 2004, 34.

¹³⁵ «Information is information, not matter or energy. No materialism which does not admit this can survive at the present day», φράση του Wiener Norbert βλ. *Γέροντας*, Η προστασία του πολίτη από την ηλεκτρονική επεξεργασία προσωπικών δεδομένων, 2002, 15.

¹³⁶ *Μήτρου*, Το δίκαιο στην κοινωνία της πληροφορίας, (Δίκαιο και Κοινωνία στον 21 αιώνα), 2002, 16· *Παπαχρίστου*, Αναζητώντας τη *legem informaticam* στο συλλογικό έργο Το δικαίωμα συμμετοχής στην κοινωνία της πληροφορίας, (Δίκαιο και Κοινωνία στον 21 αιώνα), 2006, 10· *Μαντζούφας*, Η διακινδύνευση στην κοινωνία της πληροφορίας και η προστασία των προσωπικών δεδομένων, Αρμ 2007, 1090.

άζει το περιεχόμενο των αποφάσεων του αποδέκτη της¹³⁷. Υπό αυτή την προοπτική καταλαβαίνουμε πόσο καταλυτική είναι η σημασία της πληροφορίας, όχι μόνο για την εξέλιξη της κοινωνίας, αλλά και για τα ίδια τα άτομα που την απαρτίζουν, ειδικά την σημερινή εποχή, όπου υπάρχει δυνατότητα πρόσβασης σε τεράστιο όγκο πληροφοριών μέσω του Διαδικτύου με το πάτημα ενός πλήκτρου του υπολογιστή. Και γνώση σημαίνει δύναμη (*scientia est potestas*), που έχει την τάση να οδηγεί σε κατάχρηση¹³⁸. Αυτό ακριβώς αποτελεί το περιεχόμενο του δικαιώματος του πληροφοριακού αυτοκαθορισμού ή της πληροφοριακής αυτοδιάθεσης του ατόμου^{139, 140} : το να γνωρίζει το άτομο ποιοι και τι πληροφορίες γνωρίζουν για αυτό και να μπορεί να ελέγχει την διαδικασία της πληροφόρησης, ώστε να είναι σε θέση να προστατεύει τον εαυτό του, να προσδιορίζει και να προασπίζει την κοινωνική του παρουσία και συμμετοχή¹⁴¹. Το δικαίωμα του πληροφοριακού αυτοκαθορισμού, δηλαδή το δικαίωμα του ατόμου να αποφασίζει πότε και κάτω υπό ποιες προϋποθέσεις θα αποκαλύψει προσωπικές του πληροφορίες, αποτελεί μια νέα όψη του δικαιώματος στην ιδιωτικότητα¹⁴², καθώς και εξειδίκευση του δικαιώματος ανάπτυξης της προσωπικότητας¹⁴³. Ως εκ τούτου, προστατευόταν συνταγματικά από το αρ. 9 παρ. 1 εδ. α του Σ, από το αρ. 5 παρ. 1 Σ, καθώς και από το αρ. 2 παρ. 1 για την αξία του ανθρώπου¹⁴⁴. Πλέον, μετά τη συνταγματική αναθεώρηση του έτους 2001, το δικαίωμα του πληροφοριακού αυτοκαθορισμού κατοχυρώθηκε *expressis verbis* στο αρ. 9^Α του Συντάγματος¹⁴⁵. Βέβαια, κατά μία άποψη¹⁴⁶, στο αρ. 9^Α κατοχυρώνεται το ατομικό, αμυντικό δικαίωμα της προστασίας του ατόμου από την επεξεργασία των προσωπικών του δεδομένων και όχι το δικαίωμα του πληροφοριακού αυτοκαθορισμού, το οποίο συνεχίζει να αποτελεί εξειδίκευση του δικαιώματος της προσωπικότητας.

Το Διαδίκτυο δημιουργεί τις προϋποθέσεις προσβολής του δικαιώματος πληροφοριακού αυτοκαθορισμού περισσότερο από οποιοδήποτε άλλο μέσο, αποτελώντας την ευκο-

¹³⁷ Γέροντας (2002), 16· Νούσκαλης, Ποινική προστασία της ψηφιακής πληροφορίας, σε Ψηφιακή τεχνολογία και δίκαιο, 2004, 119.

¹³⁸ Ανθιμου, Το δικαίωμα του πληροφοριακού αυτοκαθορισμού του ατόμου ως έκφανση του δικαιώματος επί της προσωπικότητας, ΚριΕ 1998, 177· Σταθόπουλος, Η χρήση προσωπικών δεδομένων και η διαπάλη μεταξύ ελευθεριών των κατόχων τους και ελευθεριών των υποκειμένων τους, ΝοΒ 2000, 4.

¹³⁹ Το δικαίωμα αυτό διαπλάστηκε από τη Γερμανική Νομολογία και συγκεκριμένα από την απόφαση της 15. 12. 1983 του BVerfG η οποία έκρινε ως αντισυνταγματικές ορισμένες διατάξεις του ομοσπονδιακού νόμου που αφορούσε την απογραφή των πολιτών, βλ. αναλυτικά σε Γέροντα (2002), , 69επ. · Γέροντας, Το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης των πληροφοριών, Υπερβολή ή αναγκαιότητα ;, ΤοΣ 1997, 855επ.

¹⁴⁰ Στις Ηνωμένες Πολιτείες γίνεται λόγος για πληροφοριακή ιδιωτικότητα («information privacy») αλλά έχει το ίδιο ακριβώς περιεχόμενο με το δικαίωμα πληροφοριακής αυτοδιάθεσης Βλ. Schachter /Kurtzberg (2008), 511.

¹⁴¹ Ανθιμου, ΚριΕ 1998, 167.

¹⁴² Παπακωνσταντίνου, Το συνταγματικό δικαίωμα συμμετοχής στην κοινωνία της πληροφορίας, ΕΔΔΔΔ 2006, 240.

¹⁴³ Γέροντας, ΤοΣ 1997, 865· Ανθιμου, ΚριΕ 1998, 158 και 176· Γέροντα (2002), 72· Κανελοπούλου-Μπότη (2004), 35.

¹⁴⁴ Παραράς (2001), 17, 64· Χρυσόγονος (2002), 198· Μαντζούφας, Αρμ 2007, 1098.

¹⁴⁵ «Καθένας έχει δικαίωμα προστασίας από τη συλλογή, επεξεργασία και χρήση, ιδίως με ηλεκτρονικά μέσα, των προσωπικών του δεδομένων, όπως νόμος ορίζει. Η προστασία των προσωπικών δεδομένων διασφαλίζεται από ανεξάρτητη αρχή, που συγκροτείται και λειτουργεί, όπως νόμος ορίζει».

¹⁴⁶ Ιγγλεζάκης, Δίκαιο της πληροφορικής, 2008, 225.

λότερη μορφή πρόσβασης σε διαφορετικού είδους πληροφορίες ή δεδομένα που αφορούν το άτομο, κάτι που επιτυγχάνεται με την άντληση διαφόρων πληροφοριών από διαφορετικές πηγές, έτσι ώστε αυτός που χρησιμοποιεί το Διαδίκτυο ως μηχανή αναζήτησης, τοποθετώντας σε αυτή το όνομα του ατόμου που τον ενδιαφέρει, να μπορεί να έχει στην ευχέρεια του πιθανές πτυχές του βιοπορτρέτου του ατόμου το οποίο αφορά η έρευνα. Επιπλέον, όσον αφορά τις φωτογραφίες, υπάρχει ειδικό λογισμικό αναγνώρισης προσώπων (face recognition software) το οποίο με χρήση αναγνωριστικών αλγοριθμικών μπορεί να οδηγήσει στην αναγνώριση του προσώπου σε άλλες φωτογραφίες και περαιτέρω στη σύνδεσή του με άλλους διαδικτυακούς λογαριασμούς στους οποίους το άτομο δεν έχει δώσει το αληθινό όνομά του (π.χ. σε chatrooms)¹⁴⁷. Ήδη στις ΗΠΑ εργοδότες ελέγχουν όλες τις δημοσιευμένες στο Διαδίκτυο πληροφορίες υποψήφιων εργαζομένων, είτε αυτές δημοσιοποιήθηκαν αυτοβούλως από τον ίδιο τον υποψήφιο εργαζόμενο και χρήστη του Διαδικτύου στο πλαίσιο της συμμετοχής του στις υπηρεσίες της κοινωνίας της πληροφορίας¹⁴⁸, είτε αυτές δημοσιεύθηκαν από τρίτους, ειδικά αν στην τελευταία περίπτωση είναι δυσφημιστικές. Επιπλέον, μπορεί να δυσφημείται ένα πρόσωπο σε κάποιο forum, στο οποίο χρησιμοποιείται το όνομά του ως όνομα μέλους, είτε από αυτό το ίδιο, είτε από τρίτο (impersonation)¹⁴⁹. Ως γνωστόν, οι διάλογοι-δημοσιεύσεις στα forum δεν εξαφανίζονται από το Διαδίκτυο και οποιαδήποτε σχόλια μένουν και μπορούν να αρδευτούν από οποιονδήποτε το επιθυμεί. Μάλιστα, έχουν δημιουργηθεί ειδικές εταιρίες¹⁵⁰, οι οποίες ψάχνουν τα διαδικτυακά ίχνη των ατόμων που προστρέχουν σε αυτές και φροντίζουν όχι να τα εξαφανίσουν-καθώς κάτι τέτοιο είναι αδύνατο- αλλά φροντίζουν ώστε όλες οι θετικές πληροφορίες που αφορούν το εκάστοτε άτομο να εμφανίζονται στις πρώτες θέσεις αναζήτησης, ενώ οι όχι και τόσο θετικές πληροφορίες να εμφανίζονται στις τελευταίες θέσεις αναζήτησης. Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να εξηγηθεί ότι η εξαφάνιση πληροφοριών από το Διαδίκτυο είναι αδύνατη ή ιδιαίτερα δύσκολη επειδή, ακόμη και αν αποσυρθεί ο διαδικτυακός τόπος όπου αυτές είχαν αρχικά αναρτηθεί, είναι δυνατή η ανεύρεσή τους μέσω των

¹⁴⁷ Βλ. Πισκοπάνη, Η προστασία της ιδιωτικότητας των χρηστών του Facebook, ΔΙΜΕΕ 2009, 344.

¹⁴⁸ Τρεις αληθινές ιστορίες είναι οι εξής (βλ. σε Gersom, Your internet image, Student Lawyer 2007-8 (no36), 25). Ένας τριτοετής φοιτητής νομικής κάνει αίτηση για μία ομοσπονδιακή θέση υπαλλήλου και καλείται σε συνέντευξη. Πριν από αυτήν ο ομοσπονδιακός δικαστής ανακαλύπτει προφίλ του υποψηφίου στο MySpace όπου υπάρχει από αυτόν η σχετική δημοσίευση «Μετά από μία κουραστική μέρα στη νομική μου αρέσει να χαλαρώνω με μερικά bong hits», και ενημερώνει το φοιτητή ότι αποσύρει το όνομά του από τη διαδικασία. Μία δικηγόρος αναγκάστηκε να παραιτηθεί μετά από τα σκωπτικά πειράγματα συναδέλφων της οι οποίοι ανακάλυψαν ότι συμμετείχε σε ιστολόγιο σχετικό με τη ζωή διασήμων. Ακόμη, χαρακτηριστική είναι η περίπτωση ενός 34χρονου ο οποίος είχε καταδικαστεί για πταίσμα στην εφηβεία του και κατά τη διάρκεια της φυλάκισής του έγραφε άρθρα για τις συνθήκες διαβίωσης στη φυλακή, τα οποία και δημοσιεύθηκαν στο Διαδίκτυο. Κάθε επαγγελματικό ραντεβού του για εύρεση εργασίας τελείωνε άδοξα όταν ο εν δυνάμει εργοδότης του έψαχνε το όνομά του στο Διαδίκτυο. *Audit, Go Google yourself!*, ABA Journal, August 2007, 56.

Βλ. και σε http://portal.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_kathworld_1_30/01/2008_220294.

¹⁴⁹ Χαρακτηριστική περίπτωση αποτελεί το σκάνδαλο Auto-admit που αφορούσε το ομώνυμο forum το οποίο παρείχε συμβουλές για φοίτηση στη νομική σχολή και στο οποίο δέχτηκαν φραστική επίθεση κάποιες φοιτήτριες νομικής.

¹⁵⁰ www.reputationdefender.com.

μηχανών αναζήτησης. Έτσι, καθίσταται ιδιαίτερα δυσχερής η διόρθωση, επικαιροποίηση ή απόσυρση τους. Για την αντιμετώπιση αυτού του ζητήματος εκδόθηκε σχετική γνωμοδότηση (1/2008 της 4.4.2008) από την ομάδα του αρ. 29, σύμφωνα με την οποία οι μηχανές αναζήτησης οφείλουν να αποσύρουν τις πληροφορίες ή να τις καθιστούν ανώνυμες μετά από ένα εξάμηνο από τη δημοσίευσή τους. Όμως, παρόλα αυτά, και πάλι υπάρχουν διαδικτυακά αρχεία (βλ. www.archive.org) τα οποία κρατούν αποθηκευμένες και επιτρέπουν την πρόσβαση σε ιστοσελίδες που έχουν προ πολλού καταργηθεί. Έτσι, όπως εύγλωττα έχει υποστηριχθεί «στο Διαδίκτυο δεν υπάρχει λήθη»¹⁵¹.

Μία συνέπεια της προσβολής του δικαιώματος του πληροφοριακού αυτοκαθορισμού στο Διαδίκτυο αποτελεί η λεγόμενη πληροφοριακή αδικία, δηλαδή η χρησιμοποίηση πληροφοριών σε μία εντελώς διαφορετική από το αρχικό πλαίσιο που κοινοποιήθηκαν υπόθεση. Περαιτέρω, μια άλλη παράπλευρη συνέπεια αποτελεί η πληροφοριακή ανισότητα η οποία οδηγεί σε διαφορετική μεταχείριση των χρηστών του Διαδικτύου (π. χ. ο διαφορετικός καθορισμός τιμής ανάλογα με τον χρήστη της υπηρεσίας του Διαδικτύου στον οποίο απευθύνεται), ενώ, ως κύρια συνέπεια παρουσιάζεται ο περιορισμός της ηθικής αυτονομίας του χρήστη του Διαδικτύου όσον αφορά την δυνατότητα εκμετάλλευσης των δυνατοτήτων της κοινωνίας της πληροφορίας και της αληθινής έκφρασης της προσωπικότητάς του λόγω της μη δυνατότητας περαιτέρω ελέγχου των στοιχείων του που θα αποκαλυφθούν.

2. 5. Η Ανεπιθύμητη Εμπορική Ηλεκτρονική Αλληλογραφία ως Προσβολή της Ιδιωτικότητας στο Διαδίκτυο (spam)

Ως ανεπιθύμητη εμπορική ηλεκτρονική αλληλογραφία θεωρείται η αποστολή ηλεκτρονικών μηνυμάτων μέσω Διαδικτύου (e-mails) για σκοπούς εμπορικής προώθησης σε άτομα τα οποία δεν έχουν δώσει τη συγκατάθεσή τους. Η ανεπιθύμητη εμπορική αλληλογραφία έχει πολλές πτυχές και αντιμετωπίζεται με διάφορα νομοθετήματα¹⁵². Όμως, όπως εύλογα θα μπορούσε να παρατηρήσει κάποιος, η ανεπιθύμητη εμπορική αλληλογραφία προσβάλλει την προσωπικότητα του παραλήπτη και ως εκ τούτου μπορεί να αντιμετωπιστεί στην δική μας έννομη τάξη με την εξειδικευμένη εφαρμογή της γενικής ρήτρας του αρ. 57ΑΚ¹⁵³. Πιο συγκεκριμένα, προσβάλλεται εκείνη η πτυχή του δικαιώματος η οποία αφορά την ιδιωτικότητα υπό την αρχική της έποψη, δηλαδή το δικαίωμα κάποιου να

¹⁵¹ Μήτρου, σημείωση κάτωθι της ΜΠρΘεσ 16790/2009. ΔΙΜΕΕ 2009, 408.

¹⁵² Ν. 2251/1994 για την προστασία του καταναλωτή (αρ. 9 παρ. 5 και αρ. 4 παρ. 6), π.δ. 131/2003 (αρ. 5) για την εναρμόνιση ορισμένων πτυχών της κοινωνίας της πληροφορίας, ν. 3471/2006 (αρ. 11) για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες. Για μια γενική επισκόπηση του φαινομένου βλ. ενδεικτικά Γιαννόπουλος, Ροή των πληροφοριών στο Διαδίκτυο, 2002, 124· Δελούκα-Ιγγλέση, Η προστασία του καταναλωτή από την άμεση διαφήμιση στο Διαδίκτυο, ΔΙΜΕΕ 2004, 485· Αποστολόπουλος/Τουρναβίτη, Η επιθετική παρενοχλητική διαφήμιση και η νομική της αντιμετώπιση κατά το ελληνικό και κοινοτικό δίκαιο-Σκέψεις για τη νέα ρύθμιση, ΔΙΜΕΕ 2006, 353.

¹⁵³ Μουζάκης, Ανεπιθύμητη εμπορική ηλεκτρονική αλληλογραφία, ΔΙΜΕΕ 2008, 327.

αφήνεται μόνος του στην ηρεμία του («right to be left alone»), να διαθέτει προσωπικό χώρο και να λαμβάνει αποφάσεις χωρίς παρεμβάσεις τρίτων. Ακόμη, υπάρχει και μία άλλη μορφή προσβολής της προσωπικότητας μέσω SPAM. Στην περίπτωση παρείσφρησης ιού(κατά τον οποίο αλλάζουν ακούσια οι λειτουργίες του η/υ) ή στην περίπτωση που τρίτοι ανακαλύψουν ή σπάσουν (hacking) τον κωδικό πρόσβασης στον λογαριασμό e-mail κάποιου χρήστη, μπορούν να στείλουν SPAM σε όλες τις επαφές του χρήστη εκθέτοντάς τον και προσβάλλοντας την τιμή του. Μάλιστα, ανάλογα με το περιεχόμενο του SPAM η προσβολή μπορεί να είναι μεγαλύτερη. Παράλληλα, η ηλεκτρονική διεύθυνση κάποιου αποτελεί και προσωπικό του δεδομένο, επομένως η επεξεργασία της χωρίς τη συγκατάθεση του υποκειμένου συνιστά προσβολή των προσωπικών του δεδομένων. Επομένως, εξίσου παράνομη θεωρείται η συλλογή διευθύνσεων που γίνεται στα τυφλά μέσω μηχανών αναζήτησης, αλιευόμενες σε ιστοσελίδες και άλλους δημόσιους χώρους του Διαδικτύου με τον εντοπισμό του συμβόλου του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου («παπαάκι» @)¹⁵⁴ για την χρησιμοποίησή τους για την αποστολή ανεπιθύμητης αλληλογραφίας.

3. Το Δικαίωμα της Οικονομικής Εκμετάλλευσης του Δικαιώματος της Προσωπικότητας (Right of Publicity) και η Προσβολή του στο Διαδίκτυο

Το δικαίωμα οικονομικής εκμετάλλευσης στοιχείων της προσωπικότητας (right of publicity) καθιερώθηκε στις ΗΠΑ¹⁵⁵, αποτελώντας μετεξέλιξη του δικαιώματος στην ιδιωτικότητα (right of privacy)¹⁵⁶, όταν τα δικαστήρια έκριναν ότι οι διασημότητες δεν υφίστανται ηθική βλάβη από την παράνομη χρήση στοιχείων της προσωπικότητάς τους για διαφημιστικούς σκοπούς αλλά περιουσιακή ζημία¹⁵⁷. Θα μπορούσε να ορισθεί ως το δικαίωμα το οποίο αναγνωρίζεται σε κάθε άτομο και το οποίο αφορά τον έλεγχο της εμπορικής χρήσης των χαρακτηριστικών της προσωπικότητάς του. Τα χαρακτηριστικά τα οποία μπορεί να τύχουν οικονομικής εκμεταλλευσιμότητας εν προκειμένω είναι η εικόνα, η φωνή

¹⁵⁴ Καστανάς, Ίντερνετ και προστασία των προσωπικών δεδομένων, ΔτΑ 2001, 716.

¹⁵⁵ Ο όρος right of publicity χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά το 1953 στην υπόθεση «Haelan Laboratories, Inc v. Topps Chewing Gum, Inc», ενώ το 1977 αναγνωρίστηκε ως ιδιαίτερο δικαίωμα στην υπόθεση Zacchini. Βλ. *Καράκωστας*, Δικαίωμα οικονομικής εκμετάλλευσης στοιχείων της προσωπικότητας και αρχαικό υλικό, ΧρΙΔ 2006, 193. Ωστόσο, το right of publicity δεν αναγνωρίζεται ως αυτοτελές δικαίωμα, ούτε με τις ίδιες ρυθμίσεις από όλες τις πολιτείες των ΗΠΑ, όμως, εκκρεμεί ψήφιση ομοσπονδιακού νόμου ο οποίος θα καθορίζει το πλαίσιο του right of publicity και θα υπερισχύσει προοδευτικά έναντι οποιουδήποτε πολιτειακού ή τοπικού νόμου. Βλ. *Σταμέλος*, Το δικαίωμα της δημοσιότητας του επαγγελματία αθλητή στις ΗΠΑ, ΔΙΜΕΕ 2009, 55,56,59· *Whaley*, "I'm a Highway Star": An Outline for a Federal Right of publicity, *Hastings Communication & Entertainment Law Journal*, 2009, 258 επ.

¹⁵⁶ *Smith* (2008), 2, βλ. επίσης την παραπομπή που κάνει ο Smith στον Thomas McCarthy, "The Human Persona as a Commercial Property: the Right of Publicity" (1996) A. I. P. J. Vol. 7, p. 20 ότι «To Right of Publicity δεν αποτελεί κάποιο είδος σήματος. Δεν είναι απλώς ένα είδος δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας και δεν είναι απλώς άλλο ένα δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή. Δεν είναι τίποτα από τα παραπάνω αν και φέρει ομοιότητες και με τα τρία. Είναι ένα διαφορετικό και ξεχωριστό δικαίωμα».

¹⁵⁷ Ο McCarthy αναφέρει ότι τα πρόσωπα της επικαιρότητας δεν ενδιαφέρονται για την προστασία της ψυχής τους αλλά για την προστασία της τσέπης τους βλ. *Κοριατοπούλου-Αγγελή*, Right of publicity- Άδεια χρήσης δικαιωμάτων προσωπικότητας-Πτυχές εμπορευματοποίησης, ΔΙΜΕΕ 2007, 22.

(ή η ομοιότητά της εικόνας ή της φωνής), το όνομα¹⁵⁸, το σλόγκαν ή οποιοδήποτε χαρακτηριστικό στοιχείο της προσωπικότητας το οποίο εξατομικεύει κάποιο πρόσωπο (συνήθως της επικαιρότητας). Αν και το δικαίωμα εκμετάλλευσης στοιχείων της προσωπικότητας αναγνωρίζεται κυρίως στα άτομα της επικαιρότητας, ή στα άτομα των οποίων αποτελεί το κύριο επάγγελμα (π.χ. φωτομοντέλα) , παραταύτα το δικαίωμα αυτό μπορεί να αναγνωριστεί στον οποιονδήποτε¹⁵⁹. Το Διαδίκτυο προσφέρει ποικίλες ευκαιρίες οικονομικής εκμετάλλευσης στοιχείων της προσωπικότητας, όχι μόνο μέσω κλασικών τρόπων όπως διαφημιστικά σποτ, διαφημιστικά banners, την αναφορά ονομάτων διάσημων προσώπων στο πλαίσιο προώθησης προϊόντων ή υπηρεσιών σε διάφορους ιστοτόπους, αλλά και μέσω εικονογράφησης ιστότοπων, νέων υβριδικών μορφών, ακόμη και ψηφιακών παιχνιδιών¹⁶⁰. Μάλιστα, ως «προϊόν» Θα μπορούσε να θεωρηθεί και ο ίδιος διαδικτυακός τρόπος για την προώθηση του οποίου τίθενται τα ονόματα ή εικόνες διάσημων προσώπων ως «κράχτες» για την προσέλκυση χρηστών μέσω της μηχανής αναζήτησης. Σε αυτή την περίπτωση θα πρέπει να υπάρξει ορθή στάθμιση με την ελευθερία της έκφρασης.

Το πιο χαρακτηριστικό και ευρέως χρησιμοποιούμενο στοιχείο εκμετάλλευσης της προσωπικότητας κάποιου αποτελεί η εικόνα του. Η εικόνα του προσώπου πέρα από οργανική επέκταση και στοιχείο της ανθρώπινης προσωπικότητας, αποτελούσης, ως εκ τούτου, έκφραση της ηθικής διάστασης της προσωπικότητας, ενέχει πλέον και περιουσιακή αξία στο πλαίσιο της οικονομικής εκμετάλλευσης στοιχείων της προσωπικότητας. Εν ολίγοις, η εικόνα ενός προσώπου μπορεί να εμπορευματοποιηθεί εφόσον θεωρείται ότι έχει οικονομική αξία, μπορεί να κυκλοφορήσει σε μία αγορά, μπορεί να μεταβιβασθεί και εφόσον το δίκαιο επιτρέπει αυτή την μεταβίβαση¹⁶¹. Βέβαια, επειδή η εικόνα ενός προσώπου αποτελεί, όπως προαναφέρθηκε στοιχείο της προσωπικότητάς του, το δικαίωμα δε στην προσωπικότητα θεωρείται αναπαλλοτρίωτο, υπήρχε πρόβλημα ως προς τη νομιμότητα συμβάσεων με αντικείμενο την εκμετάλλευση της εικόνας, καθώς και των υπολοίπων πτυχών της προσωπικότητας φυσικού προσώπου. Επιπλέον, και η νομολογία παρότι έχει αποδεχτεί ότι η χρησιμοποίηση της εικόνας προσώπου για εμπορική εκμετάλλευση χωρίς

¹⁵⁸ Πλέον στον νέο νόμο περί σημάτων επιτρέπεται να κατατεθεί ως σήμα όνομα ή εικόνα τρίτου προσώπου με τη συναίνεσή του (αρ. 4 παρ. 3 και αρ. 5 ν. 2239/1994). Αυτό συνάγεται ερμηνευτικά σε αντίθεση με το προϊσχύσαν δικαίο το οποίο προέβλεπε ρητή απαγόρευση. Βλ. αναλυτικά σε *Μαρίνο*, Εμπορευματοποίηση προσωπικότητας και δικαίο πνευματικής ιδιοκτησίας-Αναλογική εφαρμογή διατάξεων του ν. 2121/1993 στην εκμετάλλευση του δικαιώματος προσωπικότητας, ΧρΠΔ 2007, 579· *Κοριατοπούλου-Αγγελή*, ΔΙΜΕΕ 2007, 25-26. Για την καταχώρηση ως σήματος εικόνας, υπογραφής ή ονόματος διάσημου προσώπου στο Ηνωμένο Βασίλειο βλ. Mac Queen/Waelde/ Laurie, *Contemporary Intellectual property, Law and Policy*, 2008, 663 επ.

¹⁵⁹ *Συνοδινού* (2007), 299· *Κοριατοπούλου-Αγγελή*, ΔΙΜΕΕ 2007, 24.

¹⁶⁰ π.χ. ο «δανεισμός» της φωνής του αθλητικογράφου Σωτηρακόπουλου στο FIFA 2000, το πρότυπο της Angelina Jolie για τη Lara Croft στο Tomb Raider. Το right of publicity στην περίπτωση των γνωστών ηθοποιών επεκτείνεται στους χαρακτήρες τους οποίους αυτοί υποδύονται στην περίπτωση που ο χαρακτήρας ενός έργου είναι στενά συνυφασμένος με τον ερμηνευτή του όπως έχει κριθεί π. χ. στην περίπτωση του Bela Lugosi για την προσωποποίηση του δράκουλα, όπου η παράσταση με την αμφίεση κινηματογραφικού ήρωα για εμπορική προώθηση δεν επιτρέπεται σε τρίτους παρά μόνο στον ηθοποιό-ερμηνευτή. Για το πολύ ενδιαφέρον αυτό θέμα βλ. *Castaldi*, *L'exploitation commerciale de l'image des personnes physiques*, 2008, 59επ. Βέβαια, κάτι τέτοιο ισχύει στις ΗΠΑ ενώ δεν ισχύει ακόμη στη Γαλλία.

¹⁶¹ *Castaldi* (2008), 17.

τη συναίνεσή του είναι παράνομη¹⁶², ωστόσο, δεν έχει αναγνωρίσει ρητά ένα τέτοιο δικαίωμα υπό την έννοια ότι συνεχίζει να επιδικάζει αποζημίωση για ηθική βλάβη του απεικονιζόμενου και όχι για περιουσιακή του ζημία^{163 164}.

Ακόμη, η προστασία του δικαιώματος οικονομικής εκμετάλλευσης της εικόνας και των εν γένει χαρακτηριστικών της προσωπικότητας παρέχεται στους κόλπους του αρ. 57ΑΚ, το οποίο, αν και γενική ρήτρα στο περιεχόμενο της οποίας μπορούν να υπαχθούν διάφορες προσβολές, ωστόσο, τη στιγμή που δεν προσδιορίζεται ρητά ένα τέτοιο δικαίωμα με τις προϋποθέσεις και εν γένει ένα εξειδικευμένο πλαίσιο προστασίας¹⁶⁵, αυτό αφενός προκαλεί ανασφάλεια δικαίου, αφετέρου αντίκειται στην ΕΣΔΑ¹⁶⁶. Αυτό γιατί το δικαίωμα εκμετάλλευσης στοιχείων της προσωπικότητας μπορεί να θεωρηθεί ως περιορισμός του δικαιώματος της ελευθερίας της έκφρασης¹⁶⁷, ενώ σύμφωνα με την παράγραφο 2 του

¹⁶² ΑΠ 1010/2002, ΝοΒ 2003, 248· ΑΠ 782/2005, ΕλλΔνη 2008, 198· ΜΠρΑθ 1639/2001, ΔΕΕ 2001, 858. Η νομολογία αυτή έχει επικυρωθεί και νομοθετικά με την αναγνώριση ενός ειδικού δικαιώματος εμπορικής χρήσης της εικόνας αθλητών. Έτσι, σύμφωνα με το αρ. 9 παρ. 7 του ν. 2557/1997 δεν επιτρέπεται η χρήση φωτογραφιών αθλητών για εμπορικούς ή διαφημιστικούς σκοπούς χωρίς την έγγραφη συναίνεση των εικονιζόμενων προσώπων ή της συνδικαλιστικής ή επαγγελματικής τους οργάνωσης, προς την οποία οι αθλητές μπορούν να μεταβιβάσουν το δικαίωμα εκμετάλλευσης της φωτογραφίας τους.

¹⁶³ Βλ. *Καραγιάννης*, Η αξίωση αποζημιώσεως επί παρανόμου χρησιμοποίησεως της εικόνας προσώπου, 2007, 77 όπου αναφέρεται πως οι αξιώσεις απόδοσης του κέρδους (ΑΚ 739) ή του αδικαιολόγητου πλουτισμού (ΑΚ 904) βρίσκονται στο περιθώριο αφού δεν ασκούνται και όταν ασκούνται απορρίπτονται για οικονομικούς λόγους ή με εσφαλμένη αιτιολογία. Χαρακτηριστική είναι ως προς αυτό η ΑΠ 940/1995 Βλ. αναλυτικά για την κριτική αυτής της απόφασης σε *Καραγιάννη* (2007), 83-89.

¹⁶⁴ Το ίδιο ισχύει και στην γαλλική έννομη τάξη όπου η νομολογία ήταν πολύ απρόθυμη να αναγνωρίσει ένα περιουσιακό δικαίωμα στην εικόνα προσώπου και «μεταμφέζε» την περιουσιακή ζημία ως ηθική βλάβη για την επιδίκαση αποζημίωσης στο πλαίσιο του αρ. 9 ΓαλλΑΚ το οποίο αφορά την προστασία του ιδιωτικού βίου. Βλ. *Castaldi* (2008), 39-41 και τα νομολογιακά παραδείγματα. Χαρακτηριστική είναι η απόφαση της 17/11/87 του Γαλλικού Αρείου Πάγου η οποία αφορούσε την αναπαραγωγή φωτογραφίας του Αλέν Ντελόν. Με μια απόφαση του της 22/12/2005 το Εφετείο των Βερσαλλιών τελικώς αναγνώρισε την περιουσιακή μεταβιβάσιμη πτυχή του δικαιώματος στην εικόνα βλ. για αυτήν σε *Castaldi* (2008), 47-52. Βέβαια, πάλι δεν υφίσταται ειδική νομική βάση. Επίσης, το παράδοξο σε αυτήν την έννομη τάξη είναι ότι υπήρχε απόφαση του Tribunal de grand instance d' Aix-en-Provence της 24/11/88 η οποία αναγνώριζε την περιουσιακή πτυχή της προσωπικότητας αποθανόντος προσώπου. βλ. *Castaldi* (2008), 45-46.

Στο Ηνωμένο Βασίλειο επίσης δεν αναγνωρίζεται το right of publicity υπό την έννοια ότι δεν υπάρχει ρητή νομοθετική βάση, αλλά η προστασία επιχειρείται βάσει παραδοσιακών μέσων (κυρίως tort of passing off, tort of malicious falsehood, αγωγή για αποκατάσταση της φήμης-libel action). Το θέμα είναι ότι σ' αυτή την έννομη τάξη αρχικά δεν αναγνωριζόταν ούτε το right of privacy, το δικαίωμα δηλαδή στην ιδιωτικότητα, το οποίο εισήχθη μόλις το 1998 με την Human Rights Act ενόψει της ΕΣΔΑ και του κοινοτικού δικαίου για την προστασία των προσωπικών δεδομένων. Μέχρι τότε, ακραίες μόνο παραβάσεις ιδιωτικότητας θεωρούνταν έχοντας ως αιτία της αγωγής το breach of confidence. Μέχρι στιγμής δεν υπάρχουν ενδείξεις ότι τα δικαστήρια θα αρχίσουν να κάνουν βήματα προς την υιοθέτηση ενός δικαιώματος της δημοσιότητας ή ενός αδικήματος (tort)για misappropriation of personality, ενώ ελλείπει επαρκούς πίεσης η Βουλή δεν είναι πιθανό να λάβει νομοθετική πρωτοβουλία στο κοντινό μέλλον βλ. *Smith* (2008), συμπεράσματα από όλο το βιβλίο.

¹⁶⁵ Τα προς ρύθμιση ζητήματα θα πρέπει να αφορούν το αντικείμενο του δικαιώματος, διάρκεια προστασίας, σχέση περισσότερων εικονιζόμενων, σχέση με το αντίστοιχο δικαίωμα του δημιουργού, ρύθμιση μεταβίβασης, εκμετάλλευσης και γενικότερα άσκησης του δικαιώματος, καθορισμός αμοιβών (κατώτατα όρια), τι γίνεται σε περίπτωση επαναδημοσίευσης, ενδεχόμενη συλλογική διαχείριση των δικαιωμάτων, περιορισμοί του δικαιώματος, σύστημα προστασίας, μεταβίβαση αιτία θανάτου, κ. α. Στη Γερμανία τα ζητήματα προστασίας της εικόνας προσώπου ρυθμίζονται με ειδικό νόμο, εντεταγμένο στο σύστημα προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας. Στην Ιταλία η εικόνα προσώπου προστατεύεται στο πλαίσιο των διατάξεων περί συγγενικών δικαιωμάτων στο νόμο για την πνευματική ιδιοκτησία. Βλ. *Καραγιάννης* (2007), 151-152.

¹⁶⁶ *Castaldi* (2008), 95.

¹⁶⁷ Για τη σύγκρουση του «right of publicity» με την Πρώτη Τροποποίηση του Αμερικανικού Συντάγματος (First Amendment) βλ. *Συνοδινού* (2007), 292· *Levine*, Can the Right of Publicity afford Free Speech?, A New Right of Publicity Test for First Amendment Cases, *Hastings Communication & Entertainment Law Journal* 2004, 171· *Mann*, C. B. C. Distribution and Marketing, Inc. v. Major League Baseball Ad-

αρ. 10 της ΕΣΔΑ κάθε περιορισμός της ελευθερίας της έκφρασης οφείλει να είναι προβλέψιμος (υπό την έννοια να μπορεί ο πολίτης να τον πληροφορηθεί), οφείλει να εντάσσεται τους σκοπούς που αναφέρονται στην παραπάνω παράγραφο, και τέλος, οφείλει να είναι αναλογικός, υπό την έννοια της «απολύτου απαραίτητης επέμβασης στο πλαίσιο μιας δημοκρατικής κοινωνίας». Άλλωστε, σύμφωνα και με τα όσα γίνονται δεκτά στο πλαίσιο της οικονομικής ανάλυσης του δικαίου, το δίκαιο στο βαθμό που ενδιαφέρεται να προωθήσει την οικονομική αποτελεσματικότητα, οφείλει να ελαχιστοποιήσει το συναλλακτικό κόστος, με το να προσδιορίσει με σαφήνεια τα περιουσιακά δικαιώματα, καθιστώντας αυτά άμεσα μεταβιβάσιμα και δημιουργώντας αποτελεσματικούς τρόπους ικανοποίησης της αξίωσης του δανειστή σε περίπτωση αθέτησης της σύμβασης¹⁶⁸. Εξ αιτίας αυτής της έλλειψης ενός εξειδικευμένου νομοθετικού πλαισίου προστασίας προτείνεται από πολλούς¹⁶⁹ η εφαρμογή των διατάξεων της πνευματικής ιδιοκτησίας προς πλήρωση του κενού (ειδικά για τις συμβάσεις εκμετάλλευσης), αφού όπως η πνευματική ιδιοκτησία ενέχει και ηθικών και περιουσιακών πτυχών, το ίδιο ισχύει και για την εικόνα και τις υπόλοιπες εκμεταλλεύσιμες πλευρές της προσωπικότητας. Η εφαρμογή θα είναι αναλογική μέχρι τουλάχιστον να δημιουργηθεί κάποιο ειδικό πλαίσιο προστασίας, γιατί η «εικόνα» ενός προσώπου με την ευρύτερη έννοια, η οποία περιλαμβάνει το πώς παρουσιάζονται στο κοινό διάφορες βεντέτες, δεν μπορεί να θεωρηθεί ως προϊόν πνευματικής ιδιοκτησίας γιατί η απήχρησή των διασημοτήτων στο κοινό αποτελεί κατά ένα μεγάλο ποσοστό και προϊόν τύχης¹⁷⁰.

Όσον αφορά τις συμβάσεις εκμετάλλευσης στοιχείων της προσωπικότητας, θα πρέπει στο πλαίσιο προστασίας του αρ. 57ΑΚ να σημειωθεί ότι, καίτοι παραίτηση από το δικαίωμα της προσωπικότητας είναι αδύνατη λόγω του αναπαλλοτρίωτου χαρακτήρα του¹⁷¹, εντούτοις η ιδιωτική αυτονομία επιτάσσει την αποδοχή του κύρους της συναίνεσης ως δικαιολογητικού λόγου συγκεκριμένης επέμβασης στην προσωπικότητα. Η συναίνεση, πάντως, δεν θα πρέπει να είναι παράνομη ή ανήθικη, διότι τότε δεν αίρεται το παράνομο της προσβολής της προσωπικότητας¹⁷². Περιεχόμενο της συναίνεσης αποτελεί η ανάληψη από τον φορέα του δικαιώματος της προσωπικότητας της ενοχικής υποχρέωσης μη ασ-

vanced Media, L. P. : The First Amendment Versus the Right of publicity in the Eighth Circuit, Hastings Communication & Entertainment Law Journal 2009, 303.

¹⁶⁸ Posner, Οικονομική ανάλυση του δικαίου, ένα απαραίτητο εργαλείο για τη νομική θεωρία και πράξη, Αρμ 2005, 624.

¹⁶⁹ Μαρίνος, ΧρΙΔ 2007, 582επ. · Κοριατοπούλου-Αγγελή, ΔΙΜΕΕ 2007, 26-27· Συνοδινού (2007), 309επ. · Castaldi (2008), 54επ. · Καραγιάννης (2007), 144.

¹⁷⁰ Castaldi (2008), 54.

¹⁷¹ Σπυριδάκης (1999), 50.

¹⁷² Παπαστερίου (1994), 179· Συνοδινού (2007), 198, 199· ΜΠρΑθ 4701/2002, ΔΙΜΕΕ 2004, 221, 222 όπου αναφέρεται ότι η συναίνεση των παικτών να περιορίσουν την προσωπική τους ελευθερία συμμετέχοντας στο τηλεπαιχνίδι Big Brother ήταν άκυρη καθότι δεσμευόταν υπερβολικά η ελευθερία τους (αρ. 179 ΑΚ). Ακόμη και στην περίπτωση της περιουσιακής εκμετάλλευσης της προσωπικότητας, η ηθική διάσταση του δικαιώματος αυτού υπερισχύει θέτοντας ως στεγανά την ατομικότητα του προσώπου και το σεβασμό της ανθρωπίνης αξίας.

κήσεως των ένδικων βοηθημάτων προστασίας της προσωπικότητας υπέρ ενός τρίτου¹⁷³. Η παραίτηση αυτή με τη μορφή της συναίνεσης είναι ο δογματικός μηχανισμός εμπορευματοποίησης εκφάνσεων του δικαιώματος επί της προσωπικότητας με περιουσιακή διάσταση¹⁷⁴. Όσον αφορά τη νομική φύση της συναίνεσης στις επεμβάσεις στην προσωπικότητα πρόκειται, κατά την ορθότερη άποψη¹⁷⁵, για μονομερή δικαιοπραξία που επιφέρει την άρση του παράνομου χαρακτήρα της προσβολής. Επομένως, εφόσον πρόκειται για δικαιοπραξία¹⁷⁶ και όχι για υλική πράξη¹⁷⁷, οι ανήλικοι δεν έχουν δυνατότητα διάθεσης των αγαθών της προσωπικότητάς τους. Αυτό παρουσιάζεται απόλυτα λογικό γιατί η ερμηνευτική τοποθέτηση που θα δεχόταν τη δυνατότητα διάθεσης των κατ' εξοχήν προσωποπαγών και αναπαλλοτριώτων αγαθών της προσωπικότητας από τους ανηλίκους, ενώ θα τους στερούσε τη δυνατότητα διάθεσης των περιουσιακών τους αγαθών (αρ. 134-136ΑΚ) θα ενείχε αξιολογική αντινομία¹⁷⁸. Κατά μία άποψη, η συναίνεση του ατόμου για τη διάδοση της εικόνας του είναι ελεύθερα ανακλητή, χωρίς παρόλα αυτά να αποκλείεται αθέτηση ενοχικής υποχρέωσης¹⁷⁹. Κατ' άλλη, ορθότερη άποψη¹⁸⁰, η θεωρία του ελευθέρως ανακλητού συνδέεται στενότερα με τη θεώρηση του δικαιώματος ως καθαρά ηθικού και προτείνεται κρίση ύστερα από στάθμιση μεταξύ του συμφέροντος αυτοπροσδιορισμού του συναινέσαντος και της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης του αντισυμβαλλόμενου.

Εξειδικεύοντας τις παραπάνω αρχές στην εκμετάλλευση της εικόνας¹⁸¹ προσώπου στο Διαδίκτυο, υπογραμμίζεται ότι η συναίνεση του εικονιζόμενου προσώπου αφενός πρέπει να καλύπτει και τη διαδικασία της λήψης και τη διαδικασία της διάδοσης της εικόνας στο Διαδίκτυο, αφετέρου οφείλει να είναι ειδική, δηλαδή να προσδιορίζει με σαφήνεια όχι μόνο το μέσο διάδοσης (Διαδίκτυο) αλλά τον τρόπο, τις διαστάσεις της ή των εικόνων, το πλαίσιο και περιεχόμενο της ιστοσελίδας, το τι θα διαφημίζουν τα διαφημιστικά banners τα οποία θα την περιβάλλουν¹⁸², το αν θα τοποθετηθεί σε μία ή περισσότερες ιστοσελίδες, το αν θα μπορεί να αποθηκευτεί («κατεβαστεί») από τους επισκέπτες ή θα προστα-

¹⁷³ *Καράκωστας*, Το δίκαιο των ΜΜΕ, 2003, 201· *Calstadi* (2008), 44.

¹⁷⁴ *Μαρίνος*, ΧρΙΔ 2007, 580.

¹⁷⁵ Βλ. *Χριστοδούλου*, Προς μία επανεξέταση της έννοιας της δικαιοπραξίας παράδειγμα της συγκατάθεσης του υποκειμένου στην επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων του. , ΔΙΜΕΕ 2005, 357· *Μαρίνος*, ΧρΙΔ 2007, 580 (βλ. και τις εκεί πλούσιες παραπομπές)· ΑΠ 612/2006, ΧρΙΔ 2006, 691.

¹⁷⁶ Για άλλους πρόκειται περί οιονεί δικαιοπραξίας, κάτι που δε συνεπάγεται πρακτικές διαφοροποιήσεις αφού και στην οιονεί δικαιοπραξία εφαρμόζονται οι διατάξεις για την δικαιοπραξία.

¹⁷⁷ Άποψη που υποστηρίχθηκε από τον *Καράκωστα*, Το δίκαιο των ΜΜΕ, 2003, 251-252.

¹⁷⁸ Βλ. *Παπαδόπουλος*, Πληροφοριακή ιδιωτικότητα και ΜΜΕ, διπλωματική εργασία τομέα Αστικού Δικαίου Νομικής Αθήνας.

¹⁷⁹ ΠΠρΑθ 4661/2004, ΔΙΜΕΕ 2004, 564.

¹⁸⁰ *Μαρίνος*, ΧρΙΔ 2007, 582-583 ο οποίος περαιτέρω προτείνει αναλογική εφαρμογή της εξουσίας μετάνοιας ή υπαναχώρησης του δημιουργού (αρ. 4 παρ. 1 ν. 2121/1993) εξαιτίας της μεταβολής των καλλιτεχνικών, ηθικών και επιστημονικών πεποιθήσεών του.

¹⁸¹ Γίνεται αναφορά στην εκμετάλλευση της εικόνας προσώπου γιατί αποτελεί τη συνηθέστερη περίπτωση. Βέβαια, η ίδια ανάλυση ισχύει και για τις υπόλοιπες οικονομικά εκμεταλλεύσιμες εκφάνσεις της προσωπικότητας.

¹⁸² ΠΠρΑθ 5845/2005, ΔΙΜΕΕ 2006, 364 όπου ένα ακόμη γεγονός που επεξέτεινε την προσβολή της γυμνής φωτογραφίας του ηθοποιού ήταν ότι τα διπλανό κείμενο διαφήμιζε μια ιστοσελίδα για ομοφυλόφιλους αφήνοντας υπονοούμενα ως προς τη σεξουαλικότητά του.

τεύεται με ειδικό λογισμικό, αν θα υπάρχει πρόβλεψη ενδεχομένως για links που να οδηγούν σε αυτή¹⁸³, στην τελευταία περίπτωση το πιθανό περιεχόμενο των ιστοσελίδων που θα παραπέμπουν σε αυτή¹⁸⁴ κ. α.

Η εικόνα του προσώπου θα πρέπει να αναρτηθεί σύμφωνα με τους όρους που συμφωνηθήκαν από τα μέρη και για συγκεκριμένο σκοπό¹⁸⁵ γιατί μόνο το περιεχόμενο αυτό καλύπτεται από τη συναίνεση του εικονιζόμενου¹⁸⁶. Ακόμα, η ειδικότητα της συναίνεσης δεν επιτρέπει τη μετάδοση της εικόνας προσώπου σε περισσότερα από τα συμφωνηθέντα μέσα χωρίς να παρασχεθεί εκ νέου συναίνεση¹⁸⁷ όπως π. χ. για την προβολή τηλεοπτικού διαφημιστικού σποτ και στο Διαδίκτυο ή αντίστροφα. Επομένως, ακόμη και στην περίπτωση όπου ένα τηλεοπτικό κανάλι εκπέμπει μέσω Διαδικτύου μέσω ιστοσελίδας που έχει το όνομά του (βλ. www.skaitv.gr), θα πρέπει ενδεχομένως να υπάρξει ειδική πρόβλεψη για τα άτομα που συναινούν να εμφανιστούν στο τηλεοπτικό πρόγραμμα ότι γίνεται προβολή του και μέσω ίντερνετ. Ακόμη, πέρα από την παρανομία της αυθαίρετης δημοσίευσης στο Διαδίκτυο εικόνας που προέρχεται από άλλες πηγές, παρανομία υφίσταται και στην περίπτωση της άντλησης φωτογραφικού υλικού από το Διαδίκτυο είτε αυτές επαναδημοσιεύονται σε άλλες ιστοσελίδες είτε στα παραδοσιακά μέσα¹⁸⁸.

Θέμα τίθεται, όσον αφορά την περαιτέρω εφαρμογή του δικαιώματος οικονομικής εκμετάλλευσης στοιχείων της προσωπικότητας στο Διαδίκτυο, με τις ιστοσελίδες οι οποίες λειτουργούν ως fan club διαφόρων καλλιτεχνών ή εν γένει διασημοτήτων, ενώ έχουν κατοχυρωθεί από τρίτους¹⁸⁹. Σε αυτήν την περίπτωση, εφόσον γίνεται αναφορά ότι η ιστοσε-

¹⁸³ Δε μπορεί να ελεγχθεί από τους κατόχους της ιστοσελίδας ποιοι ενδεχομένως έχουν δημιουργήσει σύνδεσμο ο οποίος οδηγεί σε αυτήν. Ωστόσο, οι κάτοχοι του διαδικτυακού τόπου μπορεί να συνεργάζονται με άλλους διαδικτυακούς τόπους και να συμφωνούν να παραπέμπουν ο ένας στον άλλο, οπότε σε αυτή την περίπτωση κάτι τέτοιο πρέπει να αναφερθεί.

¹⁸⁴ Ζήτημα τίθεται σε περίπτωση που διαφορετικοί διαδικτυακοί τόποι, οι οποίοι δεν έχουν καμία σχέση με τους κατόχους της αρχικής ιστοσελίδας, παραπέμπουν με link στο συγκεκριμένο σημείο της ιστοσελίδας στο οποίο υπάρχει η εικόνα τους συναινούντος, κάτι το οποίο δεν μπορεί τεχνικά να αποκλεισθεί. Σε αυτή την περίπτωση θα μπορούσε να υπάρξει προσβολή της προσωπικότητας στην περίπτωση που ένας διαδικτυακός τόπος που θεωρείται υποτιμητικός για τον εικονιζόμενο (π.χ. αισθησιακού, «κίτρινου», ρατσιστικού κ.α. περιεχομένου) παραπέμπει με link στην ιστοσελίδα στην οποία έχει δεχτεί να αναρτηθεί η φωτογραφία του. Ειδικά αν πρόκειται για deep link ούτως ώστε να μην είναι εύκολο να διαγνωστεί από τον επισκέπτη της «προκλητικής» ιστοσελίδας ότι μπαίνει σε έναν άλλο διαδικτυακό τόπο, τότε η προσβολή της προσωπικότητας του εικονιζόμενου θα είναι βαρύτερη. Σε αυτήν την περίπτωση υπόχρεος για την προσβολή και για την αποκατάσταση της ηθικής βλάβης θα πρέπει να αναγνωριστεί μόνο ο κάτοχος της ιστοσελίδας η οποία παραπέμπει στην αρχική ιστοσελίδα ανάρτησης της εικόνας, εκτός αν αποδειχτεί συμπαιγνία μεταξύ του κατόχου της αρχικής ιστοσελίδας και του κατόχου της ιστοσελίδας που περιέχει το σύνδεσμο.

¹⁸⁵ Για τη συναίνεση φωτογράφισης στο πλαίσιο ενός συγκεκριμένου σκοπού βλ. ΕφΑθ 4430/2003, ΕλλΔνη 2003, 1664· ΠΠρΑθ 4661/2004, ΔΙΜΕΕ 2004, 563· ΠΠρΑθ 2071/2005, ΔΙΜΕΕ 2005, 410.

¹⁸⁶ ΑΠ 1010/2002, ΕλλΔνη 2003, 1357=NoB 2003, 248.

¹⁸⁷ Το ίδιο ισχύει και στην περίπτωση που υφίσταται δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας του φωτογράφου όπου ο δημιουργός δεν έχει δικαίωμα να εκθέσει το έργο του χωρίς τη συναίνεση του εικονιζόμενου στο έργο του. Έτσι, το άτομο που έχει δώσει τη συναίνεσή για την παρουσίαση πορτραίτου του σε μια έκθεση ζωγραφικής δε σημαίνει ότι συντρέχει συναίνεσή του και για την παρουσίαση του έργου του δημιουργού σε προσωπική του ιστοσελίδα στο Διαδίκτυο. *Γαρουφαλιά*, ΧρΙΔ 2005, 500.

¹⁸⁸ Δεν ισχύει δηλαδή η λανθασμένη αντίληψη ότι οι φωτογραφίες στο Διαδίκτυο είναι πληροφορίες ελεύθερες δικαιωμάτων. *Συνοδινού*, 214· TGI Paris της 29 Μαΐου 2002, www.legalis.net.

¹⁸⁹ Βλ. αναλυτικά *Manship*, On what a tangled web : the entanglement of "fan web sites" and the right of publicity [σε <http://www.gseis.ucla.edu/iclp/manship1.html>].

λίδα δημιουργήθηκε από τρίτους και εφόσον δεν εμπορεύονται προϊόντα τα οποία περιέχουν στοιχεία των διασημοτήτων (π. χ. μπλουζάκια) χωρίς τη συναίνεσή τους¹⁹⁰, μια τέτοια ενέργεια εμπίπτει στην ελευθερία της έκφρασης. Όμως, περαιτέρω ζήτημα προκύπτει στην περίπτωση εμφάνισης διαφημιστικών μηνυμάτων στην ιστοσελίδα που είναι αφιερωμένη στη διασημότητα, όταν τα μηνύματα αυτά είναι άσχετα προς τη δραστηριότητα της. Σε αυτήν την περίπτωση, θα πρέπει να ελεγχθεί αν τα διαφημιστικά μηνύματα τίθενται μόνο για την κάλυψη των εξόδων συντήρησης της ιστοσελίδας ή αν, αντίθετα, προκύπτει σκοπός παρασιτικής κερδοσκοπίας από τη φήμη του διάσημου προσώπου.

¹⁹⁰ Από την ελληνική νομολογία βλ. τη ΜΠρΑθ 1639/2001, ΔΕΕ 2001, 858 που έκρινε ότι η δημιουργία ιστοσελίδας χωρίς άδεια με τη φωτογραφία μιας συγγραφέας μαζί με πρόσκληση προς τους επισκέπτες της ιστοσελίδας να επικοινωνήσουν με την ιστοσελίδα για να τους αποσταλούν διαφημιστικά δώρα με τη φωτογραφία της αποτελούσε προσβολή της προσωπικότητάς της.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ ΩΣ ΜΜΕ ΚΑΙ ΠΡΟΣΒΟΛΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ

1. Το Δικαίωμα Πληροφόρησης και Συμμετοχής στην Κοινωνία της Πληροφορίας

Με την αναθεώρηση του 2001 ο συνταγματικός νομοθέτης κατοχύρωσε ρητά πλέον στο αρ. 5^Α Σ¹⁹¹ το δικαίωμα πληροφόρησης στο Διαδίκτυο (παρ. 1) και το δικαίωμα συμμετοχής στην κοινωνία της πληροφορίας (παρ. 2). Έτσι, στην παρ. 1 κατοχυρώνεται το δικαίωμα της ηλεκτρονικής-δηλαδή μέσω του Διαδικτύου- ενεργητικής και παθητικής πληροφόρησης του ατόμου¹⁹², ενώ, στην παρ. 2 του αρ. 5^Α κατοχυρώνεται ένα μικτό (ατομικό- συλλογικό, κοινωνικό και πολιτικό) δικαίωμα· το δικαίωμα συμμετοχής στην κοινωνία της πληροφορίας, το οποίο αποτελεί την πιο νεωτεριστική όψη του αρ. 5Σ, δηλαδή του δικαιώματος της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας και της συμμετοχής στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας¹⁹³. Στην γενικότερη εκδοχή ο όρος κοινωνία της πληροφορίας¹⁹⁴ χρησιμοποιείται για να υποδηλώσει ένα πλέγμα σχέσεων που διαμορφώνονται με άξονα την ηλεκτρονική πληροφορία, ενώ στην στενότερη εκδοχή του παραπέμπει στο διαδικτυακό περιβάλλον¹⁹⁵. Έτσι, η Κοινωνία της πληροφορίας περιλαμβάνει, αφενός τα τεχνολογικά μέσα, αλλά αφετέρου τα πρόσωπα τα οποία συμμετάσχουν, καθώς και τις ίδιες πληροφορίες, ως συστατικό στοιχείο της¹⁹⁶.

Η ελευθερία της πληροφόρησης και η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας του ατόμου στο πλαίσιο του Διαδικτύου καθώς και το δικαίωμα συμμετοχής του στην κοινωνία της πληροφορίας μπορούσαν να συναχθούν και ερμηνευτικά¹⁹⁷. Έτσι, η πανηγυρική αυτή διατύπωσή τους στο Σύνταγμα, αφενός τους παρέχει μεγαλύτερο κύρος, αφετέρου αναγνωρίζει την κοινωνία της πληροφορίας ως μια αληθινή και όχι εικονική κοινωνία και κατ'

¹⁹¹ Αρ. 5^Α Σ : «1. Καθένας έχει δικαίωμα στην πληροφόρηση, όπως νόμος ορίζει. Περιορισμοί στο δικαίωμα αυτό είναι δυνατόν να επιβληθούν με νόμο μόνο εφόσον είναι απολύτως αναγκαίοι και δικαιολογούνται για λόγους εθνικής ασφάλειας, καταπολέμησης του εγκλήματος ή προστασίας δικαιωμάτων και συμφερόντων τρίτων.

2. Καθένας έχει δικαίωμα συμμετοχής στην Κοινωνία της Πληροφορίας. Η διευκόλυνση της πρόσβασης στις πληροφορίες που διακινούνται ηλεκτρονικά, καθώς και της παραγωγής, ανταλλαγής και διάδοσής τους αποτελεί υποχρέωση του Κράτους, τηρουμένων πάντα των εγγυήσεων των αρ. 9, 9^Α και 19».

¹⁹² Βέβαια, το δικαίωμα του κάθε ατόμου στην ενεργητική και παθητική πληροφόρηση, δηλαδή το δικαίωμα του καθενός να πληροφορεί και να πληροφορείται είχε ήδη κατοχυρωθεί από τα αρ. 14 και 5 του Συντάγματος, καθώς και από το αρ. 10 της ΕΣΔΑ και 19 παρ. 2 του ΔΣΑΠΔ. Βλ. Ανθόπουλος Χ., Το δικαίωμα για πλουραλιστική πληροφόρηση : Συνταγματικές όψεις, στον τόμο Νέες Διαστάσεις των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, 2001, 17.

¹⁹³ Παπακωνσταντίνου, ΕΔΔΔΔ 2006, 237.

¹⁹⁴ Ο όρος κοινωνία της πληροφορίας δεν είναι εύκολα προσδιορίσιμος, διαθέτοντας περισσότερο συνθηματολογική παρά επιστημονική αξία, ούτως ώστε ο ελλειπτικός χαρακτήρας του να καλύψει τις γλωσσικές απαιτήσεις ενός συνταγματικού κειμένου που προσδοκά να αντέξει στον μακρύ ιστορικό χρόνο βλ. Τάκης, Κοινωνία της Πληροφορίας και Σύνταγμα, ΝοΒ 2002, 31· Κοφίνης, Η συμμετοχή στην κοινωνία της πληροφορίας ως ένα νέο συνταγματικό δικαίωμα, ΔΙΜΕΕ 2007, 515. Αναλυτικά για τους στόχους της Ε.Ε. για την κοινωνία της πληροφορίας βλ. http://europa.eu.int/information_society/soccul/index_en.html.

¹⁹⁵ Παπαχρίστου, Αναζητώντας τη legem informaticam, στο συλλογικό έργο Το δικαίωμα συμμετοχής στην κοινωνία της πληροφορίας, σειρά Δίκαιο και Κοινωνία στον 21 αιώνα, 2006, 9.

¹⁹⁶ Παπακωνσταντίνου, ΕΔΔΔΔ 2006, 234.

¹⁹⁷ Τάκης, ΝοΒ 2002, 44· Παπακωνσταντίνου, ΕΔΔΔΔ 2006, 233· Κοφίνης, Η συμμετοχή στην κοινωνία της πληροφορίας ως ένα νέο συνταγματικό δικαίωμα, ΔΙΜΕΕ 2007, 521.

επέκταση το Διαδίκτυο ως ένα χώρο ο οποίος υπάγεται στην ρυθμιστική εμβέλεια του δικαίου¹⁹⁸. Από την άλλη πλευρά, το δικαίωμα συμμετοχής στην κοινωνία της πληροφορίας, καθώς και το δικαίωμα της ηλεκτρονικής πληροφόρησης διαθέτουν κάποιους περιορισμούς, ώστε το δικαίωμα της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας των πολιτών της κοινωνίας της πληροφορίας («netizens»), να μην εκλαμβάνεται ως ασυδοσία, αλλά αντικρουόμενο με διαφορετικές πτυχές της προσωπικότητας άλλων, να υπάρξει η κατάλληλη στάθμιση για την όσο το δυνατόν μεγαλύτερη προστασία των έννομων συμφερόντων όλων των εμπλεκόμενων μερών. Έτσι, περιορισμοί στο δικαίωμα της ηλεκτρονικής πληροφόρησης είναι δυνατόν να επιβληθούν μόνο με νόμο και εφόσον είναι απολύτως αναγκαίοι και δικαιολογούνται για λόγους εθνικής ασφάλειας, καταπολέμησης του εγκλήματος ή προστασίας δικαιωμάτων και συμφερόντων τρίτων.

2. Το Διαδίκτυο ως ΜΜΕ

2. 1. Το Διαδίκτυο ως ΜΜΕ και πιθανή Συνταγματική Θεμελίωση

Υπάρχει εδώ και καιρό συζήτηση για το αν το Διαδίκτυο στο βάσιμο ενδεχόμενο της ένταξης του στην κατηγορία των ΜΜΕ, θα έπρεπε να υπάγεται υπό τη συνταγματική προστασία του αρ. 14 Σ (για τον τύπο) ή του αρ. 15Σ (για τη ραδιοτηλεόραση). Η διαφοροποίηση ενδιαφέρει εν προκειμένω διότι έχει άμεσο αντίκτυπο ως προς την έκταση της προστασίας της προσωπικότητας, επειδή η τελευταία προστατεύεται επαρκέστερα στη ραδιοτηλεόραση σε σύγκριση με τον τύπο, στον οποίο δίνεται περισσότερη βαρύτητα στην ελευθερία της έκφρασης και όπου η προστασία της προσωπικότητας περιορίζεται στο μέτρο που μπορεί να συνιστά πιθανό μέτρο λογοκρισίας. Η διαφοροποίηση αυτής της μεταχείρισης της ραδιοτηλεόρασης από τον τύπο, ο οποίος είναι ελεύθερος¹⁹⁹, όσον αφορά τα παραδοσιακά ΜΜΕ, ισχύει αφενός γιατί η επίδραση της ραδιοτηλεόρασης (ειδικά της τηλεόρασης λόγω εικόνας) είναι μεγαλύτερη στο κοινό, αφετέρου επειδή οι τηλεοπτικές και οι ραδιοφωνικές συχνότητες εκπομπής αποτελούν δημόσιο πόρο ο οποίος είναι περιορισμένος και για αυτό πρέπει να εκμεταλλεύεται ορθά. Γι' αυτό το Σύνταγμα καθιερώνει μια ελάχιστη ποιοτική στάθμη για τις εκπομπές της ραδιοτηλεόρασης (αρ. 15 παρ. 2Σ) και γι' αυτό θέτει την ραδιοτηλεόραση υπό τον έλεγχο του ΕΣΡ. Θα έπρεπε, επομένως, να ισχύει και στο Διαδίκτυο μία ελάχιστη ποιοτική στάθμη ή θα πρόκειται περί λογοκρισίας ;

Σύμφωνα με μία άποψη, παρεμφερή μέσα μετάδοσης οπτικοακουστικού περιεχομένου υπάγονται στο αρ. 15 παρ. 1 Σ, εξαιρούμενα από την προστατευτική εμβέλεια του τύ-

¹⁹⁸ Τάκης, ΝοΒ 2002, 44.

¹⁹⁹ Υπό την έννοια ότι δεν υφίσταται κάποιο εποπτικό του τύπου όργανο γιατί και ο τύπος διαθέτει κάποιους περιορισμούς οι οποίοι αναφέρονται παρακάτω. Αντίθετα η ΕΣΔΑ στο αρ. 10 δεν εισάγει κάποια διάκριση και καθιερώνει την ελευθερία έκφρασης με όλες τις μορφές και ως προς όλα τα ΜΜΕ, βλ. ΕΔΔΑ απόφαση 19. 12. 2006, υπόθεση 62202/2000 *Radio Twist κατά Σλοβακίας* σε ΔΙΜΕΕ 2006, 139.

που του αρ. 14 Σ, υποκείμενα ως εκ τούτου σε καθεστώς λογοκρισίας και λήψης προληπτικών μέτρων εκ μέρους του κράτους, χωρίς πάντως να υπάγονται στον άμεσο κρατικό έλεγχο του αρ. 15 παρ. 2 Σ όπως η ραδιοτηλεόραση²⁰⁰. Κατά την ορθότερη άποψη, παρότι οι δημόσιες εκπομπές οπτικοακουστικού περιεχομένου διαμέσου του Διαδικτύου πιθανόν να παρουσιάζουν κάποιες αναλογίες με τη ραδιοτηλεόραση, αφού πραγματοποιούνται μόνο στο πλαίσιο ορισμένης ιστοσελίδας με συγκεκριμένη ηλεκτρονική διεύθυνση η οποία, αν και όχι σπάνια, αποτελεί πόρο του ελληνικού κράτους²⁰¹, ωστόσο το πλήθος των ηλεκτρονικών διευθύνσεων είναι τόσο μεγάλο, ώστε ο παραλληλισμός προς τις ραδιοσυχνότητες ωχριά²⁰². Επομένως, φαίνεται ορθότερη η υπαγωγή του Διαδικτύου ως προς την ελευθερία της έκφρασης στο συνταγματικό καθεστώς του τύπου (αρ. 14Σ). Κατ' άλλη άποψη, το ζήτημα του αν το Διαδίκτυο υπάγεται στο αρ. 14Σ ή 15Σ στερείται νοήματος μετά την εισαγωγή του αρ. 5^A στο Σύνταγμα²⁰³, το οποίο εισάγει δικούς του περιορισμούς ως προς την ελευθερία της έκφρασης, οι οποίοι αφορούν τη διερεύνηση ποινικών αδικημάτων, λόγους εθνικής ασφάλειας και δικαιώματα τρίτων όπως απόρρητο, προσωπικά δεδομένα, ιδιωτικότητα.

Επιπλέον, ένα ερώτημα που προβάλλει όσον αφορά τη λειτουργία του Διαδικτύου ως ΜΜΕ, είναι αν αποτελεί ένα νέο μηντιακό μέσο ανεξάρτητο από τα άλλα ΜΜΕ ή αν συνιστά απλώς μια μετεξέλιξη των ήδη υπάρχοντων ΜΜΕ, προσφέροντάς τους μια νέα «κατοικία». Έτσι, στη σύγχρονη εποχή όπου οποιοσδήποτε επιθυμεί μπορεί να δημιουργήσει τη δική του ιστοσελίδα, το δικό του blog ή λογαριασμούς σε διάφορους διαδικτυακούς τόπους και μάλιστα εντελώς δωρεάν, ενώ από την άλλη πλευρά, πρόσβαση σε αυτά που γράφονται ή επιδεικνύονται εκεί μπορεί να έχει οποιοσδήποτε το επιθυμεί, μπορεί βάσιμα να υποστηριχθεί ότι τη στιγμή που λαμβάνει χώρα «δημοσιοποίηση», υπό την έννοια της ανοικτής πρόσβασης σε στοιχεία που βρίσκονται στο Διαδίκτυο, βρισκόμαστε μπροστά σε ένα νέο ΜΜΕ. Αν επικρατήσει τελικά η αντίληψη ότι το Διαδίκτυο αποτελεί ένα νέο εξελιγμένο ΜΜΕ²⁰⁴ με την αντίστοιχη μεταφορά νομοθετικών διατάξεων και νομολογιακών πο-

²⁰⁰ Κική, Η ελευθερία των οπτικοακουστικών μέσων, 2003, 52-53. Αν και ο νομοθέτης εξαίρεσε την διαδικτυακή ραδιοτηλεόραση από την εποπτική αρμοδιότητα του Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης, ωστόσο το αρ. 7 της υπ' αριθμού 7/20. 4. 2004 οδηγίας του ΕΣΡ, το οποίο αφορά τους τηλεοπτικούς σταθμούς ελεύθερης λήψης μέσω Διαδικτύου, προβλέπει την χορήγηση βεβαίωσης καταχώρησης σε ειδικό μητρώο, που τηρείται στο Συμβούλιο για τον σκοπό αυτό. Για τους διαδικτυακούς ραδιοφωνικούς σταθμούς, όμως, δεν προβλέπεται αντίστοιχη ρύθμιση. Βλ. Νικολόπουλος, Η ελληνική ραδιοτηλεόραση στη νέα ψηφιακή εποχή (οι νέες ρυθμίσεις του ν. 3592/2007 για την ψηφιακή ραδιοφωνία και τηλεόραση), ΔΙΜΕΕ 2007, 354, παραπομπή υπό αρ. 31.

²⁰¹ Ηλεκτρονικές διευθύνσεις παραχωρούνται μόνο με σύμπραξη της ΕΕΤΤ και μόνο κατά χρήση. Βλ. αρ. 12 κδ ν. 3431/2006 σε συνδυασμό με αρ. 4 παρ. 1 και 11 αποφ. ΕΕΤΤ 351/76/2005 ΦΕΚ Β 717/27-5-2005.

²⁰² Χριστοδούλου, Προστασία της προσωπικότητας και της συμβατικής ελευθερίας στα κοινωνικά δίκτυα, 2007, 50.

²⁰³ Γνώμη του Σωτηρόπουλου, την οποία υποστηρίζει σε διάφορα άρθρα του στο ιστολόγιο που διατηρεί, βλ. www.elawyer.blogspot.com, την οποία εξέφρασε και σε ημερίδα που διοργανώθηκε από τον ΕΟΦΝ με θέμα «Επείκαιρες εξελίξεις στο Δίκαιο των ΜΜΕ» στις 9. 6. 2009. Σύμφωνα με αυτήν την γνώμη, ούτε οι επιτρεπτές περιπτώσεις λογοκρισίας που περιλαμβάνονται στο αρ. 14Σ δε θα μπορούσαν να εφαρμοστούν στο Διαδίκτυο.

²⁰⁴ Απόφαση *Christopher Wiest v. E-Fense, Inc. et al.*, United States District Court for the Eastern District of Virginia, Alexandria Division, Civil Action No. 04-1201,356 F. Supp. 2d 604, February 9, 2005 σε

ρισμάτων τα οποία αφορούν τις συναλλακτικές υποχρεώσεις των ΜΜΕ, όπως για παράδειγμα την υποχρέωση αληθείας, εξακρίβωση των πληροφοριών, σεβασμού της προσωπικότητας, της αξιοπρέπειας και της ιδιωτικότητας του ατόμου, τότε έχουμε μια επίταση της ευθύνης των απλών χρηστών του Διαδικτύου, η οποία θα οδηγούσε σε ορθότερη χρήση των υπηρεσιών του, ενώ ταυτόχρονα θα λάμβανε χώρα μια άνοδος ως προς την αξιοπιστία του Διαδικτύου. Εξάλλου, μια τέτοια ρύθμιση δεν θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι θα αποτελεί περιορισμό της ελευθερίας της έκφρασης, ακόμα και υπό την επίδραση της φιλελευθεροποίησης της ΕΣΔΑ, αφού παρέχει ικανοποιητικά κριτήρια στάθμισης μεταξύ προσωπικότητας και ελευθερίας έκφρασης.

2. 2. Το Διαδίκτυο ως ΜΜΕ ή ως Ιδιωτικό Μέσο Επικοινωνίας ;

Εύλογα θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι το Διαδίκτυο αποτελεί Μέσο Μαζικής Επικοινωνίας αφού απευθύνεται σε απροσδιόριστο αριθμό προσώπων και προσφέρει δημοσιότητα, πληροφορίες και ψυχαγωγία. Το ζήτημα περί της υπαγωγής του Διαδικτύου στα ΜΜΕ κάθε άλλο παρά θεωρητικό μπορεί να είναι. Αυτό γιατί σε περίπτωση καταφατικής απάντησης περί της ένταξης του Διαδικτύου στα ΜΜΕ θα πρέπει να προσαρμοσθούν η νομοθεσία και τα σχετικά πορίσματα της νομολογίας που ισχύουν για τα συμβατικά ΜΜΕ ώστε να ισχύουν και για το Διαδίκτυο. Στην αντίθετη περίπτωση, θα πρέπει, πέρα από τις ήδη μεμονωμένες προσπάθειες ρύθμισης ορισμένων θεμάτων του Διαδικτύου, να δημιουργηθεί το κατάλληλο θεσμικό πλαίσιο που θα αφορά τις αναρτήσεις και δημοσιοποιήσεις. Σε κάθε περίπτωση, η ανασφάλεια δικαίου πρέπει εν προκειμένω να εκλείψει ώστε να μπορέσει να επιτευχθεί η κατάλληλη προστασία της προσωπικότητας και στο Διαδίκτυο με συνθήκες δικαιοσύνης σταθερότητας.

Είναι αλήθεια ότι ορισμένες εκφάνσεις του Διαδικτύου ομοιάζουν αρκετά με τις διάφορες μορφές των παραδοσιακών ΜΜΕ, όπως η περίπτωση του διαδικτυακού τύπου. Σύμφωνα με το αρ. 14 παρ. 2 Σ, ο Τύπος περιλαμβάνει όλα τα έντυπα που είναι κατάλληλα και προορισμένα για διάδοση. Κατά το αρ. 1 εδ. 1 του α. ν. 1092/1938 περί τύπου, τύπος και έντυπο είναι «παν ό,τι εκ τυπογραφίας ή οποιουδήποτε άλλου μηχανικού ή χημικού μέσου παράγεται εις όμοια αντίτυπα και χρησιμεύει εις πολλαπλασιασμών ή διάδοσιν χειρογράφων, εικόνων ή παραστάσεων μετά ή άνευ σημειώσεων». Δεδομένου ότι οι ιστοσελίδες, τα διάφορα ιστολόγια καθώς και τα μηνύματα στις ομάδες συζητήσεων περιέχουν

Schachter/Kurtzberg (2008), 506-509 όπου το δικαστήριο σε μία περίπτωση δυσφήμισης ενός προσώπου από μία ιστοσελίδα, όπου αναφερόταν, δηλαδή, ότι ο ενάγων δεν είχε εκπληρώσει σωστά τις υποχρεώσεις του στην αεροπορία, δέχτηκε ως επιχείρημα των εναγομένων το προνόμιο που ισχύει για τα ΜΜΕ στο δικό τους δικαιοσύνη να δημοσιεύουν πληροφορίες που προκύπτουν και από απόρρητα κρατικά αρχεία. Βέβαια, σε αυτή την περίπτωση οι εναγόμενοι καταδικάστηκαν γιατί είχαν παραποιήσει τις πληροφορίες οι οποίες προέκυπταν από απόρρητα κρατικά έγγραφα τα οποία απέκτησαν μέσω hacking. Το δικαστήριο δέχτηκε εν προκειμένω ότι «το γεγονός ότι οι ενάγοντες στηρίχθηκαν σε δημόσιο αρχείο δεν τους απαλλάσσει από την ευθύνη από τη στιγμή που η απεικόνισή τους για το αρχείο δεν αποτελεί δίκαιη και ακριβή αναπαράσταση».

συνήθως κείμενα που παράγονται με ένα συνδυασμό μηχανικής, φυσικοχημικής και ηλεκτρονικής διαδικασίας και προορίζονται για διάδοση μέσω του Διαδικτύου, καθώς και ότι κάθε ανάκληση υλικού τέτοιου είδους από κάποιον χρήστη ουσιαστικά συνιστά «αντίτυπο», μπορεί εύλογα να διαπιστώσει κανείς ότι ένα σημαντικό τμήμα του υλικού που διακινείται στο Διαδίκτυο συνιστά Τύπο με την έννοια του αρ. 14 παρ. 2 εδ. 1 Σ²⁰⁵. Όπως γίνεται κατανοητό, πρόκειται για ευθεία εφαρμογή του νόμου και όχι για αναλογική του εφαρμογή ή διασταλτική ερμηνεία²⁰⁶, αν και ο ιστορικός νομοθέτης, προφανώς, δεν μπορούσε να φανταστεί την τεχνολογική εξέλιξη και τη δημιουργία του Διαδικτύου.

Έπειτα, το Διαδίκτυο ομοιάζει με την τηλεόραση από την προοπτική ότι και τα δύο διαθέτουν κινούμενες εικόνες με ήχο, και ως γνωστόν, οι κινούμενες εικόνες έχουν μεγαλύτερη απήχηση και επίδραση απ' ότι ο γραπτός λόγος. Ο νομικός ορισμός της παραδοσιακής τηλεόρασης συνίσταται στην απευθείας μετάδοση ήχων και εικόνων προς το ευρύ κοινό, η οποία συντελείται μέσω ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων και απαιτεί τη χρήση τηλεοπτικού δέκτη²⁰⁷. Όπως, όμως, δέχεται το γερμανικό συνταγματικό δικαστήριο, ο τρόπος μετάδοσης δεν είναι αποφασιστικής σημασίας, εξ τεχνολογικής απόψεως, προκειμένου να χαρακτηριστεί ένα μέσο ως τηλεόραση, ενώ το αποφασιστικό στοιχείο είναι η διαμόρφωση της κοινής γνώμης²⁰⁸. Κριτήρια διαμόρφωσης της κοινής γνώμης για ένα μέσο αποτελούν η ευρύτητα της διάδοσής του, η επικαιρότητα, δηλαδή το διάστημα που μεσολαβεί μεταξύ ενός γεγονότος και της μηντιακής του αναπαραγωγής, καθώς και η δύναμη υποβολής του²⁰⁹. Επομένως, ως κύρια τυπολογικά χαρακτηριστικά της ραδιοτηλεόρασης θα πρέπει να θεωρηθούν 1) η μετάδοση προγράμματος που αποτελείται από ήχο και κινούμενη εικόνα, 2) η μετάδοση ανεξαρτήτως του μέσου, 3) η μετάδοση προς το ευρύ κοινό χωρίς δυνατότητα επιλογής των αποδεκτών ως προς το χρόνο λήψης και το λαμβανόμενο περιεχόμενο και 4) η μετάδοση προγράμματος διαρθρωμένου σε οργανωμένο σύνολο²¹⁰. Έτσι, όσον αφορά τη λειτουργία του Διαδικτύου ως ένα ακόμη τεχνικού μέσου για την μετάδοση των τηλεοπτικών προγραμμάτων, όπως η περίπτωση της internet TV, δεν υφίσταται αμφιβολία ότι υπάγεται στην συνταγματική έννοια της τηλεόρασης²¹¹.

Από την άλλη πλευρά, όμως, το Διαδίκτυο στη γενική του μορφή προσφέρει μεγαλύτερη προσωπική επιλογή και ξεφεύγει από το μοντέλο του τηλεοπτικού μέσου μαζικής επικοινωνίας, όπου ο τηλεθεατής μπορεί να παρακολουθήσει είτε να μην παρακολουθήσει

²⁰⁵ *Καράκωστας*, Δίκαιο και internet, 2009, 48· ΠΓΠΓΠερ 27/2009, ΔΙΜΕΕ 2009, 65.

²⁰⁶ Πάντως θα μπορούσε να γίνει λόγος και για διασταλτική ερμηνεία, «η οποία στο πεδίο εφαρμογής της ερμηνευόμενης διατάξεως εντάσσει και τις περιπτώσεις εκείνες που ανήκουν στην περιφέρεια της επίμαχης έννοιας, καλυπτόμενες πάντως από το δυνατό λεκτικό νόημά της». *Παπανικολάου* (2000), 144.

²⁰⁷ *Κική*, Η καλωδιακή τηλεόραση, 1993, 56· *Κουσσούνη-Πανταζοπούλου*, Η συνταγματική έννοια της τηλεόρασης και οι σύγχρονες τεχνολογικές εξελίξεις, ΔΙΜΕΕ 2009, 179.

²⁰⁸ *Κουσσούνη-Πανταζοπούλου*, ΔΙΜΕΕ 2009, 181.

²⁰⁹ *Τσεβάς*, Η διασφάλιση του πλουραλισμού εν όψει των τεχνολογικών δεδομένων και της διάθρωσης των αγορών στο πεδίο της ψηφιακής τηλεόρασης, ΔΙΜΕΕ 2009, 27.

²¹⁰ *Τσεβάς*, ΔΙΜΕΕ 2009, 27.

²¹¹ *Κουσσούνη-Πανταζοπούλου*, ΔΙΜΕΕ 2009, 183.

μία εκπομπή, πλησιάζοντας σε μοντέλο εκδοτικού τύπου, όπου ο αποδέκτης υπηρεσιών διαθέτει πολλές δυνατότητες επιλογής του προγράμματος. Για αυτήν ακριβώς τη δυνατότητα επιλογής του χρήστη το Διαδίκτυο έχει χαρακτηριστεί ως το λιγότερο επιθετικό και διεισδυτικό MME²¹². Οι με απευθείας σύνδεση υπηρεσίες κατ' αίτηση (on demand) προωθούν ακόμη περισσότερο αυτή την εξέλιξη προς το μοντέλο της ατομικής επικοινωνίας. Επιπλέον, η κλασική τηλεοπτική εκπομπή η οποία παρακολουθείται από την αρχή έως το τέλος είναι εκ φύσεως γραμμική, ενώ η διαδραστικότητα του Διαδικτύου επιτρέπει την πλοήγηση σε εναλλακτικά σενάρια. Άλλωστε, δε θα πρέπει να λησμονηθεί ότι πέρα από την αναμενόμενη επέκταση των παραδοσιακών MME και στο Διαδίκτυο, δημιουργούνται και υβριδικές μορφές περιεχομένου, οι οποίες συνδυάζουν με πρωτότυπο τρόπο γενικά τα παιχνίδια, τις διαφημίσεις και την ενημέρωση. Επομένως, η ένταξη ιστοσελίδων με συγκεκριμένο οπτικοακουστικό περιεχόμενο στην έννοια της τηλεόρασης αντιμετωπίζει ορισμένες δυσκολίες. Κατά την ορθότερη άποψη, θα πρέπει να δεχτούμε ότι μόνο στην περίπτωση που μια ιστοσελίδα, η οποία περιλαμβάνει οπτικοακουστικό περιεχόμενο, παρέχει διαρθρωμένη ροή προγράμματος χωρίς να προσφέρει δυνατότητες επιλογής του χρόνου προβολής του οπτικοακουστικού περιεχομένου μπορεί να υπαχθεί στην έννοια της internet TV. Αντιθέτως, στην περίπτωση των μεγάλων μηντιακών ιστοτόπων (βλ. π. χ. www.zougla.gr), οι οποίοι περιέχουν, συνήθως, όχι μόνο κείμενα αλλά και ενημερωτικό οπτικοακουστικό περιεχόμενο, το οποίο προβάλλεται μόνο έπειτα από επιλογή του χρήστη του Διαδικτύου, θα πρέπει να γίνει δεκτό ότι υπάγονται στην έννοια του διαδικτυακού τύπου ανεξάρτητα από την ύπαρξη του οπτικοακουστικού περιεχομένου.

Πάντως, η Γερμανία στην προσπάθειά της να καθορίσει ποιες από τις ιστοσελίδες οι οποίες παρέχουν «τηλεοπτικά» προϊόντα υπάγονται στην έννοια της τηλεόρασης έχει προβεί στην εξής διάκριση²¹³ : α) για τις ιστοσελίδες που δέχονται μέχρι 500 ταυτόχρονες επισκέψεις δεν απαιτείται καμία προηγούμενη άδεια ή συναίνεση, καθώς θεωρείται ότι δεν υφίσταται το στοιχείο της απεύθυνσης στο ευρύ κοινό, β) για τις τηλεοπτικές ιστοσελίδες οι οποίες δέχονται από 500-10. 000 ταυτόχρονες επισκέψεις, απαιτείται μια απλουστευμένη διαδικασία παροχής συναίνεσης, ενώ γ) τα διαδικτυακά τηλεοπτικά προϊόντα με ταυτόχρονες επισκέψεις άνω των 10. 000 υπάγονται στο ίδιο καθεστώς με την παραδοσιακή τηλεόραση που μεταδίδεται καλωδιακά, δορυφορικά ή επίγεια.

Τα δεδομένα εναπόκειται να διαπλεχθούν ακόμα περισσότερο με την οριζόντια ρύθμιση, δηλαδή με τη αναμενόμενη ενιαία ρύθμιση των διαφορετικών τομέων επιχειρηματικής δραστηριότητας στον τομέα των επικοινωνιών και MME στο πλαίσιο νομοθεσίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης²¹⁴. Ήδη προς αυτή την κατεύθυνση κινείται η πρόσφατη ψήφιση

²¹² Καστανάς, Το ίντερνετ και η προστασία της ιδιωτικής ζωής και της ελευθερίας έκφρασης : σε αναζήτηση έξυπνων ρυθμίσεων, σε Νέες τεχνολογίες και συνταγματικά δικαιώματα, 2004, 33.

²¹³ Κουσούνη-Πανταζοπούλου, ΔΙΜΕΕ 2009, 184-185.

²¹⁴ ΔΙΜΕΕ 2004, 310 (επικαιρότητα).

οδηγιών γνωστών ως πακέτο τηλεπικοινωνιών το οποίο εισάγει ενοποιημένους κανόνες για τη μετάδοση τηλεοπτικού περιεχομένου ανεξαρτήτως του επικοινωνιακού μέσου που χρησιμοποιείται^{215 216}. Τι είναι, επομένως, το Διαδίκτυο ; μια τηλεπικοινωνιακή υπηρεσία²¹⁷ η οποία δίνει τη δυνατότητα ιδιωτικής επικοινωνίας, ή ένα μεταλλαγμένο και εκσυγχρονισμένο ΜΜΕ ; Η απάντηση μάλλον θέλει το Διαδίκτυο να αποτελεί και τα δύο, κάτι το οποίο επιτεύχθηκε χάρις την τεχνολογική σύγκλιση της πληροφορικής, των τηλεπικοινωνιών, των οπτικοακουστικών μέσων²¹⁸ υπό το φάσμα της ψηφιοποίησης²¹⁹ και την επίδραση της ευριζωνικότητας. Άλλωστε, το Διαδίκτυο υπερέχει έναντι των άλλων αμφίδρομων μέσων, όπως τα τηλεφωνικά δίκτυα, και έναντι των μονόδρομων ΜΜΕ, όπως η τηλεόραση και το ραδιόφωνο, ενώ τοποθετεί τον κάθε χρήστη στο επίκεντρο του δικού του επιλεγόμενου σύμπαντος με αποτέλεσμα τη σχετική καταρχήν αποκέντρωση και την περιθωριοποίηση όλων των μορφών κεντροποίησης, ελέγχου και άσκησης κάθετης εξουσίας, καταπολεμώντας τα μονοπώλια της ενημέρωσης^{220 221}. Παραταύτα, προβλέπεται ότι μέσω της διαδικασίας πρόσκτησης αξιοπιστίας και κύρους, θα εγκαθιδρυθούν διαδικτυακοί τόποι που θα είναι ανάλογης εμβέλειας με τα πλέον ισχυρά ΜΜΕ ως προς τα μεγέθη πρόσβασης και τηλεθέασης²²². Σε αυτό βοηθά και η ιεραρχική δομή που ακολουθείται από τις μηχανές αναζήτησης οι οποίες προβάλλουν πρώτες τις σελίδες με τη μεγαλύτερη ζήτηση

²¹⁵ Μάλιστα, σε αυτή την περίπτωση θα έπρεπε να επανεξετάσουμε αν, ενόψει της σύγκλισης τηλεπικοινωνιακών και τηλεοπτικών υπηρεσιών, θεωρείται σκόπιμη η διατήρηση διαφορετικών ανεξάρτητων διοικητικών αρχών για τη ρύθμισή τους (ΕΣΡ, ΑΠΔΠΧ, ΕΕΤΤ). Βλ. τη σχετική μελέτη της Καλογήρου Π. στο δεύτερο τεύχος του περιοδικού «Συχνότητες» του Ινστιτούτου Οπτικοακουστικών Μέσων (ΙΟΜ, βλ. σε www.iom.gr) Η Μεγάλη Βρετανία έχει ενιαία ανεξάρτητη ρυθμιστική αρχή (OFCOM), το ίδιο και οι ΗΠΑ (FCC), ενώ η Γαλλία επιθυμεί μια τέτοια συγχώνευση.

²¹⁶ Παραταύτα, αίσθηση προκάλεσε η ρητή εξαίρεση των ραδιοτηλεοπτικών υπηρεσιών που παρέχονται μέσω Διαδικτύου από τη ρυθμιστική εμβέλεια του ν. 3592/2007 για την ψηφιακή ραδιοφωνία και τηλεόραση (αρ. 15 παρ. 2), καθότι στην αιτιολογική έκθεση του νόμου δεν αναφέρεται συγκεκριμένος λόγος.

²¹⁷ Η εσωτερική μας νομοθεσία δεν διαθέτει κάποιο ορισμό της έννοιας των τηλεπικοινωνιών, ενώ αναπαράγει τον αποθετικό ορισμό των τηλεπικοινωνιών ως κάθε μορφής εξ αποστάσεως επικοινωνίας που δεν αποτελούν μετάδοση οπτικοακουστικού περιεχομένου στο ευρύ κοινό, ο οποίος καθιερώθηκε από διεθνείς τηλεπικοινωνιακές συμβάσεις στο πλαίσιο της Διεθνούς Ένωσης Τηλεπικοινωνιών (ΙΤU). *Τάκης*, Κοινωνία της πληροφορίας και Σύνταγμα, ΝοΒ 2002, 33. Αν λάβουμε υπόψη τον εν λόγω ορισμό τότε το Διαδίκτυο δύσκολα εμπίπτει στην έννοια του τηλεπικοινωνιακού μέσου. Καταλαβαίνουμε λοιπόν τον βαθμό σύγχυσης που επικρατεί στην ελληνική έννομη τάξη ως προς αυτά τα θέματα.

²¹⁸ Βλ. την πράσινη βίβλο επ αυτού, COM (97) 632, 3. 12. 1997. *Τάκης*, ΝοΒ 2002, 29.

²¹⁹ Για την σταδιακή κατάργηση της αναλογικής λήψης της ραδιοτηλεόρασης και τη σταδιακή ψηφιακή μετάβαση βλ. *Ιωσιφίδης*, Ψηφιακή μετάβαση στην Ευρώπη, ΔΙΜΕΕ 2006, 360. Ως καταληκτικός χρόνος για την οριστική μετάβαση στο ψηφιακό ραδιοτηλεοπτικό σήμα τέθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 2012.

²²⁰ *Καϊτατζή-Γουίτλοκ*, Η διεύρυνση των επιπτώσεων του Διαδικτύου στα ΜΜΕ από δίκτυο Ευρωπαίων ερευνητών, ΔΙΜΕΕ 2004, 70· *Δημητρόπουλος*, Η επίδραση της σύγχρονης τεχνολογίας στα συνταγματικά δικαιώματα, ΕΔΔΔΔ 2004, 231· ΔΙΜΕΕ 2007, 605.

²²¹ Πάντως, ο ν. 3310/2005 που αφορά τον ελεύθερο ανταγωνισμό στα ΜΜΕ στο αρ. 2 αρ. 4δ εντάσσει στην έννοια των ΜΜΕ και «την παροχή μέσω του Διαδικτύου υπηρεσιών οπτικού ή/και ακουστικού περιεχομένου, εφόσον το περιεχόμενο αυτό έχει ενημερωτικό χαρακτήρα και ειδικότερα περιλαμβάνει, κατά το πρότυπο των έντυπων εφημερίδων, ειδήσεις για πολιτικά ή κοινωνικά ή οικονομικά γεγονότα και εκδηλώσεις, καθώς και άρθρα, σχόλια, συνεντεύξεις ή συζητήσεις για τα θέματα αυτά». Όμως, «Η επιχείρηση η οποία έχει ως δραστηριότητα την παροχή υπηρεσιών πρόσβασης στο Διαδίκτυο δεν θεωρείται επιχείρηση μέσω των ενημέρωσης».

²²² *Καϊτατζή-Γουίτλοκ*, ΔΙΜΕΕ 2004, 70.

και επισκεψιμότητα²²³. Προς το παρόν, πάντως, το Διαδίκτυο στην ελληνική κοινωνία δεν συνεπάγεται χωρίς άλλο ευρεία πανελλήνια απήχηση²²⁴.

3. Μορφές ΜΜΕ που λειτουργούν στο Διαδίκτυο²²⁵

3. 1. ΜΜΕ με Παράλληλη λειτουργία στον Πραγματικό και στο Διαδικτυακό κόσμο

Σχεδόν όλα τα μέσα μαζικής ενημέρωσης τα οποία λειτουργούσαν και συνεχίζουν να λειτουργούν με τη συμβατική τους μορφή, έχουν πλέον μεταφέρει τη λειτουργία τους και στο Διαδίκτυο. Διάφορες έντυπες εφημερίδες και περιοδικά λειτουργούν με το ίδιο ή παρόμοιο περιεχόμενο και στο Διαδίκτυο, σε ηλεκτρονική διεύθυνση η οποία περιλαμβάνει την επωνυμία τους, ραδιοφωνικοί σταθμοί εκπέμπουν ταυτόχρονα μέσω ραδιοφώνου αλλά και μέσω internet, παρακάμπτοντας τα στενά τοπικά όρια εντός των οποίων μπορούν να μεταδοθούν τα ραδιοφωνικά κύματα, τηλεοπτικοί σταθμοί όχι μόνο έχουν δημιουργήσει site στο οποίο διαφημίζουν το τηλεοπτικό τους πρόγραμμα, αλλά κρατούν αποθηκευμένες τις τηλεοπτικές τους εκπομπές, ώστε ο καθένας να μπορεί οποτεδήποτε να τις παρακολουθήσει. Ορισμένα, άλλωστε, τηλεοπτικά κανάλια προσφέρουν τη δυνατότητα μετάδοσης του τηλεοπτικού τους προγράμματος σε πραγματικό χρόνο (ταυτόχρονα με τη τηλεόραση) και στην ιστοσελίδα τους²²⁶.

Σε αυτήν την περίπτωση, λοιπόν, της παράλληλης λειτουργίας ενός ΜΜΕ με συμβατική μορφή σε αντίστοιχο διαδικτυακό χώρο θα πρέπει χάριν της ενότητας της δικαιοσύνης τάξης όλοι οι ρυθμιστικοί και δεοντολογικοί κανόνες που ισχύουν στο πλαίσιο των συμβατικών ΜΜΕ, συμπεριλαμβανομένων των διατάξεων για την προστασία της προσωπικότητας, να ισχύουν παράλληλα και στη διαδικτυακή μορφή του ΜΜΕ. Ειδάλλως, ότι θεωρείται παράνομο ή έχει κριθεί ήδη απαγορευμένο στην παραδοσιακή μορφή του αντίστοιχου ΜΜΕ θα μπορούσε να «περνάει» αυτόματα στη διαδικτυακή του μορφή και έτσι να δικαιω-νίζεται τυχόν προσβολή²²⁷. Στην ειδικότερη περίπτωση, ωστόσο, όπου ένα δυσφημιστικό δημοσίευμα είχε εκδοθεί και σε έντυπο, αλλά ταυτόχρονα παραμένει αποθηκευμένο στη διαδικτυακή μορφή του εντύπου για μεγάλο χρονικό διάστημα, ούτως ώστε να μπορεί να

²²³ Κουσουνή-Πανταζοπούλου, ΔΙΜΕΕ 2009, 184.

²²⁴ Χριστοδούλου (2007) , 54.

²²⁵ Η παρακάτω σχηματοποίηση δεν είναι αποκλειστική, δεδομένου ότι μία διαδικτυακή μηνιακή επιχείρηση όλο και περισσότερο προσφέρει πολλαπλές ή υβριδικές υπηρεσίες. Ένα διαδικτυακό site εφημερίδας ή περιοδικού, για παράδειγμα, μπορεί να περιλαμβάνει chat room ή να παρέχει forum για ανάρτηση σχολίων.

²²⁶ Βλ. www.skaitv.gr. Από τις 17.09.2008 το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο διαθέτει δικό του κανάλι στο Διαδίκτυο βλ. <http://www.europarl.tv/europa.eu>.

²²⁷ Αποτελεί το κύριο επιχείρημα κατά της νομοθετικής αντινομίας που επικρατεί εν προκειμένω στις ΗΠΑ. Βλ. Azriel, The California Supreme Court's Decision in Barrett v. Rosenthal : How the Court's Decision Could Further Hamper Efforts to Restrict Defamation on the Internet, Hastings Communication & Entertainment Law Journal, 2007,95 όπου αναφέρεται ότι αν η Washington Post δημοσιεύσει μια ιστορία που δυσφημεί κάποιον θα ευθύνεται για αυτό, ενώ αν η ίδια ιστορία εμφανιστεί στο washingtonpost.com η κάτοχος του ιστοτόπου εταιρία δεν θα ευθύνεται αφού αποτελεί πάροχο διαδικτυακής υπηρεσίας.

ανακληθεί οποτεδήποτε από τον οποιονδήποτε, τότε, αφενός η προσβολή της προσωπικότητας είναι πολύ μεγαλύτερη από αυτή που προκαλείται μέσω του παραδοσιακού τύπου²²⁸, αφετέρου δημιουργείται ζήτημα με το θέμα της παραγραφής. Έτσι, θα πρέπει να γίνει δεκτό ότι ο χρόνος παραγραφής των αξιώσεων για προσβολές δια του τύπου μέσω δημοσιεύσεων στο Διαδίκτυο τρέχει χωριστά για κάθε φορά που είναι δυνατή η πρόσβαση αυτού του υλικού μέσω ενός διαδικτυακού αρχείου²²⁹. Μάλιστα, το ΕΔΔΑ²³⁰ έκρινε πρόσφατα ότι ένα τέτοιο πόρισμα, όσον αφορά την έναρξη της παραγραφής, δε θίγει την ελευθερία της έκφρασης, καθώς, αν και τα διαδικτυακά αρχεία αποτελούν σημαντική πηγή πληροφόρησης και ιστορικής έρευνας, εντούτοις υφίσταται υποχρέωση του διαδικτυακού τύπου να ενεργεί σύμφωνα με τους κανόνες της υπεύθυνης δημοσιογραφίας.

3. 2. Ενημερωτικές Ιστοσελίδες χωρίς αντίστοιχη συμβατική μορφή

Βέβαια, και στις καθαρά διαδικτυακές μηντιακές επιχειρήσεις, όπως τις διάφορες ιστοσελίδες που αποτελούν «ηλεκτρονικό τύπο» με ενημερωτικό και ψυχαγωγικό περιεχόμενο χωρίς να διαθέτουν και έντυπη μορφή υπό την ίδια επωνυμία, τα διαδικτυακά τηλεοπτικά κανάλια (κανάλια εκπομπής οπτικοακουστικού περιεχομένου) και τους διαδικτυακούς ραδιοφωνικούς σταθμούς, η λήψη των οποίων είναι δυνατή μόνο μέσω του Διαδικτύου, θα πρέπει να δεχτούμε ότι ισχύουν τα νομολογιακά πρότυπα και τα πορίσματα που ισχύουν για την προστασία της προσωπικότητας στα κλασικά ΜΜΕ.

3. 3. Αμιγώς Διαδικτυακές Μορφές ΜΜΕ

Αμιγώς διαδικτυακές μορφές ΜΜΕ είναι αυτές οι οποίες εμφανίζονται μόνο στο περιβάλλον του Διαδικτύου χωρίς να μπορεί κάποιος να τις προσομοιάσει με κάποια αντίστοιχη μορφή ΜΜΕ του εξωτερικού κόσμου. Στις αμιγώς διαδικτυακές μορφές ΜΜΕ θα μπορούσε εύλογα να προσδοθεί ο χαρακτηρισμός ως τηλεπικοινωνιακού μέσου σε δημοσιότητα. Εν προκειμένω, τα όρια μεταξύ της «επικοινωνίας σε οικειότητα» που πραγματοποιείται τηλεπικοινωνιακά μεταξύ φίλων και της «επικοινωνίας σε δημοσιότητα» που προστατεύεται από το αρ. 14Σ συγχέονται²³¹.

²²⁸ Γαρουφαλιά, Η προσβολή του δικαιώματος της προσωπικότητας από τα ΜΜΕ, ΔΙΜΕΕ 2006,488.

²²⁹ Βλ. την αγγλική απόφαση *Loutchansky v. Times Newspapers Ltd*, (2001) EWCA Civ 1805, (2002) QB 783 σε *Lloyd Ian*, *Information Technology Law*, 2008, 584. Αντίθετα, στις ΗΠΑ ισχύει ο κανόνας της μίας δημοσίευσης ("single publication") με βάση την απόφαση *Ogden v. Association of the United States Army* (1959) 177 Supp. 498 at 502, η οποία βέβαια αφορά έντυπες εκδόσεις και αναφέρει ότι δεν υπάρχει περίπτωση κάθε πώληση, παράδοση ή φωτοτυπία της δημοσίευσης να γεννάει καινούρια αξίωση.

²³⁰ ΕΔΔΑ Υποθέσεις 3002/2003 και 23647/2003 *Times Newspaper Ltd* κατά Ηνωμένου Βασιλείου, Απόφαση της 10. 3. 2009, ΔΙΜΕΕ 2009, 6 (περίληψη).

²³¹ Για την ορολογία βλ. *Χρυσόγονος* (2002), 238· *Τσίγγου*, σημείωση κάτωθι της ΠΠρΠειρ 3117/2005, ΔΙΜΕΕ 2006, 226.

3. 2. 1. Τα blogs²³² ή ιστολόγια

Τα ιστολόγια με την παραδοσιακή τους μορφή αποτελούν ένα είδος διαδικτυακού ημερολογίου, ενώ στην εξελιγμένη τους μορφή αποτελούν ένα είδος μίνι site ή περιοδικού στο Διαδίκτυο όπου ο κάτοχος αναρτά και δημοσιεύει ό,τι επιθυμεί, ενώ τρίτοι, οι οποίοι έχουν πρόσβαση σε αυτό μέσω του Διαδικτύου, μπορούν να σχολιάζουν ή να προβαίνουν εξ ίσου σε αναρτήσεις. Στην προκειμένη περίπτωση, η προσφορά χώρου για διατύπωση απόψεων είναι υπηρεσία της κοινωνίας της πληροφορίας²³³ που παρέχεται δωρεάν και συνίσταται στην αποθήκευση πληροφοριών προερχόμενων από τον αποδέκτη της υπηρεσίας²³⁴. Τα ιστολόγια μπορούν να έχουν διάφορες θεματικές όσον αφορά το περιεχόμενό τους²³⁵. Εδώ, όμως, ενδιαφέρει να τονισθεί ότι αποτελούν ένα μέσο εναλλακτικής πληροφόρησης όπου το ρεπορτάζ παράγεται μέσα από τις αναρτήσεις ενημερωμένων χρηστών. Επιπλέον, παρατηρείται και η ύπαρξη ιστολογίων τα οποία αποτελούν ικανοποιητικού μεγέθους μηντιακές επιχειρήσεις οι οποίες εκμεταλλεύονται το συγκεκριμένο διαδικτυακό μόρφωμα εξ αιτίας της δωρεάν παροχής του διαδικτυακού χώρου²³⁶. Έτσι, η κατηγορία των ιστολογίων η οποία ασχολείται με την ενημέρωση μπορεί εύλογα να θεωρηθεί ότι αποτελεί μια διαδικτυακή μορφή ΜΜΕ, και συγκεκριμένα «ηλεκτρονικού τύπου»²³⁷, όταν σε αυτή αναπτύσσεται ειδησεογραφικό περιεχόμενο²³⁸, αφού με αυτόν τον τρόπο καλύπτεται και το κριτήριο της ενημέρωσης και το κριτήριο της μαζικότητας αφού τα blogs είναι προσιτά σε απροσδιόριστο αριθμό προσώπων. Επομένως, ως προς το καθεστώς τους²³⁹

²³² Η λέξη blog προέρχεται από τη σύντμηση των αγγλικών λέξεων web (δηλαδή δίκτυο) και log (το οποίο σημαίνει σημειώνω γεγονός). Τα πρώτα blogs έκαναν την εμφάνισή τους στις ΗΠΑ κατά το τέλος της δεκαετίας του 1990. Σύμφωνα με στατιστικές έρευνες ένα blog δημιουργείται κάθε 7 δευτερόλεπτα. Υπάρχουν πολλοί blog providers, δηλαδή διαδικτυακοί χώροι οι οποίοι στεγάζουν τα διάφορων ειδών ιστολόγια, όπως π. χ. οι www.blogspot.com, www.skyblog.com, www.weblogues.com, www.blogorama.fr.

²³³ Η δημιουργία ενός ιστολογίου είναι πολύ εύκολη υπόθεση ακόμη και για κάποιον ο οποίος δεν είναι εξοικειωμένος με τη χρήση των ηλεκτρονικών υπολογιστών. Το μόνο που χρειάζεται είναι να διαθέτει κάποιος gmail, δηλαδή ηλεκτρονική διεύθυνση από την Google, να επισκεφτεί την ιστοσελίδα (της Google) www.blogger.com και να ακολουθήσει τις εκεί οδηγίες.

²³⁴ *Ιγγλεζάκης*, Τα ιστολόγια (Blogs), Ένα νέο επικοινωνιακό μέσο, Συνήγορος 66/2008, 75.

²³⁵ Για τα διάφορα περιεχόμενα που μπορεί να έχει ένα ιστολόγιο βλ. *Θεοδωρίδης*, Blogs ή ιστολόγια: η νέα δυναμική του Διαδικτύου, ΕΕΕυρΔ 2006, 357. Ενώ για τα διάφορα νομικά θέματα που μπορεί να προκύψουν από την λειτουργία τους βλ. *Ιγγλεζάκης*, Συνήγορος 66/2008, 75. Για την προστασία των πνευματικών έργων του Blogger-δημοσιογράφου βλ. *Δελιγιάννη*, Η προστασία των δημοσιογράφων ως πνευματικών δημιουργών στο Διαδίκτυο και τα νέα μέσα, ΔΙΜΕΕ 2009, 168 επ.

²³⁶ Εν αντιθέσει με τις ιστοσελίδες για την κατασκευή, αποθήκευση και συντήρηση των οποίων στον Παγκόσμιο Ιστό απαιτείται κόστος.

²³⁷ Ο όρος είναι αδόκιμος καθώς πριν την ανάπτυξη του Διαδικτύου χρησιμοποιούταν για την ραδιοτηλέραση. Παραταύτα αρκετοί πλέον τον χρησιμοποιούν με το περιεχόμενο του διαδικτυακού τύπου βλ. ΜΠρΡοδπ 44/2008, ΔΙΜΕΕ 2009, 205.

²³⁸ *Κατερινόπουλος*, Η άμυνα των θιγόμενων από πληροφορίες που αναμεταδίδονται/αναρτώνται αυτόματα σε ιστολόγια, ΔΙΜΕΕ 2008, 486.

²³⁹ Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ετοίμασε ένα σχέδιο ψηφίσματος για τη «συγκέντρωση και τον πλουραλισμό στα μέσα ενημέρωσης» στην αιτιολογική έκθεση του οποίου αναφέρεται «*ΙΕ. Λαμβάνοντας υπόψη ότι, αν και τα ιστολόγια χρησιμοποιούνται ολοένα και συχνότερα ως μέσο προσωπικής έκφρασης από επαγγελματίες των μέσων ενημέρωσης αλλά και από απλούς πολίτες, το καθεστώς των συντακτών και των εκδοτών τους, συμπεριλαμβανομένου του νομικού καθεστώτος τους, ούτε προσδιορίζει ούτε καθίσταται σαφές στους αναγνώστες των ιστολογίων, γεγονός που προκαλεί αβεβαιότητα όσον αφορά την αντικειμενικότητα, την αξιοπιστία, την προστασία των πηγών, την εφαρμοσιμότητα των κωδίκων δεοντολογίας και την απόδοση ευθυνών σε περίπτωση δικαστικής αγωγής*». Ενώ στην εργασία της ευρωβουλευτή Mariannne Miko αναφέρεται ότι «*Συνιστά την αποσαφήνιση του καθεστώτος, νομικού ή άλλου των ιστολογίων και ενθαρρύνει την εθελοντική δήλωση της ταυτότητάς τους, ανάλογα με τις επαγγελματικές και οικονομικές*

θα ισχύουν όσα πορίσματα θα γίνουν δεκτά παρακάτω για τις συναλλακτικές υποχρεώσεις του διαδικτυακού τύπου.

Ζήτημα αποτελεί, ωστόσο, η υπαγωγή ιστολογίων με μη ειδησεογραφικό αλλά προσωπικό περιεχόμενο στην έννοια του ηλεκτρονικού εντύπου. Σε αυτήν την περίπτωση θα πρέπει να ερευνηθεί αν το συγκεκριμένο ιστολόγιο *de lege ferenda* θα αποτελεί ηλεκτρονικό έντυπο με σκοπό την ενημέρωση²⁴⁰. Ανεξάρτητα, όμως, από την ισχύ ή μη των συναλλακτικών υποχρεώσεων του ηλεκτρονικού τύπου που αφορούν την προστασία της προσωπικότητας, θα πρέπει και στο πλαίσιο της μη ειδησεογραφικής μπλογκόσφαιρας να ισχύουν οι βασικοί κανόνες ευπρέπειας και προστασίας της ιδιωτικής ζωής, της τιμής και εν γένει της προσωπικότητας. Άρα, στην περίπτωση που ένα ιστολόγιο θεωρείται ότι δεν εμπίπτει στην έννοια του ηλεκτρονικού εντύπου, θα λάβει χώρα ευθεία υπαγωγή των νομοθετημάτων τα οποία προστατεύουν τα παραπάνω έννομα αγαθά, ανεξάρτητα από τυχόν εξειδίκευσή τους στο πλαίσιο των MME, και άρα θα τυγχάνουν εφαρμογής όσα αναφέρθηκαν στο πρώτο μέρος της εργασίας.

3. 2. 2. *Internet fora*

Το Internet forum αποτελεί ένα διαδικτυακό τόπο όπου πραγματοποιείται συζήτηση και επικοινωνία μεταξύ των μελών του. Αποτελεί ένα είδος διαδικτυακού πίνακα όπου εμφανίζονται διάφορες απορίες πάνω στη θεματική που πραγματεύεται κάθε forum και από κάτω εμφανίζονται οι απαντήσεις ή σχολιασμοί πάνω στη συγκριμένη ανάρτηση από διάφορα άλλα μέλη του forum²⁴¹. Σ' αυτά μπορεί κάποιος να στείλει μια απορία πάνω στη θεματολογία του forum (π. χ. αστρολογία) και να λάβει απάντηση από άλλους χρήστες είτε αμέσως είτε τις επόμενες μέρες με τη μορφή ανακοίνωσης (bulletin). Εξαιτίας της δυνατότητας της μακροχρόνιας ανάρτησής του και της δυνατότητας πρόσβασης από όλους τους χρήστες του Διαδικτύου²⁴², το discussion internet forum αποτελεί ένα ιδιαίτερο μόρφωμα το οποίο συναντάται μόνο στον εικονικό χώρο του Διαδικτύου και απευθύνεται στον οποιονδήποτε, ανταποκρινόμενο στο στοιχείο της μαζικότητας το οποίο διακρίνει τα MME.

ευθύνες και τα συμφέροντα των συντακτών και εκδοτών τους». Κατερινόπουλος, ΔΙΜΕΕ 2008, 486. Προς την κατεύθυνση αυτή στη γειτονική Ιταλία είχε δημιουργηθεί προσχέδιο νόμου το οποίο επέβαλε την έγγραφη όλων των bloggers και την εξίσωσή τους όσον αφορά τις νομικές ευθύνες με τους δημοσιογράφους, ακόμη και αν γράφουν σε μη κερδοσκοπικά και μη επαγγελματικά blogs. Βλ. ΔΙΜΕΕ 2007, 478 (Επικαιρότητα).

²⁴⁰ Τάσσης, Διαδίκτυο και ελευθερία έκφρασης-Το πρόβλημα των Blogs, ΔΙΜΕΕ 2006, 520.

²⁴¹ Weber, Needling the thread : A Moderator' s Guide to Freedom of Speech Limitations on Government Sponsored Web-Based Threaded Discussions, Computer Law Review and Technology Journal, Vol. VIII 2004, 324.

²⁴² Διαφέρει από τα chat rooms στο σημείο ότι τα fora έχουν περισσότερο δημόσιο χαρακτήρα, έχουν συνήθως ένα μόνο θέμα, ενώ αποτελούν συχνά και μέρη στα οποία μπορεί κάποιος μετά από πολύ καιρό να εντοπίσει μια συζήτηση που πραγματοποιήθηκε σχετικά. Newsgroups είναι ομάδες συζητήσεως που λειτουργούν σε σύστημα Usenet, δηλαδή είναι όπως τα fora μόνο που για να έχει κάποιος πρόσβαση σε αυτά χρειάζεται ειδικό λογισμικό. Παπαζήση (2008), Προστασία προσωπικότητας και Διαδίκτυο στο Συλλογικό έργο Προστασία Προσωπικότητας,105.

Κατά την ορθότερη άποψη, τα fora εντάσσονται στην κατηγορία των ΜΜΕ²⁴³, όμως, προσομοιάζουν -εν μέρει μόνο- με το διαδικτυακό τύπο, ως προς το ότι αποτελούν ιδιαίτερη κατηγορία εξ αιτίας της μη περιοδικότητας των αναρτήσεων από τους χρήστες-μέλη, και άρα δεν μπορεί να εφαρμοστεί στα fora όλη η νομοθεσία περί τύπου²⁴⁴. Βέβαια, ανεξάρτητα από την θεματολογία που τυχόν μπορεί να έχουν, σε αντίθεση με τα blogs, δεν μπορούν να αναπτύξουν προσωπικό χαρακτήρα ημερολογίου (όπως οι τόποι κοινωνικής δικτύωσης «social networking sites») και άρα, υπάγονται οπωσδήποτε στην κατηγορία των ιδιότυπων, αμιγώς διαδικτυακών ΜΜΕ. Η υπαγωγή του φόρουμ -έστω εν μέρει μόνο- στην έννοια του διαδικτυακού τύπου, δεν εμποδίζει την υπαγωγή του στο αρ. 14 Σ. Η υπαγωγή αυτή ενέχει ως πλεονέκτημα την καλύτερη στάθμιση μεταξύ της προστασίας της προσωπικότητας από τη μία και της ελευθερίας της έκφρασης από την άλλη.

4. Συναλλακτικές Υποχρεώσεις των ΜΜΕ που ισχύουν και στο Διαδίκτυο

4. 1. Αναλογική Εφαρμογή της Νομοθεσίας των ΜΜΕ ως προς την προστασία της προσωπικότητας

Επομένως, με βάση όσα αναφέρθηκαν παραπάνω, το Διαδίκτυο αποτελεί ένα εξελιγμένο αμφίδρομο ΜΜΕ- τουλάχιστον ως προς τις παραπάνω αναλυόμενες μορφές των ενημερωτικών ιστοτόπων-, ενώ ανάλογα με τη μορφή του περιεχομένου το οποίο εμφανίζεται στην οθόνη του υπολογιστή θα γίνεται λόγος είτε για «διαδικτυακό τύπο», είτε για «διαδικτυακή τηλεόραση» ή «διαδικτυακό ραδιόφωνο» αντίστοιχα. Κατ' επέκταση, θα ισχύουν και εδώ οι κανόνες που έχουν διαμορφωθεί στο πλαίσιο προστασίας της προσωπικότητας από τα ΜΜΕ.

4. 1. 1. Εφαρμογή της Νομοθεσίας ως προς τον Διαδικτυακό Τύπο

Έτσι, διαφαίνεται προφανώς η ανάγκη εφαρμογής του αρ. 14 Σ στον διαδικτυακό τύπο όχι τόσο λόγω της κατοχύρωσης του δικαιώματος πληροφόρησης του κοινού, αφού το δικαίωμα πληροφόρησης στο Διαδίκτυο κατοχυρώνεται πλέον (και) από το αρ. 5^Α παρ. 1 Σ, αλλά και για λόγους μη διακρίσεως προς τον έντυπο-συμβατικό τύπο²⁴⁵, γενικότερα, και στο επίπεδο προστασίας της προσωπικότητας, ειδικότερα. Συνεπώς, θα πρέπει να ισχύει ο κανόνας της απαγόρευσης λογοκρισίας αλλά και οι κανόνες συμμόρφωσης του

²⁴³ Καράκωστας, Δίκαιο και ίντερνετ, 2009, 48 ο οποίος θεωρεί ότι κάθε κείμενο στο Διαδίκτυο ενέχει τον χαρακτήρα του τύπου με την έννοια του α. ν. 1092/1938 περί τύπου, εξαιρώντας μόνο τα διακινούμενα στο Διαδίκτυο μηνύματα των δημόσιων υπηρεσιών ή οργανισμών, τους τιμοκαταλόγους, τους καταλόγους πωλήσεων, τις εμπορικές εγκύκλιους, τις κοινωνικές προσκλήσεις και τις αγγελίες εκτός αν δημοσιεύονται στο πλαίσιο μιας ηλεκτρονικής εφημερίδας ή περιοδικού.

²⁴⁴ Schachter/Kurtzberg (2008), 499.

²⁴⁵ Χρυσόγονος (2002), 271· Καραγιάννης, Πληροφόρηση στο Διαδίκτυο : απόπειρα νομικής οριοθέτησης, ΔΙΜΕΕ 2005, 367.

ηλεκτρονικού εντύπου προς τους κανόνες της νομιμότητας²⁴⁶, όπως αυτούς που αφορούν την προστασία της ιδιωτικής ζωής, την προστασία της εικόνας, του απορρήτου και γενικότερα την προστασία της προσωπικότητας, καθώς και το λεγόμενο καθήκον αληθείας που επιβάλλει να προηγηθεί του δημοσιεύματος ο έλεγχος της αλήθειας των πληροφοριών και των ειδήσεων²⁴⁷, ώστε το περιεχόμενό τους να συμπίπτει με την πραγματικότητα²⁴⁸. Ειδικότερα, η δημοσιογραφική έρευνα στο Διαδίκτυο είναι συνταγματικώς θεμιτή αλλά, σε κάθε περίπτωση, πρέπει να πραγματοποιείται στο πλαίσιο που θέτουν οι συνταγματικές διατάξεις για την προσωπικότητα, το απόρρητο, τον ιδιωτικό βίο²⁴⁹. Όσον αφορά τη λογοκρισία και την απαξίωση της έννομης τάξης προς αυτή, θα πρέπει να αναφερθεί ότι ισχύει και εδώ ο νομολογιακός κανόνας ο οποίος θεωρεί ότι δεν είναι δυνατή η κατάσχεση εντύπου ή η απαγόρευση της κυκλοφορίας του, ακόμα και αν αυτό περιέχει ανακριβείς ειδήσεις ή πληροφορίες για τρίτο πρόσωπο, χωρίς να χωρεί εφαρμογή εν προκειμένω του αρ. 57 ΑΚ για την προστασία της προσωπικότητας²⁵⁰. Η κατάσχεση εν προκειμένω ηλεκτρονικού εντύπου εκλαμβάνεται με την έννοια της διακοπής εμφάνισής της συγκεκριμένης ιστοσελίδας στο Διαδίκτυο και της κατάσχεσης του λογισμικού από τους host providers, ενώ θα πρέπει να επιβάλλεται μόνο μετά την δημοσίευση του εντύπου στο Διαδίκτυο και μόνο για τους λόγους που αναφέρονται στο αρ. 14 παρ. 3 Σ^{251 252} ύστερα από εισαγγελική παραγγελία²⁵³. Προφανώς, κατάσχεση ηλεκτρονικού εντύπου για προσβολή της προσωπικότη-

²⁴⁶ *Καραγιάννης*, ΔΙΜΕΕ 2005, 367. Βλ. την ΠΠρΠειρ 27/2009, ΔΙΜΕΕ 2009, 67 στην οποία απόφαση αφού γίνεται αναφορά πρώτα σε κάποιες από τις ρυθμίσεις των συμβατικών ΜΜΕ, καταλήγει ότι «Οι προαναφερόμενες διατάξεις εφαρμόζονται αναλόγως και επί προσβολών της προσωπικότητας οι οποίες συντελούνται στο Διαδίκτυο (internet), μέσω ηλεκτρονικών ιστοσελίδων («ηλεκτρονικών περιοδικών») που λειτουργούν ως διεθνές μέσο διακίνησης πληροφοριών , δεδομένου ότι για τις προσβολές αυτές δεν υπάρχει ιδιαίτερο θεσμικό πλαίσιο και η αντιμετώπισή τους δεν μπορεί να γίνει παρά μόνο με την αναλογική εφαρμογή της ήδη υπάρχουσας νομοθεσίας για τις προσβολές της προσωπικότητας μέσω του εντύπου (εφημερίδες, περιοδικά) ή του ηλεκτρονικού (τηλεόραση, ραδιόφωνο) Τύπου...» βλ. και την ΕφΑθ 8962/2006, ΕλλΔνη 2007, 1518.

²⁴⁷ ΕΔΔΑ *Standard Verlagsgesellschaft mbH κατά Αυστρίας*, Απόφαση της 22.2.2007, Υπόθεση 37464/2002, ΔΙΜΕΕ 2007, 6 (περίληψη)· ΑΠ 576/2006, ΔΙΜΕΕ 2007, 400επ. ΕφΑθ 5573/2004 ΕπισκεΔ 2004, 1052 (με σημείωση *Παμπούκη Κ.*).

²⁴⁸ Για το καθήκον αληθείας βλ. *Σωτηρόπουλος*, Η μετάδοση ανακριβών γεγονότων από τους ραδιοηλεκτρονικούς σταθμούς στη νομολογία του ΕΣΡ, ΔΙΜΕΕ 2008, 44.

²⁴⁹ *Καράκωστας*, Βασικά ζητήματα προστασίας του καταναλωτή στο Διαδίκτυο, ΔΙΜΕΕ 2004, 473.

²⁵⁰ ΜΠρΑθ 22338/1996, ΝοΒ 1997, 73· ΜΠρΘεσ 24742/1998, Δ 1999, 142. Βέβαια, βλ. και την απόφαση της μειοψηφίας στην ΟΛΑΠ 13/1999 (υπόθεση Μπαμπινιώτη) σύμφωνα με την οποία οι γενικές διατάξεις περί επιβολής ασφαλιστικών μέτρων δεν προβλέπουν καμία ειδική μεταχείριση του τύπου. Οι διατάξεις του αρ. 14 παρ. 2 Σ που απαγορεύουν τη λήψη προληπτικών μέτρων κατά του τύπου αφορούν τη σχέση κράτους και τύπου και δεν ισχύουν αμέσως στην οριζόντια σχέση μεταξύ τύπου και ιδιώτη χωρίς μάλιστα να υπάρχει μεταξύ τους σχέση εξουσιαστικής. Να σημειωθεί ότι η πλειοψηφία της απόφασης δεν εξέφρασε γνώμη επ' αυτού διότι θεώρησε ότι δεν υπήρχε προσβολή και άρα παρέλκει η εξέταση των παρεπόμενων αιτιάσεων του αναιρετηρίου.

²⁵¹ Ήτοι για τα εγκλήματα α) της προσβολής της χριστιανικής και κάθε άλλης γνωστής θρησκείας, β) της προσβολής του προσώπου του Προέδρου της Δημοκρατίας, γ) την αποκάλυψη πληροφοριών για τη σύνθεση, τον εξοπλισμό και τη διάταξη των ενόπλων δυνάμεων ή την οχύρωση της χώρας, δ) τη δημοσίευση κειμένων με σκοπό τη βίαιη ανατροπή του πολιτεύματος ή στρεφόμενων κατά της εδαφικής ακεραιότητας του κράτους και ε) την παρουσίαση δημοσιευμάτων που προσβάλλουν ολοφάνερα τη δημόσια αιδώς, στις περιπτώσεις που ορίζει ο νόμος.

²⁵² *Καράκωστας* (2003), 50.

²⁵³ *Κοριατοπούλου-Αγγελή*, σημείωση κάτωθι της ΜΠρΘεσ 19928/2004, ΔΙΜΕΕ 2004, 561. Σε αυτές τις περιπτώσεις θα πρέπει ο εισαγγελέας μέσα σε 24 ώρες από την κατάσχεση να υποβάλλει την υπόθεση στο

τας (λόγος που δεν αναφέρεται στο αρ. 14 παρ. 3Σ) θα επέρχεται μόνο με δικαστική απόφαση. Εννοείται ότι κατάσχεση μπορεί να επιβληθεί μόνο στα ελληνικά ηλεκτρονικά έντυπα, δηλαδή σε όσα φέρουν domain name με κατάληξη gr²⁵⁴.

4. 1. 2. Εφαρμογή της Νομοθεσίας ως προς την Διαδικτυακή Ραδιοτηλεόραση

Όσον αφορά τις τηλεοπτικές υπηρεσίες οι οποίες παρέχονται μέσω Διαδικτύου και μπορούν να υπαχθούν στη συνταγματική έννοια της τηλεόρασης, σε αυτές θα ισχύουν όλες οι προστατευτικές της προσωπικότητας διατάξεις που αφορούν τη ραδιοτηλεόραση²⁵⁵. Άλλωστε, η διχοτόμηση της νομοθεσίας ανάμεσα στα συμβατικά τηλεοπτικά κανάλια και αυτά που λειτουργούν στο Διαδίκτυο θα δημιουργούσε διαφοροποιήσεις ως προς το περιεχόμενο των συμβατικών καναλιών τα οποία εκπέμπουν και μέσω του Διαδικτύου, προκαλώντας σύγχυση ως προς την εφαρμογή διαφορετικών νομοθεσιών. Από την άλλη, όμως, ενδεχόμενη εφαρμογή ραδιοτηλεοπτικής νομοθεσίας μόνο στα κανάλια που εκπέμπουν και με τους δύο τρόπους (συμβατικά και μέσω ίντερνετ) θα δημιουργούσε αθέμιτο ανταγωνισμό και στεγανά στην προστασία της προσωπικότητας για τα υπόλοιπα κανάλια τα οποία εκπέμπουν μόνο μέσω ίντερνετ. Επιπροσθέτως, στο πλαίσιο της internet TV, όπως ακριβώς και στην συμβατική μορφή της τηλεόρασης, δεν ισχύει το αρ. 14 παρ. 3 Σ για την απαγόρευση της λογοκρισίας στον τύπο που απαγορεύει την κατάσχεση των εντύπων πριν από την κυκλοφορία τους, και άρα είναι δυνατή η λήψη ασφαλιστικών μέ-

δικαστικό συμβούλιο και αυτό σε άλλες εικοσιτέσσερις ώρες να αποφανθεί για την διατήρηση ή όχι της κατάσχεσης, άλλως η τελευταία αίρεται αυτοδίκαια. Βλ. ΜΠρΘες 24742/1998, Δ 1999, 144.

²⁵⁴ Χριστοδούλου (2007), 52.

²⁵⁵ Σύμφωνα με το αρ. 3 παρ. 1 εδ. β του ν. 2328/1995 που ρυθμίζει το καθεστώς της ιδιωτικής τηλεόρασης και της τοπικής ραδιοφωνίας «οι κάθε είδους εκπομπές (συμπεριλαμβανομένων και των διαφημίσεων) που μεταδίδουν οι τηλεοπτικοί σταθμοί πρέπει να σέβονται την προσωπικότητα, την τιμή, την υπόληψη, τον ιδιωτικό και επαγγελματικό βίο, την επαγγελματική, κοινωνική, επιστημονική, καλλιτεχνική, πολιτική ή άλλη συναφή δραστηριότητα κάθε προσώπου, η εικόνα του οποίου εμφανίζεται στην οθόνη ή το όνομα του οποίου ή στοιχεία επαρκή για τον προσδιορισμό του μεταδίδονται». Ακόμη, σύμφωνα με το αρ. 3 παρ. 1 εδ. α του ν. 1730/1987 για την ΕΡΤ ΑΕ (το οποίο ισχύει και για την ιδιωτική τηλεόραση σύμφωνα με το αρ. 3 παρ. 1 εδ. α του ν. 2328/1995) «οι ραδιοτηλεοπτικές εκπομπές διέπονται από την αρχή του σεβασμού της προσωπικότητας και του ιδιωτικού βίου του ατόμου». Επιπλέον, στο αρ. 9 παρ. 2 του π. δ. 77/2003 περί Κώδικα Δεοντολογίας ειδησεογραφικών και άλλων δημοσιογραφικών και πολιτικών εκπομπών (Τη στιγμή που ο κώδικας δεοντολογίας περιβλήθηκε τον τύπο κανονιστικής πράξης εξέφυγε από τη φύση των δεοντολογικών soft law κανόνων και αναπτύσσει δεσμευτική νομική ισχύ) αναφέρεται ότι «τα πρόσωπα που συμμετέχουν ή αναφέρονται στις εκπομπές πρέπει να απολαμβάνουν δίκαιης, ορθής και αξιοπρεπούς συμπεριφοράς. Ειδικότερα, δεν επιτρέπεται η προσβολή της προσωπικότητας, της τιμής και της αξιοπρέπειάς τους. Πρέπει επίσης να γίνονται σεβαστά η ιδιωτική και οικογενειακή τους ζωή, η επαγγελματική τους δραστηριότητα και το δικαίωμα της έκφρασής τους. Η άσκηση κριτικής δεν είναι ασυμβίβαστη με το σεβασμό των δικαιωμάτων των εμφανιζόμενων ή αναφερόμενων προσώπων». Στην παρ. 3 του ίδιου άρθρου αναφέρεται ότι «δεν επιτρέπεται η αλλοίωση των εκφραζόμενων απόψεων και θέσεων με οποιονδήποτε τρόπο, όπως με αλλαγή της σειράς ερωτήσεων και απαντήσεων, με την αποσπασματική αναφορά των απαντήσεων, με τη χρησιμοποίηση ηχητικών ή οπτικών τεχνασμάτων κ.α.». Ακόμη, σύμφωνα με το αρ. 5 παρ. 1 εδ. α του ίδιου π. δ. η μετάδοση γεγονότων από τις ραδιοτηλεοπτικές εκπομπές πρέπει να είναι αληθής, ακριβής και πλήρης, ενώ ενδεχόμενη ανακρίβεια οφείλει να διορθώνεται αμέσως στο πλαίσιο της ίδιας ή παρόμοιας εκπομπής (παρ. 2). Παρόμοιοι δεοντολογικοί κανόνες θεσπίζονται και διεθνώς βλ. την Διακήρυξη του Μπορντώ (1954) και Διακήρυξη Υποχρεώσεων και Δικαιωμάτων Δημοσιογράφων του Συνεδρίου του Μονάχου (1971). Για τη δημοσιογραφική Δεοντολογία Βλ. Δεληγιάννη, Ηθική των ΜΜΕ, Δημοσιογραφική Δεοντολογία, 2004.

ρων για την προστασία της προσωπικότητας με τη διακοπή μετάδοσης τηλεοπτικής εκπομπής²⁵⁶.

Στο αρ. 8 του π. δ. 100/2000, το οποίο αφορά την εναρμόνιση της Ελλάδας με τις οδηγίες 97/36/EK και 89/552/EOK για την παροχή τηλεοπτικών υπηρεσιών, βρίσκεται μία πολύ ενδιαφέρουσα ρύθμιση η οποία αφορά τη σήμανση των διάφορων τηλεοπτικών εκπομπών ανάλογα με το βαθμό της δυσμενούς επίδρασης που μπορεί να έχει το περιεχόμενο τους στην προσωπικότητα και στην εν γένει ηθική και πνευματική ανάπτυξη των ανηλίκων. Αυτή η ρύθμιση θα έπρεπε να ισχύει όχι μόνο στο πλαίσιο της internet TV, με ευθεία εφαρμογή του νόμου, αλλά και εν γένει στους διάφορους διαδικτυακούς τόπους με αναλογική εφαρμογή. Αναλογική εφαρμογή θα έπρεπε να ισχύει όσον αφορά την internet TV και στην περίπτωση του αρ. 10 παρ. 2 του Κώδικα Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας, το οποίο αφορά την απαγόρευση μετάδοσης φωτογραφιών ανηλίκων. Η απαγόρευση έγκειται στην υποχρέωση σεβασμού της προσωπικότητας, της υπόληψης, του ιδιωτικού και οικογενειακού βίου²⁵⁷.

Όσον αφορά το διαδικτυακό ραδιόφωνο, αυτό υπάγεται στο αρ. 15Σ αφού ο κρατικός έλεγχος καλύπτει και αυτόν τον τρόπο μετάδοσης ήχων, ανεξάρτητα από τη χρησιμοποιούμενη τεχνολογία²⁵⁸. Επομένως, ισχύουν και εδώ οι προστατευτικές ρυθμίσεις της προσωπικότητας που ισχύουν εν γένει στη ραδιοτηλεόραση, αν και εν προκειμένω δεν έχει αρμοδιότητα το ΕΣΡ, εκτός από τους ραδιοφωνικούς σταθμούς οι οποίοι εκτός από το Διαδίκτυο εκπέμπουν και σε συχνότητες. Άλλωστε, για τους αμιγώς διαδικτυακούς «ραδιοφωνικούς» σταθμούς δεν απαιτείται κάποιου είδους διοικητική άδεια και λειτουργούν ελεύθερα μόνο με την κατοχύρωση του domain name.

4. 1. 3. Το Δικαίωμα Απάντησης του Θιγόμενου

Από τις πιο σημαντικές συναλλακτικές υποχρεώσεις των ΜΜΕ που μπορεί να εφαρμοσθεί στο χώρο του Διαδικτύου, ίσως καλύτερα απ' ό,τι στα συμβατικά ΜΜΕ, αποτελεί το δικαίωμα απάντησης του θιγόμενου. Το δικαίωμα απάντησης συνίσταται στη δυνατότητα του θιγόμενου να εκθέσει εγγράφως την άποψή του στο κοινό μέσο του ίδιου εντύπου ή της ίδιας εκπομπής που περιείχε την προσβλητική είδηση. Για τον τύπο το δικαίωμα απάντησης κατοχυρώνεται στα αρ. 37 και 38 του α. ν. 1098/1038 περί τύπου, ενώ για τα υπόλοιπα ηλεκτρονικά ΜΜΕ ισχύει το αρ. 14 παρ. 5 Σ²⁵⁹ που κατοχυρώνει δικαίωμα α-

²⁵⁶ Καράκωστας, Συναλλακτικές υποχρεώσεις των ηλεκτρονικών ΜΜΕ και μέσα προληπτικής προστασίας του θιγόμενου, ΔΙΜΕΕ 2008, 156.

²⁵⁷ ΣτΕ 3335/2007, ΔΙΜΕΕ 2008, 101 επ.

²⁵⁸ Καράκωστας, Δίκαιο και internet, 2009, 50.

²⁵⁹ Αρ. 14 παρ. 5 Σ : «Καθένας ο οποίος θίγεται από ανακριβές δημοσίευμα ή εκπομπή έχει δικαίωμα απάντησης, το δε μέσο ενημέρωσης έχει αντιστοίχως υποχρέωση πλήρους και άμεσης επανόρθωσης. Καθένας ο οποίος θίγεται από υβριστικό ή δυσφημιστικό δημοσίευμα ή εκπομπή έχει, επίσης, δικαίωμα απάντησης, το δε μέσο ενημέρωσης έχει αντιστοίχως υποχρέωση άμεσης δημοσίευσης ή μετάδοσης της απάντησης. Νόμος ορίζει τον τρόπο με τον οποίο ασκείται το δικαίωμα απάντησης και διασφαλίζεται η πλήρης και η άμεση επανόρθωση ή δημοσίευσή και μετάδοσή της απάντησης».

πάντησης και επανόρθωσης το οποίο εξειδικεύεται περαιτέρω στο αρ. 9 του π.δ. 100/2000. Δεδομένης της διαδραστικότητας του Διαδικτύου, δηλαδή της δυνατότητας άμεσης και αμφίδρομης επικοινωνίας του χρήστη του Διαδικτύου, στους περισσότερους διαδικτυακούς τόπους υπάρχει δυνατότητα σχολιασμού των διαφόρων αρχείων (κειμένων, φωτογραφιών, βίντεο κ.α.) από τους τρίτους. Έτσι, το δικαίωμα απάντησης στην περίπτωση του ηλεκτρονικού τύπου μπορεί να πραγματοποιηθεί είτε με την αποστολή e-mail στον υπεύθυνο της ιστοσελίδας, το οποίο e-mail μπορεί είτε να δημοσιευθεί αυτούσιο στην ιστοσελίδα της εφημερίδας ως ξεχωριστό κείμενο, είτε ως link στο ίδιο το προσβλητικό κείμενο²⁶⁰, είτε με την απευθείας απάντηση στο κάτω μέρος του κειμένου ή του προσβλητικού περιεχομένου στους διαδικτυακούς τόπους που προσφέρουν αυτή την δυνατότητα²⁶¹. Το ίδιο μπορεί να ισχύει και στην περίπτωση ανάκλησης μαγνητοσκοπημένης εκπομπής η οποία είναι αποθηκευμένη σε διαδικτυακό τόπο, ενώ στην περίπτωση της internet TV, δηλαδή της διαδικτυακής τηλεόρασης με γραμμική ροή προγράμματος, το δικαίωμα πραγματοποιείται με τον ίδιο τρόπο που πραγματοποιείται στη συμβατική τηλεόραση. Στην τελευταία αυτή περίπτωση στο ενδεχόμενο διαφήμισης εκπομπής με διαφημιστικό τρέιλερ απ' όπου ο θιγόμενος καταλαβαίνει ότι μέρος της εκπομπής θα εμφανίζει στοιχεία της προσωπικότητάς του, ιδίως στο πλαίσιο της διεισδυτικής δημοσιογραφίας, τότε διαθέτει το δικαίωμα της πρόσβασης στο υλικό της δημοσιογραφικής έρευνας ώστε να μπορέσει να πραγματώσει με τον καλύτερο τρόπο το δικαίωμα προς απάντηση²⁶². Θα πρέπει να επισημανθεί ότι, ανεξάρτητα από την μορφή της in natura αποκατάστασης, για το θέμα της ηθικής βλάβης θα πρέπει να επιδικαστεί αποζημίωση, καθώς δεν μπορούν να «πιαστούν» όλοι οι αναγνώστες οι οποίοι ήρθαν αντιμέτωποι με τη δυσφημιστική ανακοίνωση για να τους διαβιβαστεί η συγνώμη²⁶³.

4. 2. Νομολογιακή Προστασία Προσωπικότητας έναντι των Διαδικτυακών ΜΜΕ

4. 2. 1. Αναλογική Εφαρμογή Πορισμάτων της Νομολογίας για τα ΜΜΕ

Εν προκειμένω, θα ισχύουν τα νομολογιακά πορίσματα τα οποία αφορούν τη διαφύλαξη της ιδιωτικής ζωής των δημοσίων προσώπων, την περιχάραξη της ιδιωτικότητας ό-

²⁶⁰ *Καράκωστας*, Προστασία της ιδιωτικότητας στην κοινωνία της πληροφορίας, ΔΙΜΕΕ 2004, 56· *Καράκωστας*, Βασικά ζητήματα προστασίας του καταναλωτή στο Διαδίκτυο, ΔΙΜΕΕ 2004, 474.

²⁶¹ Ακόμη, κατά τον ίδιο τρόπο παρέχεται και η δυνατότητα του συντάκτη να διαψεύσει μία λανθασμένη είδηση που θίγει κάποιον μετά από παράκληση του τελευταίου. Βλ. απόφαση *Mathis v. Cannon*, 276 Ga. 16, 573 S. E. 2d 376 (Ga. 2002) *Schachter/Kurtzberg* (2008), 499. Αυτή η νομοθετική ρύθμιση προσομοιάζει τέλεια στο χώρο του Διαδικτύου (βέβαια η διόρθωση ανακριβούς είδησης στις ΗΠΑ να αναφέρουμε ότι αφαιρεί από τον θιγόμενο το δικαίωμα να ασκήσει αποκαταστατική αγωγή). Στη δική μας έννομη τάξη η δημοσίευση αποκαταστατικού δημοσιεύματος δεν στερεί από τον θιγόμενο το δικαίωμα να ασκήσει αγωγή αποκατάστασης ηθικής βλάβης και το σχετικό αίτημα δεν προβάλλεται καταχρηστικά, αν και αποτελεί κλασική ένσταση των εκπροσώπων των ΜΜΕ (ότι το αίτημα ηθικής βλάβης ασκείται καταχρηστικά ενόψει της δημοσίευσης αποκαταστατικού δημοσιεύματος) η οποία και δεν γίνεται δεκτή από τη νομολογία. Βλ. και ΕφΑθ9189/2001 σε dsanet.gr.

²⁶² *Καράκωστας*, Συναλλακτικές υποχρεώσεις των ηλεκτρονικών ΜΜΕ και μέσα προληπτικής προστασίας του θιγόμενου, ΔΙΜΕΕ 2008, 155.

²⁶³ *Σωτηρόπουλος*, σε http://elawyer.blogspot.com/2009/04/blog-post_21.html (7/8/2009) .

λων των προσώπων έναντι της διεισδυτικής δημοσιογραφίας, καθώς και τη διαφύλαξη της τιμής των δημοσίων και μη προσώπων στο πλαίσιο αναληθών πληροφοριών ή σκληρής κριτικής.

Όσον αφορά την προστασία της ιδιωτικότητας των δημοσίων προσώπων²⁶⁴ επισημαίνεται ότι ενόψει της τάσης που παρατηρείται στα μέσα ενημέρωσης να αίρεται ο διαχωρισμός μεταξύ πληροφόρησης και ψυχαγωγίας ώστε η πληροφόρηση να διαδίδεται με ψυχαγωγικό τρόπο ή να αναμειγνύεται με την ψυχαγωγία («infotainment»)²⁶⁵, τα όρια της ιδιωτικότητας ρευστοποιούνται. Πλέον, το ΕΔΔΑ ως κριτήριο για τη νομιμότητα της δημοσιοποίησης ιδιωτικών στιγμών των δημοσίων προσώπων έχει διαμορφώσει το αν η δημοσιοποίηση ορισμένου γεγονότος θα μπορούσε να συνεισφέρει σε μια συζήτηση γενικού ενδιαφέροντος²⁶⁶. Πρόκειται για ένα πολύ ρευστό κριτήριο καθώς ένα θέμα μπορεί σήμερα να μη συζητείται ενώ αύριο χάρη στην τηλεόραση να εκτοξευτεί στο επίκεντρο της δημοσιότητας²⁶⁷. Επιπλέον, στην πρόσφατη νομολογία του ΕΔΔΑ, κυριαρχούν δύο φαινομενικά αντίρροπες τάσεις σχετικά με τις αποκαλύψεις που αφορούν δημόσια πρόσωπα²⁶⁸ από τη μία ο κύκλος των χαρακτηριζόμενων ως δημόσιων προσώπων δείχνει να διευρύνεται, ενώ , από την άλλη αναγνωρίζεται στα πρόσωπα αυτά ένας απαράβιαστος πυρήνας ιδιωτικότητας στον οποίο δεν μπορεί να επέμβει κανείς ανεξάρτητα από τυχόν επίκληση του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος πληροφόρησης του κοινού. Έτσι, θα πρέπει να αναγνωριστεί ένας απροσπέλαστος πυρήνας ιδιωτικότητας, όπως π. χ. ο αφορών την ερωτική ζωή του ατόμου, ο οποίος πυρήνας βρίσκεται πέρα από οποιαδήποτε επίκληση «συζήτησης γενικού ενδιαφέροντος»²⁶⁹. Αυτός ο πυρήνας της ιδιωτικότητας αφορά τον απαράβιαστο πυρήνα της αξίας του ανθρώπου ο οποίος κατοχυρώνεται στο αρ. 2 Σ χωρίς να περιέχει κάποια επιφύλαξη ως προς το πεδίο προστασίας του και, άρα, το αγαθό αυτό είναι ανεπίδεκτο στάθμισης με άλλα έννομα αγαθά.

Όσον αφορά την περιφρούρηση της ιδιωτικότητας στο πλαίσιο της δημοσίευσης ανακλύψεων της διεισδυτικής δημοσιογραφίας, σημειώνεται ότι η υπάρχουσα νομοθετική

²⁶⁴ Τα πρόσωπα που ασχολούνται με τα κοινά και ασκούν ή επιδιώκουν να ασκήσουν κοινωνικό λειτουργήμα ή πολιτικό αξίωμα, αλλά και για τα πρόσωπα της σύγχρονης ιστορίας , δηλαδή πρόσωπα της απόλυτης επικαιρότητας που ενδιαφέρουν εν γένει την κοινή γνώμη, λόγω του επαγγέλματος ή της ιδιότητάς τους (π. χ. καλλιτέχνες, αθλητές). Στην κατηγορία των δημοσίων προσώπων εμπίπτουν και τα πρόσωπα της σχετικής επικαιρότητας τα οποία απασχολούν το κοινό με αφορμή ένα συγκεκριμένο γεγονός. Για την εν γένει κατηγοριοποίηση των προσώπων τα οποία οφείλουν να ανέχονται επεμβάσεις στην ιδιωτική τους ζωή από τα ΜΜΕ Βλ. *Καράκωστας*, Το δίκαιο των ΜΜΕ, 2003, 246-250.

²⁶⁵ ΕΔΔΑ απόφαση *von Hannover* (Καρολίνα του Μονακό) κατά Γερμανίας, 24. 06. 2004, παρ. 25, βλ. την απόφαση σε ΔΙΜΕΕ 2005, 438 επ. *Τσεβάς*, Η προστασία του ιδιωτικού βίου των δημοσίων προσώπων έναντι των μέσων ενημέρωσης κατά την ΕΣΔΑ, ΔΙΜΕΕ 2005, 350· Αλιβιζάτος, Ιδιωτικότητα και δημοσιοποίηση, ΔΙΜΕΕ 2005, 18.

²⁶⁶ ΕΔΔΑ απόφαση *Plon κατά Γαλλίας* (2004) βλ. περίληψη σε Αλιβιζάτος, ΔΙΜΕΕ 2005, 16-17· ΕΔΔΑ απόφαση *von Hannover* κατά Γερμανίας, ΔΙΜΕΕ 2005, 438 επ.

²⁶⁷ Αλιβιζάτος, ΔΙΜΕΕ 2005, 22.

²⁶⁸ Αλιβιζάτος, ΔΙΜΕΕ 2005, 14.

²⁶⁹ Βλ. για την απαγόρευση δημοσίευσης των φωτογραφιών ερωτικών σκηνών μεταξύ Ζαχόπουλου και Τσέκου με προσωρινή διαταγή, σε ΔΙΜΕΕ 2007, 473.

ρύθμιση (αρ. 6 π.δ. 77/2003)²⁷⁰ η οποία θέτει κάποια ελάχιστα όρια διεισδυτικότητας δεν εφαρμόζεται στην πράξη. Επιπλέον, η παρακολούθηση με ειδικά τεχνικά μέσα και η καταγραφή των ιδιωτικών πράξεων τρίτων αποτελούν και αξιόποινες πράξεις (370^A , 370 παρ. 4, 371ΠΚ), αλλά οι διατάξεις που τις εισάγουν προβλέπουν και άρση του άδικου χαρακτήρα της πράξης χάρη δικαιολογημένου ουσιώδους συμφέροντος. Τέτοιο ουσιώδες δημόσιο συμφέρον μπορεί να θεωρηθεί και αυτό της πληροφόρησης του κοινού, αλλά άρση του άδικου χαρακτήρα θα πρέπει να χωρεί σε εξαιρετικά σοβαρές περιπτώσεις εξιχνίασης εγκλημάτων και σκανδάλων^{271 272}. Τα εγκλήματα αυτά θα πρέπει να αφορούν την εθνική ασφάλεια ή να έχουν κακουργηματικό χαρακτήρα, και πριν από τη δημοσιοποίησή τους θα πρέπει να προηγείται άδεια της επικείμενης δημοσιοποίησης από δικαστική ή άλλη αρχή (ΑΠΔΠΧ,ΑΔΑΕ)²⁷³. Σε αυτό το σημείο, αξίζει να τύχει αναφοράς μία σημαντική απόφαση του ΕΔΔΑ²⁷⁴ η οποία έκρινε υπέρ της δημοσιοποίησης σε ραδιοφωνική εκπομπή μαγνητοφωνημένης συνομιλίας μεταξύ ανώτερων κρατικών λειτουργών οι οποίοι συζητούσαν για υπηρεσιακά θέματα τα οποία άπτοντο του δημοσίου συμφέροντος. Θα πρέπει να γίνει δεκτό εν προκειμένω ότι έπαιξε ιδιαίτερο ρόλο το γεγονός ότι στη μαγνητοσκοπημένη συζήτηση οι ομιλούντες αναφέρθηκαν μόνο σε πολιτικά θέματα. Υπό αυτό το πρίσμα (δημόσια πρόσωπα, πολιτικά θέματα δημόσιου συμφέροντος) θα πρέπει να προβούμε στη σχετική εναρμόνιση της εθνικής μας νομοθεσίας και νομολογίας με τη νέα αυτή απόφαση, ώστε να αποσοβηθεί τυχόν αντίθεση της νομολογίας του ΕΔΔΑ με το αρ. 19 Σ²⁷⁵.

Όσον αφορά τη διαφύλαξη της τιμής στο πλαίσιο των ΜΜΕ γίνεται δεκτό ότι τα δημόσια πρόσωπα²⁷⁶ οφείλουν να ανέχονται ως ένα ορισμένο βαθμό και την κριτική που τους ασκείται από τα ΜΜΕ²⁷⁷. Μερικές φορές, μάλιστα, είναι πολύ δυσδιάκριτα τα όρια της δικα-

²⁷⁰ Στις ΗΠΑ δεν τιμωρούνται οι δημοσιογράφοι όταν το παρανόμως αποκτηθέν υλικό τους το παρέχουν τρίτοι. Βλ. ενδεικτικά υπόθεσεις *Bartnicki v. Vopper* (2001) και *Pearson v. Dodd* (1969) στη διπλωματική εργασία της Σιούτη, Η προσβολή του δικαιώματος ιδιωτικού βίου ως συνέπεια της δημοσιογραφικής έρευνας-Επισκόπηση νομολογίας ελληνικών και αμερικανικών δικαστηρίων, 63, 66 (Σε Σπουδαστήριο Ιδιωτικού Δικαίου). Το ίδιο ισχύει και στη δική μας έννομη τάξη.

²⁷¹ Τέτοια σκάνδαλα θεωρήθηκαν από την ΑΠΔΠΧ (25,26/2005, ΔΙΜΕΕ 2005, 290) το παραδικαστικό κύκλωμα και η διαφθορά στους κόλπους της εκκλησίας με τη δημοσιοποίηση από τα ΜΜΕ ιδιωτικών συνομιλιών δωροδοκιών και ερωτικής ζωής αντίστοιχα. Βλ. *Μιχαηλίδου*, Τα όρια της ιδιωτικότητας των δημοσίων προσώπων, ΔΙΜΕΕ 2005, 295.

²⁷² Αίσθηση είχε προκαλέσει η απόφαση του ΠΠρΑθ 65/2004 (ΔΙΜΕΕ 2004, 390) όπου η γνωστή δημοσιογράφος Λιάνα Κανέλλη έφερε στο φως ηλεκτρονικές επιστολές της Μαργαρίτας Παπανδρέου ύστερα από παρείσφρηση στο ηλεκτρονικό της ταχυδρομείο (hacking) και παρόλα αυτά θεωρήθηκε ότι άρθηκε ο άδικος χαρακτήρας της πράξης της χάριν της ενημέρωσης του κοινού. Η απόφαση αυτή δικαιολογημένα ανετράπη από την ΕφΑθ 9099/2005, ΔΙΜΕΕ 2005, 561 επ.

²⁷³ *Κουράκης*, Αποκάλυψη των «σκανδάλων με αθέμιτα τεχνολογικά μέσα και προστασία της αξίας του ανθρώπου, ΔΙΜΕΕ 2008, 300.

²⁷⁴ Απόφαση *Radio Twist εναντίον Σλοβακίας* της 19 Δεκεμβρίου 2006, υπόθεση 62202/2000, δημοσιευμένη σε ΔΙΜΕΕ 2007, 139 επ.

²⁷⁵ Βλ. αναλυτικά σε *Τζέμος*, Η ραδιοφωνική μετάδοση απόρρητης τηλεφωνικής επικοινωνίας δημοσίων προσώπων στη νομολογία του ΕΔΔΑ, ΔΙΜΕΕ 2007, 213.

²⁷⁶ Το ίδιο ισχύει και στις ΗΠΑ για τους public figures και public officials. Η (ιστορική) απόφαση που διαμόρφωσε αυτή τη θεωρία είναι η *The New York Times Company v. L. B. Sullivan*, Supreme Court of the United States Nos. 39, 40, 376 U. S. 254, March 9, 1964 βλ. *Schachter / Kurtzberg*, Law of Internet Speech, 2008, 476 επ.

²⁷⁷ ΕΔΔΑ *Krasulya κατά Ρωσίας*, απόφαση της 22. 2. 2007, υπόθεση 12365/2003, ΔΙΜΕΕ 2007, 7 (περίληψη)· ΕΔΔΑ *Colaco Mestre και Sociedade Independente de Comunicacao SA* απόφαση της 26. 4. 2007,

ιολογημένης κριτικής από την προσβολή του δέχοντος, ως εκ της ιδιότητάς του ως δημόσιο πρόσωπο, την κριτική^{278 279}, η οποία μπορεί να εκφράζεται και με ειρωνεία²⁸⁰ αλλά και με σάτιρα²⁸¹. Μάλιστα, έχει γίνει δεκτό ότι στην περίπτωση πολιτικών, δημοσίων υπαλλήλων και λειτουργών τα όρια της αποδεκτής κριτικής είναι ευρύτερα²⁸². Σύμφωνα με τη νομολογία, στους εκπροσώπους των ΜΜΕ αναγνωρίζεται ως λόγος άρσης του άδικου χαρακτήρα της δυσφήμισης-εξύβρισης καθώς και ως λόγος άρσης της προσβολής της προσωπικότητας²⁸³, το δικαιολογημένο ενδιαφέρον πληροφόρησης του κοινού (αρ. 367ΠΚ) , με την προϋπόθεση ότι δεν πρόκειται για συκοφαντική δυσφήμιση²⁸⁴ και ότι από τον συγκεκριμένο τρόπο προβολής των περιστατικών δε διαγνώστηκε ότι υπήρχε σκοπός εξύβρισης. Εν προκειμένω, δηλαδή, από τον τρόπο τέλεσης της πράξης δε θα πρέπει να καταδεικνύεται «πρόθεση που κατευθύνεται ειδικά στην προσβολή της τιμής του άλλου, με αμφισβήτηση της ηθικής ή κοινωνικής αξίας του προσώπου του ή με ονειδισμό, καταφρόνηση ή περιφρόνηση αυτού²⁸⁵». Σύμφωνα με νομολογία του ΕΔΔΑ²⁸⁶, εφόσον μια δήλωση περιορίζεται σε μία αξιολογική κρίση, η επέμβαση κρίνεται από το πόσο αυτή έχει αληθινή βάση²⁸⁷ αλλά

υποθέσεις 11182/2003 και 11319/2003, ΔΙΜΕΕ 2007, 166 (περίληψη)· ΕΔΔΑ *Lindon, Otchakovsky-Laurens και July κατά Γαλλίας*, απόφαση της 22. 10. 2007, υπόθεση 21279/2002, ΔΙΜΕΕ 2007, 475 (περίληψη).

²⁷⁸ Βλ. απόφαση ΠΠρΑΘ 8169/2008 , ΔΙΜΕΕ 2008, 499.

²⁷⁹ Και τα δημόσια πρόσωπα δικαιούνται να ασκούν κριτική στους δημοσιογράφους και να απαντούν σε κατηγορίες με τον ίδιο (δριμύ) τρόπο που το κάνουν και οι δημοσιογράφοι, ΕΔΔΑ *Sanocki κατά Πολωνίας*, απόφαση της 17. 7. 2007, υπόθεση 28949/2003, ΔΙΜΕΕ 2007, 165 (περίληψη).

²⁸⁰ Σύμφωνα με το ΕΔΔΑ η ειρωνεία και τα αστεία πειράγματα δεν ισοδυναμούν με δυσφήμιση και πρέπει να είναι ανεκτά, ΕΔΔΑ *Brunet-Licompte και Sarl Mag κατά Γαλλίας* απόφαση της 20. 11. 2008, υπόθεση 13327/2004, ΔΙΜΕΕ 2008, 434-435 (περίληψη). Την ίδια γνώμη έχει και το ανώτατο δικαστήριο του Η. Β. σε ένα ειρωνικό δημοσίευμα που αφορούσε τον Έλτον Τζον, ΔΙΜΕΕ 2008, 435.

²⁸¹ ΕΔΔΑ *Nikowitz και Verlagsgruppe News GmbH κατά Αυστρίας*, απόφαση της 22. 2. 2007, υπόθεση 5266/2003, ΔΙΜΕΕ 2007, 7 (περίληψη). Γίνεται δεκτό ότι υπερακοντίζεται ο σκοπός διακωμώδησης και υφίσταται σκοπός εξύβρισης στη σάτιρα, όταν υπάρχει αναφορά, με λόγο ή εικόνα, σε ανύπαρκτες ιδιότητες δημιουργώντας ψευδή εντύπωση για το πρόσωπο που θίγεται ή όταν ο σχολιασμός επιχειρείται κατά τρόπο που δημιουργεί συναισθήματα αντιπάθειας και αποστροφής. *Τσίγγου*, σημείωση κάτωθι της ΠΠρΠερ 3117/2005, ΔΙΜΕΕ 2006, 228.

²⁸² ΕΔΔΑ *Strangu και Scutelnicu κατά Ρουμανίας*, απόφαση της 31.1.2006, υπόθεση 53899/2000, ΔΙΜΕΕ 2006, 113-114· ΕΔΔΑ *Raichinov κατά Βουλγαρίας*, απόφαση της 20.4.2006, υπόθεση 47579/1999 και ΕΔΔΑ *Roseiro Bento κατά Πορτογαλίας*, απόφαση της 18.4.2006, υπόθεση 29288/2002, ΔΙΜΕΕ 2006, 272 (περίληψη)· ΕΔΔΑ *Malisiewicz-Gazior κατά Πολωνίας*, απόφαση της 6.4.2006, υπόθεση 43797/1998, ΔΙΜΕΕ 2006, 273· ΕΔΔΑ *Kobenter και Standard Verlags GmbH κατά Αυστρίας*, απόφαση της 2. 11. 2006, υπόθεση 60899/2000, ΔΙΜΕΕ 2006, 469,470· ΕΔΔΑ *Lyashko κατά Ουκρανίας*, απόφαση της 10.8.2006, υπόθεση 21040/2002, ΔΙΜΕΕ 2006, 312 (περίληψη). Το ίδιο ισχύει και στις ΗΠΑ, βλ. απόφαση *Garrison v. Louisiana*, 379 U. S. at 77,85 S. CT. AT 217 σε *Schachter/ Kurtzberg*, Law of Internet Speech, 2008, 484.

²⁸³ Στην αστική εκδίκαση της διαφοράς το δικαστήριο «δανείζεται» τη διάταξη του αρ. 367ΠΚ για να διαπιστώσει τον παράνομο χαρακτήρα της προσβολής προς χάριν της ενότητας της έννομης τάξης. Βλ. ΠΠρΑΘ 2575/2007, ΔΙΜΕΕ 2008, 503.

²⁸⁴ ΑΠ 435/2007, ΔΙΜΕΕ 2007, 397 επ.· ΠΠρΑΘ 876/2007, ΔΙΜΕΕ 2007, 230επ.

²⁸⁵ ΕφΘεσ 2897/2006, ΔΙΜΕΕ 2007, 412. Παρόμοια και ΑΠ 854/2002, ΝοΒ 2003, 50.

²⁸⁶ ΕΔΔΑ εφημερίδα *Αυγής κατά Ελλάδας* απόφαση της 5.6.2008, υπόθεση 15909/2006, ΔΙΜΕΕ 2008, 250επ. Στην απόφαση αυτή εκτιμήθηκε ότι συγκεκριμένοι ακραίοι χαρακτηρισμοί πρέπει να κρίνονται με βάση το κείμενο που περιέχονται και όχι να αξιολογούνται μεμονωμένα. Έτσι, η ΑΠ 1462/2005.

²⁸⁷ ΕΔΔΑ *Αλήθεια Εκδοτική Εταιρία ΕΠΕ και Κωνσταντινίδης κατά Κύπρου*, απόφαση της 22. 5. 2008, ΔΙΜΕΕ 2008, 147 (περίληψη) στην οποία κρίθηκε ότι δεν αντίκειται στην ελευθερία της έκφρασης η καταδίκη δημοσιογράφου που κατηγορήσε έναν πολιτικό ως διεφθαρμένο τη στιγμή που δεν ήταν σε θέση να προσκομίσει κανένα στοιχείο που να αποδεικνύει τους ισχυρισμούς του. Βλ. την ΕΔΔΑ *Κατραμή κατά Ελλάδος*, απόφαση της 6. 12. 2007, ΔΙΜΕΕ 2007, 578 επ.

και κατά το πόσο είναι ανάλογη²⁸⁸ στην περίπτωση που έχει διατυπωθεί με έναν υπερβολικό τρόπο.

4. 2. 2. Η Εξέλιξη της Θεωρίας των «δημόσιων προσώπων» στη Ψηφιακή Εποχή

Θα μπορούσε, όμως, η θεωρία των δημοσίων προσώπων να εξελιχθεί ένα βήμα παραπέρα, δηλαδή, πέρα από την αναπόφευκτη εφαρμογή της στα διαδικτυακά ΜΜΕ να προσαρμοστεί στην ψηφιακή εποχή και στον εικονικό κόσμο του Διαδικτύου. Με άλλα λόγια, μπορεί να υποστηριχτεί πως κάποια άτομα, εξαιτίας της εντατικής ενασχόλησής τους με το Διαδίκτυο και της επιλογής τους να προβάλλουν, και κατ' επέκταση να εκθέτουν, τον εαυτό τους στο πλαίσιο ενός συγκεκριμένου forum ή διαδικτυακού τόπου, θεωρούνται ως «δημόσια πρόσωπα» του Διαδικτύου ; Ένας από τους λόγους που αναγνωρίζεται η ανοχή της έννομης τάξης απέναντι στην κριτική και την παρέμβαση στην προσωπικότητα και την τιμή των δημοσίων προσώπων είναι ότι αυτά, εξ αιτίας της θέσης τους, διαθέτουν το πρόνομιο να χρησιμοποιήσουν τα ΜΜΕ για να διαψεύσουν τυχόν κατηγορίες ή να διαλύσουν τυχόν άδικες κριτικές. Στο Διαδίκτυο εξαιτίας της διαδραστικότητας ο προσβληθείς γνωστός χρήστης στο πλαίσιο ενός συγκεκριμένου διαδικτυακού τόπου διαθέτει τη δυνατότητα να απαντήσει και να αμυνθεί. Σε αυτή την περίπτωση, ο βαθμός κατά τον οποίο το επανορθωτικό μήνυμα θα «φτάσει» το ίδιο ή ένα παρόμοιο ακροατήριο εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το πόσο γρήγορα δημοσιεύτηκε²⁸⁹.

Στην υπόθεση *Ellis v. Time Inc*²⁹⁰, ένας φωτογράφος προέβη σε μία σειρά δημοσιεύσεων μηνυμάτων στο διαδικτυακό discussion forum του Εθνικού Συνδέσμου των Φωτογράφων του τύπου, όπου και εξέφραζε τα παράπονά του σχετικά με τις δυσφημιστικές αναφορές μιας εφημερίδας για κάποιες φωτογραφίες του. Το δικαστήριο σε αυτή την υπόθεση δεν δέχτηκε δυσφήμιση με το σκεπτικό ότι ο ενάγων αποτελεί ένα «περιορισμένου σκοπού δημόσιο πρόσωπο» (limited purpose public figure), αφού ο ίδιος είχε ωθήσει σε αυτή τη θέση τον εαυτό του μέσα από το φόρουμ του Συνδέσμου στο οποίο συμμετείχε με αρκετές δημοσιεύσεις επ αυτού και είχε έτσι τη δυνατότητα να αμυνθεί για τον εαυτό του και να αποκαταστήσει την αλήθεια. Στην συγκεκριμένη υπόθεση θα πρέπει να σημειωθεί, ωστόσο, ότι για την κρίση του δικαστηρίου έπαιξε σημαντικό ρόλο ότι ο ενάγων είχε δημοσιεύσει τα παράπονά του σε ένα φόρουμ για δημοσιογράφους, οι οποίοι είχαν τη δυνατότητα πιθανώς να δημοσιοποιήσουν περαιτέρω την ιστορία.

²⁸⁸ Από την ελληνική νομολογία βλ. την ΕφΑθ 5629/2007, ΔΙΜΕΕ 2008, 68 επ.

²⁸⁹ *Schachter / Kurtzberg* (2008), 494.

²⁹⁰ No. Civ. A. 94-1755, 1997 WL 863267 at 1 (D. D. C. 1997) βλ. σε *Schachter / Kurtzberg* (2008), 495.

5. Προσβολή δια του τύπου στο Διαδίκτυο

5. 1. Η Εφαρμογή του νόμου της Προσβολής δια του Τύπου στις Διαδικτυακές Μηντιακές Επιχειρήσεις

Η παραπάνω προβληματική για το αν το Διαδίκτυο αποτελεί ένα νέο ιδιότυπο ΜΜΕ αποκτά περαιτέρω πρακτική σημασία. Πέρα από την πληρέστερη προστασία της προσωπικότητας υπό το πλέγμα των ρυθμίσεων των ΜΜΕ, άλλη άμεση πρακτική συνέπεια αποτελεί το ζήτημα της αναλογικής εφαρμογής του ν. 1178/1981, ο οποίος εφαρμόζεται σε προσβολές προσωπικότητας δια του τύπου, και ο οποίος ισχύει και στη ραδιοτηλεόραση (ν. 2328/1995). Το άρθρο μόνο του ν. 1178/1981 κατά πρώτους προσάπτει αντικειμενική ευθύνη στον ιδιοκτήτη του εντύπου στην περίπτωση προσβλητικού δημοσιεύματος υπό την προϋπόθεση ότι συντρέχει υποκειμενική ευθύνη στο πρόσωπο του συντάκτη, του εκδότη ή του διευθυντή²⁹¹. Ως προς αυτό το θέμα θα πρέπει να ισχύει κάτι ανάλογο και στις μηντιακές επιχειρήσεις οι οποίες φιλοξενούνται σε ιστοσελίδες. Αυτό γιατί σε αυτήν την περίπτωση πληρούται το χαρακτηριστικό της τυπικής δομής και της οργανωτικής διάρθρωσης η οποία ενυπάρχει και στα παραδοσιακά ΜΜΕ²⁹². Επομένως, αν γίνει δεκτή αυτή η άποψη, πέρα από την αντικειμενική ευθύνη του ιδιοκτήτη της ειδησεογραφικής ιστοσελίδας, διευρύνεται σημαντικά ο κύκλος των προσώπων τα οποία ευθύνονται εις ολόκληρον και προς τα οποία ο προσβληθείς από διαδικτυακό δημοσίευμα μπορεί να στραφεί δικαστικά (συντάκτης δημοσιεύματος, διευθυντής ηλεκτρονικού εντύπου, ιδιοκτήτης της ειδησεογραφικής ιστοσελίδας²⁹³).

Ένα άλλο σημαντικό ζήτημα που θέτει το σχετικό νομοθέτημα (ν. 1178/1981) αποτελεί η έκταση της αποζημίωσης, καθώς το συγκεκριμένο νομοθέτημα καθορίζει ένα minimum ποσό αποζημίωσης ανάλογα με τη γεωγραφική έκταση την οποία καλύπτει το εκάστοτε μέσο. Εν συντομία αναφέρεται πως τα ελληνικά δικαστήρια σε αρκετές περιπτώσεις δεν συμμορφώνονταν ως προς την επιδίκαση ενός ελάχιστου ποσού για την αποκατάσταση της ηθικής βλάβης από δημοσίευμα (εννοείται συμβατικού ΜΜΕ) έχοντας ως αιτιολογία τη μη συνταγματικότητα της διάταξης αυτής, και πιο συγκεκριμένα υποστηριζόταν

²⁹¹ ΑΠ 782/2005, ΕλλΔνη 2008, 213.

²⁹² ΠΠρΠειρ 27/2009, ΔΙΜΕΕ 2009, 67 η απόφαση αυτή δεν χρησιμοποιεί αυτό το κριτήριο για να φτάσει σε αυτό το συμπέρασμα, απλά αναφέρει τα του «ηλεκτρονικού τύπου». Contra βλ. την προγενέστερη στερούμενης αιτιολογίας ΑΠ 1752/2007 στην οποία αναφέρεται ότι «... από την άνω παρ. 1 του άρθρου νόμου του Ν. 1178/1981 προκύπτει σαφώς ότι αναφέρεται μόνο στην αστική ευθύνη του ιδιοκτήτη του εντύπου και δεν ρυθμίζει τα της ιδιοκτησίας κ. λπ. της ηλεκτρονικής διεύθυνσης ή ηλεκτρονικού τόπου». Παρόμοια και η προγενέστερη ΠΠρΑθ 2256/2008. Χαρακτηριστικό αυτών των δύο τελευταίων αποφάσεων είναι ότι αναφέρουν ότι ο ν. 1178/1981 δεν ισχύει στο Διαδίκτυο χωρίς καμία επιχειρηματολογία-αιτιολογία.

²⁹³ Καράκωστας, Προστασία της ιδιωτικότητας στην κοινωνία της πληροφορίας, ΔΙΜΕΕ 2004, 56, Καράκωστας, Βασικά ζητήματα προστασίας του καταναλωτή στο Διαδίκτυο, ΔΙΜΕΕ 2004, 474· Καράκωστας, Δίκαιο και ίντερνετ, 2009, 66-67. Ο κ. Καράκωστας προσθέτει στα παραπάνω άτομα και τον ηλεκτρονικό εκδότη χωρίς να κάνει λόγο για ποιον πρόκειται (ίσως τον web-hoster). Ταυτόχρονα αναφέρεται στον παροχέα πρόσβασης (πράγμα που σημαίνει ότι δεν εκλαμβάνει τον παροχέα πρόσβασης ως ηλεκτρονικό εκδότη αφού τους αναφέρει ξεχωριστά). Το θέμα της ευθύνης των ISPs θα μας απασχολήσει σε ειδικό κεφάλαιο παρακάτω.

ότι συνιστά επέμβαση στη δικαιοδοτική εξουσία του δικαστή παραβιάζοντας το αρ. 26 παρ. 3 Σ. Ο Άρειος Πάγος, πάντως, έκρινε υπέρ της συνταγματικότητας των διατάξεων του ν. 1178/1981 και ν. 2328/1995²⁹⁴. Παραταύτα, αν και ο νομοθέτης δικαιούται να προσδιορίζει τις προϋποθέσεις αποζημιώσεως καθώς και το ελάχιστο ποσό στο οποίο αποτιμάται η προσβολή της τιμής χωρίς να θεωρείται ότι παρεμβαίνει στην δικαιοδοτική εξουσία του δικαστή, ωστόσο, το δικαστήριο οφείλει να ερευνά σε κάθε περίπτωση μήπως με την επιδίκαση της από το νόμο προβλεπόμενης ελάχιστης αποζημίωσης παραβιάζεται η αρχή της αναλογικότητας²⁹⁵. Τα ποσά που τίθενται ως ελάχιστο όριο αποζημίωσης, κατά μία άποψη της νομολογίας²⁹⁶, δεν αντίκεινται στην ΕΣΔΑ και το ΔΣΑΠΔ διότι έχουν ως σκοπό να διασφαλίσουν μια ελάχιστη προστασία των πολιτών από ιδιαίτερες έντονες, λόγω της δημοσιότητας, προσβολές της τιμής. Βέβαια, σύμφωνα με πρόσφατη νομολογία του ΕΔΔΑ²⁹⁷, τα δικαστήρια θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τους κατά την επιδίκαση της αποζημίωσης και άλλους παράγοντες, όπως την οικονομική κατάσταση και των δύο μερών, ούτως ώστε η αποζημίωση να θεωρείται σύμφωνη με την αρχή της αναλογικότητας. Έτσι, η νομοθετική επιβολή κατώτερων ορίων και η εφαρμογή της στην επιδίκαση της αποζημίωσης στην περίπτωση ραδιοτηλεοπτικών δημοσιεύσεων δε θα πρέπει να αποστερεί από τον εναγόμενο τη δυνατότητα να αποδείξει ότι η βλάβη του ενάγοντα είναι μικρότερη (σκέψη 53).

Δεδομένου της αμφισβήτησης που ήδη επικρατεί στα παραδοσιακά ΜΜΕ, ως προς τα ελάχιστα ποσά αποκατάστασης της ηθικής βλάβης, είναι δύσκολο να επιχειρηθεί μια στέρεα άποψη για την εφαρμογή τους στις προσβολές της προσωπικότητας που προκύπτουν από μηντιακές επιχειρήσεις στο Διαδίκτυο²⁹⁸. Επειδή, ωστόσο, τα ποσά αυτά σπανίως επιδικάζονται στην πράξη στα συμβατικά ΜΜΕ, αναμένεται παρόμοια αντιμετώπιση και στις προσβολές δια του τύπου μέσω Διαδικτύου. Άλλωστε, μη τήρηση των κατώτερων ορίων ποσών δικαιολογείται πολύ περισσότερο για προσβολές πραγματοποιούμενες σε διαδικτυακά μέσα ενημέρωσης, αφού παρότι το Διαδίκτυο θα μπορούσε ευχερώς να θεωρηθεί ότι διαθέτει πανελλήνια εμβέλεια, παραταύτα, αυτό δεν προδικάζει την απήχηση

²⁹⁴ ΑΠ 899/2001, ΕλλΔνη 2002, 771· ΑΠ 1043/2001, ΕλλΔνη 2002, 460· ΑΠ 1020/2004, ΔΙΜΕΕ 2005, 80. Όσον αφορά την ΟΛΑΠ 6/2009 (σε ΔΙΜΕΕ 2009, 358=NoB 2009, 568), αυτή αναφέρθηκε μόνο στο αρ. 932ΑΚ και στην αρχή της αναλογικότητας και θεώρησε ότι ο δικαστής δεσμεύεται από την αρχή της αναλογικότητας μόνο εφόσον δεν την έχει λάβει υπόψη του ο νομοθέτης, αλλά εν προκειμένω επειδή ο νομοθέτης αναφέρει στο αρ. 932ΑΚ για το εύλογο της αποζημίωσης φαίνεται να έχει λάβει υπόψη του την αρχή της αναλογικότητας. βλ. Κριτική της απόφασης σε *Τασόπουλος*, Η δέσμευση του δικαστή από τη συνταγματική αρχή της αναλογικότητας στις περιπτώσεις προσβολής προσωπικότητας δια του Τύπου, ΔΙΜΕΕ 2009, 302. Άλλωστε, η κρίση για την αναλογικότητα της χρηματικής ικανοποίησης αποτελεί κρίση που αφορά τα πραγματικά περιστατικά εκφεύγοντας από τον αναίρετικό έλεγχο του ΑΠ και όχι νομικό ζήτημα. βλ. *Ζύγουρας*, Παρατηρήσεις κάτωθι της ΑΠ132/2006, ΧρΙΔ 2006, 409.

²⁹⁵ ΕφΑθ 4430/2003, ΕλλΔνη 2003, 1664.

²⁹⁶ ΕφΑθ 5629/2007, ΔΙΜΕΕ 2008, 69.

²⁹⁷ ΕΔΔΑ απόφαση 5.7.2007 υπόθεση *Λιοναράκης κατά Ελλάδας*, ΔΙΜΕΕ 2007, 285 επ.

²⁹⁸ Πάντως αξίζει να αναφέρουμε πως η ΠΠρΠειρ 27/2009 (ΔΙΜΕΕ 2009, 65επ.), αν και δέχτηκε την αντικειμενική ευθύνη του ιδιοκτήτη και την εφαρμογή του ν. 1178/1981, εντούτοις επιδίκασε ως ικανοποίηση το ποσό των 5.000 ευρώ εξαιτίας της μικρής σχετικά επισκεψιμότητας του διαδικτυακού τόπου και των εν γένει συνθηκών.

συγκεκριμένων διαδικτυακών τόπων στο κοινό, και κατ' επέκταση, ούτε την έκταση της προσβολής. Επομένως, σε περίπτωση προσβολής προσωπικότητας σε διαδικτυακούς τόπους ενημέρωσης, η επιδίκαση της αποζημίωσης φαίνεται ορθότερο να εκτιμάται *in concreto*, εν όψει της απήχησης και της επισκεψιμότητας του κάθε διαδικτυακού τόπου.

5. 2. Η Εφαρμογή του νόμου της Προσβολής δια του Τύπου στις Αμιγώς Διαδικτυακές μορφές ΜΜΕ (Blogs, fora)

Όσον αφορά την εφαρμογή του άρθρου μόνου του ν. 1178/1981²⁹⁹, ειδικότερα ως προς το θέμα της αντικειμενικής ευθύνης του ιδιοκτήτη στα blogs, θα πρέπει να γίνει σχετική διάκριση ανάμεσα στα δημοσιογραφικά blogs και στα προσωπικά blogs.

Στην περίπτωση των προσωπικών ιστολογίων δεν συναντάμε την οργανική δομή μιας μηντιακής επιχείρησης, αλλά εκεί τις περισσότερες φορές ο κάτοχος –ιδιοκτήτης του blog αποτελεί και τον συντάκτη. Επομένως, δε φαντάζει ορθή δικαιολογική επιλογή να προσαφθεί αντικειμενική ευθύνη στον συντάκτη-κάτοχο ενός απλού προσωπικού blog, να του αφαιρεθεί η δυνατότητα να ευθύνεται υποκειμενικά και να μπορεί να επικαλεσθεί ελαφρά αμέλεια^{300 301}. Άλλο είναι το θέμα του να θεωρηθεί ο κάτοχος του ιστολογίου υπεύθυνος για τις αναρτήσεις τρίτων στο ιστολόγιό του³⁰², κάτι το οποίο πρέπει να ισχύει, κατά τον ίδιο τρόπο που ισχύει και στα fora, όπως θα αναλυθεί αμέσως παρακάτω. Ως προς το ζήτημα του μοναδικού συντάκτη-κατόχου μη ειδησεογραφικού blog, ωστόσο, υποστηρίζεται η θέση ότι αυτός θα πρέπει να ευθύνεται υποκειμενικά όπως κάθε συντάκτης κειμένου. Αντίθετα, στην περίπτωση των δημοσιογραφικών blogs (π.χ. www.troktiko.blogspot.com), τα οποία τις περισσότερες φορές έχουν και την απαραίτητη οργανωτική δομή και ως εκ τούτου ομοιάζουν με ικανοποιητικού μεγέθους διαδικτυακές μηντιακές επιχειρήσεις, θα πρέπει όντως να ισχύει η αντικειμενική ευθύνη του ιδιοκτήτη του εντύπου για την προσβολή διά του τύπου, την οποία καθιερώνει ο ν. 1178/1981, αφού υπάρχουν περισσότεροι συντάκτες και εμφανίζεται η παρούσα δημοσιογραφική επιχειρηματική δομή. Το νομοθέτημα αυτό θα ισχύει πολύ περισσότερο στην περίπτωση όπου ο συντάκτης της δημοσίευσης είναι ανώνυμος. Γενικότερα, στην περίπτωση του χρήστη ο οποίος προβαίνει σε διαδικτυ-

²⁹⁹ Πρόσφατα η ΜΠρΡοδοπ 44/2008 έκανε δεκτή την εφαρμογή του ν. 1178/1981 και στα ιστολόγια, ΔΙΜΕΕ 2009, 204επ.

³⁰⁰ Τάσσης, Διαδίκτυο και ελευθερία έκφρασης- Το πρόβλημα των Blogs, ΔΙΜΕΕ 2006, 520 ο κ. Τάσσης ως προς τα ιστολόγια με μη ειδησεογραφικό περιεχόμενο αναφέρει ότι θα πρέπει να ερευνηθεί αν *de lege ferenda* αποτελούν κατηγορία ηλεκτρονικών εντύπων με σκοπό τη μαζική ενημέρωση οπότε και θα έχουμε εφαρμογή του ν. 1178/1981 αλλά και της γενικότερης νομοθεσίας περί Τύπου. Παραταύτα, υποστηρίζει και ο ίδιος στο τέλος την επικράτηση του αρ. 14 του π.δ. 131/2003 έναντι του ν. 1178/1981, ΔΙΜΕΕ 2006, 521.

³⁰¹ Ωστόσο η ΜΠρΡοδοπ 44/2008 ανέφερε στο σκεπτικό της ότι δεν είναι απαραίτητη η ύπαρξη όλων των προσώπων που αναφέρονται στο ν. 1178/1981 για την εφαρμογή του.

³⁰² Η ΜΠρΡοδοπ 44/2008 παραταύτα θεώρησε ότι υπερισχύει η εφαρμογή του αρ. 14 του π. δ. 131/2003 έναντι του ν. 1178/1981 και ο κάτοχος του ιστολογίου ως πάροχος φιλοξενίας στην κοινωνία της πληροφορίας απαλλάσσεται από οποιαδήποτε ευθύνη. Ιδιαίτερη εντύπωση μας προκαλεί το γεγονός ότι η απόφαση προσπαθεί με μεγάλη έκταση επιχειρήματα να υποστηρίξει την εφαρμογή του ν. 1178/1981 στα ιστολόγια για να καταλήξει στο τέλος ότι υπερισχύει η ρύθμιση του αρ. 14 του π. δ. 131/2003.

ακές δημοσιεύσεις θα μπορούσε κάποιος να διακρίνει μια αναλογία με τις δημοσιεύσεις επιστολών αναγνωστών των κλασικών εντύπων. Τα κλασικά έντυπα για να προβούν στη δημοσίευση κειμένων των αναγνωστών τους πρέπει να έχουν τα πλήρη στοιχεία και τη διεύθυνσή τους, τα οποία και πρέπει να ελέγχουν, ειδικά, στην περίπτωση που ο συντάκτης έχει δώσει ψεύτικα στοιχεία, και επομένως θεωρείται άγνωστος, ενώ από τη δημοσίευση του προκαλείται βλάβη, τότε ευθύνεται το ίδιο το έντυπο³⁰³.

Όσον αφορά τα internet fora ο κάτοχος και διαχειριστής του φόρουμ θα πρέπει, κατά την ορθότερη άποψη³⁰⁴, να ευθύνεται στην περίπτωση ανάρτησης δυσφημιστικών σχολίων ή εν γένει προκλητικών δημοσιεύσεων από τα μέλη του φόρουμ. Το νομοθέτημα της προσβολής δια του τύπου αναγνωρίζει αντικειμενική ευθύνη στον ιδιοκτήτη του εντύπου ή εν γένει του μέσου, οπότε, θεωρείται σκόπιμο στη περίπτωση των fora, να υπερισχύει η εφαρμογή του εν λόγω νομοθετήματος (ν. 1178/1981), και όχι το αρ. 14 του π. δ. 131/2003 που καθιερώνει το ανεύθυνο του παρόχου φιλοξενίας (host-provider). Αυτό γιατί, αφενός το περιεχόμενο των δημοσιεύσεων δεν είναι πολύ μεγάλο, ώστε να θεωρείται αδύνατο να το εποπτευθεί προληπτικά, αφετέρου βάσει καθαρά οικονομικών σταθμίσεων θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι ο κάτοχος λαμβάνει τα οφέλη της επιχειρηματικής του δραστηριότητας και ο ίδιος θα πρέπει να επωμίζεται και τα βάρη από αυτήν την δυνητική πηγή κινδύνων, τη στιγμή που κάτι τέτοιο είναι εφικτό και δεν συνεπάγεται δυσανάλογη ζημία σε αυτόν³⁰⁵. Σε αυτό το σημείο, θα πρέπει να υπογραμμισθεί, ωστόσο, ότι το in-

³⁰³ Στη Γαλλία υπάρχει ρύθμιση σύμφωνα με την οποία οι παροχείς περιεχομένου υποχρεούνται να θέτουν υπόψη του κοινού το όνομα, επώνυμο και την κατοικία τους, αν πρόκειται για φυσικά πρόσωπα, και την επωνυμία τους και την έδρα τους, αν πρόκειται για νομικά πρόσωπα, καθώς και το όνομα του διευθυντή έκδοσης ή του υπεύθυνου σύνταξης, αντίστοιχα με τα ισχύοντα στο πεδίο των ραδιοηλεκτρονικών εκπομπών. Εξαίρεση προβλέπεται στην περίπτωση που η παροχή περιεχομένου δεν γίνεται κατ' επάγγελμα, οπότε ο ενδιαφερόμενος θέτει τα προαναφερθέντα προσωπικά δεδομένα υπόψη εκείνου μόνο που φιλοξενεί το περιεχόμενο. Βλ. *Καστανάς*, Το internet και η προστασία της ιδιωτικής ζωής και της ελευθερίας της έκφρασης : σε αναζήτηση έξυπνων ρυθμίσεων, στο συλλογικό σύγγραμμα *Νέες Τεχνολογίες και Συνταγματικά Δικαιώματα*, 2004, 38.

³⁰⁴ Σύμφωνα με απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου της Γερμανίας υπεύθυνοι για την απομάκρυνση δυσφημιστικών ή υβριστικών σχολίων από τα φόρουμ είναι οι διαχειριστές τους. Η υπόθεση αφορούσε την εξύβριση του επικεφαλούς ενός συλλόγου για την καταπολέμηση της παιδικής πορνογραφίας ως παιδόφιλου δύο φορές σε φόρουμ. Βλ. ΔΙΜΕΕ 2007, 167 (Διαδίκτυο). Σε μια άλλη υπόθεση της 22. 08. 2006 του Ανωτέρου Δικαστηρίου του Αμβούργου, κρίθηκε ότι ο διαχειριστής εμπορικού φόρουμ στο Διαδίκτυο πρέπει να παρακολουθεί το φόρουμ για παράνομο περιεχόμενο, ειδικά αν έχει ήδη προκληθεί παράνομη καταχώριση από τρίτο πρόσωπο ή αν έχει ήδη προηγηθεί μια σοβαρή παραβίαση στο φόρουμ, οπότε και υφίσταται κίνδυνος να διαπραχθούν περαιτέρω παραβιάσεις. Στη συγκεκριμένη υπόθεση χρήστης είχε δημοσιεύσει σε σχετικό φόρουμ έκκληση προς τρίτους να μπλοκάρουν συγκεκριμένο ISP. Βλ. ΔΙΜΕΕ 2006, 471 (Επικαιρότητα).

³⁰⁵ Αντίθετα, στις ΗΠΑ, τυχόν παρέμβαση του διαχειριστή για τον προληπτικό έλεγχο των δημοσιεύσεων υποστηρίζεται ότι θα περιόριζε τη διαφάνεια και την ενταξιμότητα του φόρουμ, θα ευνοούσε τις διακρίσεις και θα έπληττε εν τέλει το δικαίωμα της ελεύθερης έκφρασης το οποίο κατοχυρώνεται με την πρώτη τροποποίηση του Συντάγματός τους. *Weber*, Computer Law Review and Technology Journal 2004, 329. Αλλωστε, κάτι τέτοιο θα ήταν αντίθετο και με την Communications Decency Act, 47 U. S. C. & 230 η οποία καθιερώνει το ανεύθυνο όλων όσων εμπλέκονται με οποιοδήποτε τρόπο στη διάδοση πληροφοριών. Κάτι τέτοιο διατυπώθηκε από το New York Court of Appeals στην απόφαση *Lunney v. Prodigy Services Co.*, 94 N. Y. 2d 242, 723 N. E. 2e 539. Έτσι η αποτυχία του διαχειριστή να ελέγχει τη συζήτηση και να απομακρύνει τις προκλητικές δηλώσεις οι οποίες λήφθηκαν υπόψη του και του ζητήθηκαν να αφαιρεθούν δεν αποτελεί τίποτα άλλο από μία μη-αξιόσιμη δικαστικά (non-actionable) δυνατότητα. Απόφαση *Scott v. Hull*, 22 Ohio App. 2d at 144, 259 N. E. 2d at 162 βλ. σε *Schachter /Kurtzberg* (2008), 454. Βλ. Ακόμη την *Stephen J. Barrett et al v. Ilena Rosenthal*, S122953, Ct. App. 1/2 A096451, filed 20. 11. 2006 σε *Τάσσης*, ΔΙΜΕΕ 2006, 521. Βέβαια, πριν την υιοθέτηση της Communications Decency Act το 1998, το

ternet forum είναι μια μορφή MME και εκπρόσωποί του είναι αυτοί που το διαχειρίζονται και το κατέχουν. Οι απλοί ιδιώτες, όμως, οι οποίοι και προβαίνουν σε ανακοινώσεις δεν μπορούν να θεωρηθούν ως εκπρόσωποι MME³⁰⁶ και άρα δεν μπορεί να ασκηθεί, έναντι αυτών αγωγή προσβολής δια του τύπου, αφού, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, στα fora δεν θεωρείται προσήκουσα η εφαρμογή ολόκληρης της νομοθεσίας που αφορά τον τύπο. Όσον αφορά τους απλούς ιδιώτες, αυτοί θα ευθύνονται, εφόσον μπορούν να ταυτοποιηθούν, βάσει των γενικών διατάξεων για την προσβολή της προσωπικότητας.

θέμα δεν ήταν ξεκάθαρο βλ. την απόφαση ενός δικαστηρίου της Νέας Υόρκης η οποία είχε καταστήσει υπεύθυνο ως εκδότη ISP για μια διαδικτυακή υπηρεσία, αφού ασκούσε έλεγχο στο περιεχόμενο μηνυμάτων που αναρτιούνταν στον διαδικτυακό πίνακα ανακοινώσεων του. Πρόκειται για την *Stratton Oakmont, Inc. v. Prodigy Servs. Co.*, 63 U. S. L. W. 2765, 1995 WL 323710, 23 Media L. Rptr. (BNA) 1794 (N. Y. Sup. May 24, 1995) ("Stratton Oakmont I") σε *Schachter /Kurtzberg* (2008), 344. Μετά από αυτή την απόφαση ψηφίστηκε η Communications Decency Act για να κατοχυρώσει το ανεύθυνο των παρόχων διαδικτυακών υπηρεσιών και να δώσει τέλος σε μια απειλούμενη με καθιέρωση από τη νομολογία ευθύνη τους.

306

Απόφαση *Robert Zelinka v. Americare Healthscan, Inc., et al.*, Court of Appeal of Florida, Fourth District. No 99-3030, 763 So. 2d 1173 January 26, 2000 σε *Schachter /Kurtzberg* (2008), 500-502 όπου κρίθηκε ότι η υποχρέωση επανόρθωσης με την δημοσίευση αποκαταστατικού δημοσιεύματος από το μέσο που προέβη στη δυσφήμιση δεν μπορεί να εφαρμοστεί στο άτομο το οποίο προέβη στην ανάρτηση σε φόρουμ γιατί εν προκειμένω πρόκειται για ιδιώτη και όχι για MME.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

1. Τα Προσωπικά Δεδομένα γενικά

Στο πλαίσιο της κοινωνίας της πληροφορίας και της ανάπτυξης της πληροφορικής, η προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα καθίσταται όλο και πιο επιτακτική υπόθεση. Και τούτο, διότι η υπάρχουσα τεχνολογική δυνατότητα, η συλλογή και επεξεργασία προσωπικών δεδομένων γίνεται κατά τρόπο αυτοματοποιημένο και καθημερινό που αφορά τους πάντες, αφού το κόστος αποθήκευσης και επεξεργασίας είναι ελάχιστο³⁰⁷. Ταυτόχρονα, το άνοιγμα των αγορών και η ανάγκη για αύξηση των πωλήσεων καθιέρωσαν νέες υπηρεσίες, όπως το στρατηγικό μάρκετινγκ ή τη μεταπωλητική υποστήριξη, με αποτέλεσμα τη μαζική συλλογή προσωπικών δεδομένων από τον ιδιωτικό τομέα με σκοπό το κέρδος³⁰⁸.

Ήδη από τη δεκαετία του 1970 ορισμένα ευρωπαϊκά κράτη (Γερμανία, Γαλλία, Σουηδία κ. α.) διέθεταν εθνική νομοθεσία για την προστασία προσωπικών δεδομένων, ενώ σε ευρωπαϊκό-υπερεθνικό επίπεδο κινήθηκε καταρχήν ο ΟΟΣΑ εκδίδοντας τις πρώτες συστάσεις το 1980, και αμέσως μετά το Συμβούλιο της Ευρώπης με την περίφημη Σύμβαση 108 για την προστασία των ατόμων από την επεξεργασία προσωπικών τους δεδομένων το 1981³⁰⁹. Προς επίτευξη ενός ικανοποιητικού αλλά και ταυτόχρονα ισοδύναμου μεταξύ των διαφόρων κρατών-μελών- επιπέδου προστασίας, ώστε να επιτρέπεται, υπό προϋποθέσεις, η συλλογή, επεξεργασία αλλά και η διακίνηση των προσωπικών δεδομένων στο πλαίσιο της ενιαίας χωρίς εμπόδια αγοράς της Κοινότητας, εκδόθηκε αρχικά η οδηγία 95/46/EK και μετέπειτα η οδηγία 2002/58/EK³¹⁰ για την προστασία των προσωπικών δεδομένων στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες.

Στην ελληνική έννομη τάξη οι οδηγίες ενσωματώθηκαν με τον ν. 2472/1997³¹¹, ο οποίος αποτελεί το βασικό μας νομοθέτημα για την προστασία του ατόμου από την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, μετέπειτα δε με τον ν. 3471/2006 που ισχύει ως ειδικότερο νομοθέτημα για την προστασία των προσωπικών δεδομένων στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών³¹². Ο νόμος για την προστασία των προσωπικών δε-

³⁰⁷ Μαντζούφας, Η διακινδύνευση στην κοινωνία της πληροφορίας και η προστασία των προσωπικών δεδομένων, Αρμ 2007, 1095.

³⁰⁸ Παπακωνσταντίνου, Η αρχή και η οικονομία της αγοράς, στο συλλογικό σύγγραμμα Η αρχή προστασίας προσωπικών δεδομένων και η επαύξηση της προστασίας των δικαιωμάτων, 2002, 59.

³⁰⁹ Σακπεκίδου, Πληροφορική και κοινοτικό δίκαιο, Αρμ 2007, 1037-1038· Ιγγλεζάκης, Δίκαιο της πληροφορικής, 2008, 221-222· Για μια πιο εκτενή ανάλυση βλ. Reed /Angel, Computer Law, 2007, 464-469

³¹⁰ Πριν την οδηγία 2002/58/EK ίσχυε η οδηγία 97/66/EK η οποία αφορούσε τα προσωπικά δεδομένα στις τηλεπικοινωνίες.

³¹¹ Σημειωτέον ότι δε μεταφέρθηκε στην ελληνική έννομη τάξη η παράγραφος 2 του αρ. 1 της οδηγίας η οποία απαγόρευε τον περιορισμό της ελεύθερης κυκλοφορίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα μεταξύ των κρατών μελών για λόγους συναφείς με την προστασία που εξασφαλίζεται δυνάμει της παραγράφου 1. Βλ. αναλυτικά Αρμαμέντος/Σωτηρόπουλος, Προσωπικά Δεδομένα, 2005, 2.

³¹² Ο ν. 3471/2006 χρησιμοποιεί τους όρους «συνδρομητής» ή «χρήστης», ενώ ο ν. 2472/1997 χρησιμοποιεί τον όρο «υποκείμενο», ο οποίος ορίζεται από το συγκεκριμένο νομοθέτημα ως κάθε φυσικό πρό-

δομένων, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, αποτελεί εξειδίκευση της προστασίας της προσωπικότητας³¹³, ενώ οι περιορισμοί που τίθενται από το νόμο ως προς τη συλλογή και την επεξεργασία των δεδομένων δεν θα μπορούσαν παρά να αποτελούν εξειδίκευση της αρχής της αναλογικότητας, η οποία διέπει όλα τα δικαιώματα (αρ. 25Σ)³¹⁴. Εφαρμογή του ν. 2472/1997 με όλες τις μετέπειτα τροποποιήσεις του (από το αρ. 8 ν. 2819/2000, το αρ. 34 ν. 2915/2001, το αρ. 26 παρ. 4 ν. 3156/2003, το αρ. 10 ν. 3090/2002, το ν. 3471/2006 και ν. 3625/2007), λαμβάνει χώρα και στο Διαδίκτυο συμπληρώνοντας τις ρυθμίσεις του ν. 3471/2006³¹⁵.

Με τον όρο δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα νοείται, με βάση το ν. 2472/1997, κάθε πληροφορία που αναφέρεται στο υποκείμενο των δεδομένων, ενώ ως υποκείμενο των δεδομένων νοείται το φυσικό πρόσωπο στο οποίο αναφέρονται τα δεδομένα, και του οποίου η ταυτότητα είναι γνωστή ή μπορεί να εξακριβωθεί, δηλαδή μπορεί να προσδιορισθεί αμέσως ή εμμέσως, ιδίως βάσει αριθμού ταυτότητας ή βάσει ενός ή περισσότερων συγκεκριμένων στοιχείων που χαρακτηρίζουν την υπόστασή του από άποψη φυσική, βιολογική, ψυχική, οικονομική, πολιτιστική, πολιτική ή κοινωνική. Σύμφωνα με το αρ. 3 του ν. 2472/1997 για να τύχουν εφαρμογής οι διατάξεις του συγκεκριμένου νόμου πρέπει να πρόκειται για «αυτοματοποιημένη εν όλω ή εν μέρει επεξεργασία προσωπικών δεδομένων ή μη αυτοματοποιημένη επεξεργασία δεδομένων που περιλαμβάνονται ή πρόκειται να περιληφθούν σε αρχείο». Ως «αρχείο δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα», μετά τις τροποποιήσεις του νόμου, νοείται κάθε διαρθρωμένο σύνολο δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα τα οποία είναι προσιτά με γνώμονα συγκεκριμένα κριτήρια.

Ένας άλλος σημαντικός ορισμός είναι αυτός της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα όπου, σύμφωνα με τον νόμο, αποτελεί κάθε εργασία ή σειρά εργασιών που πραγματοποιείται, με ή χωρίς τη βοήθεια αυτοματοποιημένων μεθόδων και εφαρμόζονται σε δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα, όπως η συλλογή, η καταχώριση, η οργάνωση, η διατήρηση, ή αποθήκευση, η τροποποίηση, η εξαγωγή, η χρήση, η διαβίβαση, η διάδοση ή κάθε άλλης μορφής διάθεση, η συσχέτιση ή ο συνδυασμός, η διασύνδεση, η δέσμευση (κλείδωμα), η διαγραφή, η καταστροφή.

σωπο. Επομένως, το πεδίο του ν. 3471/2006 είναι ευρύτερο αφού περιλαμβάνει και τα νομικά πρόσωπα.

³¹³ Οι γενικές διατάξεις για την προστασία της προσωπικότητας κρίθηκε ότι δεν επαρκούν και γι' αυτό καθιερώθηκε ο ν. 2472/1997, καθώς οι κίνδυνοι τους οποίους αντιμετώπιζε το άτομο είναι ασυγκρίτως πιο μεγάλοι, και η προστασία υπό τις διατάξεις της προσωπικότητας είναι γενική και παρεχόμενη εκ των υστέρων, ενώ οι νέες ρυθμίσεις συγκεκριμενοποιούν τις γενικές ρήτρες, περιορίζοντας κατ' αυτόν τον τρόπο τη διαπλαστική εξουσία του δικαστή, αλλά και διευρύνουν την έννοια των προσβολών με το να τις προλαμβάνουν στην πηγή των κινδύνων, καθώς και με τη διασφάλιση ελέγχου από την Αρχή Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων Βλ. Σταθόπουλος, Η χρήση προσωπικών δεδομένων και η διαπάλη μεταξύ ελευθεριών των κατόχων τους και ελευθεριών των υποκειμένων τους, ΝοΒ 2000, 7· Γέροντας (2002), 181· Βαρελά, Παρατηρήσεις κάτωθι της ΕφΑθ 1293/2005, ΔΙΜΕΕ 2005, 581· Βρεττού, σχολιασμός κάτωθι της ΑΠΔΠΧ39/2007, ΔΙΜΕΕ 2007, 588.

³¹⁴ Αρμαμέντος/Σωτηρόπουλος, Προσωπικά δεδομένα, 2005, 113.

³¹⁵ Αρ. 3 παρ. 2 ν. 3471/2006 « Ο ν. 2472/1997, όπως ισχύει, και οι εκτελεστικοί του αρ. 19 του Συντάγματος νόμοι, όπως ισχύουν, εφαρμόζονται για κάθε ζήτημα σχετικό με την παροχή υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών, που δε ρυθμίζεται ειδικότερα από τον παρόντα νόμο».

2. Κατηγορίες Επεξεργασίας Προσωπικών Δεδομένων στο Διαδίκτυο

Δεδομένης της ευρύτητας του ορισμού της επεξεργασίας, διαπιστώνεται μία μεγάλη γκάμα επεξεργασιών προσωπικών δεδομένων οι οποίες λαμβάνουν χώρα στο Διαδίκτυο. Σε γενικές γραμμές, επειδή οι διάφορες μορφές επεξεργασίας δεδομένων στο Διαδίκτυο προϋποθέτουν τεχνικές και μηχανογραφημένες διαδικασίες, θεωρούνται τουλάχιστον εν μέρει αυτοματοποιημένες επεξεργασίες³¹⁶ και άρα, παρέλκει η εξέταση της ύπαρξης αρχείου η οποία πρέπει να ισχύει στην περίπτωση της μη αυτοματοποιημένης επεξεργασίας. Οι επεξεργασίες αυτές είναι, καταρχήν, με βάση την εθνική και Κοινοτική νομοθεσία, παράνομες εκτός αν συντρέχουν οι συγκεκριμένες από τη νομοθεσία προϋποθέσεις οι οποίες καθιστούν την επεξεργασία νόμιμη.

Οι «επεξεργασίες» δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που λαμβάνουν χώρα στο Διαδίκτυο μπορούν να χωριστούν σε τρεις μεγάλες κατηγορίες :

Η πρώτη κατηγορία αφορά την εγκατάσταση κατασκοπευτικών λογισμικών στους υπολογιστές των χρηστών με τη δυνατότητα παρακολούθησης των διαδρομών που ακολουθούν στο Διαδίκτυο, με ταυτόχρονη ανακάλυψη των διαδικτυακών προτιμήσεων και εν γένει ενδιαφερόντων τους για σκοπούς εμπορικής προώθησης.

Η δεύτερη κατηγορία αφορά τον έμμεσο εξαναγκασμό για τη λεπτομερή λήψη προσωπικών δεδομένων των χρηστών, μέσω υποχρεωτικής συμπλήρωσης ειδικών φορμών σε διάφορους ιστότοπους, ώστε οι χρήστες να μπορέσουν να αποκτήσουν πρόσβαση σε αυτούς ή να μπορέσουν να αγοράσουν ένα προϊόν ή υπηρεσία. Σε αυτήν την τελευταία περίπτωση είναι χρήσιμο να εξετασθεί αν οι γενικοί όροι χρήσης και πολιτικής σχετικά με τα προσωπικά δεδομένα ορισμένου ιστότοπου είναι νόμιμοι και πως τα διάφορα δικαιώματα του υποκειμένου των δεδομένων μπορούν να πραγματοποιηθούν στο πλαίσιο του Διαδικτύου.

Τέλος, μια τρίτη κατηγορία αφορά την οποιαδήποτε δημοσίευση στο Διαδίκτυο προσωπικών δεδομένων προσώπου χωρίς τη συγκατάθεσή του. Ως προς αυτό το ζήτημα θα ήταν σκόπιμο να εξετάσουμε αν, και υπό ποιες προϋποθέσεις, ενόψει της πιθανολογούμενης φύσης του Διαδικτύου ως ΜΜΕ, θα μπορούσαν να λάβουν χώρα οι ειδικές διατάξεις που αφορούν την επεξεργασία, δηλαδή τη δημοσιοποίηση, προσωπικών δεδομένων από τα ΜΜΕ.

³¹⁶ Αυτό έκρινε το ΔΕΚ όσον αφορά τη δημοσίευση προσωπικών δεδομένων στο Διαδίκτυο αλλά ισχύει-πολύ περισσότερο- και στις υπόλοιπες επεξεργασίες που πραγματοποιούνται στο Διαδίκτυο. Βλ. ΔΕΚ απόφαση της 6. 11. 2003, υπόθεση C-101/2001, *Lindqvist*, Συλλ 2003. I-2971 (σκέψεις 25-27).

3. Η Ηλεκτρονική Παρακολούθηση των Χρηστών του Διαδικτύου

3. 1. Η Ηλεκτρονική Παρακολούθηση των Διαδικτυακών Κινήσεων Χρηστών του Διαδικτύου και η Επεξεργασία των Προσωπικών τους Δεδομένων από Εταιρίες Πρώτης Ιδιωτικών Συμφερόντων στο Διαδίκτυο

Η ανάπτυξη της διαδικτυακής οικονομίας προϋποθέτει τη δημιουργία εξατομικευμένων σχέσεων μεταξύ παραγωγού και καταναλωτή κάτι το οποίο επιτυγχάνεται με την προϋπόθεση ότι ο πρώτος θα γνωρίζει ποιος είναι και τι επιθυμεί ο δεύτερος³¹⁷. Ταυτόχρονα, επειδή τις περισσότερες φορές η πρόσβαση στις διάφορες ιστοσελίδες γίνεται δωρεάν, οι φορείς των σχετικών υπηρεσιών προστρέχουν στην υιοθέτηση διαφημιστικών banners ως εναλλακτική πηγή εσόδων για την λειτουργία της ιστοσελίδας τους³¹⁸. Κατ' αυτόν τον τρόπο, απαιτείται να μετράται η αποτελεσματικότητά τους, δηλαδή η συχνότητα των επισκέψεων που δέχονται από τους χρήστες του Διαδικτύου³¹⁹. Προς εκπλήρωση των παραπάνω οι ιδιωτικοί φορείς που λειτουργούν στο Διαδίκτυο ως πάροχοι προϊόντων και υπηρεσιών, αλλά και διαφημιστικοί φορείς, πολλές φορές εγκαθιστούν διάφορα κατασκοπευτικά λογισμικά³²⁰ τα οποία μελετούν τα διαδικτυακά ίχνη των χρηστών. Η παθητικότητα των κατασκοπευτικών λογισμικών αποτελεί την πιο ύπουλη όψη της σύγχρονης τεχνολογίας παρακολούθησης, αφού οι χρήστες του Διαδικτύου εφόσον δεν μπορούν να γνωρίζουν ότι κατασκοπεύονται δεν αντιδρούν για αυτό³²¹.

Επιπλέον, πέρα από αυτά τα παράνομα λογισμικά, για την καλύτερη επικοινωνία του χρήστη με τις ιστοσελίδες τις οποίες επισκέπτεται, χρησιμοποιούνται αυτοεγκαθιστώμενα αρχεία, τα λεγόμενα «cookies», τα οποία είναι κρυπτογραφημένες αριθμοσειρές δεδομένων και μπορούν να περιλάβουν όλες τις πληροφορίες που αφορούν την επίσκεψη κάποιου σε μια ιστοσελίδα : Στοιχεία ταυτότητας του «επισκέπτη», όπως όνομα, ηλεκτρονικό ταχυδρομείο, το είδος της ιστοσελίδας έως και όλα τα δεδομένα ανταλλαγής πληροφοριών

³¹⁷ Αυτή η τεχνική είναι γνωστή ως behavioral targeting (BT). Βλ. *Hoteling*, Protecting Personally identifiable information on the internet : Notice and consent in the age of behavioral targeting, Communication Law Conspectus 2008, 530.

³¹⁸ Η πρώτη γενιά διαφημιστικών banners ήταν site-centric , δηλαδή βασιζόταν στο περιεχόμενο του διαδικτυακού τόπου, πλέον η BT επιτρέπει την λειτουργία user-centric banners, δηλαδή βασισμένα στα ενδιαφέροντα των χρηστών όπως αυτά προκύπτουν μέσα από τα διαδικτυακά τους ίχνη. Μέσα στο 2007-2008 τέσσερις από τις μεγαλύτερες εταιρίες Διαδικτύου η Google, η Yahoo, η Microsoft, και η AOL προέβησαν στην εξαγορά τεσσάρων από τις πιο υποσχόμενες εταιρίες BT Βλ. *Hoteling*, Communication Law Conspectus 2008, 539-541. Επίσης βλ. FTC, ONLINE BEHAVIORAL ADVERTISING : MOVING THE DISCUSSION FORWARD TO SELF-REGULATORY PRINCIPLES (2007), σε <http://www.ftc.gov/os/2007/12/P859900stmt.pdf> .

³¹⁹ Καστανάς, Ίντερνετ και προστασία των προσωπικών δεδομένων, ΔτΑ 2001, 714.

³²⁰ Διαφημιστική εταιρία που δραστηριοποιείται στο Διαδίκτυο στις ΗΠΑ καταδικάστηκε να πληρώσει 3 εκατομμύρια δολάρια για παράνομη και απατηλή εγκατάσταση λογισμικού σε υπολογιστές χρηστών. Η εταιρία είχε εγκαταστήσει το λογισμικό σε περισσότερους από 70 εκατομμύρια χρήστες προκαλώντας την εμφάνιση 6,9 δισεκατομμυρίων αυτόματων διαφημίσεων (pop-up). Η απατηλή συμπεριφορά της εταιρίας συνίστατο στην απόκρυψη του λογισμικού σε παιχνίδια, κείμενα προστασίας θόνης και προγράμματα αναβαθμίσεων τα οποία προσφέρονταν δωρεάν στο Διαδίκτυο. Ταυτόχρονα η εταιρία υποχρεώθηκε να λαμβάνει την συγκατάθεση του χρήστη πριν την εγκατάσταση του λογισμικού και σε κάθε περίπτωση να καθιστά ευχερέστερη την απεγκατάσταση αυτού. Βλ. ΔΙΜΕΕ 2006, 470.

³²¹ *Schachter/Kurtzberg*, Law of internet speech, 2008, 578.

από έναν διαδικτυακό τόπο, όπως αριθμούς πιστωτικών καρτών, στοιχεία συναλλαγών, συχνότητα επισκέψεων, φόρτωσης κειμένων κ. λπ.³²². Οι πληροφορίες που περιέχουν τα «cookies» αποστέλλονται από τον εξυπηρετητή δικτύου (web server) στον φυλλομετρητή ιστοσελίδων του χρήστη (browser) και αντίστροφα, κάθε φορά που αυτός επισκέπτεται έναν διαδικτυακό τόπο. Κάποια «cookies» διαγράφονται αυτόματα όταν σταματήσει η σύνδεση με το Διαδίκτυο, ενώ κάποια άλλα παραμένουν στον ηλεκτρονικό υπολογιστή του χρήστη, αλλά και εκείνου που παρέχει τη σύνδεση, καθώς και αυτού που ελέγχει την επισκεπτόμενη σελίδα, ώστε να διευκολυνθεί η αναγνώριση της ταυτότητας του χρήστη όταν αυτός θελήσει να επισκεφτεί τον ίδιο διαδικτυακό τόπο³²³.

Κατ' αυτόν τον τρόπο, οι φορείς παροχής σύνδεσης και οι φορείς παροχής υπηρεσιών είναι σε θέση να γνωρίζουν ποιους δικτυακούς τόπους επισκέφθηκε ένας χρήστης. Εκείνο που θα φαίνεται στο αρχείο τους θα είναι η διεύθυνση IP του χρήστη. Όμως, υπάρχει δυνατότητα ένας διακομιστής να ζητήσει από τον χρήστη να συμπληρώσει μια φόρμα με τα προσωπικά του στοιχεία και στη συνέχεια να τοποθετήσει ένα «cookie» που περιέχει τα στοιχεία αυτά στον υπολογιστή του χρήστη. Τα στοιχεία της ταυτότητας του χρήστη μπορεί να έχουν γίνει γνωστά από μία συναλλαγή, μία αγορά on line ή μια εγγραφή σε κατάλογο κάποιας ιστοσελίδας, όπου ζητούνται τα στοιχεία της ταυτότητας του χρήστη συγκεκριμένης υπηρεσίας³²⁴. Έτσι, είναι εύκολο να γίνει η διασταύρωση ανάμεσα στην ανώνυμη διεύθυνση (IP number) και την πραγματική ταυτότητα του χρήστη, με αποτέλεσμα ο υπεύθυνος του διακομιστή να μπορεί να γνωρίζει ονομαστικά τη διαδρομή που ακολούθησε ο χρήστης³²⁵.

Είναι επίσης τεχνικά δυνατόν ένας υπολογιστής εξυπηρετητής (server) να επιτρέψει την πρόσβαση στις ανωτέρω πληροφορίες, που συνέλεξε το «cookie», σε απεριόριστο αριθμό άλλων εξυπηρετητών, όπως εκείνων που ελέγχουν ιστοσελίδες διαφημίσεων ή συνδέσεων³²⁶. Τα αρχεία αυτά συνήθως συνδυάζονται με δικτυακούς κοριούς (web-bugs), δηλαδή με μικροσκοπικά στοιχεία εικόνας που παραπλέμπουν σε διαφημιστικά μηνύματα (banners), με βάση τα οποία μπορεί ο διακομιστής μιας διαφημιστικής εταιρίας να κατευθύνει την κατάλληλη διαφήμιση ανάλογα με την ιστοσελίδα την οποία επισκέπτεται ο χρήστης³²⁷.

³²² Νούσκαλης, Η προστασία των προσωπικών δεδομένων στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες σύμφωνα με τις νέες κοινοτικές ρυθμίσεις της οδηγίας 2002/58/ΕΚ, ΠοινΧρ 2003, 319· Νούσκαλης, Η ποινική προστασία της ψηφιακής πληροφορίας, στο συλλογικό έργο Ψηφιακή Τεχνολογία και Δίκαιο, 2004, 153.

³²³ Νούσκαλης, ΠοινΧρ 2003, 320· Νούσκαλης (2004), 153.

³²⁴ Ιγγλεζάκης, Προστασία προσωπικών δεδομένων στο Διαδίκτυο, ΕπισκΕΔ 2002, 686.

³²⁵ Καστανάς, Ίντερνετ και προστασία των προσωπικών δεδομένων, ΔτΑ 2001, 715· *Hotaling*, *Communication Law Conspectus* 2008, 531.

³²⁶ Γιαννόπουλος, Ροή πληροφοριών στο Διαδίκτυο, 2002, 127.

³²⁷ Ιγγλεζάκης, ΕπισκΕΔ 2002, 685· Ιγγλεζάκης, Το δίκαιο του ηλεκτρονικού εμπορίου, 2009, 195.

Στην ελληνική έννομη τάξη, όπως και στην Κοινότητα³²⁸, απαγορεύεται κάθε χρήση λογισμικού υποκλοπής δεδομένων τα οποία διαβιβάζονται μέσω Διαδικτύου (packet sniffing), όπως και η αποθήκευση των δεδομένων κίνησης με σκοπό τη δημιουργία πορτρέτων προσωπικότητας των χρηστών χωρίς τη συγκατάθεσή τους (αρ. 4 παρ. 1 εδ. α ν. 3471/2006). *«Κατ' εξαίρεση, επιτρέπεται η οποιαδήποτε τεχνικής φύσεως αποθήκευση ή πρόσβαση, αποκλειστικός σκοπός της οποίας είναι η διενέργεια ή διευκόλυνση της διαβίβασης μιας επικοινωνίας μέσω δικτύου ηλεκτρονικών επικοινωνιών ή η οποία είναι αναγκαία μόνο για την παροχή υπηρεσίας στην κοινωνία των πληροφοριών, την οποία έχει ζητήσει ρητά ο χρήστης ή ο συνδρομητής»* (αρ. 5 παρ. 1 εδ. β ν. 3471/2006). Γίνεται κατανοητό ότι η πρώτη περίπτωση της παραπάνω εξαίρεσης αφορά τα «cookies», τα οποία, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, αφορούν σε ένα μεγάλο βαθμό και την διευκόλυνση της επικοινωνίας στο Διαδίκτυο με την ταυτόχρονη εξοικονόμηση χρόνου και από τους διακομιστές, αλλά και από τους χρήστες, οι οποίοι δεν αναγκάζονται να πληκτρολογούν συνεχώς τα ίδια στοιχεία. Επιπλέον, σύμφωνα με το επόμενο εδάφιο του ίδιου άρθρου (αρ. 5 παρ. 1 εδ. γ) στις παραπάνω περιπτώσεις, δηλαδή της διευκόλυνσης της επικοινωνίας μέσω «cookies» και της ρητής απαίτησης από τον χρήστη παροχής της κοινωνίας της πληροφορίας, η οποιαδήποτε τεχνικής φύσεως αποθήκευση επιτρέπεται μόνο αν παρέχονται στον συνδρομητή ή χρήστη σαφείς και εκτεταμένες πληροφορίες, σύμφωνα με το αρ. 11 του βασικού νομοθετήματος για την προστασία των προσωπικών δεδομένων (ν. 2472/1997), και ο υπεύθυνος της επεξεργασίας παρέχει στον συνδρομητή ή χρήστη το δικαίωμα να αρνείται την επεξεργασία αυτή. Βέβαια, κατ' αυτόν τον τρόπο υιοθετείται ένα σύστημα «opt-out» όσον αφορά τα αρχεία «cookies», αφού ο συνδρομητής ή χρήστης δύναται να δηλώσει ή να άρει τη συγκατάθεσή του αλλά μόνο εκ των υστέρων³²⁹.

Σύμφωνα με τις νέες αντιλήψεις για την προστασία της ιδιωτικής σφαίρας, οι πρόσφατες εκδόσεις των προγραμμάτων φυλλομετρητών (browsers) διαθέτουν ειδική διαδικασία ενημέρωσης του χρήστη όταν πρόκειται να εγκατασταθεί ένα «cookie»³³⁰. Όμως, θα πρέπει να σημειωθεί ότι σε αρκετούς διαδικτυακούς τόπους δεν παρέχεται πρόσβαση στο περιεχόμενό τους, αν ο χρήστης του Διαδικτύου δεν επιτρέψει την με την μορφή των «cookies» επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων που προκύπτουν από τη χρήση της σελίδας³³¹. Επιπλέον, θα πρέπει να σημειώσουμε ότι έχει δημιουργηθεί και μία νέα εξελιγμένη γενιά «cookies» , τα «flash cookies», των οποίων η διαγραφή δεν μπορεί να γίνει

³²⁸ Αντίστοιχα, στις ΗΠΑ, η Ομοσπονδιακή Επιτροπή Εμπορίου (Federal Trade Commission) ασχολήθηκε με την προβληματική της δημιουργίας προφίλ στο Διαδίκτυο εκδίδοντας τις Network Advertising Initiative, με τις οποίες σκοπείται η επίλυση των σχετικών προβλημάτων μέσω της αυτορρύθμισης. *Ιγγλεζάκης, ΕπισκεΔ* 2002, 682.

³²⁹ *Ιγγλεζάκης, Δίκαιο της πληροφορικής*, 2008, 260· *Ιγγλεζάκης, Το δίκαιο του ηλεκτρονικού εμπορίου*, 2009, 211.

³³⁰ *Γιαννόπουλος (2002)*, 127· *Λαζαράκος, Δημιουργία ιστοσελίδων και προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα*, ΔΙΜΕΕ 2005, 547 (υποσημείωση Νο 9).

³³¹ *Νούσκαλης, ΠοινΧρ* 2003, 324.

μέσω του φυλλομετρητή με απλό τρόπο³³². Περαιτέρω, η επεξεργασία δεδομένων καθίσταται νόμιμη και χωρίς συγκατάθεση σε δύο περιπτώσεις : όταν η επεξεργασία είναι αναγκαία για την εκτέλεση σύμβασης στην οποία ο συνδρομητής ή ο χρήστης είναι συμβαλλόμενο μέρος, και δεύτερον, για τη λήψη μέτρων κατά το προσυμβατικό στάδιο μετά από αίτηση του συνδρομητή (αρ. 5 παρ. 2 περ. β ν. 3471/2006).

3. 2. Η Περιστολή του Δικαιώματος Συμμετοχής στην Κοινωνία της Πληροφορίας μπροστά στην Διακινδύνευση από τη Συλλογή Προσωπικών Δεδομένων στο Διαδίκτυο

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η έλλειψη συγκατάθεσης για την εγκατάσταση των «cookies» από την πλευρά των χρηστών του Διαδικτύου σημαίνει μειωμένη διαδικτύωση. Το ίδιο ισχύει σε μεγάλο βαθμό σε διάφορους διαδικτυακούς τόπους οι οποίοι δεν αφήνουν να έχει κάποιος πρόσβαση αν δεν δεχτεί την πολιτική την οποία ακολουθούν εν γένει, και ειδικότερα και στον τομέα των προσωπικών δεδομένων των επισκεπτών τους. Η συρρίκνωση της ιδιωτικότητας λειτουργεί κατ' αυτόν τον τρόπο ως «εισιτήριο» κυκλοφορίας στις λεωφόρους των πληροφοριών που εγκαθιστά το ίντερνετ³³³. Έτσι, αν και ισχύει η ανωνυμία στο Διαδίκτυο ως προς τους χρήστες του Διαδικτύου, υπάρχουν τα τεχνικά μέσα ώστε να επιτυγχάνεται ένα επίπεδο κατηγοριοποίησης, ακόμη και ταυτοποίησης των χρηστών από τους ιδιωτικούς φορείς οι οποίοι δραστηριοποιούνται στο Διαδίκτυο³³⁴. Αυτή η προοπτική περιστελλεί τις δυνατότητες που έχει ο χρήστης για συμμετοχή στην κοινωνία της πληροφορίας με τον φόβο ότι, οι τρίτοι που έχουν πρόσβαση σε τέτοιου είδους πληροφορίες, μπορούν οποιαδήποτε στιγμή να τις μεταφέρουν σε οποιουδήποτε, ακόμη και να λειτουργήσουν εκβιαστικά³³⁵. Να αναφερθεί ότι ορισμένοι διακομιστές έχουν δημιουργήσει καταλόγους όλων των ομάδων συζητήσεως στο Διαδίκτυο (newsgroups) και επιτρέπουν την αναζήτηση με λέξεις-κλειδιά στο πλήρες κείμενο των παρεμβάσεων. Τέτοια αναζήτηση μπορεί να γίνει και με βάση την ηλεκτρονική διεύθυνση του χρήστη, οπότε αν κάποιος παροχέας υπηρεσιών γνωρίζει την ηλεκτρονική διεύθυνση του χρήστη, επειδή ο ίδιος την κοινοποίησε σε αυτόν, ο προμηθευτής μπορεί να αποκτήσει συγκεκριμένη εικόνα για τις απόψεις που εκφράζει ένας χρήστης για μια σειρά από θέματα³³⁶. Ακόμη, συχ-

³³² Βλ. γνωμοδότηση της ομάδας του αρ. 29 για την προστασία των προσωπικών δεδομένων από τις μηχανές αναζήτησης στο Διαδίκτυο της 1/4/2008, και συγκεκριμένα σε http://ec.europa.eujustice_homefsprivacydocswpdocs2008wp148_en.pdf.pdf (σελίδα 7). Η εν λόγω ομάδα εργασίας συστάθηκε δυνάμει του αρ. 29 της οδηγίας 95/46/EK. Πρόκειται για ανεξάρτητο ευρωπαϊκό συμβουλευτικό όργανο για την προστασία των δεδομένων και της ιδιωτικής ζωής. Τα καθήκοντά της περιγράφονται στα αρ. 30 της οδηγίας 95/46 και 14 της μη ισχύουσας πλέον οδηγίας 97/66. Βλ. http://europa.eu.int.comm/internal_market/privacy/news_en.html.

³³³ Νούσκαλης, ΠοινΧρ 2003, 324.

³³⁴ Ακόμη και η πιο ασήμαντη πληροφορία, π. χ. η μεμονωμένη επίσκεψη ενός διαδικτυακού τόπου καταγράφεται και όλες μαζί δημιουργούν ψυχολογικά προφίλ.

³³⁵ Παπαδόπουλος/Καπώνη, Ψευδαισθήσεις και κινδυνολογία από την ανώνυμη και ψευδώνυμη επικοινωνία στο Διαδίκτυο, ΔΙΜΕΕ 2008, 481-482.

³³⁶ Καστανάς, ΔτΑ 2001, 716.

νά οι χρήστες έρχονται αντιμέτωποι με μη επαρκή ενημέρωση, με καταχρηστικούς όρους οι οποίοι εμπεριέχονται στην πολιτική λειτουργίας ιστοσελίδων, αλλά και με τη μη δυνατότητα ελέγχου της τήρησης των όρων που τίθενται. Για παράδειγμα, είναι αδύνατο ο χρήστης του Διαδικτύου να μπορεί να ελέγξει την τυχόν πώληση της καταχώρησης των δεδομένων που αποτελούν το προφίλ του³³⁷.

4. Νόμιμη Επεξεργασία Προσωπικών Δεδομένων στο Διαδίκτυο στο πλαίσιο της Συγκατάθεσης του χρήστη

4. 1 Προϋποθέσεις Νομιμότητας της Επεξεργασίας Προσωπικών Δεδομένων

Οι προϋποθέσεις νομιμότητας της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα τίθενται στο αρ. 4³³⁸ του ν. 2472/1997 σύμφωνα με το οποίο τα προσωπικά δεδομένα πρέπει να συλλέγονται κατά τρόπο «θεμιτό» και «νόμιμο» και να υφίσταται «θεμιτή» και «νόμιμη» επεξεργασία. Οι εν λόγω όροι εξειδικεύονται στα επιμέρους άρθρα του ν. 2472/1997 και συνεπώς προκειμένου να υπάρχει θεμιτός και νόμιμος τρόπος συλλογής και επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων θα πρέπει : α)να προηγηθεί η ενημέρωση του υποκειμένου κατά το αρ. 11, β)να δοθεί η «συγκατάθεση» του υποκειμένου για τη συλλογή των δεδομένων ή να συντρέχουν οι νόμιμες εξαιρέσεις που προβλέπονται από το αρ. 5, γ)να γίνει προηγούμενη γνωστοποίηση της σύστασης και λειτουργίας του αρχείου ή έναρξης της επεξεργασίας κατά το αρ. 6, εφόσον η συγκεκριμένη υποχρέωση δεν αίρεται σύμφωνα με το αρ. 7^A, δ) να δοθεί η προηγούμενη άδεια της αρχής, εφόσον πρόκειται για ευαίσθητα δεδομένα κατά το αρ. 7, ε)να συντρέχουν οι προϋποθέσεις νομιμότη-

³³⁷ Λαζαράκος, ΔΙΜΕΕ 2005, 546· Στις ΗΠΑ η εταιρία Double-Click, η οποία διαχειρίζεται διαφημιστικές πινακίδες για περισσότερους από 1500 διαδικτυακούς τόπους, προχώρησε στην εξαγορά μιας τεράστιας βάσης δεδομένων αμερικανών χρηστών, την Abacus Direct. Βέβαια, μπροστά στον κίνδυνο προσφυγής στην FTC από καταναλωτικές ενώσεις, η Double-Click υποσχέθηκε ότι οι χρήστες θα ενημερώνονται για τη χρήση των προσωπικών τους δεδομένων για σκοπούς άμεσου μάρκετινγκ, θα μπορούν να προβάλουν αντιρρήσεις και ότι σε καμία περίπτωση δε θα γίνει χρήση ευαίσθητων δεδομένων. Βλ. Καστανάς, ΔΤΑ 2001, 717· Ιγγλεζάκης, ΕπισκΕΔ 2002, 687. Πάντως, το υποκείμενο του οποίου τα δεδομένα εμπορευματοποιούνται χωρίς τη συμμετοχή του στα αποκομιζόμενα κέρδη θα μπορούσε ενδεχομένως να αναζητήσει μέρος των κερδών με αγωγή αδικαιολόγητου πλουτισμού, βλ. Σταθόπουλο Μ., ΝοΒ 2000, 3 Βέβαια, τα ψηφιακά ντοσιέ αυτού του είδους των πληροφοριών κοστίζουν πολλά στην ανοιχτή αγορά επειδή αποτελούν σύνολο πολλών προφίλ, ενώ αν πωλούνταν μεμονωμένα για κάθε άτομο δεν έχουν ιδιαίτερη αξία. Βλ. Ciochetti, Just Click Submit: The Collection, Dissemination, and Tagging of Personally Identifying Information, Vand. J. Ent. & Tech. L. 2008, 556-557 όπου, βέβαια, αναφέρει ότι υπάρχουν εταιρίες στο Διαδίκτυο οι οποίες πωλούν και μεμονωμένα δεδομένα και το διαφημίζουν. Για παράδειγμα με 180\$ μπορεί κάποιος να εξαγοράσει το ψυχολογικό προφίλ του σημαντικού γι' αυτόν άλλου βλ. <http://www.abika.com/Reports/Behaviors.htm>.

³³⁸ «1. Τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα για να τύχουν νόμιμης επεξεργασίας πρέπει : α)Να συλλέγονται κατά τρόπο θεμιτό και νόμιμο για καθορισμένους, σαφείς και νόμιμους σκοπούς και να υφίστανται θεμιτή και νόμιμη επεξεργασία ενόψει των σκοπών αυτών. , β)Να είναι συναφή, πρόσφορα και όχι περισσότερα από όσα κάθε φορά απαιτείται εν όψει των σκοπών της επεξεργασίας. , γ)Να είναι ακριβή και, εφόσον χρειάζεται, να υποβάλλονται σε ενημέρωση. δ) Να διατηρούνται σε μορφή που να επιτρέπει τον προσδιορισμό της ταυτότητας των υποκειμένων τους μόνο κατά τη διάρκεια της περιόδου που απαιτείται, κατά την κρίση της Αρχής, για την πραγματοποίηση των σκοπών της συλλογής τους και της επεξεργασίας τους. Μετά την παρέλευση της περιόδου αυτής, η Αρχή μπορεί, με αιτιολογημένη απόφασή της, να επιτρέψει τη διατήρηση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα για ιστορικούς επιστημονικούς ή στατιστικούς σκοπούς, εφόσον κρίνει ότι δεν θίγονται σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση τα δικαιώματα των υποκειμένων τους ή τρίτων».

τας του αρ. 8 εφόσον τα συλλεγόμενα δεδομένα πρόκειται να περιληφθούν σε αρχείο το οποίο πρόκειται να διασυνδεθεί με άλλο ή άλλα αρχεία, στ) να συντρέχουν οι προϋποθέσεις νομιμότητας του αρ. 9 παρ. 1 εδ. β' εφόσον τα συλλεγόμενα δεδομένα πρόκειται να διαβιβασθούν σε χώρες εκτός της Ε. Ε. και ζ) η συλλογή να είναι απόρρητη κατά το αρ. 10³³⁹. Περαιτέρω, τα δεδομένα αυτά οφείλουν να είναι συναφή, πρόσφορα και όχι περισσότερα από όσα κάθε φορά απαιτείται ενόψει της εκάστοτε επεξεργασίας και του συγκεκριμένου νόμιμου σκοπού της. Οι παραπάνω προϋποθέσεις αποτελούν αναγκαστικό δίκαιο από το οποίο δε χωρεί παραίτηση ή απόκλιση, και επομένως, η παράβασή τους οδηγεί στο παράνομο της επεξεργασίας ανεξάρτητα από τυχόν συγκατάθεση του υποκειμένου των δεδομένων ή την τυχόν τήρηση των νόμιμων εξαιρέσεων από τη συγκατάθεση³⁴⁰. Οι προϋποθέσεις αυτές πρέπει να ισχύουν και για την επεξεργασία που λαμβάνει χώρα στο πλαίσιο του Διαδικτύου, δηλαδή οι πληροφορίες πρέπει να συλλέγονται κατά τρόπο θεμιτό και νόμιμο από το Διαδίκτυο και να είναι ακριβείς. Επιπλέον, τα προσωπικά δεδομένα πρέπει να διατηρούνται μόνο για μια συγκεκριμένη χρονική διάρκεια η οποία εξαρτάται από τον σκοπό της επεξεργασίας και από την κυριαρχική κρίση της ΑΠΔΠΧ. Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να αναφερθεί ότι όταν γίνεται λόγος σε επεξεργασία προσωπικών δεδομένων στο Διαδίκτυο, εννοείται η επεξεργασία απλών δεδομένων και όχι των ευαίσθητων³⁴¹, η οποία και απαγορεύεται³⁴². Κατ' αυτόν τον τρόπο, δεν θεωρείται νόμιμο να συλλέγονται στοιχεία για επισκέψεις κάποιου χρήστη σε διαδικτυακό τόπο πολιτικού, ερωτικού, θρησκευτικού περιεχομένου εκτός και αν συντρέχουν οι εξαιρέσεις του αρ. 7 παρ. 2 του ν. 2472/1997^{343 344}.

³³⁹ Μήτσου, Δημοσιοποίηση στο Διαδίκτυο δικαστικών υποθέσεων αναφορικά με «πειρατεία» λογισμικού που περιέχουν προσωπικά δεδομένα, ΔΙΜΕΕ 2009, 148.

³⁴⁰ Αρμαμέντος/Σωτηρόπουλος, 2005, 113-114.

³⁴¹ Αρ. 2β ν. 2472/1997 : «... τα δεδομένα που αφορούν στη φυλετική ή εθνική προέλευση, στα πολιτικά φρονήματα, στις θρησκευτικές ή φιλοσοφικές πεποιθήσεις, στη συμμετοχή σε συνδικαλιστική οργάνωση, στην υγεία, στην κοινωνική πρόνοια και στην ερωτική ζωή, στα σχετικά με ποινικές δίωξεις ή καταδίκες, καθώς και στη συμμετοχή σε συναφείς με τα ανωτέρω ενώσεις προσώπων. ».

³⁴² Αρ. 7 παρ. 1 ν. 2472/1997 «Απαγορεύεται η συλλογή και επεξεργασία ευαίσθητων δεδομένων».

³⁴³ Δηλαδή, εν περιλήψει, εφόσον το υποκείμενο έχει δώσει τη γραπτή συγκατάθεσή του και ο τρόπος απόσπασης της τελευταίας δεν αντίκειται στο νόμο ή τα χρηστά ήθη, εφόσον η επεξεργασία είναι αναγκαία για τη διαφύλαξη ζωτικού συμφέροντος του υποκειμένου ή προβλεπόμενου από το νόμο συμφέροντος τρίτου αν το υποκείμενο τελεί σε νομική ή φυσική αδυναμία, εφόσον η επεξεργασία αφορά δεδομένα που δημοσιοποιεί το ίδιο το υποκείμενο, εφόσον η επεξεργασία είναι απαραίτητη για την ιατρική πρόληψη, διάγνωση, περίθαλψη ή τη διαχείριση υπηρεσιών υγείας, εφόσον εκτελείται από δημόσια αρχή και είναι αναγκαία, εφόσον η επεξεργασία πραγματοποιείται για ερευνητικούς σκοπούς με τη τήρηση ανωνυμίας, και εφόσον η επεξεργασία αφορά δεδομένα δημόσιων προσώπων. Στην περίπτωση επεξεργασίας ευαίσθητων δεδομένων στο Διαδίκτυο μετά από έγγραφη συναίνεση του υποκειμένου, τότε αυτή δεν μπορεί να δοθεί με ηλεκτρονικά μέσα. Βλ. Ιγγλεζάκης, ΕπισκεΔ 2002, 689· Φραγκούλης, Προστασία προσωπικών δεδομένων στο Διαδίκτυο, σε Τριανταφυλλάκης, Εφαρμογές Εμπορικού Δικαίου, 2007, 1983.

³⁴⁴ Καράκωστας, Βασικά ζητήματα προστασίας του καταναλωτή στο Διαδίκτυο, ΔΙΜΕΕ 2004, 475.

4. 2. Το Δικαίωμα Ενημέρωσης του Υποκειμένου

Ο υπεύθυνος της επεξεργασίας έχει εκ του νόμου υποχρέωση ενημέρωσης του υποκειμένου των δεδομένων της επεξεργασίας (αρ. 11 ν. 2472/1997³⁴⁵), ενώ αντίστοιχα, στη θεωρία γίνεται συχνά λόγος για το δικαίωμα ενημέρωσης του υποκειμένου³⁴⁶. Προς εκπλήρωση της εκ του νόμου υποχρέωσης ενημέρωσης θα πρέπει να θεωρηθεί ότι η τελευταία θα πρέπει να λαμβάνει χώρα σε έγγραφη μορφή με την επίσκεψη του χρήστη σε κάποιο ιστότοπο, δηλαδή στην αρχική ιστοσελίδα (homepage)³⁴⁷ με τη μορφή πολιτικής που ακολουθείται από τον συγκεκριμένο διαδικτυακό τόπο, είτε αυτούσια είτε με τη μορφή συνδέσμου (link). Άλλωστε, στο περιβάλλον του Διαδικτύου όπου τα δεδομένα συλλέγονται απ' ευθείας από το υποκείμενο, η ενημέρωση πρέπει να γίνεται ταυτόχρονα με τη συλλογή³⁴⁸. Επίσης, σε κάθε μετέπειτα σελίδα του διαδικτυακού τόπου θεωρείται αναγκαίο στο κάτω-κάτω ή πάνω-πάνω μέρος της να υπάρχει σύνδεσμος επαναμεταβίβασης στους όρους επεξεργασίας, καθώς και ειδική φόρμα επικοινωνίας για την αποστολή τυχόν παραπόνων, είτε για επιπλέον ενημέρωση, είτε για την πραγμάτωση του δικαιώματος πρόσβασης του υποκειμένου στα δεδομένα που το αφορούν, καθώς και του δικαιώματος αντίρρησης του υποκειμένου.

Η ενημέρωση πρέπει να είναι σαφής και να αναφέρονται αναλυτικά : η ταυτότητα του υπεύθυνου της επεξεργασίας καθώς και όλα τα στοιχεία που τον αφορούν (διεύθυνση της εταιρίας , ταυτότητα εκπροσώπου, τηλέφωνο κ. λπ.), ο σκοπός της επεξεργασίας, οι αποδέκτες ή κατηγορίες αποδεκτών των δεδομένων, η ύπαρξη του δικαιώματος πρόσβασης και διόρθωσης³⁴⁹ στα συγκεκριμένα δεδομένα, τυχόν διαβίβαση των προσωπικών δεδομένων σε τρίτες χώρες και εν προκειμένω το περιεχόμενο των δεδομένων και τους αποδέκτες, και τέλος κατά πόσον οι πληροφορίες αυτές είναι αναγκαίες και πρόσφορες εν όψει των εν λόγω συνθηκών, ώστε να θεωρείται ότι πληρούνται οι προϋποθέσεις της νομιμότητας της επεξεργασίας. Αντίθετα, η ενημέρωση θεωρείται ανεπαρκής όταν γίνεται απλή αναφορά ότι τα δεδομένα θα αποτελέσουν αντικείμενο επεξεργασίας, έστω και μόνο

³⁴⁵ «1. Ο υπεύθυνος της επεξεργασίας οφείλει, κατά το στάδιο της συλλογής δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, να ενημερώνει με τρόπο πρόσφορο και σαφή το υποκείμενο για τα εξής τουλάχιστον στοιχεία : α) την ταυτότητά του και την ταυτότητα του τυχόν εκπροσώπου του, β) τον σκοπό της επεξεργασίας, γ) τους αποδέκτες ή τις κατηγορίες αποδεκτών των δεδομένων, δ) την ύπαρξη του δικαιώματος πρόσβασης. 2. Εάν για τη συλλογή των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα ο υπεύθυνος επεξεργασίας ζητεί την συνδρομή του υποκειμένου, οφείλει να το ενημερώνει ειδικώς και εγγράφως για τα στοιχεία της παρ. 1 του παρόντος άρθρου καθώς και για τα δικαιώματά του, σύμφωνα με τα αρ. 11 έως 13 του παρόντος νόμου. Με την αυτή ενημέρωση ο υπεύθυνος επεξεργασίας γνωστοποιεί στο υποκείμενο αν υποχρεούται ή όχι να παράσχει τη συνδρομή του, με βάση ποιες διατάξεις, καθώς και για τυχόν συνέπειες της άρνησής του».

³⁴⁶ Βλ. ενδεικτικά Αρμαμέντος/Σωτηρόπουλος, 2005, 315 επ. · Τουρνόπουλος, Το δικαίωμα ενημέρωσης του υποκειμένου των δεδομένων, ΔΕΕ 1999, 576.

³⁴⁷ Κανονιστική πράξη 1/1999 της ΑΠΔΠΧ (ΦΕΚ Β'555), ΚΝοΒ 2000, 2272

³⁴⁸ Άρθρο 3 της Κανονιστικής πράξης 1/1999 της ΑΠΔΠΧ

³⁴⁹ Η άσκηση των εν λόγω δικαιωμάτων εξαρτάται από τη γνώση της ύπαρξής τους και ως εκ τούτου σχετική υπόμνηση αποσκοπεί στη διασφάλιση των δικαιωμάτων του χρήστη.

από την συγκεκριμένη εταιρία ή τον όμιλό της³⁵⁰, καθώς και όταν γίνεται απλή αναφορά στο ν. 2472/1997, την Κοινοτική νομοθεσία ή στους εκάστοτε κανόνες που ισχύουν στη χώρα στο server της οποίας είναι επίσημα καταχωρημένη η κάθε ιστοσελίδα. Επίσης, γίνεται δεκτό πως η ενδεικτική απαρίθμηση των σκοπών της επεξεργασίας δεν επιτρέπει στο υποκείμενο να αποκτήσει πλήρη αντίληψη της καταστάσεως και ως εκ τούτου δεν μπορεί να γίνει δεκτή³⁵¹. Η ενημέρωση θα πρέπει να επεκτείνεται και στο θέμα των «cookies» και θα πρέπει να μην είναι ανεπαρκής, κάτι που συμβαίνει είτε όταν υπάρχει γενικά η απλή αναφορά ότι χρησιμοποιούνται «cookies», είτε όταν απλά αναφέρεται ότι υπάρχει δυνατότητα ρύθμισης του θέματός τους μέσω του φυλλομετρητή (browser), είτε όταν ενημερώνεται ο χρήστης αφού εγκατασταθεί το «cookie»³⁵². Ακόμη, ως προς το δικαίωμα ενημέρωσης, εάν τα δεδομένα ανακοινώνονται σε τρίτους, το υποκείμενο ενημερώνεται για την ανακοίνωση πριν από αυτούς (αρ. 11 παρ. 3).

Επιπλέον, όσον αφορά την υποχρέωση ενημέρωσης από τους πάροχους υπηρεσιών του Διαδικτύου, αν υπάρχει ιδιαίτερος κίνδυνος παραβίασης της ασφάλειας του δικτύου, ο πάροχος υποχρεούται να ενημερώνει τους συνδρομητές για τον κίνδυνο αυτό (αρ. 12 παρ. 2 ν. 3471/2006). Εφόσον ο κίνδυνος αυτός βρίσκεται εκτός του πεδίου των μέτρων ασφαλείας που όφειλε να λάβει, ο πάροχος υποχρεούται να ενημερώνει τους συνδρομητές σχετικά με τα μέτρα προστασίας που μπορούν οι ίδιοι να λάβουν για την ασφάλεια των επικοινωνιών τους και τις δυνατότητες αποτροπής αυτού του κινδύνου, π. χ. με τη χρήση συγκεκριμένων τύπων λογισμικού ή τεχνολογιών κρυπτογράφησης, όπως ηλεκτρονική υπογραφή και λογισμικό κρυπτογράφησης (οδηγία 2002/58/EK, αιτιολογική σκέψη, υπ' αριθμόν 20). Βέβαια, αυτές οι προβλέψεις ισχύουν στην πραγματικότητα μόνο ως προς το πρώτο σκέλος τους. Δηλαδή, ο πάροχος απλά ανακοινώνει στον χρήστη την ύπαρξη κινδύνου για τα προσωπικά δεδομένα, χωρίς να αναφέρει πιθανούς τρόπους αντιμετώπισης. Για παράδειγμα, ο Internet Explorer εμφανίζει παράθυρο κάθε φορά που κάποιος χρήστης με καινούργια σύνδεση εισέρχεται στο χώρο του Διαδικτύου (εκτός αν ο χρήστης βαρεθεί να το βλέπει και «κλικάρει» την επιλογή να μην εμφανιστεί ξανά αυτό το μήνυμα) όπου αναγράφεται : «Όταν στέλνετε πληροφορίες στο Internet, υπάρχει η πιθανότητα κάποιος άλλος να δουν τις πληροφορίες αυτές. Θέλετε να συνεχίσετε ;» Προφανώς, οι επιλογές που έχει ο χρήστης είναι είτε να μην εισέλθει καθόλου στο Διαδίκτυο είτε να εισέλθει και να εκτεθεί στον παραπάνω κίνδυνο.

³⁵⁰ Λαζαράκος, ΔΙΜΕΕ 2005, 549· Φραγκούλη, σε Τριανταφυλλάκης, Εφαρμογές Εμπορικού Δικαίου, 2007, 1998.

³⁵¹ Τουντόπουλος, ΔΕΕ 1999, 579.

³⁵² Λαζαράκος, ΔΙΜΕΕ 2005, 550.

4. 3. Η Συγκατάθεση του Υποκειμένου

Η συγκατάθεση στην επεξεργασία δεδομένων έχει κεντρική σημασία για τη νομιμότητα της επεξεργασίας, καθώς αποτελεί εκδήλωση του πληροφοριακού αυτοκαθορισμού του ατόμου³⁵³. Σύμφωνα με το αρ. 5 παρ. 1 του ν. 2472/1997 η επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων επιτρέπεται μόνο αν έχει δώσει τη συγκατάθεσή του το υποκείμενο το οποίο αφορούν τα δεδομένα. Ενώ, συγκατάθεση του υποκειμένου των δεδομένων είναι σύμφωνα με το αρ. 2 περ. ια) «*κάθε ελεύθερη, ρητή και ειδική*³⁵⁴ *δήλωση βουλήσεως, που εκφράζεται με τρόπο σαφή, και εν πλήρη επίγνωση*³⁵⁵, *και με την οποία, το υποκείμενο των δεδομένων, αφού προηγουμένως ενημερωθεί, δέχεται να αποτελέσουν αντικείμενο επεξεργασίας τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν. . . . Η συγκατάθεση μπορεί να ανακληθεί οποτεδήποτε χωρίς αναδρομικό αποτέλεσμα*». Σύμφωνα με τη γραμματική ερμηνεία του νόμου, η συγκατάθεση πρέπει να παρασχεθεί το αργότερο κατά την έναρξη της επεξεργασίας και έτσι από τη σκοπιά του αστικού δικαίου θα μπορούσε να θεωρηθεί ως συναίνεση αλλά όχι ως έγκριση³⁵⁶. Κατ' εξαίρεση, επεξεργασία δεδομένων επιτρέπεται σύμφωνα με το αρ. 5 παρ. 2 του ν. 2472/1997 όταν η επεξεργασία είναι αναγκαία για την εκτέλεση της σύμβασης, για την εκπλήρωση υποχρέωσης από το νόμο, τη διαφύλαξη του ζωτικού συμφέροντος του υπεύθυνου της επεξεργασίας, την εκτέλεση δημόσιου έργου και, τέλος, εφόσον κρίνεται απολύτως αναγκαία για τη διαφύλαξη έννομου συμφέροντος του υπευθύνου της επεξεργασίας ή τρίτου.

Όπως και το δικαίωμα ενημέρωσης του υποκειμένου στο Διαδίκτυο μπορεί να γίνει και ηλεκτρονικά με γραπτή ανακοίνωση, έτσι και η συγκατάθεση του υποκειμένου, εφόσον πρέπει σύμφωνα με το νόμο να είναι ρητή, θα πρέπει να παρέχεται μέσω της συμπλήρωσης σχετικού πεδίου (opt-in) στο οποίο θα αναφέρονται οι όροι και οι προϋποθέσεις συγκατάθεσης³⁵⁷. Αυτό θα μπορούσε να συμβεί στην περίπτωση όπου ο χρήστης επιθυμεί τη δημιουργία λογαριασμού στον συγκεκριμένο ιστότοπο με το να δίνει τα στοιχεία του (ψευδώνυμο ή όνομα, ηλεκτρονική διεύθυνση, ηλικία ή ημερομηνία γέννησης, φύλο κ. λπ.), όπου συνήθως λαμβάνει χώρα αποστολή ηλεκτρονικού μηνύματος από το διαχειριστή

³⁵³ Ιγγλεζάκης (2008), 235.

³⁵⁴ Γενική συγκατάθεση, δηλαδή υπό την έννοια ότι καλύπτει εκ των προτέρων κάθε επεξεργασία δεν είναι νοητή ενόψει της θεωρίας που επιτρέπει την επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων μόνο ενόψει της ειδικότητας ενός σκοπού.

³⁵⁵ Στις ΗΠΑ δεν φαίνεται να ισχύει το ίδιο αφού στις υποθέσεις *In re Double Click Inc. Privacy Litig.* , 154F. Supp. 2d 497, 507, 519 (S. D. N. Y 2001) και *In re Pharmatrac Inc. Privacy Litig.* , 220 F. Supp. 2d 4, 12-14 (D. Mass 2002) το δικαστήριο εξέλαβε ότι είχε παρασχεθεί συγκατάθεση των χρηστών συγκεκριμένων διαδικτυακών τόπων και αυτή κάλυπτε και τη χρησιμοποίηση των δεδομένων τους από τις παραπάνω διαφημιστικές εταιρίες οι οποίες δραστηριοποιούνται στο Διαδίκτυο. Το δικαστήριο βασίστηκε στις εξαιρέσεις των τίτλων I και II της Electronic Communications Privacy Act (ECPA) του 1986 βλ. *Hoteling, Communication Law Conspectus* 2008, 545-547

³⁵⁶ *Αρμαμέντος/Σωτηρόπουλος*, 2005, 144· *Βαρελά*, σημείωση κάτωθι της ΕφΑθ 1293/2005, ΔΙΜΕΕ 2005, 582

³⁵⁷ Η συγκατάθεση του υποκειμένου είναι εκ του νόμου άτυπη δικαιοπραξία, αφού ο νόμος δεν καθιερώνει συγκεκριμένο τύπο, σε αντίθεση με την συγκατάθεση του υποκειμένου για την επεξεργασία των ευαίσθητων προσωπικών του δεδομένων, η οποία αφενός παρέχεται μόνο γραπτώς, αφετέρου δεν πρέπει να αποσπασθεί με τρόπο ο οποίος αντίκειται στο νόμο ή τα χρηστά ήθη (αρ. 7 παρ. 2 α ν. 2472/1997).

του ιστότοπου προς το χρήστη για να τον ενημερώσει για τη συνδρομή του. Μαζί με αυτό το ηλεκτρονικό μήνυμα θα μπορούσε να επισυνάπτεται και ένα έγγραφο στο οποίο θα περιέχεται η ενημέρωση που υπάρχει ήδη στους γενικούς όρους που αναφέρουν την πολιτική του ιστότοπου με περισσότερη ανάλυση ως προς τα δικαιώματα του υποκειμένου και το οποίο θα αποδεικνύει αφενός την εγγραφή του, αφετέρου τη συγκατάθεσή του, εκτός αν ο χρήστης στείλει μήνυμα ότι διαφωνεί^{358 359}. Όμως, στην περίπτωση που ο χρήστης απλά επισκέπτεται μια ιστοσελίδα χωρίς να γίνεται μέλος ή με οποιονδήποτε τρόπο να δίνει τα στοιχεία του, τότε, εφόσον η ενημέρωσή του γίνεται στην αρχική σελίδα και περιέχει σαφείς και εξειδικευμένους όρους, κυρίως ως προς τα «cookies», η είσοδος και μόνο του χρήστη θα μπορούσε να θεωρηθεί ως ρητή συγκατάθεση στο πλαίσιο του Διαδικτύου. Μια τέτοια άποψη, βέβαια, έρχεται σε αντίθεση με την απαγόρευση της σιωπηρής ή εικαζόμενης συγκατάθεσης³⁶⁰, αλλά εν προκειμένω, οποιαδήποτε άλλη επιλογή θα ήταν περίπλοκη για τον χρήστη που απλώς «σερφάρει» στις διάφορες ιστοσελίδες, ενώ θα μπορούσε να αναγκάσει τον χρήστη να φανερώσει περισσότερα δεδομένα (π. χ. με την αποστολή ηλεκτρονικού μηνύματος και την αποκάλυψη του ονόματος) οπότε και κρίνεται ως περισσότερο επιζήμια για τον απλό χρήστη. Αντίθετα, στην περίπτωση που δεν υφίσταται πολιτική ενημέρωσης (και) για τα προσωπικά δεδομένα πριν την είσοδο στο κυρίως μενού του ιστότοπου, δεν μπορεί να εκληφθεί ως συγκατάθεση η είσοδος του χρήστη στην συγκεκριμένη ιστοσελίδα διότι ελλείπει εντελώς η απαιτούμενη από το νόμο ενημέρωση.

4. 4. Δικαίωμα Πρόσβασης και Δικαίωμα Αντίρρησης του Υποκειμένου

«Καθένας έχει δικαίωμα να γνωρίζει αν τα προσωπικά του δεδομένα αποτελούν ή αποτέλεσαν αντικείμενο επεξεργασίας. Προς τούτο, ο υπεύθυνος της επεξεργασίας, έχει υποχρέωση να απαντήσει εγγράφως³⁶¹» σε περίπτωση υποβολής σχετικού αιτήματος

³⁵⁸ Βλ. *Λαζαράκος*, ΔΙΜΕΕ 2005, 551 ο οποίος αναφέρει ότι θα έπρεπε ο χρήστης να στέλνει e-mail με το οποίο να επιβεβαιώνει τη συγκατάθεση πέρα από την αρχική συμπλήρωση του σχετικού πεδίου της ιστοσελίδας κάτω από τους γενικούς όρους (double opt-in), όμως κάτι τέτοιο ίσως να δημιουργούσε προβλήματα σε περίπτωση χρηστών που προτιμούν την ταχύτητα και άρα επιλέγουν μια άλλη ιστοσελίδα προκειμένου να αποφύγουν την διαδικασία. Σε μια τέτοια περίπτωση, δηλαδή του χρήστη που αρχικώς δίνει τα στοιχεία και τη συγκατάθεσή του αλλά μετέπειτα δε στέλνει το σχετικό ηλεκτρονικό μήνυμα, θα πρέπει κατά την ορθότερη άποψη να θεωρηθεί ότι δεν υπάρχει συναίνεση εφόσον δεν ολοκληρώθηκε η διαδικασία και ότι η μη αποστολή του μηνύματος δεν αποτελεί ανάκληση της συγκατάθεσης οπότε και θα ίσχυε ο κανόνας της μη αναδρομικότητας της ανάκλησης της συγκατάθεσης για τα δεδομένα που έχουν ήδη συλλεγεί.

³⁵⁹ Άλλωστε, η αποστολή ηλεκτρονικού μηνύματος από τον χρήστη στην περίπτωση συγκατάθεσης του υποκειμένου ως προς τους όρους της ιστοσελίδας έχει άλλο ένα μειονέκτημα. Στην περίπτωση που ο λογαριασμός του ιστοτόπου έχει δημιουργηθεί με ψευδώνυμο και στο λογαριασμό του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου έχει δοθεί (όπως συνήθως) το αληθινό όνομα του χρήστη, αυτό σε περίπτωση αποστολής από τον τελευταίο ηλεκτρονικού μηνύματος θα φαίνεται στο μήνυμα, όπου πάντα αφού ανοιχθεί το μήνυμα φαίνεται το όνομα του αποστολέα (sender).

³⁶⁰ *Χριστοδούλου*, Προς μία επανεξέταση της έννοιας της δικαιοπραξίας ; Το παράδειγμα της συγκατάθεσης του υποκειμένου στην επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων του, ΔΙΜΕΕ 2005, 363

³⁶¹ Αρ. 12 παρ. 1 ν. 2472/1997, «2. Το υποκείμενο των δεδομένων έχει δικαίωμα να ζητεί και να λαμβάνει από τον υπεύθυνο της επεξεργασίας, χωρίς καθυστέρηση και κατά τρόπο εύληπτο και σαφή τις ακόλουθες πληροφορίες: α) Όλα τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν, καθώς και την προέλε-

από την πλευρά του χρήστη. Σε περίπτωση επεξεργασίας η οποία λαμβάνει χώρα στο πλαίσιο του Διαδικτύου, το δικαίωμα πρόσβασης του υποκειμένου και αντίστοιχα η υποχρέωση έγγραφης απάντησης του υπεύθυνου της επεξεργασίας μπορεί να λάβουν χώρα γραπτώς δια της ηλεκτρονικής οδού (με την αποστολή email ή την αποστολή κωδικού αριθμού για πρόσβαση σε ειδική ιστοσελίδα³⁶²). Πάντως να αναφερθεί πως κάτι τέτοιο θα αποτελεί πρόσφορη λύση μόνο εφόσον ο χρήστης του Διαδικτύου έχει γίνει ήδη μέλος σε ορισμένο διαδικτυακό τόπο, δηλαδή έχει ανοίξει λογαριασμό χρήστη, οπότε και ήδη διαθέτουν την ηλεκτρονική διεύθυνση του χρήστη. Στην αντίθετη περίπτωση ο απλός χρήστης ενός διαδικτυακού τόπου, έστω και αν τον επισκέπτεται συχνά, ρισκάρει να φανερώσει μόνος του τα προσωπικά του δεδομένα ώστε να μπορεί να λάβει ανταπόκριση στο αίτημά του για πρόσβαση, εκτός αν δίνεται δικαίωμα πρόσβασης μόνο με την αυτόματη αποκάλυψη του IP number του υπολογιστή³⁶³. Έτσι, οι διάφοροι διαδικτυακοί τόποι θα πρέπει να διαθέτουν ειδικές φόρμες προς συμπλήρωση για απ ευθείας επικοινωνία η οποία αφορά την πρόσβαση ή την τυχόν άρνηση ή ενόχληση του υποκειμένου (bug report). Με την συμπλήρωση της φόρμας μπορεί να ζητούνται τα δεδομένα του χρήστη τα οποία έχει ο διαδικτυακός τόπος, ενώ σε αυτή την περίπτωση η αναγνώριση του χρήστη θα προκύπτει μέσω των cookies. Στην περίπτωση που ο υπεύθυνος της επεξεργασίας δεν ικανοποιήσει το αίτημα του χρήστη, ή δεν του απαντήσει καθόλου εντός του νόμιμου διαστήματος των 15 ημερών ή η απάντηση κριθεί μη ικανοποιητική ή ελλιπής, τότε ο χρήστης μπορεί να προσφύγει στην Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα.

Ανάλογου προοπτικής σκέψης είναι και το δικαίωμα αντίρρησης³⁶⁴ του υποκειμένου των δεδομένων το οποίο ικανοποιείται με διαδικασία παρόμοια με αυτή του δικαιώματος πρόσβασης στα δεδομένα (αρ. 13 ν. 2472/1997³⁶⁵). Συνεπώς, στην περίπτωση που το

υσή τους, β)Τους σκοπούς της επεξεργασίας, τους αποδέκτες ή τις κατηγορίες των αποδεκτών, γ)Την εξέλιξη της επεξεργασίας για το χρονικό διάστημα από την προηγούμενη ενημέρωση ή πληροφόρησή του, δ) Τη λογική της αυτοματοποιημένης επεξεργασίας, ε)κατά περίπτωση, τη διόρθωση, τη διαγραφή ή τη δέσμευση (κλειδωμά) των δεδομένων των οποίων η επεξεργασία δεν είναι σύμφωνη προς τις διατάξεις του παρόντος νόμου, ιδίως λόγω του ελλιπούς ή ανακριβούς χαρακτήρα των δεδομένων και στ)την κοινοποίηση σε τρίτους, στους οποίους έχουν ανακοινωθεί τα δεδομένα, κάθε διάρθρωσης, διαγραφής ή δέσμευσης (κλειδώματος) που διενεργείται σύμφωνα με την περίπτωση ε', εφόσον τούτο δεν είναι αδύνατο ή δεν προϋποθέτει δυσανάλογες προσπάθειες. Το δικαίωμα πρόσβασης μπορεί να ασκείται και από το υποκείμενο των δεδομένων και με τη συνδρομή ειδικού». Οι υπόλοιπες παράγραφοι του εν λόγω άρθρου περιγράφουν αναλυτικά τη διαδικασία.

³⁶² Λαζαράκος, ΔΙΜΕΕ 2005, 552.

³⁶³ Ο IP (Internet Protocol) number εξαρτάται από τη σύνδεση . Μια τέτοια λύση πάντως θα ήταν δύσκολο να εφαρμοστεί δεδομένου ότι οι περισσότεροι χρήστες του Διαδικτύου διαθέτουν δυναμική διεύθυνση IP και όχι στατική. Για τη διαφοροποίηση βλ. Ιγγλεζάκης, ΕπισκεΔ 2002, 684.

³⁶⁴ Η άσκηση του δικαιώματος αντίρρησης υπόκειται στον περιορισμό της μη καταχρηστικότητας, καθώς πρέπει να αποβλέπει στην ικανοποίηση του σκοπού του δικαιώματος που είναι η προστασία των προσωπικών δεδομένων και όχι η διαδικαστική επιβάρυνση του υπευθύνου της επεξεργασίας. Τουντόπουλος, Το δικαίωμα αντίρρησης του υποκειμένου των δεδομένων, ΤοΣ 1999, 28· Αλεξανδροπούλου-Αιγυπιάδου, Ηλεκτρονική επεξεργασία προσωπικών δεδομένων και το δικαίωμα αντίρρησης του υποκειμένου τους, Αρμ 2005, 141.

³⁶⁵ Αρ. 13 ν. 2472/1997 «1. Το υποκείμενο των δεδομένων έχει δικαίωμα να προβάλλει οποτεδήποτε αντιρρήσεις για την επεξεργασία των δεδομένων που το αφορούν. Οι αντιρρήσεις απευθύνονται εγγράφως στον υπεύθυνο της επεξεργασίας και πρέπει να περιέχουν αίτημα για συγκεκριμένη ενέργεια, όπως διόρθωση, προσωρινή μη χρησιμοποίηση, δέσμευση, μη διαβίβαση ή διαγραφή. Ο υπεύθυνος επεξεργασίας

υποκείμενο είχε την απαραίτητη πρόσβαση στα δεδομένα που το αφορούν και δε συμφωνεί με ολόκληρο ή το μερικότερο περιεχόμενό τους, τότε μπορεί στο πλαίσιο του Διαδικτύου, αφενός να προβεί σε μια αναφορά ενόχλησης (bug report) προς τον κάτοχο ή διαχειριστή του εν λόγω διαδικτυακού τόπου και υπεύθυνου της επεξεργασίας, εφόσον υπάρχει σχετική φόρμα³⁶⁶ στο διαδικτυακό τόπο, ή με οποιονδήποτε άλλο έγγραφο τρόπο (αποστολή e-mail³⁶⁷ ή γράμματος σε πραγματική διεύθυνση), αφετέρου μπορεί να προβεί στις περαιτέρω ενέργειες που προβλέπονται στο αρ. 13. Στην περίπτωση που η επεξεργασία δεδομένων γινόταν νόμιμα τότε καθίσταται παράνομη, ενώ στην περίπτωση που η επεξεργασία ήταν παράνομη εξ αρχής τότε οι αντιρρήσεις του υποκειμένου έχουν τη μορφή όχλησης προς τον υπεύθυνο να τηρήσει τους νόμιμους κανόνες επεξεργασίας³⁶⁸. Θα πρέπει να αναφερθεί ότι ενώ το αίτημα του υποκειμένου πρέπει να μην είναι γενικό και αόριστο, ωστόσο, το υποκείμενο των δεδομένων δεν έχει υποχρέωση να διορθώσει το ίδιο τα εσφαλμένα στοιχεία παρέχοντας τις ορθές πληροφορίες, κάτι το οποίο θα μπορούσε να οδηγήσει στην διεύρυνση του αρχείου του υπεύθυνου της επεξεργασίας, με το να καταχωρεί ο υπεύθυνος εσφαλμένες πληροφορίες και να απαιτεί από το υποκείμενο τις ορθές³⁶⁹.

Στην παράγραφο 3 του αρ. 13 περιλαμβάνεται το δικαίωμα γενικής αντίρρησης του υποκειμένου, υπό την έννοια ότι απευθύνεται στο σύνολο των υπευθύνων της επεξεργασίας σύμφωνα με το οποίο «Καθένας έχει δικαίωμα να δηλώσει στην Αρχή ότι τα δεδομένα που τον αφορούν δεν επιθυμεί να αποτελέσουν αντικείμενο επεξεργασίας από οποιονδήποτε, για λόγους προώθησης πωλήσεως αγαθών ή παροχής υπηρεσιών εξ αποστάσεως. Η Αρχή τηρεί μητρώο με τα στοιχεία της ταυτότητας των ανωτέρω. Οι υπεύθυνοι επεξεργασίας των σχετικών αρχείων έχουν την υποχρέωση να συμβουλευονται πριν από κάθε επεξεργασία το εν λόγω μητρώο και να διαγράφουν από το αρχείο τους τα πρόσωπα της παραγράφου αυτής»³⁷⁰.

έχει την υποχρέωση να απαντήσει εγγράφως επί των αντιρρήσεων μέσα σε αποκλειστική προθεσμία δεκαπέντε ημερών. Στην απάντηση του οφείλει να ενημερώσει το υποκείμενο για τις ενέργειες στις οποίες πρόβη ή ενδεχομένως, για τους λόγους που δεν ικανοποίησε το αίτημα. Η απάντηση σε περίπτωση απόρριψης των αντιρρήσεων πρέπει να κοινοποιείται και στην Αρχή. 2. Εάν ο υπεύθυνος επεξεργασίας δεν απαντήσει εμπροθέσμως ή η απάντησή του δεν είναι ικανοποιητική, το υποκείμενο των δεδομένων έχει δικαίωμα να προσφύγει στην Αρχή και να ζητήσει την εξέταση των αντιρρήσεών του. Εάν η Αρχή πιθανολογήσει ότι οι αντιρρήσεις είναι εύλογες και ότι συντρέχει κίνδυνος σοβαρής βλάβης που υποκειμένου από τη συνέχιση της επεξεργασίας, μπορεί να επιβάλλει την άμεση αναστολή της επεξεργασίας έως ότου εκδώσει οριστική απόφαση επί των αντιρρήσεων». Η απαρίθμηση των σχετικών αιτημάτων του υποκειμένου είναι ενδεικτική. Στην εισηγητική έκθεση του νόμου αναφέρονται επίσης ως δυνατά αιτήματα του υποκειμένου η συμπλήρωση ή διευκρίνιση.

³⁶⁶ Σε αυτή την περίπτωση πριν την αποστολή θα ήταν χρήσιμο ο χρήστης να εκτυπώσει τη φόρμα, αφού τη συμπληρώσει για αποδεικτικούς λόγους.

³⁶⁷ Σύμφωνα με την ΜΠρΑθ 1963/2004 (ΔΙΜΕΕ 2004, 404), Ο αποστολέας μηνύματος μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου συνιστά και εκδότη του κειμένου που συνοδεύει το μήνυμα, καθόσον η μοναδική για κάθε χρήστη ηλεκτρονική διεύθυνση που έχει ορισθεί ενέχει χαρακτήρα ιδίχειρης υπογραφής. Με άλλα λόγια, ένα e-mail μπορεί να εξομοιωθεί με ενυπόγραφο γραπτό του αποστολέα.

³⁶⁸ Τουντόπουλος, ΤοΣ 1999, 32.

³⁶⁹ Τουντόπουλος, ΤοΣ 1999, 26-27.

³⁷⁰ Όμως, στην περίπτωση της εμπορικής προώθησης προϊόντων και υπηρεσιών στο Διαδίκτυο με ηλεκτρονικό ταχυδρομείο, δεν ισχύει η παραπάνω διάταξη, αλλά η διάταξη του αρ. 11 του ν. 3471/2006 για

5. Καταχρηστικές ρήτρες

Η ενημέρωση των υποκειμένων-χρηστών του Διαδικτύου θα πρέπει να είναι πλήρης (να μη μεσολαβεί απάτη δια παραλείψεως), ώστε να εξασφαλίζεται η απαραίτητη διαφάνεια ως προς την επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων. Προς αποφυγή πλάνης στη βούληση της συγκατάθεσης του υποκειμένου, η επιταγή του νόμου για σαφήνεια επιβάλλει ανάλογα με το κοινό στο οποίο απευθύνεται η κάθε ιστοσελίδα να αναπροσαρμόζει το περιεχόμενο της πολιτικής διαχείρισης προσωπικών δεδομένων που διατηρεί υπό την έννοια ότι αυτό θα πρέπει να είναι απολύτως κατανοητό στο κοινό που απευθύνεται³⁷¹. Έτσι, για διαδικτυακούς τόπους οι οποίοι απευθύνονται στο σύνολο της κοινότητας των χρηστών θα πρέπει η ενημέρωση να είναι κατά τέτοιο τρόπο διατυπωμένη ώστε να είναι αντιληπτή και από τους χρήστες με τις πιο περιορισμένες δυνατότητες κατανόησης³⁷². Ειδική μέριμνα θα πρέπει να δοθεί στη διατύπωση, καθώς ένα μακροσκελές κείμενο για την πολιτική ασφαλείας των δεδομένων προφανώς δε θα διαβάζεται εύκολα ή ευχάριστα από τον χρηστή-επισκέπτη του διαδικτυακού τόπου.

Στην πράξη, οι περισσότερες διαδικτυακές τοποθεσίες δε διαθέτουν ούτε το ελάχιστο περιεχόμενο των ανακοινώσεων και των γνωστοποιήσεων προς τον χρήστη, τις οποίες επιβάλλει η σχετική νομοθεσία. Ενώ στις συναλλαγές με έγγραφα οι ανακοινώσεις τίθενται, έστω και με «ψιλά γράμματα», κοντά στο σημείο υπογραφής, στο Διαδίκτυο η κατάσταση είναι διαφορετική, αφού μόλις εισαχθούν τα δεδομένα είναι αυτομάτως διαθέσιμα για επεξεργασία και ο χρήστης, συνήθως παραβλέπει ό,τι τυχόν αναγράφεται στο κάτω τμήμα της οθόνης³⁷³, αφού γνωρίζει ότι ούτως ή άλλως θα πρέπει να συμφωνήσει για να πάει στο επόμενο βήμα. Επομένως, γενικές ρήτρες που εμπεριέχουν την πολιτική διαδικτυακού τόπου για τα προσωπικά δεδομένα, πρέπει να εμφανίζονται οπωσδήποτε πριν την συμπλήρωση των κενών πεδίων, ώστε οι χρήστες να έχουν τη δυνατότητα να αποφασίσουν «εν πλήρη επίγνωση» αν επιθυμούν να ολοκληρώσουν την συναλλαγή. Ταυτόχρονα, στην περίπτωση απλής επίσκεψης του χρήστη του Διαδικτύου σε μια ιστοσελίδα θα πρέπει οι όροι πολιτικής των προσωπικών δεδομένων να εμφανίζονται, όπως προαναφέρθηκε, στην αρχική ιστοσελίδα και όχι μόνο στο κάτω-κάτω μέρος της ιστοσελίδας (έστω στο πάνω-πάνω), ώστε να είναι άμεσα ορατοί από τον χρήστη.

Όλο το νομοθετικό οικοδόμημα που αφορά την προστασία των προσωπικών δεδομένων στηρίζεται στην συγκατάθεση του υποκειμένου των δεδομένων, η οποία αποτελεί

την προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και τη διασφάλιση του απορρήτου των επικοινωνιών στον τηλεπικοινωνιακό τομέα. Σύμφωνα με τη διάταξη αυτή, η μη ζητηθείσα επικοινωνία επιτρέπεται μόνο εφόσον ο χρήστης έχει δώσει εκ των προτέρων τη συγκατάθεσή του (opt-in). Παραταύτα, εξαίρεση αποτελεί η περίπτωση όπου η διεύθυνση του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου αποκτήθηκε νομίμως στο πλαίσιο προηγούμενης συναλλαγής και χρησιμοποιείται για την προώθηση παρόμοιων σκοπών και χωρίς τη συγκατάθεση του χρήστη.

³⁷¹ Το πρόσφορο και το σαφές κρίνεται ως εκ τούτου με υποκειμενικά και όχι με αντικειμενικά κριτήρια. *Το-υντόπουλος*, ΔΕΕ 1999, 577.

³⁷² *Λαζαράκος*, ΔΙΜΕΕ 2005, 554.

³⁷³ *Γιαννόπουλος* (2002), 128.

βασική παράμετρο ενόψει του δικαιώματος του πληροφοριακού αυτοκαθορισμού. Παρατάτα, σε ορισμένες περιπτώσεις η παροχή της συγκατάθεσης δεν πρέπει να θεωρείται επαρκής ώστε το υποκείμενο να μην απεκδυθεί της προστασίας που του παρέχει η νομοθεσία για τα προσωπικά δεδομένα. Περιπτώσεις κατά τις οποίες η συγκατάθεση δε θα πρέπει να γίνεται δεκτή αποτελούν η ύπαρξη εξάρτησης του υποκειμένου των δεδομένων από τον υπεύθυνο της επεξεργασίας και η συγκατάθεση που δίνεται στο πλαίσιο σύμβασης προσχώρησης³⁷⁴. Συμβάσεις προσχώρησης θεωρούνται αυτές που συνάπτονται με προδιατυπωμένους όρους προορισμένους να ισχύσουν για απροσδιόριστο αριθμό συμβαλλομένων και στις οποίες ο ασθενέστερος συμβαλλόμενος δεν μπορεί να τις διαπραγματευτεί.

Μια ομοιότητα που θα μπορούσε να παρατηρήσει κανείς μεταξύ του ν. 2472/1997 και του αρ. 2 του ν. 2251/1994 για την προστασία του καταναλωτή, όπου γίνεται ειδική αναφορά στην καταχρηστικότητα γενικών όρων συναλλαγών, αφορά την έννομη συνέπεια σε περίπτωση ελαττωμάτων βούλησης. Σε τέτοιες περιπτώσεις που παρεισφρύουν πλάνη, απάτη, ή απειλή στην συγκατάθεση του υποκειμένου στα δεδομένα του, δεν λαμβάνουν χώρα οι κλασικές διατάξεις του ΑΚ, ώστε η βούληση του υποκειμένου των δεδομένων να θεωρείται ακυρώσιμη, αλλά το γεγονός ότι η συγκατάθεση του υποκειμένου πρέπει να εκφράζεται «ελεύθερα» και «εν πλήρη επίγνωση» κατατείνει στο γεγονός ότι η βούληση θεωρείται άκυρη υπέρ του υποκειμένου³⁷⁵. Αυτό γιατί ο πλανηθείς, απειληθείς ή απατηθείς δεν εκφράζουν βούληση ούτε «εν πλήρη επίγνωση», ούτε «ελεύθερα». Εν προκειμένω, η ακυρότητα θα προκύψει από την εφαρμογή της διάταξης του αρ. 179ΑΚ, αφού το υποκείμενο των δεδομένων εκλαμβάνεται νομοθετικά ως αντιπροσωπευτικός τύπος ασθενέστερου συμβαλλομένου (όπως και ο καταναλωτής), και άρα παρέλκει η εξέταση της υποκειμενικής ανάγκης, η οποία τεκμαίρεται, και εξετάζεται μόνο η δυσαναλογία παροχής-αντιπαροχής³⁷⁶.

Στην περίπτωση που οι γενικοί όροι της πολιτικής διαχείρισης των προσωπικών δεδομένων τίθενται στο πλαίσιο παροχής ενός προϊόντος ή υπηρεσίας από προμηθευτές που δραστηριοποιούνται (και) μέσω Διαδικτύου, και τα προσωπικά δεδομένα δίνονται από το χρήστη για την πραγματοποίηση μιας τέτοιας συναλλαγής, τότε, αν ο χρήστης εμπίπτει στην έννοια του καταναλωτή, μπορεί να επικαλεσθεί και την προστασία του αρ. 2 του ν. 2251/1994^{377 378}. Ακόμη, τυχόν άσκηση συλλογικής αγωγής εναντίον μεγάλων διαδικτυακών τόπων από ενώσεις καταναλωτών δεν αποκλείεται³⁷⁹.

³⁷⁴ Σταθόπουλος, ΝοΒ 2000, 16.

³⁷⁵ Χριστοδούλου, ΔΙΜΕΕ 2005, 358.

³⁷⁶ Χριστοδούλου, ΔΙΜΕΕ 2005, 359.

³⁷⁷ Ο Γιαννόπουλος προτείνει εφαρμογή του ν. 2251/1997 και στην απλή περίπτωση όπου ο χρήστης προβαίνει σε κάποιας μορφής καταχώριση στοιχείων προκειμένου να αποκτήσει πρόσβαση σε ειδικά, μη διαθέσιμα δημοσίως, τμήματα της ιστοσελίδας. Αναφέρει ότι και αυτή η δραστηριότητα αποτελεί μορφή σύμβασης η οποία δεν είναι σίγουρο ότι συνάφθηκε με βάση τη νομοθεσία για την προστασία του καταναλωτή, βλ. Γιαννόπουλο (2002), 158.

Επιπλέον, από την ενδεικτική απαρίθμηση των ρητών (του αρ. 2 του ν. 2251/1994) οι οποίες θεωρούνται *per se* καταχρηστικές θα μπορούσε να εφαρμοστεί η περίπτωση ιγ' σύμφωνα με την οποία καταχρηστικοί (και άρα άκυροι) είναι οι όροι που «αποκλείουν ή περιορίζουν υπέρμετρα την ευθύνη του προμηθευτή». Η τελευταία αυτή ρήτρα μπορεί να ισχύσει όσον αφορά την προστασία προσωπικών δεδομένων στο Διαδίκτυο στο μέτρο που ο προμηθευτής αποποιείται ευθύνης σε περίπτωση διάρρευσης των δεδομένων σε τρίτους, είτε από βλάβη στο σύστημα είτε σε περίπτωση παράνομης διείσδυσης στα δεδομένα αυτά. Και τούτο, διότι ο προμηθευτής προϊόντων ή υπηρεσιών ο οποίος δραστηριοποιείται στο Διαδίκτυο έχει την ευθύνη προστασίας βασικών εννόμων αγαθών των συμβαλλομένων του. Υπό αυτή την έννοια, ευθύνη από διαπραγματεύσεις³⁸⁰ δεν θα μπορούσε να αποκλεισθεί στην περίπτωση διάρρευσης δεδομένων που είχαν συλλεγεί από τον προμηθευτή στην περίπτωση απλής επισκέψεως του χρήστη και χωρίς την πραγματοποίηση εν τέλει της σύμβασης παροχής ορισμένου προϊόντος ή υπηρεσίας. Μάλιστα, τα προσωπικά δεδομένα αποτελούν μια δυνητική πηγή κινδύνου και άρα ο κάτοχος των δεδομένων ευθύνεται για αυτήν αντικειμενικά, δηλαδή ανεξάρτητα από τυχόν υπαιτιότητά του. Αυτό γιατί στόχος πρέπει να αποτελεί ο μεγαλύτερος δυνατός έλεγχος και η προστασία της πηγής των κινδύνων και όχι κατ' ανάγκη η τιμωρία του κάτοχου τους με το να του αποδοθεί μομφή³⁸¹. Γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο, το αρ. 23 του ν. 2472/1997 καθιερώνει γνήσια αντικειμενική ευθύνη για το πρόσωπο που κατά παράβαση αυτού του νόμου, προκαλεί περιουσιακή ή ηθική βλάβη σε κάποιον και έτσι, οποιοσδήποτε συμβατικός περιορισμός αυτής της ευθύνης θα αντίκειται στην παραπάνω διάταξη και δε θα ισχύει.

Από την άλλη πλευρά, ίσως η επίκληση του νόμου για την προστασία του καταναλωτή και η με μεθοδολογικά κριτήρια ευχερής εφαρμογή του αρ. 179ΑΚ να φαντάζει περιττή εν προκειμένω, ή να επικαλείται επικουρικά. Και τούτο, διότι στο ίδιο το νομοθέτημα για

³⁷⁸ Συγκεκριμένα, για την προστασία (και) των προσωπικών δεδομένων μπορούν να τύχουν εφαρμογής οι διατάξεις από ορισμένες παραγράφους του αρ. 2 ν. 2251/1994 και συγκεκριμένα οι εξής : «1. Όροι που έχουν διατυπωθεί εκ των προτέρων για απροσδιόριστο αριθμό μελλοντικών συμβάσεων (γενικοί όροι συναλλαγών) δεν δεσμεύουν τον καταναλωτή, αν κατά την κατάρτιση της σύμβασης τους αγνοούσε ανυπαίτιως και ο προμηθευτής δεν του υπέδειξε την ύπαρξή τους ή του στερήσει τη δυνατότητα να λάβει πραγματική γνώση του περιεχομένου τους. . . 3. Έντυποι γενικοί όροι συναλλαγών εκτυπώνονται ευανάγνωστα σε εμφανές μέρος του εγγράφου της σύμβασης. . . 5. Γενικοί όροι συναλλαγών που διατυπώθηκαν μονομερώς από τον προμηθευτή ή από τρίτο για λογαριασμό του προμηθευτή, σε περίπτωση αμφιβολίας ερμηνεύονται υπέρ του καταναλωτή. ». Ταυτόχρονα, θα λάβει χώρα η γενική ρήτρα που εμπεριέχεται στην παράγραφο 6 σύμφωνα με την οποία «Γενικοί όροι των συναλλαγών που έχουν ως αποτέλεσμα τη διατάραξη της ισορροπίας των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των συμβαλλομένων σε βάρος του καταναλωτή απαγορεύονται και είναι άκυροι. Ο καταχρηστικός χαρακτήρας γενικού όρου ενσωματωμένου σε σύμβαση κρίνεται αφού ληφθούν υπόψη η φύση των αγαθών ή υπηρεσιών που αφορά η σύμβαση, ο σκοπός της, το σύνολο των ειδικών συνθηκών κατά τη σύναψή της και όλες οι υπόλοιπες ρήτρες της σύμβασης ή άλλης σύμβασης από την οποία αυτή εξαρτάται».

³⁷⁹ Βλ. την αγωγή την οποία άσκησε Γερμανική ένωση καταναλωτών κατά της Google για τους όρους χρήσης και την πολιτική προστασίας της σε ΔΙΜΕΕ 2009, 301.

³⁸⁰ Αρ. 198 ΑΚ «1. Όποιος κατά τις διαπραγματεύσεις για τη σύναψη σύμβασης προξενήσει υπαίτια στον άλλο ζημία είναι υποχρεωμένος να την ανορθώσει και αν ακόμη η σύμβαση δεν καταρτίσθηκε». Βέβαια, δεν συμφέρει να χρησιμοποιήσουμε αυτή τη νομική βάση για την απόδοση αποζημίωσης γιατί απαιτεί υπαιτιότητα, ενώ το αρ. 23 του ν. 2472/1997 καθιερώνει γνήσια αντικειμενική ευθύνη του υπεύθυνου της επεξεργασίας.

³⁸¹ Σταθόπουλος, ΝοΒ 2000, 17.

την προστασία των προσωπικών δεδομένων και συγκεκριμένα στο αρ. 7 παρ. 2 α αναφέρεται ότι στην περίπτωση που το υποκείμενο έδωσε γραπτά μάλιστα την συγκατάθεση του για την επεξεργασία των ευαίσθητων προσωπικών του δεδομένων, η συγκατάθεση αυτή δεν ισχύει εφόσον αποσπάσθηκε με τρόπο που αντίκειται στο νόμο ή τα χρηστά ήθη. Βέβαια, η διάταξη αυτή αφορά τα ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα και όχι τα απλά αλλά η Αρχή την εφαρμόζει και στην περίπτωση των απλών δεδομένων³⁸². Η συγκατάθεση αποσπάται με τρόπο που αντιτίθεται στα χρηστά ήθη και στις περιπτώσεις όπου το υποκείμενο των δεδομένων βρίσκεται σε μειονεκτική θέση σε σχέση με τον αντισυμβαλλόμενο του με αποτέλεσμα ο τελευταίος να μπορεί να εξαρτήσει την παροχή του από τη συγκατάθεση του υποκειμένου των δεδομένων³⁸³. Περαιτέρω, ρήτρες των οποίων το περιεχόμενο έρχεται σε αντίθεση με το νόμο δεν μπορούν να ισχύουν και άρα δε μπορεί να θεωρηθεί ότι η συγκατάθεση του υποκειμένου είναι έγκυρη σε μια τέτοια περίπτωση.

Παράνομη είναι η ρήτρα η οποία αποκλείει το δικαίωμα ανάκλησης της συγκατάθεσης που αφορά την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα του υποκειμένου. Αυτό γιατί από το δικαίωμα ανάκλησης δεν συγχωρείται παραίτηση ενόψει του δημοσίας τάξης χαρακτήρα του πυρήνα της προσωπικότητας, του ν. 2472/1997, αλλά και του ότι η παραίτηση από το δικαίωμα ανάκλησης της συναίνεσης θα ενείχε την έννοια της εν λευκώ, εκ των προτέρων γενικής συγκατάθεσης προς μελλοντική επεξεργασία³⁸⁴, κάτι το οποίο έρχεται σε αντίθεση με το νόμο που επιβάλλει την ειδικότητα του σκοπού. Επίσης, έμμεσος περιορισμός των δικαιωμάτων του υποκειμένου των δεδομένων, με ρήτρες οι οποίες τα ρυθμίζουν με περιεχόμενο διαφορετικό τις περισσότερες φορές υπολειπόμενο της προστασίας του νόμου οδηγούν στην μη ισχύ των εν λόγω ρητρών. Για παράδειγμα μη πρόβλεψη του δικαιώματος πρόσβασης του υποκειμένου ή πρόβλεψη του μόνο για τα δεδομένα που αφορούν το υποκείμενο χωρίς να αναφέρεται ο σκοπός ή οι αποδέκτες των δεδομένων κ. λπ. Ακόμη, αντίθετος με το νόμο είναι και ο όρος ο οποίος αναφέρει ότι μπορεί να υπάρξει αλλαγή στην πολιτική διαχείρισης των προσωπικών δεδομένων, χωρίς να ενημερώνονται οι ήδη εγγεγραμμένοι χρήστες, αφού κάτι τέτοιο θα εναντιωνόταν στην παροχή της συγκατάθεσης «εν πλήρει επίγνωση».

³⁸² ΑΠΔΠΧ 38/2008 (σκέψη 5), ΔΙΜΕΕ 2009, 143. Σύμφωνα με την απόφαση αυτή η συναίνεση των προσώπων που είχαν προβεί σε πειρατεία λογισμικού από τη Microsoft Hellas Α.Ε να αναφέρονται στον δι-αδικτυακό της τόπο τα στοιχεία τους σε ειδική ιστοσελίδα με πρακτικά εξωδικαστικών συμβιβασμών είχε αποσπασθεί με τρόπο που αντίκειται στα χρηστά ήθη, αφού αν δεν υπήρχε συναίνεση του ενδιαφερομέ-νου για τη δημοσίευση της σχετικής ανακοίνωσης στο σχετικό site δεν επέρχεται ο εξώδικος συμβιβασ-μός. Το παράξενο σε αυτή την υπόθεση είναι ότι τα εν λόγω δεδομένα χαρακτηρίζονται ως απλά και όχι ευαίσθητα από την Αρχή, εντούτοις εφαρμόζουν αναλογικά τη διάταξη του αρ. 7 παρ. 2 περ. α η οποία αφορά τα ευαίσθητα δεδομένα και σύμφωνα με την οποία η (γραπτή) συναίνεση του υποκειμένου για επεξεργασία των ευαίσθητων προσωπικών του δεδομένων δεν ισχύει εφόσον η συναίνεση αποσπαστή-κε με τρόπο που αντίκειται στα χρηστά ήθη ή στο νόμο.

³⁸³ Μήτσου, Δημοσιοποίηση στο Διαδίκτυο δικαστικών υποθέσεων αναφορικά με «πειρατεία λογισμικού» που περιέχουν προσωπικά δεδομένα (σημείωση κάτωθι της ΑΠΔΠΧ 38/2008), ΔΙΜΕΕ 2009, 149.

³⁸⁴ Χριστοδούλου, ΔΙΜΕΕ 2005, 363.

Γενικότερα, οι όροι οι οποίοι εμπεριέχονται στην πολιτική προστασίας των προσωπικών δεδομένων οι οποίοι έρχονται σε αντίθεση με τη νομοθεσία για την προστασία των προσωπικών δεδομένων θεωρούνται παράνομοι και δε χρειάζεται καν να χαρακτηρισθούν ως καταχρηστικοί για να θεωρηθούν ανίσχυροι. Αντίθετα, καταχρηστικοί θεωρούνται οι όροι οι οποίοι ενώ δεν έρχονται σε αντίθεση με αναγκαστικού δικαίου ρυθμίσεις, ωστόσο παρεκκλίνουν από ενδοτικού δικαίου ρυθμίσεις οι οποίες, αν και δεν έχουν άμεση ισχύ, έχουν παρόλα αυτά καθοδηγητική λειτουργία, και όταν αυτές παραβιάζονται, διαταράσσεται η ισορροπία μεταξύ δικαιωμάτων και υποχρεώσεων μιας συμβατικής σχέσης. Για παράδειγμα, εν προκειμένω ο νόμος δεν ορίζει προϋποθέσεις άσκησης του δικαιώματος αντίρρησης ή πρόσβασης, επομένως, η σύνδεση των δικαιωμάτων αυτών με αυστηρές προϋποθέσεις οι οποίες ουσιαστικά ματαιώνουν την άσκηση των εν λόγω δικαιωμάτων θεωρείται καταχρηστική.

Ένας όρος που μπορεί να θεωρηθεί καταχρηστικός είναι αυτός της αποποίησης της ευθύνης για τη χρησιμοποίηση δεδομένων από άλλα sites στα οποία οι χρήστες παραπέμπονται μέσω συνδέσμου (link) και για την πολιτική των οποίων αποποιείται ευθύνης ο αρχικός διαδικτυακός τόπος. Αυτό γιατί ο ιδιοκτήτης ή διαχειριστής της ιστοσελίδας μπορεί να ελέγχει και το περιεχόμενο του συνδέσμου αλλά και την πολιτική προστασίας που διατηρείται εκεί. Αν δεν μπορεί να εγγυηθεί για τα παραπάνω, ότι δηλαδή ακολουθούν τις βασικές αρχές πολιτικής που ακολουθούνται και στον δικό του διαδικτυακό τόπο, τότε δεν θα έπρεπε καν να παραπέμπει. Άλλωστε, στις περισσότερες των περιπτώσεων οι παραπέμποντες σύνδεσμοι αποτελούν deer link, δηλαδή η παραπομπή δεν γίνεται στην αρχική ιστοσελίδα όπου υπάρχει ή άλλως θα έπρεπε να υπάρχει, σύμφωνα με τα όσα αναφέρθηκαν παραπάνω, η πολιτική προστασίας της εν λόγω παραπεμπόμενης ιστοσελίδας, αλλά σε συγκεκριμένη βαθύτερη ιστοσελίδα του συγκεκριμένου ιστοτόπου. Επιπλέον, στην εν λόγω περίπτωση ο χρήστης αν δεν υπάρχει μενού πρόσβασης σε κάθε σελίδα ώστε να είναι εύκολη η επιστροφή στην αρχική ιστοσελίδα ή σε κάθε περίπτωση στους όρους της πολιτικής διαχείρισης των προσωπικών δεδομένων, δεν μπορεί να έχει άμεση και εύκολη πρόσβαση σε αυτούς, ούτε μπορεί να χρησιμοποιήσει το βελάκι με το οποίο ο χρήστης επιστρέφει αυτόματα στην προηγούμενη επιλογή του ώστε να προβεί στην αρχική ιστοσελίδα του διαδικτυακού τόπου για να διαβάσει την πολιτική, αλλά στην περίπτωση της χρησιμοποίησής του σε αυτήν την περίπτωση, την αμέσως προηγούμενη επιλογή αποτελεί ο αρχικός διαδικτυακός τόπος όπου υπάρχει ο χρησιμοποιούμενος σύνδεσμος. Έτσι, ο χρήστης προβαίνει σ' έναν διαφορετικό διαδικτυακό τόπο του οποίου τους γενικούς όρους χρήσης δεν μπορεί να ελέγξει -τουλάχιστον όχι -πριν αφήσει τα διαδικτυακά του ίχνη.

6. Δημοσίευση Προσωπικών Δεδομένων στο Διαδίκτυο

Πέρα από την μη αντιληπτή με παράνομα τεχνολογικά μέτρα συλλογή και επεξεργασία καθώς και την οικιοθελή αποκάλυψη προσωπικών δεδομένων χρηστών του Διαδικτύου, υπάρχει και η δημοσιοποίηση προσωπικών δεδομένων στο Διαδίκτυο από τρίτους χωρίς τη συγκατάθεση των υποκειμένων τα οποία αφορούν. Η δημοσίευση από τρίτους εικόνων και οποιουδήποτε είδους πληροφοριών στο Διαδίκτυο με βάση της οποίες μπορεί να προσδιορισθεί ένα φυσικό πρόσωπο αποτελεί επεξεργασία προσωπικών δεδομένων η οποία περαιτέρω προσβάλλει το δικαίωμα του πληροφοριακού τους αυτοκαθορισμού. Σε αυτό το πόρισμα κατέληξε και το ΔΕΚ³⁸⁵, σύμφωνα με το οποίο η διαδικασία της δημοσιοποίησης μπορεί να θεωρηθεί ως εν μέρει αυτοματοποιημένη επεξεργασία. Ως δικαιολογητικός λόγος αναφέρεται ότι η αναγραφή στοιχείων σε ιστοσελίδα του Διαδικτύου προϋποθέτει τεχνικές και μηχανογραφικές διαδικασίες όπως είναι η τοποθέτηση της ιστοσελίδας σε διακομιστή του Διαδικτύου και απαραίτητες εργασίες ώστε να έχουν πρόσβαση σε αυτήν οι χρήστες του Διαδικτύου³⁸⁶. Αλλά και η ΑΠΔΠΧ θεωρεί τη δημοσιοποίηση προσωπικών δεδομένων στο Διαδίκτυο ως επεξεργασία προσωπικών δεδομένων για την οποία πρέπει να ισχύουν οι προϋποθέσεις του νόμου ώστε να θεωρηθεί νόμιμη^{387 388}.

Ζήτημα είχε προκύψει με την νέα εφαρμογή Street View της εταιρίας Google η οποία επιτρέπει στους χρήστες του Διαδικτύου να έχουν πρόσβαση σε τρισδιάστατες μαγνητοσκοπήσεις από διάφορα δημόσια μέρη στις χώρες όπου λειτουργεί η υπηρεσία, στις οποίες ο χρήστης έχει τη δυνατότητα να επιλέξει πως θα κινηθεί (π. χ. ανατολικά, δεξιά ή αριστερά σαν να βρίσκεται και να περπατάει στον δρόμο) ορίζοντας προς τα πού θα κινηθεί η κάμερα. Όπως είναι φυσικό, οι μαγνητοσκοπήσεις αυτές περιλαμβάνουν και περαστικούς ή οχήματα και ειδικά ως προς αυτό το σημείο της μαγνητοσκόπησης δεδομένων τρίτων

³⁸⁵ ΔΕΚ, απόφ. 6. 11. 2003, υπόθ. C-101/2001, *Bodil Lingvist*, Συλλ 2003, I-2971 = ΔΙΜΕΕ 2004, 578 = ΕπισκΕΔ 2003, 1041 = Αρμ 2004, 1078 = ΕΕΕυρΔ 2003, 884.

³⁸⁶ Αντίθετα, το ΔΕΚ προσπάθησε να αποφύγει να μπει στην ουσία του ερωτήματος για το αν η ανάρτηση προσωπικών δεδομένων σε ιστοσελίδα αποτελεί διαβίβαση δεδομένων σε Τρίτη χώρα με τη σκέψη ότι δεν υπάρχουν κριτήρια πρόσφορα για την εφαρμογή της οδηγίας στο Διαδίκτυο, αφού κατά το χρόνο της ψήφισής της η τεχνολογία του Διαδικτύου δεν ήταν ιδιαίτερα ανεπτυγμένη.

³⁸⁷ ΑΠΔΠΧ 38/2008, ΔΙΜΕΕ 2009, 141 όπου η Αρχή έκρινε ότι η δημοσίευση από τη Microsoft Hellas Α. Ε. σε ιστοσελίδα της όλων των δικαστικών ενεργειών, αποφάσεων και συμβιβασμών με την εμφάνιση των ονομάτων των ατόμων, οι οποίοι είχαν προβεί σε παραβιάσεις του λογισμικού της, αποτελούσε παράνομη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων γιατί δεν υπήρχε συναίνεση των αντιδίκων τους. Η εταιρία επικαλέσθηκε την νομιμότητα της επεξεργασίας, η οποία προκύπτει από εξαίρεση από τη συναίνεση στην επεξεργασία, η οποία παραχωρείται από τα υποκείμενα των δεδομένων. Η εξαίρεση αυτή αφορά την ικανοποίηση του έννομου συμφέροντος που επιδιώκει ο υπεύθυνος της επεξεργασίας ή τρίτος, υπό τον όρο ότι τούτο υπερέρχει προφανώς των δικαιωμάτων και των συμφερόντων των προσώπων στα οποία αναφέρονται τα δεδομένα και δε θίγονται οι θεμελιώδεις ελευθερίες αυτών (αρ. 5 παρ. 2 περ. α' ν. 2472/1997). Ως έρεισμα χρησιμοποίησαν τη διάταξη του αρ. 66Γ ν. 2121/1993 για την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας, σύμφωνα με την οποία οι αποφάσεις που εκδόθηκαν για προστασία των δικαιωμάτων αυτού του νόμου μπορούν να διατάσουν την δημοσίευση της απόφασης στα ΜΜΕ ή στο Διαδίκτυο, ως σημαντικό αποτρεπτικό μέτρο πιθανών παραβατών. Όμως, η Αρχή έκρινε εν προκειμένω πως το μέτρο αυτό πρέπει να εφαρμόζεται με τρόπο αναλογικό και άρα θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί με την ανωνυμοποίηση των αντιδίκων των σχετικών δικαστικών υποθέσεων.

³⁸⁸ Το ίδιο είχε κρίνει η Αρχή και για την δημοσίευση δικαστικών αποφάσεων και πράξεων του Συμβουλίου της Επικρατείας στο Διαδίκτυο. Βλ. ΑΠΔΠΧ 2/2006, ΔΙΜΕΕ 2006, 585· με ίδιο περιεχόμενο και η ΑΠΔΠΧ 43/2009, ΔΙΜΕΕ 2009, 446· Ακόμη, βλ. την ΑΠΔΠΧ 44/2009, ΔΙΜΕΕ 2009, 444.

είχαν υπάρξει αντιδράσεις. Προς διάλυση των αντιδράσεων που υπήρξαν η εταιρία πλέον θολώνει τα πρόσωπα των ανθρώπων και τις πινακίδες των οχημάτων που εμφανίζονται, ενώ ταυτόχρονα προσφέρει στον χρήστη τη δυνατότητα να καταγγείλει μια εικόνα ως ανάρμοστη. Στη χώρα μας δεν έχει αρχίσει ακόμη η εν λόγω υπηρεσία να λειτουργεί κανονικά, παρά μόνο ως προς ορισμένες λειτουργίες της, όπως τη δημοσίευση φωτογραφιών αξιοθέατων³⁸⁹.

Από τα παραπάνω και από την ανάλυση του νόμου συνάγεται ότι η δημοσιοποίηση σε οποιοδήποτε διαδικτυακό τόπο προσωπικών δεδομένων από τρίτους χωρίς τη συγκατάθεση του υποκειμένου αποτελεί παράνομη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων³⁹⁰. Αν το άτομο που ανήρτησε τα προσωπικά δεδομένα του υποκειμένου χωρίς τη συγκατάθεσή του είναι άγνωστο τότε υφίσταται ένα κενό νομικής προστασίας αφού, όπως θα αναφερθεί παρακάτω, δυστυχώς αυτή αποτελεί μια περίπτωση κατά την οποία δεν μπορεί να αρθεί το απόρρητο για την ανακάλυψη του δράστη. Όμως, εν προκειμένω ο προσβληθείς μπορεί να στραφεί κατά του κάτοχου του διαδικτυακού τόπου (ιστοσελίδας, blog³⁹¹, forum) και να ζητήσει άρση της προσβολής. Άλλωστε, κάθε διαδικτυακός τόπος ο οποίος παραχωρεί τη δυνατότητα στους χρήστες (συνήθως εγγεγραμμένα μέλη του) να αναρτούν περιεχόμενο σε αυτόν, στον οποίο και έχει αναρτήσει την πολιτική προστασίας των χρηστών, τις περισσότερες φορές κάνει εκτενή αναφορά στους κανόνες (οι οποίοι πηγάζουν από νομοθετικά κείμενα) τους οποίους πρέπει να σέβεται κάθε χρήστης ο οποίος αναρτά περιεχόμενο. Τη στιγμή, λοιπόν, που υπάρχει ανάλογη πρόληψη στην πολιτική προστασίας του διαδικτυακού τόπου και οι κανόνες αυτοί είναι προσβάσιμοι στον καθένα, αποτελώντας πολιτική του παρόχου φιλοξενίας, ο οποίος έχει αυτοδεσμευτεί σε αυτήν, μπορεί να θεωρηθεί ότι ενέχει ένα καθήκον επιμελείας για πρόληψη και καταστολή παράνομου περιεχομένου προς κάθε τρίτο, και άρα, και προς τον θιγόμενο³⁹².

7. Προσωπικά Δεδομένα και ΜΜΕ

Σε προηγούμενο κεφάλαιο έγινε αναφορά στη φύση του Διαδικτύου ως ενός νέου ΜΜΕ τουλάχιστον ως προς ορισμένες λειτουργίες του (διαδικτυακά έντυπα, internet TV, αμιγώς διαδικτυακές μορφές ΜΜΕ). Θα μπορούσε, όμως, να υπάρξει εφαρμογή των πορισμάτων που αφορούν τα προσωπικά δεδομένα όσον αφορά τη λειτουργία των ΜΜΕ και στο Διαδίκτυο ; Για τα ΜΜΕ που λειτουργούν στο Διαδίκτυο θα μπορούσε άνετα να δοθεί

³⁸⁹ http://en.wikipedia.org/wiki/Google_street_view.

³⁹⁰ Κατερινόπουλος, Η άμυνα των θιγόμενων από πληροφορίες που αναμεταδίδονται/αναρτώνται αυτόματα σε ιστολόγια, ΔΙΜΕΕ 2008, 487.

³⁹¹ Στη Γαλλία η C. N. I. L. στην προσπάθειά της να ρυθμίσει το ζήτημα της χρήσης προσωπικών δεδομένων τρίτων σε blogs εξέδωσε στις 22. 5. 2005 δύο συστάσεις σύμφωνα με τις οποίες απαλλάσσει από την υποχρέωση γνωστοποίησης όσα blogs προορίζονται για καθαρά ιδιωτική χρήση, ενώ υποχρεώνει τους κατόχους τους να λαμβάνουν την προηγούμενη συναίνεση των προσώπων των οποίων τα προσωπικά δεδομένα πρόκειται να δημοσιεύσουν, αφού πρώτα τα ενημερώσουν για τα δικαιώματά τους (αντίρρησης, διόρθωσης, κ. λπ.) Βλ. ΔΙΜΕΕ 2006, 8.

³⁹² Κατερινόπουλος, ΔΙΜΕΕ 2008, 488 ο οποίος κάνει λόγο για τριτενέργεια ενοχικών υποχρεώσεων.

μια καταφατική απάντηση. Συνεπώς, και τα διαδικτυακά ΜΜΕ οφείλουν να σέβονται την νομοθεσία και τη νομολογία που έχει αναπτυχθεί γύρω από τα προσωπικά δεδομένα στο πλαίσιο άσκησης δραστηριότητας των ΜΜΕ³⁹³. Τα δεδομένα που γίνονται αντικείμενο δημοσιογραφικής επεξεργασίας εμπίπτουν χωρίς καμία διαφοροποίηση στην διάταξη του αρ. 4 ν. 2472/1997 για τα χαρακτηριστικά που πρέπει να πληρούν τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα, ώστε να γίνουν αντικείμενο νόμιμης επεξεργασίας. Παραταύτα, αναγνωρίζονται κάποιες εξαιρέσεις οι οποίες συνάδουν με την λειτουργία του δημοσιογραφικού επαγγέλματος.

Έτσι, σύμφωνα με το αρ. 7 παρ. 2 εδ. ζ' επιτρέπεται η ίδρυση και λειτουργία σχετικού αρχείου ευαίσθητων δεδομένων ύστερα από άδεια της Αρχής στην περίπτωση που «η επεξεργασία αφορά δεδομένα δημοσίων προσώπων, εφόσον αυτά συνδέονται με την άσκηση δημόσιου λειτουργήματος ή τη διαχείριση συμφερόντων τρίτων, και πραγματοποιείται αποκλειστικά για την άσκηση του δημοσιογραφικού επαγγέλματος. Η άδεια της Αρχής χορηγείται μόνο εφόσον η επεξεργασία είναι απολύτως αναγκαία για την εξασφάλιση του δικαιώματος πληροφόρησης επί θεμάτων δημοσίου ενδιαφέροντος καθώς και στο πλαίσιο καλλιτεχνικής έκφρασης και εφόσον δεν παραβιάζεται καθ' οιονδήποτε τρόπο το δικαίωμα προστασίας της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής». Επιπλέον, στο αρ. 11 παρ. 5 του νόμου εισάγεται εξαίρεση από τον κανόνα της προηγούμενης ενημέρωσης του υποκειμένου αίροντας την σχετική υποχρέωση του υπεύθυνου της επεξεργασίας. Τέλος, στο πεδίο της δραστηριότητας των ΜΜΕ εφαρμόζεται και το αρ. 5 παρ. 2 περ. ε' σύμφωνα με το οποίο επιτρέπεται η επεξεργασία των απλών δεδομένων κατ' εξαίρεση και χωρίς τη συγκατάθεση του υποκειμένου όταν «η επεξεργασία είναι απολύτως αναγκαία για την ικανοποίηση του εννόμου συμφέροντος που επιδιώκει ο υπεύθυνος της επεξεργασίας ή ο τρίτος ή οι τρίτοι στους οποίους ανακοινώνονται τα δεδομένα και υπό τον όρο ότι τούτο υπερέχει προφανώς των δικαιωμάτων και συμφερόντων των προσώπων στα οποία αναφέρονται τα δεδομένα και δε θίγονται οι θεμελιώδεις ελευθερίες αυτών».

Η πιο πάνω διάταξη εισάγει τρεις όρους στάθμισης συμφερόντων που πρέπει να συρρέουν στην κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, με υπονοούμενη αναγνώριση από τον νόμο ενός προβαδίσματος στα δικαιώματα του ατόμου για την προστασία των προσωπικών τους δεδομένων και ειδικότερα, την απόλυτη αναγκαιότητα της επεξεργασίας, την

³⁹³ Βλ. ΠΠρΠειρ 27/2009, ΔΙΜΕΕ 2009, 66 «Ακόμη, η κοινοποίηση στοιχείων στο Διαδίκτυο ή την τηλεόραση για ορισμένη υπόθεση στα πλαίσια της δημοσιογραφικής έρευνας, όταν τα στοιχεία αυτά περιέχουν προσωπικά δεδομένα, πρέπει να γίνεται με ιδιαίτερη προσοχή, με βάση την αρχή της αναγκαιότητας και αναλογικότητας. Ιδιαίτερα, η επανάληψη της προβολής των στοιχείων αυτών, πρέπει να εξυπηρετεί αποκλειστικά τους σκοπούς της πληροφόρησης, λαμβανομένης υπόψη και της φύσης του Διαδικτύου ή του τηλεοπτικού μέσου, που ανέχεται τη αναμετάδοση-επανάληψη των πληροφοριών στο μέτρο που αυτή είναι αναγκαία, καθώς και του βαθμού του δημοσίου συμφέροντος που δημιουργείται για το θέμα. Η συνεχής και επανειλημμένη προβολή των ίδιων προσωπικών δεδομένων, πολλώ μάλλον αν αυτά είναι ευαίσθητα, μπορεί να υπερβαίνει τις ανάγκες της αναλογικότητας και της αναγκαιότητας, να άγει σε εξευτελισμό και διαπόμπευση των υποκειμένων των δεδομένων, δηλαδή μέσω της τηλεοπτικής εκπομπής ή συγκεκριμένου site στο Διαδίκτυο, επιβολή κύρωσης μη προβλεπόμενης και συνεπώς μη ανεκτής από την έννομη τάξη και μάλιστα με πλήρη αγνόηση του ισχύοντος στο ποινικό δίκαιο τεκμηρίου της αθωότητας».

προφανή υπεροχή του έννομου συμφέροντος σε σχέση με τα δικαιώματα του υποκειμένου και τη διαφύλαξη των θεμελιωδών ελευθεριών του³⁹⁴. Παρόλα αυτά, η Αρχή θέλοντας να εξετάσει τα ζητήματα διάδοσης προσωπικών δεδομένων από τα ΜΜΕ επί της ουσίας και πέρα από τους αυτοματισμούς του ν. 2472/1997, δεν εμμένει στην εφαρμογή των κριτηρίων των διατάξεων των αρ. 5 παρ. 2 περ. ε και αρ. 7 παρ. 2 περ. ζ, αλλά στο πλαίσιο της διακριτικής της ευχέρειας προβαίνει σε στάθμιση με βάση το δικαιολογημένο ενδιαφέρον ενημέρωσης του κοινού (αρ. 367παρ. 1 ΠΚ)³⁹⁵, οπότε και ισχύουν *mutatis mutandis* όσα αναφέρθηκαν σε προηγούμενο κεφάλαιο για την ιδιωτικότητα απέναντι στο δικαίωμα πληροφόρησης του κοινού. Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να προσεχθεί το εξής : η ιδιωτικότητα μπορεί να προσβληθεί όχι μόνο με την αποκάλυψη μυστικών πτυχών της ζωής ενός ατόμου, αλλά και με την αύξηση της προσβασιμότητας μιας πληροφορίας που είναι ήδη διαθέσιμη³⁹⁶, επομένως η συνεχής αναδημοσίευση μιας ήδη δημοσιευμένης στα συμβατικά ΜΜΕ πληροφορίας από τα διαδικτυακά ΜΜΕ θα πρέπει να γίνεται με σύνεση³⁹⁷.

8. Κοινωνικά Δίκτυα (Social Networking Sites)

Με τον όρο κοινωνικά δίκτυα ορίζουμε τις διαδικτυακές υπηρεσίες που επιτρέπουν στα άτομα να δημιουργούν ένα δημόσιο ή ημι-δημόσιο προφίλ στο Διαδίκτυο, να επιλέγουν μια λίστα χρηστών με τους οποίους μοιράζονται επαφές, συνδέσεις, απόψεις, φωτογραφίες κ. α.³⁹⁸. Τα Κοινωνικά δίκτυα χρονολογούνται ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, ωστόσο, τα τελευταία χρόνια έχουν αποκτήσει τρομερή δημοτικότητα και η χρήση τους από εκατομμύρια χρήστες αποτελεί ένα φαινόμενο το οποίο χρήζει ανάλυσης και το οποίο ενέχει όχι μόνο κοινωνικές αλλά και νομικές προεκτάσεις. Από νομικής άποψης, οι υπηρεσίες κοινωνικής δικτύωσης αποτελούν υπηρεσία της κοινωνίας της πληροφορίας (αρ. 1 παρ. 2 της Οδηγίας 98/34/ΕΚ). Η πιο δημοφιλής ιστοσελίδα κοινωνικής δικτύωσης είναι το Facebook³⁹⁹. Υπάρχουν πολλά θέματα τα οποία χρήζουν νομικής ανάλυσης^{400 401},

³⁹⁴ *Βρεττού*, Προσωπικά δεδομένα και ΜΜΕ : πεδίο σύγκρουσης προστατευόμενων έννομων αγαθών (σημείωση κάτωθι της ΑΠΔΠΧ 39/2007), ΔΙΜΕΕ 20007, 591.

³⁹⁵ *Βρεττού*, ΔΙΜΕΕ 2007, 593.

³⁹⁶ Το ΔΕΚ στην απόφαση της 16. 12. 2008, υπόθεση C-73/07 *Tietosuojavaltuutettu enαντίον Satakunnan Markkinaporssi Oy και Satamedia Oy* αποφάνθηκε ότι η κοινοτική οδηγία για την προστασία των προσωπικών δεδομένων εφαρμόζεται ακόμη και αν ένα αρχείο περιλαμβάνει πληροφορίες οι οποίες έχουν δημοσιευτεί ήδη σε ΜΜΕ. Επομένως, σύμφωνα με το ΔΕΚ, κάθε διάδοση προσωπικών δεδομένων (είτε αυτή είναι η πρώτη μετάδοση στο κοινό, είτε αποτελεί περαιτέρω μετάδοση) κρίνεται αυτοτελώς ως προς τη νομιμότητά της. Βλ. *Μήτρου*, σημείωση κάτωθι της ΜΠρΘες 16790/2009 (ΔΙΜΕΕ 2009, 400) ΔΙΜΕΕ 2009, 405 και 407.

³⁹⁷ ΑΠΔΠΧ 26/2005, ΔΙΜΕΕ 2005, 290 όπου κρίθηκε ότι η επανάληψη της ερωτικής ζωής εκπροσώπου της εκκλησίας θεωρήθηκε ότι παρέβαινε τα καθιερωμένα από την αρχή της αναλογικότητας όρια και εξυπηρετούσε σκανδαλοθηρικούς σκοπούς.

³⁹⁸ *Boyd D. /Elison N.*, Social Network Sites : Definition, History, and Scholarship σε <http://jcmc.indiana.edu/vol13/issue1/boyd.ellison.html> .

³⁹⁹ Σύμφωνα με δημοσίευμα του επίσημου blog του facebook, οι χρήστες του αγγίζουν τον αριθμό των 350 εκατομμυρίων ανά τον κόσμο. Εξαιτίας της περιορισμένης έκτασης της παρούσας εργασίας, θα ασχοληθούμε με το Facebook ως εκ του μεγέθους του, αλλά παρόμοιες ρυθμίσεις ισχύουν και στα υπόλοιπα δίκτυα.

αλλά στο πλαίσιο της εν λόγω εργασίας θα επιχειρηθεί ενασχόληση κυρίως με την εκμετάλλευση προσωπικών δεδομένων από τις εταιρίες που παρέχουν υπηρεσίες κοινωνικής δικτύωσης ενόψει των πολιτικών προστασίας τους, καθώς και με τη δημοσίευση προσωπικών δεδομένων από τους χρήστες, είτε τα δεδομένα αυτά αφορούν και προσβάλλουν την προσωπικότητα άλλων χρηστών, είτε τρίτων.

8. 1. Παράνομη Επεξεργασία Προσωπικών Δεδομένων από την Εταιρία Διαχείρισης του Facebook

Καταρχήν, να αναφερθεί ότι οι πάροχοι υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης (Social Networking Sites) θεωρούνται υπεύθυνοι επεξεργασίας, αφού κατέχουν όλα τα μέσα για την επεξεργασία των δεδομένων των χρηστών και παρέχουν σε αυτούς όλες τις υπηρεσίες οι οποίες σχετίζονται με τη διαχείριση των προσωπικών τους δεδομένων. Άρα, εφαρμόζεται σε αυτούς η κοινοτική νομοθεσία για τα προσωπικά δεδομένα, ακόμη και αν δεν βρίσκονται οι εγκαταστάσεις των εταιριών τους εντός της Κοινότητας⁴⁰². Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά το Facebook, το 2006 έγινε προσβάσιμο στο ανοιχτό κοινό⁴⁰³ και οι αρχικές ρυθμίσεις του προφίλ (default) ενός χρήστη ο οποίος εισέρχεται στο δίκτυο είναι να είναι ανοιχτό και προσβάσιμο σε όλα τα μέλη του δικτύου⁴⁰⁴. Το μόνο που χρειάζεται για να δημιουργήσει κάποιος προφίλ είναι μία έγκυρη ηλεκτρονική διεύθυνση και αποδοχή των όρων χρήσης και της πολιτικής για την προστασία των δεδομένων (privacy policy). Γενικό-

⁴⁰⁰ Ένα θέμα το οποίο απασχολεί είναι και η πιθανή προσβολή προσωπικότητας από φοιτητές ή μαθητές, οι οποίοι στο πλαίσιο πειραγμάτων μπορεί να αναφέρουν δυσφημιστικά σχόλια για τους καθηγητές τους. Βλ. την αμερικανική απόφαση *Layshock v. Hermitage School District* 412F. Supp. 2d 502 (W. D. 2006) όπου ένας μαθητής είχε δημιουργήσει προφίλ παρωδίας ενός καθηγητή του για το οποίο και αποβλήθηκε. Βέβαια, το ζήτημα δεν είναι τόσο απλό στις ΗΠΑ όπου δίνεται μεγάλη έμφαση στην ελευθερία της έκφρασης ακόμη και στους μαθητές και πλέον η American Civil Liberties Union (ACLU) παρεμβαίνει για να προστατεύσει τα δικαιώματα των μαθητών. Βλ. *Williams, Public Schools vs. MySpace & Facebook: The newest challenge to student speech rights*, University of Cincinnati Law Review 2008, 717,707 Και στη χώρα μας θα μπορούσε να προκύψει σχετικό θέμα βλ. π. χ. την ύπαρξη ενός group στο Facebook με την ονομασία «Ήμουν και γω μαθητής του» για έναν καθηγητή στη Νομική Σχολή του ΑΠΘ ο οποίος συνηθίζει να κόβει πολύ μεγάλο μέρος των φοιτητών στο μάθημά του. Στη Γερμανία, πάντως, το Γερμανικό Ομοσπονδιακό Ακυρωτικό Δικαστήριο έκρινε υπέρ του επιτρεπτού λειτουργίας διαδικτυακού τόπου με αντικείμενο την αξιολόγηση των εκπαιδευτικών από τους μαθητές τους. Εν προκειμένω, επικράτησε η ελευθερία της έκφρασης έναντι του πληροφοριακού αυτοκαθορισμού. Βλ. BGH, Urteil v. 23. 6. 2009 VI ZR 196/2008, ΔΙΜΕΕ 2009, 408 επ.

⁴⁰¹ Ένα άλλο πολύ ενδιαφέρον θέμα είναι το αν χρειάζεται ένταλμα προκειμένου οι διωκτικές αρχές να αποκτήσουν πρόσβαση και τα δικαστήρια να λάβουν υπόψη πληροφορίες ή φωτογραφίες που υπάρχουν σε περιορισμένης προσβασιμότητας προφίλ χρηστών ενός κοινωνικού δικτύου. Βλ. *Hodge, The fourth amendment and privacy issues on the "new" internet: facebook.com and MySpace.com*, Southern Illinois University Law Journal 2006, 95 επ. *Findlay, Tag! You're really it. What photographs on Social networking Sites mean for the Fourth Amendment*, North Carolina Journal of Law & Technology, Fall 2008 (V. 10), 171 επ.

⁴⁰² Γνωμοδότηση 5/2009 της ομάδας του αρ. 29 σχετικά με τις υπηρεσίες κοινωνικής δικτύωσης προσιτή σε http://ec.europa.eu/justice_home/fsj/privacy/index_en.htm.

⁴⁰³ Το Facebook δημιουργήθηκε το 2004 και ήταν αρχικά διαθέσιμο μόνο σε χρήστες οι οποίοι διέθεταν έγκυρη διεύθυνση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου από πανεπιστημιακά ιδρύματα των ΗΠΑ, το οποίο αποτελούσε μια εκδοχή αντίστοιχου έντυπου για την υποδοχή των πρωτοετών. Και τότε είχαν υπάρξει αντιδράσεις από 700. 000 ήδη εγγεγραμμένους χρήστες και είχε δημιουργηθεί και αντίστοιχο group "People against an open Facebook".

⁴⁰⁴ Όμως, επειδή μόνο η μειοψηφία των χρηστών θα αλλάξουν τις ρυθμίσεις ενός default profile, γι' αυτό θα πρέπει να προσφέρονται φιλικές στην ιδιωτικότητα ρυθμίσεις στο αρχικό default profile. Βλ. Γνωμοδότηση 5/2009 της ομάδας του αρ. 29.

τερα, το Facebook έχει τεράστιο αριθμό χρηστών και πληροφοριών, τον οποίο επιθυμεί να εξαργυρώσει σε χρήμα και προς το σκοπό αυτό έχει αρχίσει να προβαίνει σε διάφορες τακτικές⁴⁰⁵ σε συνεργασία και με τρίτους διαφημιστικούς φορείς που δραστηριοποιούνται στο Διαδίκτυο.

Όσον αφορά τους όρους της πολιτικής ασφαλείας των προσωπικών δεδομένων του Facebook, αυτοί, αν και σχετικά διαφανείς, δεν διακρίνονται από φιλικές ως προς την ιδιωτικότητα των χρηστών ρυθμίσεις⁴⁰⁶, ενώ η συγκατάθεση προς αυτούς υποδεικνύεται με το τσεκάρισμα ενός πλαισίου δίπλα από έναν σύνδεσμο ο οποίος παραπέμπει στην πολιτική ασφαλείας. Οι όροι της πολιτικής ασφαλείας θα μπορούσαν να κριθούν ως καταχρηστικοί με βάση την ελληνική και κοινοτική νομοθεσία, τη στιγμή που διαταράσσουν την ισορροπία μεταξύ δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των «μερών». Αλλά ακόμη και στο φιλελεύθερο σύστημα δικαίου των Η.Π.Α.⁴⁰⁷ υπάρχει η άποψη ότι η πολιτική ασφαλείας ενός διαδικτυακού τόπου δεν αποτελεί επιβαλλόμενο συμβόλαιο («enforceable contract»)⁴⁰⁸. Άλλωστε, με βάση το κοινοτικό δίκαιο για την προστασία των προσωπικών δεδομένων για να υπάρξει συναίνεση πρέπει να προηγηθεί προσήκουσα ενημέρωση του υποκειμένου των δεδομένων, η οποία ως εκ του τρόπου που τίθεται (ως σύνδεσμος δίπλα στο

⁴⁰⁵ Δύο εφαρμογές τις οποίες εισήγαγε στις 7/11/2007, οι οποίες ακολούθησαν τις αντιδράσεις των χρηστών και πλέον μπορούν να τύχουν εφαρμογής μόνο μετά από αντίστοιχη επιλογή των χρηστών (opt-in) στο privacy settings, είναι το Social Ads και το Beacon. Το Social Ads αφορά την επίδειξη διαφημίσεων οι οποίες συνδέονται με τις διάφορες δραστηριότητες στις οποίες προβαίνουν οι χρήστες στον διαδικτυακό περιβάλλον (για παράδειγμα «ο Χ είναι μέλος του Akis Coiffure γίνε και συ μέλος και κέρδισε 10% έκπτωση»). Το Beacon είναι ένα διαδικτυακό προϊόν το οποίο εντοπίζει τις δραστηριότητες του χρήστη οι οποίες λαμβάνουν χώρα σε διαδικτυακούς τόπους τρίτων με τους οποίους συνδέεται το Facebook (affiliate websites) και γνωστοποιούν αυτές τις δραστηριότητες στους φίλους του (για παράδειγμα ο Χ επισκέφτηκε τον τάδε διαδικτυακό τόπο). Όλες αυτές οι γνωστοποιήσεις λαμβάνουν χώρα μέσω του News Feed.

⁴⁰⁶ Πιο συγκεκριμένα, αναφέρεται ότι «Τοποθετείτε το περιεχόμενο του προφίλ σας με δικό σας κίνδυνο. Αν και σας επιτρέπουμε να ρυθμίσετε επιλογές ιδιωτικότητας οι οποίες περιορίζουν την πρόσβαση στις σελίδες σας, να έχετε υπόψη ότι κανένα μέτρο ασφαλείας δεν είναι αδιάτρητο. Δεν μπορούμε να ελέγξουμε τις δραστηριότητες των άλλων χρηστών με τους οποίους επιλέγετε να μοιραστείτε τις πληροφορίες σας. Επομένως, δεν μπορούμε να εγγυηθούμε ότι οι αναρτήσεις σας δεν θα ειπωθούν από άτομα που δεν το δικαιούνται. Δεν ευθυνόμαστε για την παράκαμψη οποιασδήποτε από τις ρυθμίσεις ή τα μέτρα ασφαλείας τα οποία εμπεριέχονται στον διαδικτυακό μας τόπο. Εσείς καταλαβαίνετε και αναγνωρίζετε ότι, ακόμη και μετά την αποχώρησή σας, αντίγραφα του προφίλ σας μπορεί να παραμείνουν ορατά σε κρυφές και αρχειοθετημένες σελίδες ή στην περίπτωση που άλλοι χρήστες έχουν αποθηκεύσει την διαδικτυακή σας συμπεριφορά». Ακόμη, αναφέρεται ότι «... να έχετε στο μυαλό σας ότι αν αποκαλύπτετε προσωπικές πληροφορίες ή όταν αναρτάτε σχόλια, μηνύματα, φωτογραφίες ή άλλα δεδομένα, αυτές οι πληροφορίες μπορεί να γίνουν δημοσίως προσβάσιμες».

⁴⁰⁷ Στις ΗΠΑ υπάρχει θεωρία ανάλογη της καταχρηστικότητας και συγκεκριμένα το doctrine of unconscionability το οποίο περιλαμβάνεται στον Uniform Commercial Code και Restatement (Second) of Contracts, το οποίο χρησιμοποιείται για την ακύρωση μη δίκαιων συμβατικών όρων. Για να γίνει αποδεκτό ότι ένα συμβόλαιο ή όρος είναι παράλογος ή ασυνείδητος (unconscionable), ο ενάγων θα πρέπει να αποδείξει ότι και η διαδικασία κατάρτισης του συμβολαίου ήταν ασυνείδητη (procedurally unconscionable) υπό την έννοια ότι υπάρχει ανισορροπία δυνάμεων ανάμεσα στα μέρη ή πρόκειται για συμβόλαιο προσχώρησης, αλλά και ότι οι συμβατικοί όροι καθαυτοί είναι μονόπλευροι ή άδικοι (substantively unconscionable). Για το πολύ ενδιαφέρον αυτό θέμα βλ. Hashemi, Facebook's privacy policy and its third-party partnerships: Lucrativity and Liability, Berkley University Journal Science 'n' Technology Law, 2009, 157-158. Ωστόσο, στις ΗΠΑ υπάρχει και η Communications Decency Act η οποία καθιερώνει το ανεύθυνο όχι μόνο κάθε είδους παρόχου του Διαδικτύου αλλά και σχεδόν κάθε διαδικτυακής υπηρεσίας, η οποία μπορεί να εφαρμοστεί και στο Facebook. Βλ. Την απόφαση Doe v. MySpace Inc. , 474 F. Supp. 2d 843, 846-47 (W. D. Tex. 2007).

⁴⁰⁸ Συγκεκριμένα στην απόφαση Dyer v. Nw. Airlines Corps. , 334 F. Supp. 2d 1196, 1200 (D. N. D. 2004) κρίθηκε ότι η πολιτική ασφαλείας σε ιστοσελίδα αεροπορικής εταιρίας δεν αποτελεί επιβαλλόμενο συμβόλαιο υπό την έννοια ότι δεν δημιουργεί έναν ισχυρισμό ότι υπάρχει συμβόλαιο.

πλαίσιο που πρέπει να «κλικάρουμε» τη συγκατάθεσή μας) δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι παρέχει επαρκή ενημέρωση, ενώ οι περισσότεροι χρήστες δεν τη διαβάζουν καν. Αλλά, ακόμη και στην περίπτωση ενός χρήστη ο οποίος θεωρείται επιμελέστερος από τον μέσο χρήστη - ο οποίος θεωρείται ότι απλά κλικάρει χωρίς να διαβάζει- με κανένα τρόπο δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι υπάρχει συγκατάθεση του στην περίπτωση της αλλαγής των όρων της πολιτικής ασφαλείας χωρίς να υπάρχει η δέουσα ενημέρωση του⁴⁰⁹ και να υφίσταται δέσμευση των ήδη δεδομένων του τη στιγμή που αυτός διαφωνεί με την τροποποιημένη καινούρια πολιτική ασφαλείας και απενεργοποιεί τον λογαριασμό του. Ειδικότερα, όσον αφορά τον όρο ο οποίος σχετίζεται με τη διατήρηση των δεδομένων σε περίπτωση απενεργοποίησης του λογαριασμού δεν θεωρείται νόμιμος γιατί αντίκειται στην αρχή της χρονικά πεπερασμένης διάρκειας του σκοπού της επεξεργασίας^{410 411}.

Προσφάτως (στις 2/12/2009)⁴¹² το Facebook προέβη σε αλλαγές όσον αφορά τις ρυθμίσεις ιδιωτικότητας που παρέχει στον χρήστη, με το να κατηγοριοποιεί τα διάφορα είδη των πληροφοριών που ένας χρήστης μπορεί να μοιραστεί, και να ζητά από τους χρήστες να επιλέξουν για κάθε κατηγορία πληροφοριών τους αποδέκτες αυτών, έχοντας να επιλέξουν μεταξύ «φίλων», «φίλων και φίλων των φίλων» και σε όλους, δηλαδή σε κάθε χρήστη του Διαδικτύου. Αν και οι αλλαγές αυτές διαφημίστηκαν ως φιλικές προς τη ιδιωτικότητα του χρήστη, ωστόσο, μέχρι την σχετική ρύθμιση τους και την σχετική επιλογή των αποδεκτών των κατηγοριών των πληροφοριών από τους χρήστες, το Facebook διατηρούσε όχι τις αρχικές ρυθμίσεις της ιδιωτικότητας τις οποίες είχε επιλέξει ο χρήστης πριν την ανακοινωθείσα αλλαγή, αλλά από την αναγγελία της αλλαγής των σχετικών ρυθμίσεων μέχρι και την ρύθμιση των σχετικών επιλογών από τους χρήστες, ίσχυαν οι default προτεινόμενες από το Facebook προς τους χρήστες ρυθμίσεις της ιδιωτικότητας, οι οποίες παρείχαν πρόσβαση σε κάθε χρήστη του Διαδικτύου ως προς συγκεκριμένες πλη-

⁴⁰⁹ Παλαιότερα, οι μόνοι τρόποι πληροφόρησης της αλλαγής της πολιτικής ασφαλείας του Facebook λάμβαναν χώρα μέσω ανακοινώσεων στην αρχική ιστοσελίδα του τόπου, με ανακοινώσεις μέσω του News Feeds και με μηνύματα τα οποία οι χρήστες λάμβαναν μετά την είσοδό τους στο site. Επειδή υπήρξαν και σε αυτό αντιδράσεις, το Facebook στην νέα πολιτική ασφαλείας του αναφέρει ότι η ενημέρωση του χρήστη για αλλαγή της πολιτικής του μπορεί να γίνει και μέσω e-mail.

⁴¹⁰ Όταν είχε ανακοινωθεί αυτή η ρύθμιση είχαν προκύψει αντιδράσεις, βλ. «Η μεγάλη απόδραση από το Facebook» σε http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_world_2_12/02/2008_258970 και «Το Facebook σφετερίζεται προσωπικά δεδομένα» σε [www.news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_columns_2_19/02/2009_303959].

Η σχετική γνωμοδότηση της ομάδας του αρ. 29 αναφέρει ότι τα προσωπικά δεδομένα του χρήστη θα πρέπει να διαγράφονται μόλις είτε ο χρήστης είτε ο πάροχος των υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης αποφασίσουν να διαγράψουν το λογαριασμό. Άλλωστε, η οδηγία για τη διατήρηση των δεδομένων για σκοπούς αντiegκληματικής πολιτικής (2006/24/EK) δεν εφαρμόζεται εν προκειμένω αφού δεν πρόκειται για παρόχους ηλεκτρονικών υπηρεσιών.

⁴¹¹ Επιπλέον, το Facebook αρνείται να διαγράψει προφίλ ατόμων τα οποία έχουν αποβιώσει, κάτι το οποίο δημιουργεί περαιτέρω ερωτηματικά όσον αφορά την προσβολή όχι μόνο της προσωπικότητας των χρηστών του αλλά και το ηθικό (ή πλέον και περιουσιακό) δικαίωμα των συγγενών να αποφασίζουν για τυχόν δημοσίευση δεδομένων του αποβιώσαντος. Μια τέτοια περίπτωση δεν υπάγεται στον ν. 2472/1997 ο οποίος αφορά την προστασία προσωπικών δεδομένων ατόμων που βρίσκονται εν ζωή. Βλ. ΑΠΔΠΧ 44/2009, ΔΙΜΕΕ 2009, 444.

⁴¹² Σύμφωνα με ανακοίνωση του ιδρυτή του Facebook Mark Zuckerberg στο επίσημο blog του Facebook

ροφορίες⁴¹³. Επιπλέον, η ενημέρωση των χρηστών από το Facebook ως προς τις νέες του ρυθμίσεις ιδιωτικότητας δεν έλαβε χώρα μέσω e-mail για την γρήγορη ενημέρωση του χρήστη και την άμεση προσαρμογή των ρυθμίσεων στο προφίλ του, αλλά μέσω ανακοίνωσης κατά την είσοδο του χρήστη στο διαδικτυακό τόπο του Facebook, με αποτέλεσμα οι πληροφορίες των χρηστών, μέχρι την είσοδό τους στο Facebook και την ανάλογη προσαρμογή από αυτούς των ρυθμίσεων, να είναι έκθετες στις προτεινόμενες από το Facebook ρυθμίσεις και κατ' επέκταση στον κάθε χρήστη του Διαδικτύου (ως προς τις κατηγορίες των πληροφοριών που αναφέρθηκαν). Κατ' αυτόν τον τρόπο, το Facebook προσβάλλει το δικαίωμα του πληροφοριακού αυτοκαθορισμού των χρηστών, έστω για περιορισμένο χρονικό διάστημα, κατά το οποίο μπορούν διάφοροι –και κυρίως διάφορες εταιρίες– να λάβουν γνώση των πληροφοριών των χρηστών, με πρόσχημα τη βελτίωση της ιδιωτικότητας των χρηστών.

Σύμφωνα με το αρ. 11 του ν. 2472/1997, ο πάροχος της υπηρεσίας του Facebook πρέπει να ενημερώνει τους χρήστες επαρκώς για τους σκοπούς για τους οποίους αυτοί επεξεργάζονται τα προσωπικά τους δεδομένα. Γίνεται δεκτό ότι, κυρίως, οι σκοποί θα αφορούν την εμπορική προώθηση διαφόρων προϊόντων ή υπηρεσιών εταιριών με τις οποίες οι πάροχοι των υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης συνεργάζονται, και οι οποίες θα πρέπει να αναφέρονται ρητά με το όνομά τους ως αποδέκτες των δεδομένων. Όσον αφορά τις διαφημίσεις, αυτές, μπορούν να πραγματοποιούνται απευθείας από τους παρόχους των SNS (Social Networking Sites), οι οποίοι ενεργούν εν προκειμένω ως μεσίτες, ή από τρίτους διαφημιστές, οπότε στην πρώτη περίπτωση δεν είναι απαραίτητη η αποκάλυψη των προσωπικών δεδομένων των χρηστών⁴¹⁴. Στη δεύτερη περίπτωση θα λάβει εφαρμογή το αρ. 4 του ν. 2472/1997, σύμφωνα με το οποίο τα δεδομένα πρέπει να είναι επαρκή, σχετικά και όχι περισσότερα ανάλογα με τους σκοπούς για τους οποίους συλλέγονται ή επεξεργάζονται. Έτσι, οι πάροχοι SNS μπορεί να κοινοποιούν σε τρίτους ορισμένα προσδιοριστικά στοιχεία των μελών τους αλλά δεν χρειάζεται να κοινοποιούν το αληθινό τους όνομα.

Μέσω της υπηρεσίας Facebook Platform, η εταιρία προσκαλεί τρίτα μέρη να δημιουργήσουν προγράμματα για το Facebook, τις λεγόμενες εφαρμογές («applications»), οι οποίες είναι ψυχομετρικά τεστ, παιχνίδια, εργαλεία για να μοιράζεται κανείς μουσική κ. α. Κάθε φορά που ο χρήστης επιλέγει να εγκαταστήσει μια εφαρμογή, η Facebook Inc. του στέλνει μια ειδοποίηση ότι μια τρίτη εταιρία θα έχει πρόσβαση στο προφίλ του και το προφίλ των «φίλων» του. Ενώ, από τον Ιούλιο του 2009 προσφέρεται η δυνατότητα στον χρήστη να αλλάξει τις ρυθμίσεις ιδιωτικότητας του και να επιλέγει τις πληροφορίες που θα

⁴¹³ Πρόκειται για τις κατηγορίες About me, Family and Relationships, Work and Education και Posts I create.

⁴¹⁴ Γνωμοδότηση 5/2009 της ομάδας του αρ. 29.

έχουν πρόσβαση οι δημιουργοί των εφαρμογών⁴¹⁵. Επιπλέον, το Facebook αναφέρει πως ακόμη και πληροφορίες από δραστηριότητες μη χρηστών του, οι οποίοι επισκέπτονται δι-αδικτυακούς τόπους με τους οποίους το Facebook έχει σχέση (Affiliated Websites) επί-σης εντοπίζονται και του στέλνονται στο πλαίσιο της «υπηρεσίας» του Beacon, αλλά αυτό τις απορρίπτει. Παραταύτα, εφόσον υπάρχει μια τέτοια δυνατότητα συλλογής των προ-σωπικών δεδομένων δεν μπορεί να ελεγχθεί αν αυτή χρησιμοποιείται μόνο στο πλαίσιο της συγκεκριμένης υπηρεσίας, η οποία είναι προαιρετική, ή και γενικότερα αλλά χωρίς γνωστοποίηση, και αν όντως τα δεδομένα μη χρηστών του Facebook απορρίπτονται από αυτό. Αλλά, έτσι και αλλιώς, ακόμη και αν τελικώς απορρίπτονται τα δεδομένα αυτά, θα έπρεπε να υφίσταται εξ αρχής ενημέρωση των υποκειμένων, βάσει της ελληνικής αλλά και της κοινοτικής νομοθεσίας⁴¹⁶.

Τέλος, θα πρέπει να σημειωθεί ότι πλέον το Facebook επιτρέπει την αναζήτηση του προφίλ ενός χρήστη του και στις γενικές μηχανές αναζήτησης (Google, MSN, Live, Yahoo), κάτι το οποίο προσβάλει το δικαίωμα του πληροφοριακού αυτοκαθορισμού, αφού ακόμη και στην περίπτωση όπου το προφίλ του χρήστη είναι περιορισμένο, παρόλα αυτά φαίνε-ται η φωτογραφία του προφίλ, το όνομα, και οι φίλοι του συγκεκριμένου προσώπου.

8. 2. Παράνομη Επεξεργασία Προσωπικών Δεδομένων από τους Χρήστες

Πέρα από την εταιρία του Facebook που αποτελεί υπεύθυνο επεξεργασίας, και οι χρήστες των υπηρεσιών του Facebook προβαίνουν σε επεξεργασία προσωπικών δεδο-μένων άλλων χρηστών αλλά δεν θεωρούνται υπεύθυνοι επεξεργασίας με βάση το ελληνι-κό και το κοινοτικό δίκαιο στο μέτρο που θεωρείται ότι η δραστηριότητά τους αυτή εμπίπ-τει στην εξαίρεση της επεξεργασίας για ιδιωτικούς σκοπούς. Για να υπάρξει μια τέτοια κρί-ση υπέρ της εξαίρεσης θα ληφθούν υπόψη τα στοιχεία του προφίλ του ατόμου⁴¹⁷. Άρα, η ανάρτηση πληροφοριών για τρίτο πρόσωπο σε ιστότοπο ανοιχτής πρόσβασης και η σε αυτόν ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ «φίλων» δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι εμπίπτει στην εξαίρεση ως «επεξεργασία που πραγματοποιείται για σκοπούς αποκλειστικά οικιακούς ή προσωπικούς» (αρ. 3 παρ. 2 ν. 2472/1997), στοιχείο που θα απέκλειε την εφαρμογή των σχετικών διατάξεων⁴¹⁸. Έτσι, και στη σχετική γνωμοδότηση της ομάδας του αρ. 29 αναφέ-ρεται ότι η εξαίρεση αυτή δεν ισχύει εφόσον ο χρήστης χρησιμοποιεί τις υπηρεσίες κοινω-νικής δικτύωσης ως πλατφόρμα για την προώθηση εμπορικών, πολιτικών ή φιλανθρωπι-κών σκοπών οπότε και θα ευθύνεται ως υπεύθυνος επεξεργασίας, εκτός αν εμπίπτει στην εξαίρεση για δημοσιογραφικούς σκοπούς και για καλλιτεχνική ή λογοτεχνική έκφραση. Σε

⁴¹⁵ Πισκοπάνη, Η προστασία της ιδιωτικότητας των χρηστών του Facebook, ΔΙΜΕΕ 2009, 341.

⁴¹⁶ ακόμη και στις ΗΠΑ μη τήρηση των πολιτικών ασφαλείας των διάφορων διαδικτυακών τόπων ή μη σαφή αναφορά τους αντίκειται στο 5^ο τμήμα της FTC (Federal Trade Commission) Act η οποία απαγορεύει τέτοιου είδους απατηλές πρακτικές.

⁴¹⁷ Ως ενδεικτικώς αποτρεπτικά στοιχεία αναφέρονται ο υπερβολικά μεγάλος αριθμός των επαφών, το προσβάσιμο από όλους προφίλ και η μη ύπαρξη επιλεκτικού κριτηρίου στην αποδοχή των επαφών.

⁴¹⁸ Μήτρου, σημείωση κάτωθι της ΜΠρΘες 16790/2009 (ΔΙΜΕΕ 2009, 400), 406

αυτές τις περιπτώσεις θα πρέπει να υπάρξει μια ορθή ισορροπία ανάμεσα στην ελευθερία της έκφρασης και στο δικαίωμα στην ιδιωτικότητα. Αλλά ακόμη και αν ισχύσει η εξαίρεση η οποία θεωρεί νόμιμη την επεξεργασία δεδομένων για ιδιωτική χρήση ή για σκοπούς οι οποίοι εμπίπτουν στην ελευθερία της έκφρασης, ωστόσο αυτή δεν ανοσοποιεί τον χρήστη σε κάποιες περιπτώσεις (ευαίσθητα δεδομένα, δυσφήμιση, δημοσίευση φωτογραφίας χωρίς συναίνεση του υποκειμένου κ. λ π.).

Είναι γεγονός ότι αρκετές φορές οι χρήστες του Facebook δημοσιοποιούν προσωπικά δεδομένα που αφορούν (και) τρίτους. Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να αναφερθεί ότι η δημιουργία προφίλ σε κοινωνικό δίκτυο έχει εξ ορισμού ως προορισμό την ανταλλαγή πληροφοριών με άλλους χρήστες σ' ένα διαδραστικό περιβάλλον και εκλαμβάνεται ως τη διαδικτυακή έκφραση του δικαιώματος ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας (αρ. 5^A το δικαίωμα συμμετοχής στην κοινωνία της πληροφορίας ως εξειδίκευση του αρ. 5 Σ)⁴¹⁹. Παραταύτα, αρκετές φορές οι χρήστες αναρτούν στο προσωπικό τους προφίλ πληροφορίες ή εικόνες που αφορούν και τρίτους. Αυτή η δημοσιοποίηση, ακόμη και αν γίνεται σε περιορισμένο αριθμό προσώπων (στην περίπτωση χρησιμοποίησης της δυνατότητας από τον χρήστη του περιορισμένου προφίλ στο οποίο μόνο οι «φίλοι» του επιτρέπεται να δουν το προφίλ του ή της δυνατότητας που επιτρέπει μόνο συγκεκριμένοι «φίλοι» να έχουν πρόσβαση σε ορισμένα φωτογραφικά άλμπουμ), αποτελεί, ωστόσο, επεξεργασία προσωπικών δεδομένων και μάλιστα παράνομη, εφόσον δεν υπάρχει συγκατάθεση του υποκειμένου το οποίο αφορούν ή εφόσον δεν συντρέχει κάποια από τις εξαιρέσεις που προαναφέραμε⁴²⁰.

Πέρα από την αποκάλυψη των πληροφοριών που μπορεί να παραβιάζουν το δικαίωμα του πληροφοριακού αυτοκαθορισμού, τεράστιο θέμα έχει προκύψει με το «ανέβασμα» οπτικοακουστικού περιεχομένου το οποίο περιλαμβάνει εικόνα ή εικόνες τρίτων, κάτι το οποίο αποτελεί συνήθη και εύκολη πρακτική⁴²¹. Όσον αφορά τις φωτογραφίες, στο Facebook δίνεται η δυνατότητα στους χρήστες να κατονομάσουν κάθε άτομο που εμφανίζεται σε μια φωτογραφία την οποία είτε ανέβασαν στο προφίλ τους, είτε στην οποία έχουν πρόσβαση⁴²², κατά τρόπο ώστε όταν κάποιος περνάει την κλεψύδρα πάνω από το άτομο της φωτογραφίας να φαίνεται το όνομά του. Επιπλέον, η φωτογραφία αυτή εμφανίζεται

⁴¹⁹ Πρόκειται για το user-generated content βλ. *Πισκοπάνη*, ΔΙΜΕΕ 2009, 339 υποσ. Νο 5.

⁴²⁰ Αρα, σε περίπτωση επιδίκασης αποζημίωσης για προσβολή προσωπικότητας ή παραβίαση προσωπικών δεδομένων, το ύψος του ποσού θα εξαρτηθεί και από αυτό το στοιχείο από το οποίο φαίνεται η έκταση της προσβολής, δηλαδή αν το προφίλ ήταν ανοιχτό ή από το πόσα άτομα είχαν τη δυνατότητα να δουν τη φωτογραφία στην περίπτωση που το προφίλ είναι περιορισμένο.

⁴²¹ Facebook: Help Center, <http://www.facebook.com/help/seeall.php?facebook&id=412> (επιλογή του "How do I add photos to create an album?").

⁴²² Παλαιότερα, επιτρεπόταν μόνο στο άτομο που ανέβαζε την φωτογραφία στο προφίλ του να προβεί σε αυτή την ενέργεια (tagging), και στους υπόλοιπους χρήστες δινόταν μόνο η δυνατότητα να προτείνουν τα άτομα των φωτογραφιών που θα έπρεπε να «κατονομαστούν», αλλά ο αρχικός uploader έπρεπε να το επιβεβαιώσει πριν δημιουργηθούν τα links. Πλέον, παρέχεται αυτή η δυνατότητα σε όλους τους χρήστες οι οποίοι έχουν πρόσβαση στην φωτογραφία. Αυτό δημιουργεί πρόβλημα επειδή ο κύκλος των προσώπων τα οποία μπορεί να ευθύνονται για προσβολή προσωπικότητας διευρύνεται σημαντικά

αυτόματα και στο προφίλ του απεικονιζόμενου προσώπου που κατονομάζεται, καθώς και στο προφίλ των υπόλοιπων κατονομαζόμενων προσώπων, αν υπάρχουν και άλλοι κατονομαζόμενοι κατ' αυτόν τον τρόπο χρήστες στη φωτογραφία. Ακόμη, μέσω της υπηρεσίας του "News Feed" (ενός πίνακα ανακοινώσεων ο οποίος υπάρχει σε κάθε προσωπική σελίδα) όλοι οι «φίλοι» όχι μόνο του απεικονιζόμενου προσώπου, αλλά και του χρήστη ο οποίος ανέβασε αρχικά την φωτογραφία ενημερώνονται και φυσικά, την βλέπουν και έχουν την δυνατότητα και να τη σχολιάσουν. Το άτομο το οποίο δεν επιθυμεί την ανάρτηση και δημοσιοποίηση της φωτογραφίας του με το όνομά του κατ' αυτόν τον τρόπο, μπορεί να κάνει "de-tag", δηλαδή να ενεργοποιήσει μια διαδικασία η οποία αίρει την κατονομασία του εικονιζόμενου προσώπου, υπό την έννοια ότι το όνομά του θα σταματήσει να εμφανίζεται κατ' αυτόν τον τρόπο στην φωτογραφία και αίρεται και ο σύνδεσμος ο οποίος εμφανίζει την φωτογραφία στο προφίλ του εικονιζόμενου⁴²³. Παρόλα αυτά, ακόμη και αν το άτομο κάνει χρήση της διαδικασίας του "de-tag", το υποκείμενο εκτίθεται πλήρως σε ενδεχόμενες μη επιθυμητές προσβολές της προσωπικότητάς του και της ιδιωτικότητας του, τουλάχιστον μέχρι να λάβει ή να δει το ενημερωτικό ηλεκτρονικό μήνυμα για αυτή την δημοσιοποίηση⁴²⁴ και να προβεί στην ενέργεια του "de-tag"⁴²⁵. Ταυτόχρονα, η ηλεκτρονική αυτή ενημέρωση δεν περιλαμβάνει και ενημέρωση περί της δυνατότητας του "de-tag", ως όφειλε, κάτι που θα μπορούσε να εκληφθεί ως ενημέρωση του υποκειμένου για το δικαίωμα αντίρρησης που έχει, ενώ απλά του ανακοινώνεται εκ των υστέρων χωρίς να ζητηθεί κατ' οποιοδήποτε τρόπο η συγκατάθεσή του. Αλλά ακόμη και αν πραγματοποιηθεί η διαδικασία του "de-tag", αυτό δεν οδηγεί στην εξαφάνιση της φωτογραφίας, η οποία παραμένει στο προφίλ του χρήστη που την ανέβασε και άρα εναπόκειται στην διακριτική ευχέρεια του τελευταίου να την απομακρύνει. Αν και λαμβάνει σχεδόν 10. 000 παράπονα τη μέρα⁴²⁶, το Facebook αποφαίνεται ότι δεν μπορεί να απομακρύνει τις φωτογραφίες γιατί η ανάρτηση φωτογραφιών δεν παραβιάζει τους όρους χρήσης του, ενώ αναφέρει πως πρέπει ο προσβληθείς να απευθυνθεί σε αυτόν που δημοσίευσε τη φωτογραφία ώστε εκείνος να την αφαιρέσει. Έτσι, οι προσβαλλόμενοι χρήστες αφήνονται στο έλεος των χρηστών που αρχικά δημοσίευσαν τις φωτογραφίες, οι οποίοι θα πρέπει να είναι αρκετά «μεγαλόψυχοι» ώστε να αφαιρέσουν τη φωτογραφία. Και όντως, σε έναν ιδανικό κόσμο ο χρήστης

⁴²³ Όμως, και αυτή η διεργασία σύμφωνα με τους όρους του Facebook δεν ενεργοποιείται πολύ εύκολα ενώ αναφέρεται ότι δεν μπορεί να ενεργοποιηθεί απλά και μόνο επειδή η φωτογραφία δεν είναι κολακευτική, παρά μόνο εφόσον θεωρείται προκλητική ή αντίθετη στο νόμο.

⁴²⁴ Τουλάχιστον, το μόνο πλεονέκτημα που έχει το εικονιζόμενο άτομο το οποίο εμπλέχτηκε από τρίτο στη διαδικασία του "tag" σε αντίθεση με τον απλά εικονιζόμενο σε κάποια φωτογραφία στο Facebook, είναι ότι τουλάχιστον έχει λάβει γνώση για την δημοσιοποίηση της φωτογραφίας.

⁴²⁵ Η σχετική γνωμοδότηση προτείνει εν προκειμένω τη δημιουργία μιας ρύθμισης σύμφωνα με την οποία θα μπορούσε να υπάρξει μια ένδειξη στο προφίλ κάθε χρήστη για το αν επιθυμεί την ανάρτηση του ονόματός του σε φωτογραφίες από τρίτους ή να οριστεί ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα κατά το οποίο αν ο χρήστης δεν εγκρίνει την ανάρτηση του ονόματός του σε συγκεκριμένη φωτογραφία, το tagging δε θα λαμβάνει χώρα.

⁴²⁶ Findlay, Tag! You're really it. What photographs on Social networking Sites mean for the Fourth Amendment, North Carolina Journal of Law & Technology, Fall 2008 (V. 10), 185.

ο οποίος αρχικά δημοσίευσε τη φωτογραφία θα την κατέβαζε από το προφίλ του. Όμως, στην περίπτωση που αυτός αποδειχτεί μη συνεργάσιμος, τότε ο προσβληθείς θα αναγκαστεί να στραφεί δικαστικά εναντίον του. Πρόβλημα μπορεί να προκύψει στην περίπτωση όπου ο χρήστης ο οποίος ανέβασε τη φωτογραφία έχει δημιουργήσει προφίλ μη δίνοντας το πραγματικό του όνομα. Σε αυτήν την περίπτωση πραγματικά ο προσβληθείς μοιάζει αβοήθητος, αν δεν μπορεί να γνωρίζει ή δεν υποψιάζεται το άτομο που ανήρτησε την φωτογραφία του ή τα δεδομένα του. Η μόνη λύση που μπορεί να σκεφτεί κάποιος εν προκειμένω, δεδομένου ότι δεν μπορεί να γίνει άρση του απορρήτου για την παρούσα προσβολή (με εξαίρεση την περίπτωση εκβιασμού), με βάση το ισχύον νομοθετικό καθεστώς, ώστε να αποκαλυφθεί ο προσβολέας, είναι η αγωγή κατά του Facebook το οποίο και ενέχει δευτερογενούς ευθύνης εν προκειμένω. Τέλος, θα πρέπει να αναφερθεί πως οι δυνατότητες προσβολής του προσώπου από την ανάρτηση φωτογραφίας του από τρίτον στο Facebook αυξάνονται κατακόρυφα αν σκεφτεί κανείς ότι οποιοσδήποτε χρήστης ο οποίος επισκέπτεται το προφίλ στο οποίο αναρτάται η φωτογραφία μπορεί να την αποθηκεύσει και να την επαναδημοσιεύσει σε διαφορετικό διαδικτυακό τόπο διαιωνίζοντας την προσβολή.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΠΡΟΣΒΟΛΗ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

1. Η Προσβολή του Ηθικού Δικαιώματος του Δημιουργού στο Διαδίκτυο

Το ηθικό δικαίωμα του δημιουργού έργου πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύει το δεσμό του δημιουργού με το έργο του και την προσωπικότητα του δημιουργού όπως αυτή απορρέει μέσα από αυτό. Το ηθικό δικαίωμα κατάγεται ιστορικά από το δικαίωμα της προσωπικότητας, εξελίχθηκε και διαπλάστηκε νομολογιακά μέσα απ' αυτό, μέχρι τη στιγμή που αυτονομήθηκε. Η αυτονόμηση αυτή επιτεύχθηκε με τη ρητή νομοθετική καθιέρωσή του στο ν. 2121/1993 (αρ. 1 παρ. 1 ν. 2121/1993) όπου αναφέρεται ότι το ηθικό μαζί με το περιουσιακό δικαίωμα του δημιουργού επί του έργου του αποτελούν το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας⁴²⁷, το οποίο κατατείνει πλέον στην καθ' όλα προστασία της ατομικότητας του έργου και όχι αυτής καθ' αυτής της ατομικότητας του δημιουργού. Η προσβολή της προσωπικότητας του δημιουργού προσβάλλεται έμμεσα στην περίπτωση προσβολής του ηθικού του δικαιώματος και, άρα, το αρ. 57ΑΚ θα έπρεπε να επικαλείται από τη νομολογία μόνο στις μη δυνάμενες να υπαχθούν στο περιεχόμενο του ηθικού δικαιώματος περιπτώσεις⁴²⁸. Παραταύτα, ακόμη και μετά την ρητή καθιέρωση του ηθικού δικαιώματος του δημιουργού, η αποκοπή του από το δικαίωμα της προσωπικότητας έγινε δύσκολα αποδεκτή από τη νομολογία, η οποία ως ένα βαθμό συνεχίζει την αναφορά (πολλές φορές παρατακτικά με τον ν. 2121/1993) στα αρ. 57ΑΚ επ'⁴²⁹.

Το ηθικό δικαίωμα είναι αμεταβίβαστο και παραμένει στο πρόσωπο του δημιουργού ακόμη και μετά τη μεταβίβαση του περιουσιακού δικαιώματος⁴³⁰. Άλλα δύο βασικά χαρακτηριστικά τα οποία έχει το ηθικό δικαίωμα ως απότοκος του δικαιώματος της προσωπικότητας είναι ότι είναι απεριορίστο και απόλυτο. Σε γενικές γραμμές το οποιοδήποτε έργο πνευματικής ιδιοκτησίας δεν είναι τίποτε άλλο από τη δημιουργική έκφραση της προσωπικότητας του δημιουργού του⁴³¹. Ως εκ τούτου θεωρείται σκόπιμη η σύντομη υπό του παρόντος κεφαλαίου εξέταση της προσβολής του ηθικού δικαιώματος του δημιουργού στο Διαδίκτυο στο πλαίσιο της εξεταζόμενης θεματικής.

⁴²⁷ Η χώρα μας έχει ακολουθήσει το γαλλικό πρότυπο εν προκειμένω και οι εξουσίες οι οποίες αναγνωρίζονται στο ηθικό δικαίωμα είναι οι ίδιες με αυτές της γαλλικής έννομης τάξης.

⁴²⁸ ΜΠρΑθ 14751/1996, ΔΕΕ 1998, 843= ΕΕμπΔ 1996, 858.

⁴²⁹ *Μαρίνος*, Εμπορευματοποίηση προσωπικότητας και δικαίο πνευματικής ιδιοκτησίας – Αναλογική εφαρμογή διατάξεων του ν. 2121/1993 στην εκμετάλλευση του δικαιώματος προσωπικότητας, ΧρΙΔ 2007, 577· *Χριστοδούλου*, Σημειώσεις στη γενική θεωρία των άυλων αγαθών, ΔΙΜΕΕ 2007, 181· *Γαρουφαλιά*, Προσβολή ηθικού δικαιώματος & δικαιώματος προσωπικότητας στο ψηφιακό περιβάλλον, 2009, 7· *Α-λαφραγκή*, Το ηθικό δικαίωμα του δημιουργού έργου πνευματικής ιδιοκτησίας και το δικαίωμα του επί της ίδιας προσωπικότητας, Αρμ 2009, 641 (όπου και αναφορά σε πλούσια νομολογία).

⁴³⁰ Αρ. 4 παρ. 3 ν. 2121/1993 : «*Το ηθικό δικαίωμα είναι ανεξάρτητο από το περιουσιακό δικαίωμα και παραμένει στο δημιουργό ακόμα και μετά τη μεταβίβαση του περιουσιακού δικαιώματος*». Επιπλέον έχει διάρκεια όσο όλη η ζωή του δημιουργού και 70 χρόνια από την 1^η Ιανουαρίου του επόμενου έτους από το θάνατό του.

⁴³¹ ΜΠρΑθ 14751/1996, ΔΕΕ 1998, 843 = ΕΕμπΔ 1996, 858.

Υπάρχουν διάφορα έργα πνευματικής ιδιοκτησίας τα οποία βρίσκουν εφαρμογή και είναι δεκτικά προσβολής στο Διαδίκτυο (φωτογραφίες, οπτικοακουστικά έργα, μουσικά κομμάτια, έργα λόγου, αλλά και λογισμικά, βάσεις δεδομένων, γραφικά ιστοσελίδας κ. α.). Σε αυτό το σημείο αξίζει να σημειωθεί ότι προσβολή του ηθικού δικαιώματος στο Διαδίκτυο, καθώς και των διαφόρων εξουσιών τις οποίες αυτό περιλαμβάνει, αφορά τις ίδιες προσβολές που υφίσταται το δικαίωμα και στον υλικό κόσμο με τη διαφοροποίηση ότι όταν αυτές πραγματοποιούνται στο Διαδίκτυο είναι πολύ βαρύτερες από άποψη μεγέθους, δεδομένης της δυνατότητας παγκόσμιας πρόσβασης του Διαδικτύου και της μη δυνατότητας ελέγχου της συμπεριφοράς όχι μόνο των ατόμων τα οποία εκμεταλλεύονται αθέμιτα ή εκθέτουν ανεπανόρθωτα το δημιούργημα, αλλά, κυρίως, λόγω της περαιτέρω συμπεριφοράς των χρηστών του Διαδικτύου, στους οποίους δίνεται η δυνατότητα επαναδημοσίευσης και επέκτασης της προσβολής. Όσον αφορά την άσκηση του ηθικού δικαιώματος στην περίπτωση μηντιακών διαδικτυακών τόπων, όπου υπάρχουν διάφορα δημοσιεύματα από διάφορους συντάκτες και εν ολίγοις το ολικό προϊόν του ιστοτόπου αποτελείται από επιμέρους συμβολές, τότε αυτός που οργανώνει το περιεχόμενο (αρχισυντάκτης ή διευθυντής ύλης) θα θεωρείται αρχικός δικαιούχος του ηθικού δικαιώματος, ενώ οι συντάκτες θα είναι δικαιούχοι ο καθένας για τη συμβολή του, εφόσον αυτές είναι δεκτικές χωριστής εκμετάλλευσης⁴³². Οι εξουσίες⁴³³ τις οποίες περιλαμβάνει το ηθικό δικαίωμα του δημιουργού⁴³⁴ και οι οποίες πλήττονται και στο Διαδίκτυο είναι η εξουσία δημοσίευσης, η εξουσία

⁴³² ΕφΑθ 80/2008, ΔΙΜΕΕ 2008, 216 η οποία αναφέρεται σε περιοδικό ως συλλογικό έργο αλλά θα τύχει εφαρμογής και στα διαδικτυακά έντυπα. Βλ. αναλυτικά και σε *Συνοδινού*, ΜΜΕ και Πολιτισμός. Τα πνευματικά δικαιώματα των δημοσιογράφων : από την παραγωγή ενημέρωσης στη δημιουργία πολιτισμού, ΔΙΜΕΕ 2007, 206 επ. *Γαρουφαλιά* (2009), 135.

⁴³³ Η Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (η οποία κυρώθηκε από την ελληνική έννομη τάξη με τον ν. 100/1975, ΦΕΚ Α' 162/1. 8. 1975) στο αρ. 6 δις παρ. 1 αναγνωρίζει το ηθικό δικαίωμα του δημιουργού όσον αφορά τις εξουσίες της πατρότητας και της ακεραιότητας, ενώ στη δεύτερη παράγραφο του ίδιου άρθρου αναφέρεται ότι το ηθικό δικαίωμα διατηρείται και μετά το θάνατο του δημιουργού και διαρκεί όσο και το περιουσιακό δικαίωμα. Και η Σύμβαση WIPO έχει σχετική αναφορά αφού στο αρ. 1 παρ. 4 παραπέμπει στα αρ. 1-21 της Διεθνούς Σύμβασης της Βέρνης, ενώ αναγνωρίζει για πρώτη φορά διεθνώς στο αρ. 5 το ηθικό δικαίωμα των ερμηνευτών-καλλιτεχνών.

⁴³⁴ Στο Ηνωμένο Βασίλειο δεν αναγνωριζόταν το ηθικό δικαίωμα του δημιουργού μέχρι το 1988 (παρότι η χώρα αυτή είχε προσχωρήσει στη σύμβαση της Βέρνης από το 1928), οπότε και αναγνωρίστηκε με την Copyright, Designs and Patents Act. Πριν από αυτόν το νόμο με την Copyright Act του 1956 απλά απαγορευόταν η ψεύτικη απόδοση πατρότητας ενός προστατευόμενου έργου. Αλλά και με την C. D. P. A. του 1988 αναγνωρίστηκαν 3 επιπλέον πτυχές (πέρα από την εσφαλμένη απόδοση πατρότητας) του ηθικού δικαιώματος οι οποίες είναι διαφορετικές από αυτές της δικής μας έννομης τάξης και συγκεκριμένα : α)το δικαίωμα του δημιουργού να αναγνωρίζεται ως τέτοιος, β) το δικαίωμα να αντιτίθεται σε υποτιμητική μεταχείριση της δουλειάς του και γ)το δικαίωμα ιδιωτικότητας συγκεκριμένων φωτογραφιών. Αυτά τα δικαιώματα, έτσι όπως περιγράφονται, έχουν περιορισμένη εφαρμογή στο πλαίσιο της τεχνολογίας των υπολογιστών και του Διαδικτύου. Για όλα αυτά βλ. *Encyclopedia of Information Technology Law*, April 2003, 2030.

Στις ΗΠΑ το ηθικό δικαίωμα του δημιουργού καθιερώθηκε μετά την προσχώρηση των ΗΠΑ στη Συνθήκη της Βέρνης το 1988, με την Visual Artists Rights Act του 1990 και περιλαμβάνει την εξουσία αναγνώρισης της πατρότητας και της ακεραιότητας των οπτικοακουστικών έργων. Ωστόσο και πριν από την ρητή θεσμοθέτηση του ηθικού δικαιώματος, αυτό προστατευόταν στο πλαίσιο του δικαίου της δυσφήμισης. Για την VARA βλ. αναλυτικά σε *Liemer*, *How we lost our moral rights and the door closed on non-economic values in copyright*, *The Marshall Review of Intellectual Property Law* 2005, 1επ. Ο εναλλακτικός τρόπος αντιμετώπισης των προσβολών του ηθικού δικαιώματος στις αγγλοαμερικανικές χώρες και η μη έγκαιρη ρητή θεσμοθέτησή του έχει την εξής αιτιολογία : το ηθικό δικαίωμα δεσμεύει τους πάντες και όχι μόνο τα συμβαλλόμενα μέρη, ως εκ τούτου αποτελεί εμπόδιο στην περιουσιακή εκμετάλλευση της πνευματικής ιδιοκτησίας και οδηγεί σε οικονομική αναποτελεσματικότητα. Βέβαια, από την άλλη πλευρά, αρκετοί συγ-

αναγνώρισης της πατρότητας, η εξουσία ακεραιότητας του έργου, η εξουσία προσπέλασης και η εξουσία υπαναχώρησης από συμβάσεις εκμετάλλευσης λόγω αλλαγής στις πεποιθήσεις του δημιουργού (αρ. 4 παρ. 1 ν. 2121/1993).

Πιο συγκεκριμένα, ο δημιουργός μπορεί να ασκήσει την εξουσία δημοσίευσεως του έργου του μέσω του Διαδικτύου. Η εξουσία δημοσίευσης δεν νοείται μόνο υπό την έννοια της αποκάλυψης ενός άγνωστου μέχρι το συγκεκριμένο χρονικό σημείο της δημοσίευσης έργου στο κοινό, αλλά και υπό την έννοια της εκάστοτε διαφορετικής μορφής παρουσίαισής του έργου σε μια νέα διαφορετική ομάδα ατόμων από αυτήν στην οποία το έργο έχει ήδη γίνει γνωστό⁴³⁵, επομένως μπορεί και ένα ήδη δημοσιευμένο με άλλους τρόπους έργο να δημοσιευτεί στο Διαδίκτυο. Σε αυτή την περίπτωση θα πρόκειται για μια μαζική δημοσίευση του έργου σε ψηφιοποιημένη μορφή και ο δημιουργός μπορεί να προσδιορίσει τον τρόπο και την έκταση εκμετάλλευσης του έργου στη σύμβαση εκμετάλλευσης, αλλά δεν μπορεί να περιορίσει τον τόπο αφού το Διαδίκτυο καλύπτει ολόκληρο τον κόσμο⁴³⁶.

Προσβολή του δικαιώματος δημοσίευσης επέρχεται είτε όταν ο τρίτος στον οποίο έχει αναθέσει ο δημιουργός την εξουσία εκμετάλλευσης του έργου (η οποία περιλαμβάνει αναγκαστικά και την εξουσία δημοσίευσης) δεν γίνεται κατά τον συμφωνηθέντα τρόπο (π. χ. η ψηφιοποίηση είναι κακής ποιότητας⁴³⁷, η δημοσίευση ενός έργου σε βάση δεδομένων η οποία περιέχει έργα με διαφορετικές καταβολές), είτε όταν τρίτος - χρήστης του Διαδικτύου ή κάτοχος διαδικτυακού τόπου προβαίνει σε αθέμιτη χωρίς συναίνεση δημοσίευση του έργου⁴³⁸, είτε απευθείας είτε με τη χρήση συνδέσμου. Μάλιστα, η προσβολή θα είναι εντονότερη στην περίπτωση που το έργο χρησιμοποιείται σε διαδικτυακό τόπο τον οποίο ο δημιουργός θεωρεί προσβλητικό π. χ. μουσική επένδυση ιστοσελίδας ενός ακραίου πολιτικού κόμματος ή μιας ιστοσελίδας συζητήσεων ερωτικού περιεχομένου, ψηφιακή απόδοση ενός διάσημου γλυπτού σε ιστοσελίδα πορνογραφικού περιεχομένου, δημοσίευση ανεξάρτητων δημοσιογραφικών άρθρων σε ιστοσελίδα ακροδεξιού κόμματος για την προπαγάνδα του κ. λπ.⁴³⁹

Η εξουσία πατρότητας αφορά την σύνδεση του δημιουργού έργου πνευματικής ιδιοκτησίας με το έργο του και ως εκ τούτου έχει κυρίως ηθική διάσταση. Παρόλα αυτά, ενέχει και περιουσιακής διάστασης τη στιγμή που συμβάλλει στην αναγνωρισιμότητα και τη φήμη

γραφείς χρησιμοποιούσαν την οικονομική ανάλυση για να αποδείξουν την ανάγκη εξέλιξης του δικαίου πνευματικής ιδιοκτησίας από την άποψη ότι, τη στιγμή που το ηθικό δικαίωμα γίνεται δεκτό, έπρεπε να θεσμοθετηθεί και να προβλεφθεί νομοθετικά, ώστε να αποφευχθεί το συναλλακτικό κόστος από τη μη καθιέρωσή του. Βλ. *Bellini*, *Moral Right and Droit Moral: A Matter of Paradigms*, RIDA 2005 B, 3 επ.

⁴³⁵ *Τσίγγου*, σημείωση κάτωθι της ΜΠρΑθ 2122/2004, ΔΙΜΕΕ 2005, 106· *Παπαδοπούλου*, Η άσκηση του ηθικού δικαιώματος στις ψηφιακές βιβλιοθήκες, ΧρΙΔ 2007, 175· *Γαρουφαλιά (2009)*, 128.

⁴³⁶ *Γαρουφαλιά (2009)*, 133.

⁴³⁷ Βλ. την ΕφΘρακ 290/2007, ΧρΙΔ 2008, 65 σύμφωνα με την οποία η παράνομη χωρίς συναίνεση του δημιουργού και χωρίς αναγραφή του ονόματός του χρησιμοποίηση αεροφωτογραφιών οι οποίες τραβήχτηκαν από αυτόν και η τοποθέτησή τους σε ιστοσελίδα συρρικνωμένες ώστε να χωρούν σε αυτή, αποτελούσε προσβολή του ηθικού δικαιώματος του δημιουργού.

⁴³⁸ ΜΠρΑθ 1639/2001, ΔΕΕ 2001, 858· ΜΠρΑθ 2122/2004, ΔΙΜΕΕ 2005, 100.

⁴³⁹ *Παπαδοπούλου*, ΧρΙΔ 2007, 180.

του δημιουργού η οποία επηρεάζει την αξία των μετέπειτα έργων του⁴⁴⁰. Άλλωστε, μέσω της μνείας του ονόματος του δημιουργού, αφενός αποτρέπονται τρίτοι από παράνομες προσβολές τη στιγμή που φαίνεται ότι το έργο ανήκει σε κάποιον, αφετέρου ο ενδιαφερόμενος για την εκμετάλλευση του εκάστοτε έργου διευκολύνεται στην ανεύρεση του δικαιούχου για να του ζητήσει άδεια χρήσης ή εκμετάλλευσης του. Η εξουσία της πατρότητας προσβάλλεται στο Διαδίκτυο με τη μη αναφορά⁴⁴¹ ή τη λανθασμένη αναφορά του ονόματος του δημιουργού έργου πνευματικής ιδιοκτησίας. Βέβαια, η μη αναγραφή του ονόματος του δημιουργού θα πρέπει να θεωρείται δικαιολογημένη όταν αυτή δεν είναι εφικτή για αντικειμενικούς λόγους, οι οποίοι μπορεί να είναι πρακτικοί ή τεχνικοί, όπως π. χ. συμβαίνει στην περίπτωση των πολυμέσων όπου δημιουργοί είναι συνήθως αρκετά άτομα⁴⁴². Ειδικά για τις φωτογραφίες θεσπίζεται υποχρέωση αναφοράς του ονόματος του δημιουργού σε κάθε δημοσίευσή τους (αρ. 38 παρ. 4 εδ. α' ν. 2121/1993), άρα και στο Διαδίκτυο.

Η εξουσία του δημιουργού για ακεραιότητα του έργου, ώστε το τελευταίο να διαθέτει τη μορφή την οποία επιθυμεί ο δημιουργός του πλήττεται σε πολύ μεγάλο βαθμό στο ψηφιακό περιβάλλον του Διαδικτύου, όπου παρέχεται όχι μόνο η δυνατότητα μετατροπής των έργων, αλλά και η δυνατότητα απάλειψης των οπτικών ιχνών των αλλαγών που πραγματοποιούνται. Γίνεται δεκτό ότι η τυχόν «φτωχή» αναπαραγωγή με τη ψηφιοποίηση του έργου από μη επαγγελματία, χρήστη του Διαδικτύου ή η αποσπασματική παράθεση του⁴⁴³ και η διάθεση του έργου είτε σε διαδικτυακό τόπο, είτε με την αποστολή μηνυμάτων ηλεκτρονικού ταχυδρομείου αποτελεί προσβολή όχι μόνο της εξουσίας δημοσίευσης αλλά και της εξουσίας ακεραιότητας του έργου του δημιουργού⁴⁴⁴. Στην ειδικότερη περίπτωση των ψηφιακών βιβλιοθηκών, όπου απαιτείται εγγραφή περίληψης του έργου, γίνεται δεκτό ότι η τελευταία είναι καλύτερα να εγγράφεται από το δημιουργό ή τους δημιουργούς του έργου ώστε να θεωρείται αντιπροσωπευτική και να το αποδίδει σωστά, χωρίς να θίγει έμμεσα την ακεραιότητα της δομής του έργου⁴⁴⁵. Ένα άλλο θέμα που προκύπτει στο πλαίσιο της διαδραστικότητας την οποία απολαμβάνει ο χρήστης του Διαδικτύου αποτελεί η διάδ-

⁴⁴⁰ Γαρουφαλιά (2009), 145.

⁴⁴¹ TGI de Paris, 19. 10. 2007, RIDA n. 215, Janvier 2008, 375 (βλ. σε Γαρουφαλιά (2009), 149) η οποία αφορούσε τη μετάδοση ενός ντοκιμαντέρ σε μορφή «streaming» στο Διαδίκτυο χωρίς καμία αναφορά των ονομάτων των συνδημιουργών.

⁴⁴² Παπαδοπούλου, ΧρΙΔ 2007, 176· Γαρουφαλιά Ολ. (2009), 151 η οποία αναφέρει ότι σε αυτή την περίπτωση η αναγραφή των ονομάτων μπορεί να γίνει είτε με λέξεις είτε με εικόνες στην αρχή ή στο τέλος του έργου, είτε με το «κλικάρισμα» ενός εικονιδίου με την ενεργοποίηση του οποίου θα εμφανίζονται τα ονόματα των δημιουργών.

⁴⁴³ Στις ΗΠΑ είχε προκύψει θέμα σχετικά με λογισμικά τα οποία φίλτραραν ταινίες από τυχόν γυμνές σκηνές ή «άσχημο» λεξιλόγιο, κατά τρόπο ώστε να προκύπτει μια «αποστειρωμένη» ταινία την οποία μπορούσε να παρακολουθήσει όλη η οικογένεια. Αυτή η πρακτική, ωστόσο, προσέβαλε το δικαίωμα ακεραιότητας του έργου του δημιουργού. Στα μέσα σχετικής δικαστικής διαμάχης, ψηφίστηκε το 2006 η Family Movie Act η οποία επέτρεπε την αναπαραγωγή των παραλλαγμένων κατ' αυτό τον τρόπο ταινιών, εφόσον δε δημιουργείται αντίγραφο της παραλλαγμένης εκδοχής. Βλ. σε *Armstrong, FECA Matter : An Epic Copyright Infringement Trial, Congressional Interference, and the Diminution of Moral Rights in the United States of America*, The John Marshall Review of Intellectual Property Law 2008, 375 επ.

⁴⁴⁴ Για να υφίσταται προσβολή της εξουσίας ακεραιότητας απαιτείται όχι μόνο τροποποίηση του έργου αλλά και δημοσιοποίησή του. , βλ. Τσίγγου, ΔΙΜΕΕ 2005, 107.

⁴⁴⁵ Παπαδοπούλου, ΧρΙΔ 2007, 179.

ρασή του σε βίντεο-παιχνίδια. Έτσι, στην περίπτωση που ο παίκτης έχει την δυνατότητα να διαμορφώσει αλλιώς την πλοκή ή τη μορφή του έργου με τρόπους πέρα από την αρχική έγκριση του δημιουργού, τότε ενδέχεται να συντρέχει προσβολή της ακεραιότητας του έργου, ενώ δεν αποκλείεται και η τυχόν δημιουργία νέου παράγωγου έργου⁴⁴⁶. Δημιουργία νέου παράγωγου έργου έχουμε και στην περίπτωση χρησιμοποίησης του χρήστη του Διαδικτύου κάποιας σχετικής από τις άδειες των Creative Commons⁴⁴⁷. Σε αυτήν την περίπτωση της χρήσης κάποιας από τις άδειες Creative Commons ο δημιουργός δίνει τη συγκατάθεσή του για περαιτέρω επεξεργασία του έργου του από τρίτους, και άρα εν μέρει παραιτείται εκ των προτέρων από την εξουσία για την ακεραιότητα του έργου του. Βέβαια, όσον αφορά τις ελληνοποιημένες άδειες Creative Commons, εξ αιτίας της επίδρασης της σημασίας που δίνει η ελληνική έννομη τάξη στο ηθικό δικαίωμα, γίνεται δεκτό ότι ο δημιουργός διατηρεί πάντοτε το δικαίωμα επίκλησης της ηθικής εξουσίας της διατήρησης ακεραιότητας του έργου, αν κρίνει ότι η προσαρμογή ή τροποποίηση του έργου του από τον χρήστη παραβιάζουν το πνεύμα ή την ουσία του έργου⁴⁴⁸.

Η εξουσία προσπέλασης, η οποία αναγνωρίζεται στο δημιουργό από το ελληνικό δίκαιο, δηλαδή η εξουσία του δημιουργού να μην χάνει την επαφή με τα έργα του στην περίπτωση της μεταβίβασης του υλικού φορέα στον οποίο αυτά είναι ενσωματωμένα σε τρίτο, είναι περιορισμένης εφαρμογής στο Διαδίκτυο, λόγω της δυνατότητας αναπαραγωγής ψηφιακών αντιτύπων. Τέλος, όσον αφορά την εξουσία υπαναχώρησης του δημιουργού η οποία δικαιολογείται σε αυτόν για λόγους μεταβολής των πεποιθήσεών του, θα τύχει εφαρμογής και στο Διαδίκτυο όσον αφορά τη διάδοση έργων λόγου και τέχνης ή γενικότερα έργων στα οποία και γίνονται εμφανείς οι πεποιθήσεις του δημιουργού⁴⁴⁹. Αντίθετα, όσον αφορά την υπαναχώρηση από σύμβαση εκμετάλλευσης η οποία αφορά έργα στα οποία δεν είναι εμφανείς οι πεποιθήσεις του δημιουργού π. χ. προγράμματα υπολογιστών, τότε η εξουσία υπαναχώρησης θεωρείται αδύνατη⁴⁵⁰. Βέβαια, έτσι και αλλιώς η υπαναχώρηση δε λειτουργεί ικανοποιητικά για το δημιουργό στο χώρο του Διαδικτύου, αφού ακόμη και αν το πρόσωπο που είχε αναλάβει την εκμετάλλευση του έργου στο Διαδίκτυο το αποσύ-

⁴⁴⁶ Γαρουφαλιά (2009), 160.

⁴⁴⁷ Για τις άδειες creative commons βλ. Σε Καλλινίκου /Καρούνος /Παπαδόπουλος, Οι ελληνοποιημένες Άδειες Creative Commons, ΔΙΜΕΕ, 2007, 377· Συνοδινού, Πνευματική ιδιοκτησία και Νέες Τεχνολογίες : η σχέση χρήστη-δημιουργού, 2008, 328.

⁴⁴⁸ Συνοδινού, Πνευματική ιδιοκτησία και Νέες Τεχνολογίες : η σχέση χρήστη-δημιουργού, 2008, 334.

⁴⁴⁹ Πρόκειται για διαπλαστικό δικαίωμα το οποίο μπορεί να ασκηθεί υπό τρεις προϋποθέσεις : η υπαναχώρηση να είναι αναγκαία για την προστασία της προσωπικότητας του δημιουργού· το αναγκαίο πρέπει να έχει αιτία τη μεταβολή στις πεποιθήσεις του δημιουργού ή τις περιστάσεις· και μόνο μετά την καταβολή στον αντισυμβαλλόμενο της θετικής του ζημίας που επέρχεται συνεπεία της υπαναχώρησης. Βλ. Κοτσίρης, Η ηθική εξουσία υπαναχώρησης του πνευματικού δημιουργού, ΔΙΜΕΕ 2005, 175.

⁴⁵⁰ Βλ. Γαρουφαλιά (2009), 175-178 όπου αναφέρει ότι ειδικά στο γαλλικό δίκαιο η άσκηση της εξουσίας υπαναχώρησης απαγορεύεται στα προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών. Επίσης, αναφέρει ότι η αποζημίωση στην περίπτωση ηλεκτρονικής εκμετάλλευσης έργου δε θα είναι ιδιαίτερα μεγάλη λόγω της μη ύπαρξης κόστους εκτύπωσης. Αντίθετα, αν πρόκειται για βάση δεδομένων, η υπαναχώρηση μπορεί να προκαλέσει μεγάλη ζημία στον αντισυμβαλλόμενο του δημιουργού, διότι μπορεί να επηρεάσει τη συνολική εκμετάλλευση της βάσης δεδομένων.

ρει, ωστόσο, χρήστες οι οποίοι το έχουν ήδη «κατεβάσει», μπορεί να προβούν σε επαναπροώθησή του⁴⁵¹.

Ζήτημα τίθεται στην περίπτωση δημιουργίας και διάθεσης στο Διαδίκτυο οπτικοακουστικού περιεχομένου από τους χρήστες της κοινωνίας της πληροφορίας το οποίο αποτελείται από αποσπάσματα άλλων έργων πνευματικής ιδιοκτησίας. Πράγματι, αποτελεί συνήθη πρακτική (καθώς υπάρχουν και διαδικτυακοί τόποι οι οποίοι δίνουν αυτή τη δυνατότητα (βλ. π.χ. www.onetruemedia.com) οι χρήστες να δημιουργούν βιντεάκια μικρού μήκους, είτε με βιντεοσκοπημένες κινούμενες εικόνες, είτε με κινούμενα σχέδια είτε απλά με φωτογραφίες, τα οποία οι χρήστες τα «ντύνουν» με τη μουσική επένδυση της αρεσκείας τους και τα ανεβάζουν στο YouTube. Στις περισσότερες περιπτώσεις, όπου το μουσικό κομμάτι παρατίθεται ολοκληρωμένο και σε καλή ποιότητα ήχου, ενώ το περιεχόμενο του βίντεο ή των παρατιθέμενων εικόνων είναι σε αλληλουχία και σύνδεση με τη μουσική, προσφέροντας ένα καλό αισθητικό αποτέλεσμα, θεωρείται ότι γίνεται από τους θαυμαστές συγκεκριμένων καλλιτεχνών οι οποίοι επιδιώκουν αφενός να εξάρουν και να διαδώσουν περαιτέρω την αγαπημένη τους μουσική, και αφετέρου να εκφραστούν δημιουργικά, οπότε και δεν τίθεται ζήτημα προσβολής του ηθικού δικαιώματος του δημιουργού ή του εκτελεστή-ερμηνευτή καλλιτέχνη. Πιθανό πρόβλημα προκύπτει στην περίπτωση που τα μουσικά κομμάτια είτε δεν παρατίθενται ολόκληρα⁴⁵², οπότε τίθεται ζήτημα προσβολής της εξουσίας ακεραιότητας του έργου, ή διάφοροι άσημοι μουσικοί παίζουν συγκεκριμένα διάσημα κομμάτια, τα βιντεοσκοπούν και τα «ανεβάζουν» στο Διαδίκτυο. Στη δεύτερη υποπερίπτωση πιθανώς να προσβάλλεται η εξουσία πατρότητας αν δεν επισημαίνεται ότι το μουσικό κομμάτι είναι πνευματική ιδιοκτησία τρίτων, εκτός αν πρόκειται για πασίγνωστο τραγούδι οπότε κάτι τέτοιο είναι προφανές.

Στις παραπάνω περιπτώσεις γενικώς θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι υπάρχει σύγκρουση μεταξύ του ηθικού δικαιώματος του δημιουργού ή του ερμηνευτή αντίστοιχα, και του δικαιώματος της ελευθερίας της έκφρασης⁴⁵³ των χρηστών της κοινωνίας της πληροφορίας. Στις ΗΠΑ προτείνεται⁴⁵⁴ η παρακάτω θεωρητική κατασκευή για την αντιμετώπιση αυτού του ζητήματος. Πιο συγκεκριμένα, η χρησιμοποίηση έργων πνευματικής ιδιοκ-

⁴⁵¹ Παπαδοπούλου, ΧρΙΔ 2007, 179.

⁴⁵² Π. χ. παρατίθενται αποσπασματικά σε ίδιο βίντεο μέρη μουσικών κομματιών δύο συγκροτημάτων για τη σύγκριση των φωνητικών ικανοτήτων των ερμηνευτών τους βλ. το βίντεο στο youtube το οποίο συγκρίνει τη φωνή του Bruce Dickinson (Iron Maiden) και του Michael Kiske (πρώην τραγουδιστή Helloween). Πέρα από την εξουσία ακεραιότητας, η προσβολή του ηθικού δικαιώματος εν προκειμένω μπορεί να θεωρηθεί μεγαλύτερη δεδομένου ότι ο Kiske έχει αλλάξει εντελώς είδος μουσικής και έχει αποκηρύξει γενικότερα τη μέταλ σκηνή. Σε αυτό το σημείο να αναφερθεί ότι ηθικό δικαίωμα αναγνωρίζεται και στους ερμηνευτές-εκτελεστές καλλιτέχνες (αρ. 50 ν. 2121/1994) αλλά πιο περιορισμένο αφού περιλαμβάνει μόνο την εξουσία πατρότητας και περιφρούρησης της ακεραιότητας της ερμηνείας ή της εκτέλεσης. Βλ. και αρ. 5 παρ. 1 της Συνθήκης WIPO.

⁴⁵³ Για τη σύγκρουση των δύο αυτών δικαιωμάτων, της πνευματικής ιδιοκτησίας και της ελευθερίας της έκφρασης βλ. *Συνοδινού* (2008), 176 επ. η οποία αναλύει διεξοδικά το θέμα αλλά κυρίως υπό την παθητική πτυχή της ελευθερίας της έκφρασης, δηλαδή υπό την πτυχή του δικαιώματος πληροφόρησης των ατόμων απέναντι στην προστατευόμενη με το καθεστώς της πνευματικής ιδιοκτησίας πληροφορία.

⁴⁵⁴ *Petrolis, An Immoral Fight: Shielding Moral Rights with First Amendment Jurisprudence when Fair Use Battles with Actual Malice*, The John Marshall Review of Intellectual Property Law, 2008, 190 επ.

τησίας για τη δημιουργία νέων έργων όσον αφορά το ηθικό δικαίωμα του δημιουργού αντιμετωπίζεται στα πλαίσια της ελευθερίας της έκφρασης σε συνδυασμό με το δικαίωμα της δυσφήμισης. Υπό αυτή την οπτική, οι δημιουργοί έργων πνευματικής ιδιοκτησίας θεωρούνται δημόσια πρόσωπα τα οποία οφείλουν ως ένα βαθμό να δέχονται την κριτική στα έργα τους, ακόμη και την κριτική η οποία γίνεται με αυτό τον τρόπο, δηλαδή με τη δημιουργία νέων έργων βασιζόμενων στα δικά τους έργα πνευματικής ιδιοκτησίας. Η συμπεριφορά των χρηστών, από την άλλη πλευρά, εμπίπτει στα όρια της νόμιμης χρήσης του έργου (fair use)⁴⁵⁵, εφόσον αυτοί δεν σκόπευαν με αυτή τους την ενέργεια να δυσφημίσουν το δημιουργό. Η κρίση για το αν υφίσταται δυσφήμιση εν προκειμένω θα κριθεί ενόψει του κριτηρίου της “actual malice”. Έτσι, οι χρήστες μπορούν ακόμη και να δημιουργούν νέα έργα υπό την προστασία της δίκαιης χρήσης, εφόσον δεν το κάνουν με κακοπιστία. Με την υιοθέτηση αυτής της θεωρητικής κατασκευής, επειδή η απόδειξη της “actual malice” θεωρείται δύσκολη, ο χρήστης δεν διστάζει κατ’ αυτόν τον τρόπο να δημιουργεί νέα έργα και έτσι δεν περιορίζεται η ελευθερία της έκφρασης.

Στην ελληνική έννομη τάξη σε μια τέτοια περίπτωση θα μπορούσε να χωρίσει in concreto στάθμιση του ηθικού δικαιώματος του δημιουργού και της ελευθερίας της έκφρασης. Δηλαδή, με βάση τα δεδομένα της εκάστοτε υπόθεσης, να επέλθει πρακτική εναρμόνισή των παραπάνω δικαιωμάτων λαμβάνοντας υπόψη και την αρχή της αναλογικότητας. Σε κάθε περίπτωση, εφόσον υφίσταται διάκριση μεταξύ πρωτότυπου και παράγωγου έργου, ενώ το δεύτερο έργο αποτελεί ένα ανεξάρτητο πρωτότυπο έργο, το οποίο δεν μπορεί να αναγνωριστεί ως έργο του πρώτου δημιουργού, δεν πρέπει να θεωρηθεί ως αξιολογικά ανώτερη η εξουσία διατήρησης της ακεραιότητας του δημιουργού⁴⁵⁶. Όμως, και πέρα από μια τέτοιου είδους στάθμιση, θα πρέπει να υπογραμμισθεί ότι μια εν γένει αυστηρή εφαρμογή των ηθικών εξουσιών του δημιουργού έργου πνευματικής ιδιοκτησίας στην ψηφιακή κοινωνία μπορεί να αποδειχτεί όχι μόνο αναχρονιστική αλλά και αναποτελεσματική. Οπότε, λαμβάνοντας υπόψη και το αμερικανικό πρότυπο, κρίνεται απαραίτητη η δημιουργία ελαστικών ενδιάμεσων κανόνων οι οποίοι θα εξειδικεύουν το περιεχόμενο των σχετικών δικαιωμάτων ενόψει μιας τέτοιου είδους σύγκρουσης.

2. Σύγκρουση του Δικαιώματος Πνευματικής Ιδιοκτησίας Φωτογράφου και του Δικαιώματος της Προσωπικότητας του Εικονιζόμενου Προσώπου

⁴⁵⁵ Η νόμιμη χρήση του έργου στις ΗΠΑ αποτελεί περιορισμό όχι μόνο του περιουσιακού δικαιώματος του δημιουργού αλλά και του ηθικού. Σε αντίθεση με τη δική μας έννομη τάξη όπου προβλέπεται μόνο ως περιορισμός του περιουσιακού δικαιώματος (για τους περιορισμούς του περιουσιακού δικαιώματος βλ. αρ. 18-28^Α ν. 2121/1993). Ως περιορισμοί του ηθικού δικαιώματος της πνευματικής ιδιοκτησίας στην ελληνική έννομη τάξη μπορούν να θεωρηθούν η κατάχρηση δικαιώματος, η απαγόρευση κακόβουλων ενεργειών και η κανονιστική έννοια της συναλλακτικής καλής πίστης. Βλ. Παπαδοπούλου, ΧρΔ 2007, 173.

⁴⁵⁶ Παπαδοπούλου, ΧρΔ 2007, 180.

Γίνεται δεκτό ότι το έργο, ως πνευματικό δημιούργημα λόγου, τέχνης ή επιστήμης που εκφράζεται με οποιαδήποτε μορφή προσιτή στις αισθήσεις, προστατεύεται εφόσον είναι πρωτότυπο. Για την κρίση περί της ύπαρξης πρωτοτυπίας έχουν εισαχθεί διάφορες θεωρίες στην ελληνική θεωρία όπως αυτή της «στατιστικής μοναδικότητας» σύμφωνα με την οποία κανένας άλλος δημιουργός, κατά λογική πιθανολόγηση δε θα ήταν σε θέση να δημιουργήσει έργο όμοιο, και αυτή του ελάχιστου «δημιουργικού ύψους» σύμφωνα με την οποία το έργο που δημιουργήθηκε πρέπει να παρουσιάζει μια ατομική ιδιομορφία ώστε να ξεχωρίζει και να διαφοροποιείται από τα έργα της καθημερινότητας⁴⁵⁷. Όσον αφορά τις φωτογραφίες, αυτές μπορούν να εμπίπτουν στην προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας, εφόσον θεωρούνται πρωτότυπες. Κατά την ορθότερη άποψη, η οποία είναι και κρατούσα στη θεωρία⁴⁵⁸, στην περίπτωση των φωτογραφιών η εφαρμογή του κριτηρίου της πρωτοτυπίας πρέπει να κρίνεται με επιείκεια. Σε αυτό συνηγορούν αφενός η επιλογή του όρου «φωτογραφία» από τον έλληνα νομοθέτη αντί του όρου «φωτογραφικά έργα» που προβλέπει η Σύμβαση της Βέρνης, ώστε να εμπίπτουν στην προστασία της ρύθμισης όχι μόνο οι καλλιτεχνικές φωτογραφίες, αφετέρου η διάταξη του αρ. 6 της οδηγίας 93/98/ΕΟΚ για την εναρμόνιση της διάρκειας προστασίας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, σύμφωνα με την οποία η φωτογραφία θεωρείται πρωτότυπη αρκεί να είναι αποτέλεσμα προσωπικής πνευματικής εργασίας του δημιουργού της, αποκλείοντας έτσι την παροχή προστασίας μόνο στις φωτογραφίες που είναι αντιγραφές. Αυτό γιατί εκ των πραγμάτων η χρήση μηχανικού μέσου στη δημιουργία του έργου περιορίζει τις εκφραστικές δυνατότητες του δημιουργού, προκαθορίζοντας εν μέρει το αποτέλεσμα⁴⁵⁹, οπότε κάθε φωτογραφία θεωρείται ότι είναι αποτέλεσμα προσωπικής εργασίας του δημιουργού της. Ωστόσο, η άποψη αυτή δεν έχει τύχει ανάλογης αποδοχής από τη νομολογία⁴⁶⁰, η οποία τις περισσότερες φορές διατυπώνει κρίσεις για το δημιουργικό ύψος των φωτογραφιών ως έργων δυνάμενων να υπαχθούν στην προστασία των διατάξεων για την πνευματική ιδιοκτησία.

Ειδικότερα, όσον αφορά τις φωτογραφίες στο διαδικτυακό περιβάλλον, όπου η παρουσία τους είναι πολύ σημαντική στη λειτουργία και την εν γένει εικονογράφηση του Διαδικτύου, δεν μπορεί να υποστηριχθεί ότι παρέχονται τα εχέγγυα επαρκούς προστασίας τους ως πνευματικά δημιουργήματα. Αυτό γιατί παρότι είναι σχετικά εύκολη η αναφορά του ονόματος του φωτογράφου παρατιθέμενου κάτω από τη φωτογραφία, κάτι το οποίο επι-

⁴⁵⁷ Η νομολογία εφαρμόζει σωρευτικά ή εναλλακτικά της δύο θεωρίες, αν και συχνά τείνει να τις συγχέει. Βλ. ενδεικτικά την ΜΠρΑθ 954/2006, ΔΙΜΕΕ 2006, 240.

⁴⁵⁸ Σκούρτης, Η προστασία των φωτογραφιών κατά το δικαίο της πνευματικής ιδιοκτησίας, ΕλλΔνη 1996, 1234· Κοριατοπούλου-Αγγελή, Θεμιτοί περιορισμοί της ελευθερίας του Τύπου : Δικαίωμα Προσωπικότητας – Δικαίωμα Πνευματικής Ιδιοκτησίας (σημείωση κάτωθι της ΜΠρΘες 19928/2004), ΔΙΜΕΕ 2004, 563· Τσίγγου, σημείωση κάτωθι της ΜΠρΑθ 2122/2004, ΔΙΜΕΕ 2005, 106· Καράκωστας/Βρεττού, Προσβολή Προσωπικότητας και Right of Publicity, ΔΙΜΕΕ 2006, 157· Κοριατοπούλου-Αγγελή, σημείωση κάτωθι της ΜΠρΑθ 223/2005, ΔΙΜΕΕ 2006, 241.

⁴⁵⁹ Σκούρτης, ΕλλΔνη 1996, 1234.

⁴⁶⁰ Βλ. ενδεικτικά ΜΠρΘες 19928/2004, ΔΙΜΕΕ 2004, 559· ΕφΘρακ 290/2007, ΧρΙΔ 2008, 65. Παραταύτα, βλ. την ΑΠ 152/2005, ΕλλΔνη 2006, 493.

βάλλεται και από το αρ. 38 παρ. 4 εδ. α ν. 2121/1993, ωστόσο, η αναγραφή του ονόματος του δημιουργού στις φωτογραφίες τις περισσότερες φορές παραλείπεται⁴⁶¹. Ταυτόχρονα, διάφοροι διαδικτυακοί τόποι (βλ. π.χ. www.flickr.com) διαθέτουν πληθώρα φωτογραφιών για διάφορα θέματα τις οποίες «ανεβάζουν» τα μέλη τους, και οι περισσότερες από αυτές δεν προστατεύονται από ειδικό λογισμικό υπό την έννοια ότι μπορούν να αντιγραφούν. Στην πολιτική προστασίας των συγκεκριμένων ιστοτόπων τις περισσότερες φορές δε γίνεται λόγος για δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας, πιθανές παραβιάσεις, ή για το πώς θα μπορούσε κάποιος να κάνει χρήση των εν λόγω φωτογραφιών, αλλά για ένα δίκτυο όπου μπορεί κάποιος να μοιράζεται τις φωτογραφίες του και μέσα από αυτές να αποκτά μια μορφή «κυβερνοδιασημότητας». Υπό αυτή την οπτική δημιουργείται εύλογα το ερώτημα αν από το «ανέβασμα» των φωτογραφιών σε τέτοιους διαδικτυακούς τόπους προκύπτει παραίτηση των δημιουργών από τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας⁴⁶². Για την εξάλειψη όλης αυτής της σύγχυσης που επικρατεί θα θεωρούταν ίσως σκόπιμο να υπάρξει ρητή νομοθετική εξειδίκευση της πνευματικής ιδιοκτησίας στο πλαίσιο του Διαδικτύου, ώστε να αναφέρεται ρητά και ξεκάθαρα με ποιους συγκεκριμένους τρόπους παραβιάζονται τα δικαιώματα (ηθικά και περιουσιακά) της πνευματικής ιδιοκτησίας στο πλαίσιο του Διαδικτύου⁴⁶³.

Στην περίπτωση που η φωτογραφία περιέχει κάποιο πρόσωπο, τότε το εικονιζόμενο σε αυτή πρόσωπο δεν έχει δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας σ' αυτή, αλλά έχει δικαίωμα που απορρέει από την προσωπικότητά του⁴⁶⁴, σύμφωνα με όσα αναλύθηκαν ανωτέρω (υπό 2. 1 πρώτου μέρους). Στην περίπτωση που ο εικονιζόμενος αποτελεί πρόσωπο της επικαιρότητας οφείλει να ανέχεται ως ένα βαθμό την παρείσφρηση στην ιδιωτικότητα του με τη λήψη φωτογραφιών του, εφόσον αυτές αφορούν την επικαιρότητα και δεν έχουν ως σκοπό την εμπορική προώθηση προϊόντων ή υπηρεσιών⁴⁶⁵. Σε κάθε άλλη περίπτωση, γίνεται δεκτό ότι στην περίπτωση που ο φωτογράφος χρησιμοποιεί τη φωτογραφία χωρίς τη συναίνεση του εικονιζόμενου, τότε προσβάλλεται το δικαίωμα που έχει ο εικονιζόμενος επί της ίδιας εικόνας του, και εφόσον ο φωτογράφος εκμεταλλεύεται τη φωτογραφία για εμπορικούς σκοπούς, μπορεί να προσβάλλεται και το δικαίωμα οικονομικής εκμετάλλευ-

⁴⁶¹ Υπό το παλαιότερο νομοθετικό καθεστώς η αναγραφή του ονόματος του φωτογράφου θεωρούταν ως προϋπόθεση για την προστασία της φωτογραφίας ως πνευματικό δημιούργημα. Με το ν. 2121/1993 γίνεται δεκτό ότι αποτελεί συνέπεια της προστασίας της από τις διατάξεις της πνευματικής ιδιοκτησίας.

⁴⁶² Βλ. *Καράκωστας*, Δίκαιο και Internet, 2009, 59.

⁴⁶³ Στη Γαλλία προτείνεται ψήφιση νόμου (Loi "Creation et Internet") η οποία θα αναφέρει ρητώς τις υποχρεώσεις των χρηστών του Διαδικτύου. Αναφέρεται χαρακτηριστικά ότι τη στιγμή που για κάποια θέματα επικρατεί σύγχυση στο νομικό κόσμο, ο νομοθέτης δεν μπορεί να έχει την απαίτηση από τους χρήστες να πράξουν καλύτερα απ' ό,τι αυτός. Βλ. *Singh*, Loi "création et Internet" une obligation "floue" a la charge de l'internaute ?, *Recueil Dalloz* (5 Février) 2009 (no 5), 306 επ.

⁴⁶⁴ ΠΠρΑθ 4661/2004, ΜΠρΑθ 829/1994.

⁴⁶⁵ *Schachter / Kurtzberg* (2008), 519,521. Βλ. επίσης την (αμερικανική) υπόθεση *Brown v. ACMI Pop Div.* , -N. E. 2d-, No. 06-0870,20007 WL 2214544 (III. App. Aug. 2, 2007) σε <http://blog.internetcases.com/category/right-of-publicity> (ανάρτηση της 8ης Αυγούστου 2007).

σης της προσωπικότητας του εικονιζόμενου⁴⁶⁶. Εν προκειμένω, γίνεται δεκτό ότι υπάρχει σύγκρουση του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας του δημιουργού του έργου και του δικαιώματος της προσωπικότητας του εικονιζόμενου στο έργο⁴⁶⁷ για την οποία θα πρέπει να υπάρξει στάθμιση. Η νομολογία δέχεται ότι « . . . Ενόψει του ότι οι διατάξεις του αστικού κώδικα που προστατεύουν την προσωπικότητα αποτελούν εξειδίκευση της θεμελιώδους και μη δυνάμενης να αναθεωρηθεί διάταξης του αρ. 2 παρ. 1 Σ, η στάθμιση αποβαίνει υπέρ του δικαιώματος του προσώπου στην εικόνα του και συνεπώς πρέπει να γίνει δεκτό ότι ο μεν φωτογράφος έχει το δικαίωμα να διατηρεί το «αρνητικό» της φωτογραφίας και να μεταβιβάζει το περιουσιακό δικαίωμα επί της φωτογραφίας, το εικονιζόμενο όμως πρόσωπο μπορεί να επιτρέψει ή να απαγορεύει κάθε χρήση της φωτογραφίας του παρά τη θέλησή του από τον εκάστοτε δικαιούχο του περιουσιακού δικαιώματος επί της φωτογραφίας του».

Για την επίλυση του εν λόγω ζητήματος, κατά μία άποψη⁴⁶⁸, προτείνεται η αναλογική εφαρμογή του ν. 2121/1993 με την ιδιαιτερότητα ότι ο εικονιζόμενος θα εκλαμβάνεται ως πνευματικός δημιουργός και ο φωτογράφος ως δικαιούχος συγγενικού δικαιώματος. Αυτή η θεωρητική σύλληψη έχει ως δικαιολόγηση ότι αν δεν συμφωνεί ο φωτογράφος, ο εικονιζόμενος, εφόσον επιθυμεί την εκμετάλλευση της εικόνας του, θα προσφύγει σε άλλον φωτογράφο για εκ νέου φωτογράφιση. Αντιθέτως, ο φωτογράφος δεν μπορεί να εκμεταλλευτεί συγκεκριμένη φωτογραφία χωρίς τη συναίνεση του εικονιζόμενου. Κατά την ορθότερη άποψη, πάντως, θα πρέπει να υφίσταται στάθμιση *in concreto* ενόψει των πραγματικών περιστατικών και όχι σε αφηρημένο επίπεδο με υπαγωγή σε συνταγματικές διατάξεις. Άλλωστε, και η πνευματική ιδιοκτησία σύμφωνα με τις νεότερες αντιλήψεις για την έννοια της ιδιοκτησίας προστατεύεται από το Σύνταγμα και από την ΕΣΔΑ⁴⁶⁹. Επομένως, θα πρέπει να χωρεί πρακτική εναρμόνιση για τη μεγαλύτερη δυνατή απόλαυση των δικαιωμάτων και απ' τις δύο πλευρές, ώστε από τη μία πλευρά η άσκηση του δικαιώματος της προσωπικότητας να μην είναι καταχρηστική, στερώντας από το δημιουργό ουσιώδη δικαιώματά του επί του έργου του, αλλά από την άλλη πλευρά να μην υπερέχει το οικονομικό δικαίωμα του δημιουργού σε βάρος της ηθικής πλευράς του δικαιώματος της προσωπικότητας.

Εν κατακλείδι, το δικαίωμα της προσωπικότητας του εικονιζόμενου στη φωτογραφία προσώπου αποτελεί όριο στην άσκηση του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας του φω-

⁴⁶⁶ *Wendt v. Host Intern. , Inc. ,* 125 F. 3d 80 (9th Cir. 1997)/197 F. 3d 1284 (9th Cir. 1999)/ 531 U. S. 811 (2000) σε *Schachter / Kurtzberg* (2008), 520.

⁴⁶⁷ Το δικαίωμα επί της ίδιας εικόνας αναγνωρίζεται από το βελγικό, το γερμανικό και τον ιταλικό νόμο για την πνευματική ιδιοκτησία ως ένας περιορισμός των δικαιωμάτων του δημιουργού. Για τις εν λόγω νομοθεσίες βλ. αναλυτικότερα σε *Συνοδινού, Η εικόνα στο δίκαιο*, 2007, 208.

⁴⁶⁸ *Καραγιάννης, Η αξίωση αποζημιώσεως επί παρανόμου χρησιμοποίησεως της εικόνας προσώπου*, 2007, 69.

⁴⁶⁹ Αρ. 17 Σ το οποίο προστατεύει γενικότερα την ιδιοκτησία, αλλά ενόψει του αρ. 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ προστατεύονται και τα ενοχικά περιουσιακά δικαιώματα, μεταξύ των οποίων και η πνευματική ιδιοκτησία βλ. αναλυτικότερα σε *Συνοδινού* (2008), 186· *Χριστοδούλου, ΔΙΜΕΕ* 2007, 181.

τογράφου (ηθικού και περιουσιακού) τόσο κατά τη δημιουργία του έργου όσο και ως προς την περαιτέρω εκμετάλλευσή του⁴⁷⁰. Επομένως, ο φωτογράφος προκειμένου να αποφευχθεί πιθανή σύγκρουση, θα πρέπει να έχει την ειδική συναίνεση του εικονιζόμενου προσώπου όχι μόνο για τη λήψη της φωτογραφίας αλλά και για κάθε μορφή εκμετάλλευσης της ως έργου πνευματικής ιδιοκτησίας. Για παράδειγμα αν το άτομο έχει δώσει τη συναίνεσή του για την παρουσίαση της φωτογραφίας του από το φωτογράφο στο πλαίσιο έκθεσης από τον τελευταίο, αυτό δεν συνεπάγεται ότι ο φωτογράφος μπορεί να τη παρουσιάσει και μέσω του Διαδικτύου στην προσωπική του ιστοσελίδα. Έτσι, η επαρκής ενημέρωση του εικονιζόμενου από τον φωτογράφο και η ειδικότητα της συναίνεσης εν όψει κάθε ξεχωριστής εκμετάλλευσης ή παρουσιάσής της φωτογραφίας αποτελεί το κατάλληλο μέτρο αποσόβησης δικαστικών αντιπαραθέσεων καθώς και πιθανών προσβολών.

⁴⁷⁰ Γαρουφαλιά , Η εικόνα του ατόμου και η αποτύπωση αυτής σε έργα πνευματικής ιδιοκτησίας, ΧρΙΔ 2005, 500· Καράκωστας/Βρεττού, ΔΙΜΕΕ 2006, 157.

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟ

ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΥΠΕΥΘΥΝΩΝ

1. Η Ανωνυμία των Χρηστών στο Διαδίκτυο και η Άρση του Απορρήτου

Η ανώνυμη χρήση των υπηρεσιών του Διαδικτύου αποτελεί σήμερα ένα από τα λίγα μέσα αυτοπροστασίας του πολίτη-χρήστη από τις προσβολές της ιδιωτικής του ζωής τις οποίες δέχεται κάθε φορά που εισέρχεται στο μαγικό κόσμο του Διαδικτύου⁴⁷¹. Αποτελεί βασική παράμετρο για την ακώλυτη ενάσκηση του δικαιώματος συμμετοχής στην κοινωνία της πληροφορίας στο πλαίσιο του Διαδικτύου, αφού αν οι χρήστες ήξεραν ότι κάθε διαδικτυακή τους κίνηση καταγράφεται, ίσως να μην ασκούσαν πλήρως το δικαίωμα έκφρασης της προσωπικότητάς τους⁴⁷² με το φόβο ότι οι επιλογές τους και οι απόψεις τους που καταγράφονται μπορούν να θεωρηθούν κατακριτέες⁴⁷³. Βέβαια, το δικαίωμα στην ανωνυμία δεν μπορεί να σημαίνει δικαίωμα στην κοινωνική ανευθυνότητα, αλλά ένα *minimum* χρήσης προσωπικών στοιχείων για τον εντοπισμό του ατόμου θα πρέπει να είναι ελεύθερο⁴⁷⁴.

Οποιαδήποτε χρήση των υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών που παρέχονται μέσω δημόσιου δικτύου επικοινωνιών και των διαθέσιμων στο κοινό υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών, καθώς και των συναφών δεδομένων κίνησης και θέσης, προστατεύεται από το απόρρητο των επικοινωνιών. Το Διαδίκτυο εμπίπτει στην παραπάνω κατηγορία (αρ. 3 παρ. 1 περ. ε π. δ. 47/2005) και ως εκ τούτου ισχύει το απόρρητο των επικοινωνιών, το οποίο και εξασφαλίζει την ανωνυμία των χρηστών του Διαδικτύου, τουλάχιστον ως προς τους δημόσιους φορείς και τους απλούς ιδιώτες, γιατί όπως αναφέραμε παραπάνω, ιδιωτικοί φορείς που δραστηριοποιούνται στο Διαδίκτυο έχουν διαμορφώσει τεχνικές απόσπασης δεδομένων και *de facto* κατάργησης της ανωνυμίας των ανυποψίαστων χρηστών. Ως αρμόδια αρχή για τη διασφάλιση του απορρήτου, σύμφωνα με τον ν. 3115/2003, έχει ορισθεί η ΑΔΑΕ η οποία ειδικότερα στο χώρο του Διαδικτύου έχει ως καθήκον την διασφάλιση του απορρήτου στις διαδικτυακές επικοινωνίες και στις συναφείς υπηρεσίες, τη διασφάλιση του απορρήτου διαδικτυακών υποδομών και τη διασφάλιση του απορρήτου εφαρμογών και χρηστών του Διαδικτύου⁴⁷⁵. Μια διάταξη άρσης του απορρήτου στο πλαίσιο του Διαδικτύου μπορεί να αφορά ενέργειες του χρήστη όπως επισκεπτόμενες διευθύνσεις, χρησιμοποιούμενες υπηρεσίες (email, συναλλαγές κ. λπ.), περιήγηση σε ιστοσελίδες και βάσεις πληροφοριών, ανταλλαγή δεδομένων/αρχείων μέσω της υπη-

⁴⁷¹ Λαζαράκος, Δημιουργία ιστοσελίδων και προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, ΔΙΜΕΕ 2005, 552.

⁴⁷² Παπαδόπουλος/Κατώνη, Ψευδαισθήσεις και κινδυνολογία από την ανώνυμη και ψευδώνυμη επικοινωνία στο Διαδίκτυο, ΔΙΜΕΕ 2008, 482.

⁴⁷³ Schachter/Kurtzberg, Law of Internet Speech, 2008, 580. Για παράδειγμα ένα παιδί μπορεί να σκέφτεται να μην επισκεφτεί μια ιστοσελίδα βοήθειας για κακοποιημένα παιδιά με τη σκέψη ότι θα στιγματισθεί.

⁴⁷⁴ Σταθόπουλος, Η χρήση προσωπικών δεδομένων και η διαπάλη μεταξύ ελευθεριών των κατόχων τους και ελευθεριών των υποκειμένων τους, ΝοΒ 2000, 9.

⁴⁷⁵ Βλ. www.adae.gr Τσόλιας, Οι ελεγκτικές αρμοδιότητες της Αρχής Διασφάλισης του Απορρήτου των Επικοινωνιών, ΔΙΜΕΕ 2005, 541.

ρεσίας FTP, τηλεφωνική επικοινωνία μέσω Διαδικτύου (VoIP) (αρ. 4παρ. 1 περ. ε π. δ. 47/2005). Η άρση του απορρήτου ενδιαφέρει εν προκειμένω ώστε να μπορέσουμε να ανακαλύψουμε την ταυτότητα του δράστη ο οποίος προέβη σε προσβολή προσωπικότητας και να μπορέσουμε να κινήσουμε διαδικασία δίωξής του είτε σε ποινική (π. χ. για δυσφήμιση) είτε σε αστική δίκη^{476 477}.

Η άρση του απορρήτου επέρχεται μόνο για τα καταγεγραμμένα στο αρ. 4 παρ. 1 του ν. 2225/1994 αδικήματα, στα οποία δεν συμπεριλαμβάνεται ούτε η δυσφήμιση, ούτε η εν γένει προσβολή της προσωπικότητας⁴⁷⁸. Στο π.δ. 47/2005 το οποίο αφορά τη διαδικασία

⁴⁷⁶ Και στις ΗΠΑ ενόψει του ανεύθυνου των ISPs (βλ. την αμέσως επόμενη ενότητα), παρότι η ανωνυμία για αυτό το νομικό σύστημα παίζει πολύ μεγάλο ρόλο ενόψει της σύνδεσής της με την στην Πρώτη Τροποποίηση του Συντάγματος ελευθερία της έκφρασης, έχει ήδη εδώ και χρόνια ξεκινήσει η συζήτηση για την ανεύρεση χρηστών του Διαδικτύου οι οποίοι προβαίνουν σε δυσφημιστικά σχόλια. Μάλιστα, έχουν δημιουργήσει και ειδικό όρο για την ύπουλη κατ' αυτόν τον τρόπο ανώνυμη ή ψευδώνυμη ανάρτηση δυσφημιστικών σχολίων ("cybersmearing", δηλαδή «κυβερνοκυλίδωμα»). Στην απόφαση *Columbia Ins. Co. v. Seescandy. com*, 185 F. R. D. 573 (N. D. Cal. 1999) (η οποία αφορούσε την καταχώρηση του σήματος του ενάγοντος ως domain name) το Δικαστήριο δημιούργησε ένα τεστ 4 σταδίων για να αποφασίσει πότε το αίτημα για ανακάλυψη διαδικτυακού δράστη τίθεται νόμιμα, σύμφωνα με το οποίο ο ενάγοντας θα πρέπει: α) να προσδιορίσει το πρόσωπο του εναγόμενου με επαρκή ειδικότητα ώστε το δικαστήριο να μπορεί να αποφανθεί αν πρόκειται για αληθινό πρόσωπο ή οντότητα που θα μπορούσε να μηνυθεί σε ομοσπονδιακό δικαστήριο, β) να προσδιορίσει όλα τα προηγούμενα μέτρα στα οποία κατέφυγε για να εντοπίσει τους υπεκφεύγοντες εναγόμενους, γ) να αποδείξει ότι η αγωγή του αντίκειται σε μια πρόταση απόρριψης και δ) να καταθέσει ένα αίτημα για ανακάλυψη στο δικαστήριο, καθώς και μια δήλωση των λόγων που δικαιολογούν το αίτημα της ανακάλυψης. Αντίθετα, στην υπόθεση *John Doe v. 2TheMart. Com Inc.*, United States District for the Western District of Washington, No. C01-453Z, 140 F. Supp. 2d 1088, April 26, 2001, όπου οι μέτοχοι μιας εταιρίας είχαν μηνύσει την εταιρία για την μείωση της αξίας των μετοχών τους, η εταιρία αιτήθηκε την κλήση/ανακάλυψη του δράστη κάποιων δυσφημιστικών για την εταιρία σχολίων σε forum οικονομικού περιεχομένου γιατί, κατά τη γνώμη της, η πτώση της αξίας των μετοχών οφειλόταν σε αυτές τις δημοσιεύσεις, η κλίση ακυρώθηκε γιατί η ανακάλυψη δεν θεωρήθηκε σχετική με το θέμα. Σε μία καθαρά δυσφημιστική υπόθεση στο Διαδίκτυο (*Melvin v. Doe*, 49 Pa. D. & C. 4th 449, Pa. Ct. Common Pleas Allegheny Cty. Nov. 15 2000) η κλίση στον ISP για την ανακάλυψη των διαδικτυακών δραστών έγινε δεκτή και το αντίστοιχο αίτημα για ακύρωση της κλίσης απορρίφθηκε. Όσον αφορά την ανακάλυψη μεμονωμένων δραστών οι οποίοι προσβάλλουν δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας στο Διαδίκτυο, αν και στις ΗΠΑ θεωρείται υπεύθυνη η ιστοσελίδα που παρέχει το λογισμικό P2P (βλ. στην παρακάτω ενότητα), εκδόθηκε η *Verizon Internet Servs. v. Recording Indus. Ass'n of America, Inc.*, 543 U. S. 924 (2004) στην οποία η RIAA έψαχνε την ταυτότητα ενός ανώνυμου χρήστη ο οποίος είχε προσφέρει εκατοντάδες τραγούδια για downloading στο Διαδίκτυο. Το αίτημά (κλίση-subpoena) της έγινε δεκτό ενώ η αίτηση για ακύρωση της κλίσης από τον ISP για την προστασία της ελευθερίας της έκφρασης του χρήστη του απορρίφθηκε. βλ. *Schachter/Kurtzberg* (2008), 426-451. Στην Βρετανία γίνεται δεκτό ότι οι διαδικτυακοί πάροχοι ενέχουν θέση εκδότη και άρα ισχύει εν προκειμένω το αρ. 10 του British Contempt of Court Act of 1981 το οποίο αναφέρει : « Κανένα δικαστήριο δε θα απαιτήσει από ένα πρόσωπο να αποκαλύψει . . . την πηγή της πληροφορίας η οποία εμπεριέχεται σε δημοσίευση για την οποία αυτό είναι υπεύθυνο, εκτός και αν αποδεικνύεται ότι η αποκάλυψη είναι απαραίτητη για το συμφέρον της δικαιοσύνης, της εθνικής ασφάλειας ή της πρόληψης αναστάτωσης ή εγκλήματος». Στην υπόθεση *Totalise plc. V. Motley Fool Ltd and Another* (2001) All E. R. (D) 213 (Feb) ένας ISP ζήτησε από τον διαχειριστή διαδικτυακού τόπου να φανερώσει την ταυτότητα ανώνυμου χρήστη ο οποίος είχε προβεί σε δυσφημιστικές αναρτήσεις. Το δικαστήριο έκρινε ότι η αποκάλυψη ήταν απαραίτητη γιατί δεν υπήρχε εναλλακτικό μέσο ανακάλυψης του δράστη. Για όλα τα παραπάνω βλ. *Lloyd, Information Technology Law*, 2008, 572, 574-575.

⁴⁷⁷ Στη Γαλλία, σε μια προσπάθεια εξισορρόπησης αντικρουόμενων συμφερόντων, ψηφίστηκε νόμος σύμφωνα με τον οποίο οι χρήστες που κατεβάζουν παράνομα υλικό προστατευόμενο από δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας θα αποκλείονται από τη χρήση του Διαδικτύου (θα τους διακόπτεται η σύνδεση). Εναπόκειται έγκριση της εν λόγω νομοθετικής πρωτοβουλίας από την Εθνοσυνέλευση και τη Γερουσία. Βλ. ΔΙΜΕΕ 2009, 301.

⁴⁷⁸ Ωστόσο, ο εκβιασμός υπάγεται στα αδικήματα για την εξιχνίαση του οποίου επιτρέπεται η άρση του απορρήτου. Έτσι, οι εισαγγελικές αρχές (προφανώς στο πλαίσιο προανάκρισης για τη διερεύνηση του εγκλήματος) χρησιμοποίησαν τη διαδικασία άρσης του απορρήτου και τη 22. 2. 2008 διενήργησαν έρευνα στα ηλεκτρονικά αρχεία ενός δημοσιογράφου ο οποίος εργάζεται στον «κόσμο του επενδυτή» και ο οποίος είχε προβεί σε μια σειρά δυσφημιστικών δημοσιευμάτων σε blog κατά δημοσιογράφου της εφημερίδας «το Βήμα» τον οποίο και εκβίαζε ζητώντας του 30. 000€ για να σταματήσει να γράφει όσα έγραφε στο blog. Βλ. ΔΙΜΕΕ 2008, 8.

άρσης του απορρήτου αναφέρεται ότι η «αρμόδια αρχή» ή «δικαστική αρχή» μπορεί να διατάξει την άρση του απορρήτου⁴⁷⁹. Ερωτήματα προκύπτουν εν προκειμένω αφενός ως προς τα όργανα τα οποία δύνανται να διατάξουν την άρση του απορρήτου πέρα από την ΑΔΑΕ, και αφετέρου για την περίπτωση κατά την οποία διαταχθεί άρση του απορρήτου για κάποιο μη ρητά προβλεπόμενο αδίκημα από αυτά του ν. 2225/1994.

Θα μπορούσε, κατ' αυτόν τον τρόπο, η αποκάλυψη των στοιχείων των ατόμων τα οποία προέβησαν σε αναρτήσεις στο Διαδίκτυο που πλήττουν την προσωπικότητα κάποιων να θεωρηθεί ότι εμπίπτει στην αρμοδιότητα της ΑΠΔΠΧ ; Αυτό γιατί, αφενός, τα στοιχεία των προσβολών αποτελούν προσωπικά δεδομένα, αφετέρου, όπως προαναφέρθηκε, στο Π. Δ. 47/2005 για τη διαδικασία της άρσης του απορρήτου δεν γίνεται ρητή αναφορά στην ΑΔΑΕ αλλά σε «αρμόδια αρχή» ή «δικαστική αρχή». Η ΑΠΔΠΧ μάλιστα έχει κάνει δεκτή την αποκάλυψη στοιχείων που αφορούν τηλεφωνικές κλήσεις ως επεξεργασία η οποία είναι απολύτως αναγκαία για την υπεράσπιση δικαιώματος ενώπιον του δικαστηρίου, χωρίς να θίγονται οι θεμελιώδεις ελευθερίες του, αφού με την κατάθεση των στοιχείων στο δικαστήριο θα αποδειχθεί το βάσιμο των ισχυρισμών της μηνύτριας ή θα δικαιωθεί το υποκείμενο⁴⁸⁰. Γενικότερα, πάντως υπάρχει σύγχυση ως προς τον διαχωρισμό των αρμοδιοτήτων της ΑΠΔΠΧ και της ΑΔΑΕ⁴⁸¹ ως προς την δυνατότητα αποκάλυψης των εξωτερικών στοιχείων μιας επικοινωνίας. Ακόμη, επικρατεί σύγχυση ως προς το αν στην προστατευτέα υπό του αρ. 19Σ έννοια της επικοινωνίας υπάγεται πέρα από το περιεχόμενο αυτής και τα εξωτερικά στοιχεία της επικοινωνίας από τα οποία αποκαλύπτεται η ταυτότητα του δράστη. Γενικότερα, ένα μέρος του νομικού κόσμου υποστηρίζει την αντίληψη ότι μόνο το περιεχόμενο μιας επικοινωνίας προστατεύεται από το απόρρητο των επικοινωνιών⁴⁸². Αυτή η αντίληψη αμφισβητείται από την γνωμοδότηση 1/2005 της ΑΔΑΕ⁴⁸³, από το Π.Δ. 47/2005 (αρ. 3 και 4) , καθώς και από τον ν. 3471/2006 (αρ. 4

⁴⁷⁹ Η διάταξη άρσης του απορρήτου ανακοινώνεται από την αρμόδια αρχή ή από δικαστική αρχή στο πάροχο της υπηρεσίας του Διαδικτύου και ο πάροχος οφείλει μέσα σε τρεις ώρες από τη γνωστοποίηση της διάταξης να θέσει σε εφαρμογή τον κατάλληλο εξοπλισμό και λογισμικό που απαιτούνται για την διαδικασία άρσης του απορρήτου (αρ. 6 π.δ. 47/2005).

⁴⁸⁰ Ως έρεισμα της απόφασης χρησιμοποιήθηκε το άρθρο 7 παρ. 2 εδ. γ του Ν. 2472/1997 σύμφωνα με το οποίο η επεξεργασία ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων επιτρέπεται όταν είναι αναγκαία για την αναγνώριση, άσκηση ή υπεράσπιση δικαιώματος ενώπιον δικαστηρίου. Έτσι, εφόσον ισχύει για το μείζον, δηλαδή για τα ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα, θα ισχύει και για το έλασσον, δηλαδή τα απλά προσωπικά δεδομένα. Βέβαια, θα πρέπει να υπάρξει και ενημέρωση του υποκειμένου. Βλ. ΑΠΔΠΧ 12/2004 σε <http://www.dpa.gr/Documents/Gre/Apofaseis/12-2004.doc>.

⁴⁸¹ Παπαδόπουλος, Νομικά προβλήματα στην άρση του απορρήτου στην Ελλάδα, ΔΙΜΕΕ 2007,41· ακόμη βλ. την απόφαση ΑΠΔΠΧ 19/2008 σε ΔΙΜΕΕ 2008,278, η οποία δέχτηκε αίτημα από το λιμενικό σώμα για την αποκάλυψη στοιχείων συνδρομητή τηλεφωνίας, το οποίο και έκανε δεκτό. Για την κριτική αυτής της απόφασης βλ. Τσόλιας, Δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών και «αντίστροφη αναζήτηση» αυτών για λόγους διακρίβωσης ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων, ΔΙΜΕΕ 2008,175 όπου αναφέρει ότι η ΑΠΔΠΧ ήταν αναρμόδια εν προκειμένω και παραβίασε την νομοθεσία για την άρση του απορρήτου παρακάμπτοντας την.

⁴⁸² Contra Γεωργιάδης, Ο ν. 3471/2006 για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες, ΧρΙΔ 2007, 22.

⁴⁸³ Βλ. για αυτήν σε Τάσσης, Άρση απόκρυψης καλούντος σε περίπτωση κακόβουλων ή οχληρών κλήσεων : νόμιμη αποκάλυψη προσωπικών δεδομένων ή άρση του απορρήτου, ΔΙΜΕΕ 2005, 402.

παρ. 1) (που αποτελεί μεταφορά της Οδηγίας 2002/58/ΕΚ) ο οποίος συμπεριλαμβάνει στο απόρρητο και τα δεδομένα κίνησης και θέσης⁴⁸⁴.

Ιδιαίτερη σημασία εκλαμβάνει το εν λόγω θέμα για την ανακάλυψη του διαδικτυακού προσβολέα στο πλαίσιο λειτουργίας των blogs (και κατ' αναλογία και στα fora), όπου κάθε μέλος μπορεί να ανεβάσει προσβλητικό για κάποιον περιεχόμενο ανώνυμα ή ψευδώνυμα. Σε αυτήν την περίπτωση το περιεχόμενο της επικοινωνίας είναι ήδη γνωστό αφού δημοσιεύεται και αναζητούνται τα διαδικτυακά ίχνη του ατόμου (εξωτερικά στοιχεία της επικοινωνίας) που προέβη στη δημοσίευση⁴⁸⁵. Έτσι, υπό το υπάρχον νομικό καθεστώς ο υπαίτιος προσβλητικής ανάρτησης διαφεύγει κάτω από την αδυναμία εκκίνησης της διαδικασίας άρσης του απορρήτου. Προς επίλυση του ανακύπτοντος προβλήματος ο εισαγγελέας ΑΠ κ. Σανιδάς στην τελευταία γνωμοδότηση⁴⁸⁶ την οποία εξέδωσε πριν την συνταξιοδότησή του ανέφερε ότι το απόρρητο των επικοινωνιών δεν περιλαμβάνει την επικοινωνία μέσω Διαδικτύου, το οποίο αποτελεί επικοινωνία σε δημοσιότητα και όχι σε οικειότητα, ούτε και τα εξωτερικά στοιχεία της επικοινωνίας. Η γνωμοδότηση αυτή επέφερε -όπως προβλεπόταν- αντιδράσεις και επικρίθηκε έντονα⁴⁸⁷, ενώ δε ξεκαθαρίζει αλλά μάλλον συσκοτίζει περαιτέρω το θέμα αφού περιέχει ερμηνεία που δε δεσμεύει, ούτε τροποποιεί το δίκαιο αλλά ούτε και αποτελεί απόφαση. Επιπλέον, κατά μία άποψη⁴⁸⁸, στην περίπτωση που οι πάροχοι σύνδεσης γνωστοποιήσουν σε τρίτο τα εξωτερικά στοιχεία της επικοινωνίας των συνδρομητών τους, υπακούοντας στην ΑΠΔΠΧ ή σε εισαγγελική ή ανακριτική αρχή, εφόσον δεν τηρούνται οι προϋποθέσεις άρσης του απορρήτου μπορεί να ευθύνονται απέναντι στον εκάστοτε συνδρομητή τα στοιχεία του οποίου αποκάλυψαν.

⁴⁸⁴ Με τον όρο δεδομένα κίνησης εννοούνται τα δεδομένα που υποβάλλονται σε επεξεργασία για το σκοπό διαβίβασης μιας επικοινωνίας ή χρέωσής της (π. χ. όνομα, αριθμός, ταυτότητα σύνδεσης, ενώ με τον όρο δεδομένα θέσης νοούνται τα δεδομένα που υποδεικνύουν τη γεωγραφική θέση. Στο προηγούμενο νομοθέτημα ν. 2774/1999 γινόταν λόγος για εξωτερικά δεδομένα για να ξεχωρίζουν από το ουσιαστικό περιεχόμενο της επικοινωνίας. Ουσιαστικά πρόκειται για το ίδιο πράγμα.

⁴⁸⁵ Αρκετοί ιστότοποι που φιλοξενούν αναρτήσεις και δημοσιεύματα τρίτων, πλέον, για να επιτρέψουν σε κάποιον να προβεί σε δημοσιοποίηση ζητάνε το ονοματεπώνυμο του και στους όρους χρήσης τους αναφέρουν πως ο συντάκτης θα είναι ο μοναδικός υπεύθυνος για αυτά τα οποία δημοσιεύει. Όμως, και σε αυτήν την περίπτωση, αφενός ο υπεύθυνος του blog δεν μπορεί να εξακριβώσει αν το μέλος έχει δώσει το αληθινό του όνομα, αφετέρου δεν μπορεί να επικαλεσθεί την απαλλακτική συμφωνία ανάμεσα σε αυτόν και το μέλος του.

⁴⁸⁶ Επρόκειτο για τη γνωμοδότηση 9/2009 η οποία εκδόθηκε ύστερα από αίτημα της δίωξης ηλεκτρονικού εγκλήματος, αλλά εκδόθηκε και άλλη (η 12/2009) στις 29/9/2009 από τον Εισαγγελέα του ΑΠ Τεντέ Ι. με παρόμοιο περιεχόμενο, για τις γνωμοδοτήσεις βλ. σε www.dsnet.gr. Πρόσφατα δημοσιευμένες και σε ΔΙΜΕΕ 2009, 389 και 393.

⁴⁸⁷ Βλ. Τσόλιας, σημείωση κάτωθι των ΓνωμΕισΑΠ 9/2009 και ΓνωμΕισΑΠ 12/2009, ΔΙΜΕΕ 2009, 395· elawyer.blogspot.com ανάρτηση της 16. 7. 2009 υπό την ετικέτα blogνομός. Να αναφερθεί ότι μέσα στο καλοκαίρι έγινε απόπειρα τροποποίησης του ν. 2225/1994 ώστε να συμπεριληφθούν στο πεδίο εφαρμογής του όλα τα κακούργηματα (κάτι που πάλι δεν κάλυπτε αδικήματα όπως δυσφήμιση-ούτε τη συκοφαντική), αλλά η σχετική διάταξη δεν περιλήφθηκε τελικά στο νομοσχέδιο.

⁴⁸⁸ Παπαδόπουλος, ΔΙΜΕΕ 2007, 41 όπου αναφέρει ότι ο πάροχος ως αποδέκτης προσταγής έχει δικαίωμα να εξετάσει τη νομιμότητα του περιεχομένου της προσταγής του εισαγγελέα. Δεν αίρεται ο άδικος χαρακτήρας βάσει του αρ. 21ΠΚ διότι η διάταξη αυτή αποδυναμώνεται στο πεδίο εφαρμογής του αρ. 19Σ. Αναλυτικά για τις νομικές βάσεις ευθύνης του βλ. Γεωργιάδη, Χρίδ 2007, 25. Ο πάροχος εν προκειμένω θα ευθύνεται βάσει του αρ. 14 του ν. 3471/2006 το οποίο καθιερώνει γνήσια αντικειμενική ευθύνη για περιοριστική ζημία, ενώ για ηθική βλάβη παραπέμπει στο αρ. 932 ΑΚ το οποίο προϋποθέτει υπαιτιότητα του δράστη.

Άλλωστε, και στην περίπτωση που θα κινούταν διαδικασία άρσης του απορρήτου πάλι θα υπήρχε η πιθανότητα μη ανακάλυψης του δράστη, εφόσον αυτός ανέβασε το σχετικό περιεχόμενο από internet cafe οπότε και θα φαίνεται η διεύθυνση IP του internet cafe, η οποία και δεν μπορεί να εκληφθεί ως προσωπικό δεδομένο, αφού δεν μπορεί να οδηγήσει στον προσδιορισμό ατόμου⁴⁸⁹. Επιπλέον, με την ανάπτυξη των δικτύων Wi-Fi και των δημόσιων σημείων στα οποία παρέχεται δωρεάν πρόσβαση στο Διαδίκτυο σε άτομα με φορητό υπολογιστή (όπως π. χ. στην πλατεία Συντάγματος), ούτε και οι ISPs, θα έχουν τη δυνατότητα ανακάλυψης του χρήστη ο οποίος προέβη στην ανάρτηση παράνομου υλικού αφού σε αυτή την περίπτωση πολλοί χρήστες μοιράζονται έναν IP number⁴⁹⁰. Γι' αυτό, ειδικά στα blogs θα πρέπει και ο κάτοχος ή διαχειριστής του ιστολογίου να θεωρείται υπεύθυνος⁴⁹¹ (όπως άλλωστε γίνεται και στην πραγματικότητα με τον ιδιοκτήτη εντύπου), ώστε να επιβλέπει και να αποφασίζει με σύνεση και με βάση το νόμο ποιες αναρτήσεις θα δημοσιευτούν⁴⁹².

Παραταύτα, θα βοηθούσε πολύ στην απονομή ουσιαστικής δικαιοσύνης και της δικαϊκής σταθερότητας να θεσμοθετούσαν ρητά η άρση του απορρήτου και για προσβολές της προσωπικότητας, εφόσον βέβαια πληρούνται συγκεκριμένες προϋποθέσεις και όχι με την απλή υπόνοια τέλεσης της προσβολής⁴⁹³, ούτως ώστε να αποφεύγονται στην πράξη περιστατικά τα οποία δε συνάδουν με τη συνταγματική προστασία της προσωπικότητας. Άλλωστε, η οδηγία 2002/58/EK⁴⁹⁴ στο αρ. 15 αυτής προβλέπει ότι η προστασία του α-

⁴⁸⁹ Φραγκούλη, Είναι οι IP διευθύνσεις προσωπικά δεδομένα και με ποιές συνέπειες ;, ΔΙΜΕΕ 2008, 201. Ακόμη, στην παρούσα μελέτη αναφέρεται ότι και οι δυναμικές διευθύνσεις IP αποτελούν προσωπικά δεδομένα για τους παρόχους οι οποίοι μπορούν να γνωρίζουν σε ποιο συνδρομητή έχουν παραχωρήσει τη συγκεκριμένη διεύθυνση σε συγκεκριμένη ώρα. Οι διευθύνσεις είναι δυναμικές γιατί είναι περιορισμένος ο αριθμός τους και ο αριθμός των συνδέσεων διαρκώς αυξάνεται με αποτέλεσμα ο αριθμός των διευθύνσεων να είναι ανεπαρκής για όλους. Το πρόβλημα αυτό αναμένεται να επιλυθεί και κάθε χρήστης θα μπορεί να έχει παγκοσμίως τη δική του IP διεύθυνση μετά την αντικατάσταση του (IPv4) από το (IPv6) με το οποίο υπολογίζεται ότι ο αριθμός των IP διευθύνσεων που θα προκύψουν από τους πιθανούς συνδυασμούς θα είναι 10 φορές μεγαλύτερος από τον αριθμό που παρέχει το IPv4.

⁴⁹⁰ Keith, Trash Talk : Smart Companies Go Online and Confront Anonymous Defamers διαθέσιμο σε www.insidecounsel.com/issues/insidecounsel/15_225/technology/679.html.

⁴⁹¹ Βλ. την ΜΠρΡοδ 44/2008 (ΔΙΜΕΕ 2009,208) που αφορά δυσφημιστικό δημοσίευμα σε blog, στην οποία διατάσσεται όχι η άρση του απορρήτου (αφού κάτι τέτοιο θα αντίκειτο στον ν. 2225/1994 όπως προαναφέρθηκε), αλλά ζητείται από το τμήμα Ηλεκτρονικού Εγκλήματος της Διεύθυνσης Ασφαλείας Θεσσαλονίκης να αποκαλύψει τα στοιχεία του φυσικού προσώπου το οποίο είναι κάτοχος-διαχειριστής του εν λόγω ιστολογίου.

⁴⁹² Έτσι, όπως όταν πρόκειται για τα παραδοσιακά έντυπα τα οποία πριν δημοσιεύσουν επιστολές αναγνωστών πρέπει να εξακριβώνουν τα στοιχεία των αποστολέων, ώστε στην περίπτωση που η επιστολή θίγει κάποιον να του παραχωρήσουν τα στοιχεία του, κατ' αυτόν τον τρόπο, το ίδιο θα πρέπει να ισχύει αναλογικά και για τα blogs.

⁴⁹³ Βλ. την απόφαση του Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου της Γερμανίας (BVerfG) της 27.7.2005, 1 BvR 668/04, NJW 2005/2603 σε ΠοινΧρ 2007, 556 επ. στην οποία το Συνταγματικό Δικαστήριο έκρινε αντισυνταγματικές διατάξεις του κρατιδίου της κάτω Σαξωνίας, σύμφωνα με τις οποίες οι αστυνομικές αρχές δύνανται να διατάσσουν την άρση του απορρήτου κάθε μορφής ηλεκτρονικής επικοινωνίας χωρίς συγκεκριμένη υπόνοια περί τελέσεως αδικήματος. Βλ. ακόμη και το Βούλευμα Ομοσπονδιακού Ακυρωτικού Δικαστηρίου (BGH) της 31^{ης} Ιανουαρίου 2007 – StB 18/06 σε ΧρΙΔ 2007, 467επ., σύμφωνα με το οποίο το άρθρο 102 γερμΚΠΔ δεν επιτρέπει τη συγκεκριμένη επί του δικτύου (on-line) έρευνα.

⁴⁹⁴ Για αυτήν την οδηγία βλ. αναλυτικά Τσόλιας, Τα τηλεπικοινωνιακά δεδομένα υπό το πρίσμα του απορρήτου : προβλήματα εν όψει της ενσωμάτωσης της οδηγίας 2002/58/EK, ΔΙΜΕΕ 2004, 357 επ. · Μήτρου, Η

πορρήτου αίρεται εφόσον υπάρχει νόμιμη άδεια και προβλέπεται στο εθνικό δίκαιο η διαδικασία, οι όροι διεξαγωγής και οι προϋποθέσεις άρσεως του απορρήτου. Μάλιστα, σε αυτό το σημείο η οδηγία φαίνεται να λαμβάνει υπόψη της τη νομολογία του ΕΔΔΑ καθώς αναφέρει πως ο περιορισμός αυτός πρέπει να αποτελεί αναγκαίο, κατάλληλο και ανάλογο μέτρο σε μια δημοκρατική κοινωνία, προϋποθέσεις που συντρέχουν εν προκειμένω. Μάλιστα, στην νέα οδηγία 2006/24/ΕΚ⁴⁹⁵, η οποία δεν έχει μεταφερθεί ακόμη στην ελληνική έννομη τάξη, υπάρχει πρόβλεψη διατήρησης των τηλεπικοινωνιακών δεδομένων από 6 μήνες έως 2 χρόνια. Επιπλέον, η οδηγία αυτή δεν προσδιορίζει την έννοια «σοβαρό ποινικό αδίκημα», αλλά αφήνει το κάθε κράτος να αποφασίσει σχετικά. Επομένως, θα μπορούσε ο νομοθέτης μαζί με την ψήφιση νομοθετήματος για την εναρμόνιση της χώρας μας με την παραπάνω οδηγία, να διευρύνει τα αδικήματα για τα οποία νομιμοποιείται να διαταχθεί άρση του απορρήτου συμπεριλαμβάνοντας σ' αυτά τουλάχιστον την δυσφήμιση⁴⁹⁶. Αξίζει να σημειωθεί ότι μετά το περιστατικό των υποκλοπών συνομιλιών ανώτατων πολιτικών παραγόντων στη χώρα είχε ψηφισθεί και ο ν. 3674/2008, ο οποίος όμως αφορά τη διασφάλιση του απορρήτου των υπηρεσιών σταθερής και κινητής τηλεφωνίας και δεν αφορά το Διαδίκτυο⁴⁹⁷, στο οποίο τυγχάνουν εφαρμογής τα νομοθετήματα που προαναφέρθηκαν.

νέα οδηγία 2002/58/ΕΚ για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες, ΔΙΜΕΕ 2004, 371 επ.

⁴⁹⁵ Βλ. αναλυτικά για την οδηγία σε *Σωτηρόπουλο/Ταλίδου*, Η προληπτική διατήρηση των τηλεπικοινωνιακών δεδομένων για σκοπούς καταπολέμησης του εγκλήματος (οδηγία 2006/24/ΕΚ), ΔΙΜΕΕ 2006, 181· Τσόλιας, Η διατήρηση και επεξεργασία δεδομένων στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών σύμφωνα με την οδηγία 2006/24/ΕΚ, ΔΙΜΕΕ 2006, 347. Γενικότερα έχει ασκηθεί αυστηρή κριτική κατά της οδηγίας ότι αντιμετωπίζει τους πολίτες ως οιονεί υπόπτους. Βλ. και την σύσταση της ομάδας του άρ. 29 την οποία εξέδωσε στις 25.3.2006

σε http://ec.europa.eu/justice_home/fsj/privacy/docs/wpdocs/2006/wp119_en.pdf.

Κατά της οδηγίας είχε προσφύγει η Ιρλανδία με το επιχείρημα ότι η οδηγία δε θα έπρεπε να έχει ως νομική βάση το αρ. 95ΣΕΚ, ωστόσο, η προσφυγή ακύρωσης απορρίφθηκε βλ. ΔΕΚ υποθ. C-301/2006 απόφαση της 10.2.2009 σε ΔΙΜΕΕ 2009, 113. Πάντως στις ΗΠΑ το Ομοσπονδιακό Δικαστήριο του Ντιτρόιτ θεώρησε ως αντισυνταγματική την ρύθμιση που επέβαλε γενικότερη παρακολούθηση των διεθνών τηλεφωνικών συνδιαλέξεων και του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου χωρίς προηγούμενο ένταλμα. Βλ. ΔΙΜΕΕ 2006, 313.

⁴⁹⁶ Άλλωστε, σύμφωνα με την ΔΕΚ Υποθ. C-275/2006, απόφαση της 29.1.2008 (σε ΔΙΜΕΕ 2008, 390) η οδηγία 2002/58/ΕΚ δεν αποκλείει τη δυνατότητα των κρατών μελών να προβλέπουν την υποχρέωση γνωστοποιήσεως, στο πλαίσιο αστικής δίκης δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα (σκέψη 54). Η υπόθεση αυτή αφορούσε την ύπαρξη υποχρέωσης αποκάλυψης τηλεπικοινωνιακών δεδομένων ατόμων τα οποία προέβησαν σε προσβολή δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας μέσω του συστήματος P2P. Το ΔΕΚ έκρινε εν προκειμένω ότι οι οδηγίες 2000/31, 2001/29, 2004/48 και 2002/58 δεν επιβάλλουν στα κράτη μέλη να προβλέπουν την υποχρέωση γνωστοποιήσεως των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα προκειμένου να διασφαλίσουν την αποτελεσματική προστασία του δικαιώματος του δημιουργού στο πλαίσιο αστικής δίκης. Ωστόσο, το κοινοτικό δίκαιο επιτάσσει όπως τα εν λόγω κράτη, κατά τη μεταφορά των οδηγιών στο εσωτερικό τους δίκαιο μεριμνούν για τη σωστή τους ερμηνεία η οποία επιτυγχάνει την ορθή ισορροπία μεταξύ των διαφόρων δικαιωμάτων τα οποία προστατεύει η κοινοτική έννομη τάξη. Με παρόμοιο περιεχόμενο βλ. την πρόσφατη ΔΕΚ Υποθ. C-557/07, Απόφαση της 19.02.2009 στο διαδικτυακό τόπο του ΔΕΚ www.curia.europa.eu.

⁴⁹⁷ Τσόλιας, Η ενίσχυση του θεσμικού πλαισίου διασφάλισης του απορρήτου της τηλεφωνικής επικοινωνίας σύμφωνα με τον ν. 3674/2008, ΔΙΜΕΕ 2008, 335.

2. Η Ευθύνη των Πάροχων Υπηρεσιών Internet (ISPs) για τις Προσβολές της Προσωπικότητας

2. 1. Ευθύνη των ISPs κατά τη Διαμεσολάβηση στην εν γένει Διακίνηση Παράνομου Υλικού

Ο καταλογισμός ή μη ευθύνης στους παρόχους για τη διάδοση και παρουσίαση παράνομων πληροφοριών, καθώς και οι προϋποθέσεις απαλλαγής τους από μια τέτοια ευθύνη, αποτέλεσε πρόκληση για τον νομοθέτη παγκοσμίως. Η διάδοση παράνομου περιεχομένου περιλαμβάνει μεταξύ άλλων τη δυσφήμιση, την παραβίαση δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, την παραβίαση της νομοθεσίας για τα προσωπικά δεδομένα, καθώς και την εν γένει προσβολή της προσωπικότητας όπως αυτή αναλύθηκε στα παραπάνω κεφάλαια. Πάροχοι υπηρεσιών Διαδικτύου (Internet Service Providers) ή άλλως μεσάζοντες παροχής υπηρεσιών στο Διαδίκτυο ονομάζονται εν γένει οι επιχειρήσεις από τις οποίες συνολικά εξαρτάται η λειτουργία του ίντερνετ. Υπάρχουν διάφορες κατηγορίες ανάλογα με τις λειτουργίες τις οποίες επιτελούν, αλλά σε κοινοτικό⁴⁹⁸, και κατ' επέκταση σε εθνικό επίπεδο, έχει ρυθμιστεί η ευθύνη⁴⁹⁹ –ή καλύτερα η απαλλαγή από την ευθύνη- μόνο των τριών κατηγοριών : του παροχέα πρόσβασης (Access-Provider), του παροχέα φιλοξενίας (Host-Provider), και του παροχέα προσωρινής αποθήκευσης (Cache-Provider)⁵⁰⁰.

Οι τρεις παραπάνω ρυθμιζόμενες κατηγορίες δεν έχουν γενική υποχρέωση ελέγχου των πληροφοριών που μεταδίδουν ή αποθηκεύουν ούτε γενική υποχρέωση δραστηριότητας αναζήτησης γεγονότων που δείχνουν ότι πρόκειται για παράνομες δραστηριότητες (αρ. 14 παρ. 1 π.δ. 131/1003). Είναι υποχρεωμένοι, όμως, να ενημερώνουν για τυχόν υπόνοιες παρανομιών και να ανακοινώνουν στις αρμόδιες αρχές κατ' αίτησή τους πληροφορίες που διευκολύνουν την εντόπιση αποδεκτών των υπηρεσιών τους με τους οποίους έχουν συμφωνίες αποθήκευσης (αρ. 14 παρ. 2 π.δ. 131/1003)^{501 502}. Από τα παραπάνω συνά-

⁴⁹⁸ Οδηγία 2000/31/ΕΚ (ΕΕ L 178 17/07/2000,0001-0016) η οποία μεταφέρθηκε στην ελληνική έννομη τάξη με το π.δ. 131/2003.

⁴⁹⁹ Πρόκειται για οριζόντια ρύθμιση ευθύνης, δηλαδή ρυθμίζει το πραγματικό των διατάξεων που οδηγούν στην απαλλαγή της ευθύνης των μεσάζοντων παροχής υπηρεσιών, ανεξάρτητα από τον κλάδο δικαίου, στον οποίο υπάγεται ο εκάστοτε λόγος ευθύνης. *Ιγγλεζάκης*, Το δίκαιο του ηλεκτρονικού εμπορίου, 2009, 228. Ο όρος ευθύνη δεν αναφέρεται μόνο στην αστική ή τη διοικητική, αλλά και την ποινική ευθύνη βλ. αναλυτικότερα *Μοροζίνης*, Ποινική ευθύνη των φορέων παροχής διαδικτυακών υπηρεσιών (internet providers), ΑρχΝομ 2005, 309 επ.

⁵⁰⁰ Επίσης υπάρχουν ο παροχέας περιεχομένου (Content-Provider), ο οποίος διαθέτει ίδια περιεχόμενα στο Διαδίκτυο (π.χ. όσοι διαθέτουν ιστοσελίδες), ο παροχέας διεθνούς σύνδεσης (Backbone-Provider), ο οποίος προβαίνει σε διεθνείς διαδικτυακές συνδέσεις, ο παροχέας υπηρεσιών εφαρμογής (Application-Service-Provider), ο οποίος εκτός από την πρόσβαση στο Διαδίκτυο παρέχει και υπηρεσίες ενοίκιασης προγραμμάτων υπολογιστών. Για την κατηγοριοποίηση βλ. *Διαμαντή*, Ευθύνη των μεσάζοντων παροχής υπηρεσιών στο Διαδίκτυο κατά το Π. Δ. 131/2003, ΔΕΕ 2004, 986. Ακόμη, στους παρόχους εντάσσονται και «εργαλεία εντοπισμού πληροφοριών» (search engines) βλ. *Βαγενά*, Ζητήματα προστασίας και επιβολής των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας στο περιβάλλον του Διαδικτύου, ΝοΒ, 2007, 1059, υποσημείωση 4.

⁵⁰¹ Μάλιστα, την υποχρέωση αυτή υπέχουν ανεξάρτητα από τυχόν υπαιτιότητά τους. Άλλωστε, η αξίωση για άρση και παράλειψη της προσβολής δεν προϋποθέτει υπαιτιότητα. Βλ. *Ιγγλεζάκης*, Η ρύθμιση της ευθύνης των φορέων παροχής υπηρεσιών Διαδικτύου, Περιεχόμενο, έκταση και φύση αυτής, ΕΕΕυρΔ 2004, 639.

γεται ότι ο μεσάζων των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας θα ευθύνεται μόνο για βαριά αμέλεια⁵⁰³, εφόσον πρόκειται για πληροφορίες που παρέχουν τρίτα πρόσωπα και όχι για τις πληροφορίες που δημοσιεύουν στο Διαδίκτυο οι ίδιοι οι φορείς παροχής υπηρεσιών.

Πιο συγκεκριμένα, ο φορέας παροχής της σύνδεσης απαλλάσσεται από την ευθύνη εφόσον δεν επιλέγει την προέλευση, τον προορισμό, ούτε και το περιεχόμενο ενός περιεχομένου, υπό την έννοια ότι δεν μπορεί να παραβαίνει στα παραπάνω αλλά λειτουργεί ως απλός αναμεταδότης (simple transport- mere conduit) (αρ. 11 π.δ. 131/2003). Σύμφωνα με τα παραπάνω, προβλέπεται απαλλαγή από την ευθύνη του παρόχου σύνδεσης για την παροχή τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών και συγκεκριμένα, τη μεταφορά δεδομένων μέσω δικτύου (Networking Providing), συμπεριλαμβανομένης της υπηρεσίας δρομολόγησης (routing), την αποστολή ηλεκτρονικής αλληλογραφίας και τις υπηρεσίες διανομής ηλεκτρονικής αλληλογραφίας (mailing lists)^{504 505}. Όσον αφορά τους φορείς παροχής της αποθήκευσης σε κρυφή μνήμη (caching)⁵⁰⁶ εκτελούν μια ενέργεια συμφυή στη λειτουργία των φορέων παροχής υπηρεσιών σύνδεσης με σκοπό την επιτάχυνση των επικοινωνιών. Έτσι, όπως και στην περίπτωση της απλής μετάδοσης, ο φορέας οφείλει να απέχει από κάθε ενέργεια επίδρασης στο μεταδιδόμενο περιεχόμενο, αλλά ταυτόχρονα πρέπει να σέβεται τους κανόνες που αφορούν την πρόσβαση και την ανανέωση της πληροφορίας, καθώς και να αποσύρει πληροφορίες ή να καταστήσει την πρόσβαση σε αυτές αδύνατη, μόλις αντιληφθεί ότι οι πληροφορίες αυτές έχουν αποσυρθεί από το σημείο του δικτύου στο οποίο βρίσκονταν αρχικά ή η πρόσβαση σε αυτές κατέστη αδύνατη ή απαγορεύτηκε από κάποια διοικητική ή δικαστική αρχή (αρ. 12 π.δ. 131/1003).

⁵⁰² Οι διατάξεις περί ευθύνης των ISPs δεν βρίσκουν, ωστόσο, εφαρμογή στις περιπτώσεις που εξαιρούνται από το πεδίο εφαρμογής του π.δ. 131/2003 και οι οποίες αναφέρονται στο αρ. 20. Από αυτές μας ενδιαφέρει η περίπτωση β η οποία αφορά τα νομοθετήματα για τα προσωπικά δεδομένα. Βέβαια, όπως αναλύθηκε και παραπάνω στο σχετικό κεφάλαιο, στο πλαίσιο της οδηγίας 2002/58/EK για τα προσωπικά δεδομένα στον τηλεπικοινωνιακό τομέα (πλέον ηλεκτρονικών επικοινωνιών), η οποία μεταφέρθηκε στην ελληνική έννομη τάξη με τον ν. 3471/2006, τυχόν ευθύνη του παρόχου υπηρεσιών Διαδικτύου μετατρέπεται σε απλή υποχρέωση ενημέρωσης του χρήστη για την ανασφάλεια του δικτύου. Επιπλέον, το πεδίο εφαρμογής των διατάξεων περί ευθύνης των ISPs περιορίζεται στους παροχείς υπηρεσιών της ΕΕ και συνεπώς, οι εν λόγω διατάξεις δεν βρίσκουν εφαρμογή σε υπηρεσίες που παρέχονται από φορείς οι οποίοι είναι εγκατεστημένοι σε τρίτο κράτος. Βλ. *Ιγγλεζάκης*, ΕΕΕυρΔ 2004, 633.

⁵⁰³ *Ιγγλεζάκης*, ΕΕΕυρΔ 2004, 638· *Χριστοδούλου*, Αστική ευθύνη του παρόχου δικτύου ως μεσάζοντος στην παροχή υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας, ΔΙΜΕΕ 2004, 353· *Ιγγλεζάκης*, Το δίκαιο του ηλεκτρονικού εμπορίου, 2009, 236.

⁵⁰⁴ *Ιγγλεζάκης*, ΕΕΕυρΔ 2004, 635.

⁵⁰⁵ Για την απόφαση Brussels Court of First Instance No 04/8975/A of the general roll SABAM v. SA Scarlet, η οποία υποχρεώνει πάροχο πρόσβασης να τοποθετήσει ειδικό λογισμικό που να απαγορεύει την παράνομη διακίνηση υλικού προστατευόμενου από διατάξεις πνευματικής ιδιοκτησίας βλ. σε *Παπαδοπούλου*, Ο Ρόλος των Φορέων Παροχής Διαδικτυακών Υπηρεσιών (ISPs) στην Ανταλλαγή Παράνομων Αρχείων μέσω των P2P Δικτύων- Υποχρέωση Εφαρμογής Τεχνολογικών Μέτρων Προστασίας :, ΔΙΜΕΕ 2008, 51επ.

⁵⁰⁶ Η αποθήκευση σε κρυφή μνήμη (μνήμη cache) είναι η διαδικασία προσωρινής αποθήκευσης πληροφοριών, με την οποία με κάθε επίσκεψη μιας ιστοσελίδας από έναν χρήστη δημιουργούνται αντίγραφα – σε έναν ενδιάμεσο διακομιστή (proxy cache server) ή στον η/υ του χρήστη – για ένα σύντομο χρονικό διάστημα, έτσι ώστε εάν ο χρήστης επισκεφθεί ξανά την ιστοσελίδα να διαβάσει το αντίγραφο. Με τη διαδικασία του καθρεπτισμού, ήτοι με τη φιλοξενία του περιεχομένου μιας ιστοσελίδας σε άλλους υπολογιστές, οι οποίοι είναι διάσπαρτοι σε διαφορετικά κράτη, επιτυγχάνεται καλύτερη πρόσβαση των χρηστών. Βλ. *Ιγγλεζάκης* (2009), 232.

Ο παροχέας φιλοξενίας (Host-Provider) διαθέτει χώρους αποθήκευσης περιεχομένων προερχόμενων από τους αποδέκτες των υπηρεσιών. Ο παροχέας φιλοξενίας δεν υπέχει ευθύνης εφόσον α) δεν γνωρίζει ότι πρόκειται πραγματικά (πραγματική γνώση) για παράνομη δραστηριότητα ή πληροφορία και σε ό,τι αφορά αξιώσεις αποζημίωσης δεν πρέπει να γνωρίζει τα γεγονότα ή τις περιστάσεις από τις οποίες προκύπτει η παράνομη δραστηριότητα ή πληροφορία και β) μόλις αντιληφθεί τα προαναφερθέντα, να αποσύρει ταχέως τις πληροφορίες ή να καθιστά την πρόσβαση σε αυτές αδύνατη (αρ. 13 π.δ. 131/2003). Ωστόσο, δεν τίθενται οι όροι σύμφωνα με τους οποίους θα θεωρείται ότι έλαβε επαρκή γνώση του παράνομου περιεχομένου το οποίο είναι αποθηκευμένο στους servers του⁵⁰⁷. Ακόμη, δεν προβλέπεται και δικαίωμα απαντήσεως του προσβαλλόμενου και αντίστοιχη υποχρέωση επανορθώσεως του φορέα παροχής υπηρεσιών, όπως στο δίκαιο των ΜΜΕ⁵⁰⁸.

2. 2. Η DMCA⁵⁰⁹ ως Πρότυπο για την Απόσυρση Παράνομου Περιεχομένου

Παραπάνω αναφέρθηκε ότι δεν καθορίζονται οι όροι σύμφωνα με τους οποίους κρίνεται ότι ο πάροχος έχει λάβει επαρκή γνώση για το παράνομο περιεχόμενο ώστε να το αποσύρει. Άλλωστε, στην περίπτωση που προβεί σε μια τέτοια ενέργεια, δηλαδή την απόσυρση μιας πληροφορίας για την οποία κάποιος ειδοποίησε τον πάροχο ότι είναι παράνομη, τότε τίθεται καταρχήν θέμα ευθύνης του παρόχου επειδή απέσυρε περιεχόμενο του πελάτη του μετά από αβάσιμη ή κακόβουλη καταγγελία, καθώς και ζήτημα λογοκρισίας αφού οι πάροχοι μπορεί να εξωθούνται στη με συνοπτικές διαδικασίες απόσυρση δήθεν παράνομου υλικού, προκειμένου να ωφεληθούν από την απαλλαγή από την ευθύνη. Η DMCA προβλέπει ότι μόνο καταγγελίες οι οποίες γίνονται με συγκεκριμένο (γραπτό) τρόπο, απευθύνονται σε συγκεκριμένο εκπρόσωπο, και έχουν συγκεκριμένο περιεχόμενο

⁵⁰⁷ Στο σημείο 40 της εισηγητικής έκθεσης της οδηγίας τα κράτη –μέλη καλούνται να υιοθετήσουν ειδικές διαδικασίες για την γνωστοποίηση, απόσυρση και ενδεχόμενη επαναφορά των αμφισβητούμενων ιστοσελίδων, όπως συνέβη στις Η. Π. Α με τον νόμο Digital Millennium Copyright Act (DMCA) που έχει θεσπίσει τέτοιες διαδικασίες «notice and take down» και « notice and put back», οι οποίες καθορίζουν την απαλλαγή της ευθύνης του web hoster. Για τις διαδικασίες βλ. Βαγενά, ΝοΒ, 2007, 1061 και Κατσανάκη, Ευθύνη παρόχων υπηρεσιών internet κατά τη διαμεσολάβηση στη διακίνηση παράνομου υλικού, ΧρΙΔ, 2008, 277-278. Δυστυχώς το σχέδιο γνωστοποίησης που είχαν προτείνει κατά τη συζήτηση της οδηγίας 2000/31/ΕΚ τα συστήματα που συμμετείχαν στην Πλατφόρμα νομικών θεμάτων του ηλεκτρονικού Εμπορίου (ECLIP) δεν είχε γίνει δεκτό τότε από την Επιτροπή.

⁵⁰⁸ Ιγγλεζάκης, ΕΕΕυρΔ 2004, 641.

⁵⁰⁹ Η Digital Millennium Copyright Act (DMCA) των ΗΠΑ αφορά μόνο τους διαδικτυακούς τόπους οι οποίοι διαθέτουν παράνομο περιεχόμενο προστατευόμενο με βάση την νομοθεσία για την πνευματική ιδιοκτησία και δεν αφορά την εν γένει διάθεση παράνομου υλικού. Όμως, αποτελεί πρότυπο για την ασφαλή και γρήγορη απόσυρση κάθε παράνομου περιεχομένου. Για την DMCA βλ. Κατσανάκη, ΧρΙΔ, 2008, 278. Για την ευθύνη των ISPs σε περίπτωση δυσφημιστικού περιεχομένου ισχύει το άρθρο 230 της Communication Decency Act σύμφωνα με το οποίο «Κανένας πάροχος ή χρήστης μιας διαδικτυακής υπηρεσίας δεν πρέπει να θεωρηθεί ως εκδότης ή ομιλητής μιας πληροφορίας η οποία παρέχεται από κάποιον άλλο information content provider». Πρόκειται για απόσχιση από το παραδοσιακό δίκαιο δυσφήμισης των ΗΠΑ κατά το οποίο οποιοσδήποτε αναπαράγει μία δυσφημιστική δήλωση αντιμετωπίζει την ίδια ευθύνη με αυτόν που αρχικά την παρήγαγε. Ωστόσο, σύμφωνα με αυτή τη θεώρηση οι ISPs αντιμετωπίζονται όπως οι πωλητές βιβλίων ή οι εταιρίες τηλεφωνίας. Βλ. Sanchez, The web difference: A Legal and normative rationale against liability for online reproduction of third-party defamatory content, Harvard Journal of Law & Technology, Fall 2008, 302 επ.

(πλήρη στοιχεία του καταγγέλλοντος καθώς και μία δήλωση καλή τη πίστη ότι η καταγγελία είναι βάσιμη) οδηγούν σε απόσυρση του καταγγελλόμενου υλικού. Ο πάροχος σε περίπτωση καταγγελίας αποσύρει το καταγγελλόμενο υλικό αλλά ταυτόχρονα οφείλει να ειδοποιήσει τον χρήστη του οποίου το υλικό αποσύρθηκε για την ενέργεια του αυτή της απόσυρσης. Στη συνέχεια, ο χρήστης του οποίου το υλικό αποσύρθηκε, εφόσον νομίζει ότι η απόσυρση του υλικού του ήταν άδικη, μπορεί να στείλει στον πάροχο μια απάντηση-καταγγελία (η οποία πρέπει να έχει και αυτή συγκεκριμένο περιεχόμενο) και ο πάροχος αφού ειδοποιήσει τον αρχικώς καταγγέλλοντα, έχει την υποχρέωση να επανατοποθετήσει το αποσυρθέν υλικό εντός 10 εργάσιμων ημερών. Ωστόσο, οφείλει να απέσχει από μια τέτοια ενέργεια αν μέσα σε αυτό το χρονικό διάστημα λάβει μια ειδοποίηση από τον αρχικώς καταγγέλλοντα ότι αυτός έχει προσφύγει σε δικαστική αρχή αιτούμενος μια απόφαση η οποία θα απαγορεύει στον χρήστη να συνεχίζει την διάθεση του παράνομου περιεχομένου. Ταυτόχρονα, έχει προβλεφθεί και διάταξη η οποία καθορίζει την ευθύνη του καταγγέλλοντος σε περίπτωση ψευδούς καταγγελίας⁵¹⁰. Μια τέτοια ρύθμιση είναι αναγκαία να υιοθετηθεί και από την ελληνική, και εν γένει την κοινοτική τάξη, αφού οδηγεί στην άρση της προσβολής και την αποσόβηση τυχόν μεγαλύτερης βλάβης, η οποία είναι ανάλογη του διαστήματος ανάρτησης του προσβλητικού ή παράνομου περιεχομένου.

2. 3. Ο Κάτοχος Διαδικτυακού Τόπου (Ιστοσελίδας, Blog, Forum) ως ISP

Ο κάτοχος οιοδήποτε διαδικτυακού τόπου μπορεί να θεωρηθεί ως ISP και πιο συγκεκριμένα μπορεί να θεωρηθεί είτε ως πάροχος περιεχομένου (content provider) είτε ως πάροχος φιλοξενίας (host-provider). Ως πάροχος περιεχομένου ή ιδίων πληροφοριών (content provider) θεωρείται όταν ο ίδιος δημοσιεύει περιεχόμενο το οποίο προέρχεται από αυτόν ή από άτομα τα οποία βρίσκονται υπό την επίβλεψή του⁵¹¹. Η ευθύνη του σε

⁵¹⁰ Στο Ηνωμένο Βασίλειο μαζί με την ενσωμάτωση της οδηγίας 2000/31/EK προβλέφθηκε επιπλέον ρύθμιση στις δραστηριότητες της αποθήκευσης σε κρυφή μνήμη και της φιλοξενίας, σύμφωνα με την οποία υπάρχει γνώση του παρόχου αν αυτός λάβει μια ειδοποίηση από το θιγόμενο μέρος στην ηλεκτρονική διευθύνη που ο παροχέας έχει υποδείξει για σχετική επικοινωνία μαζί του. Αν ο πάροχος δεν συμμορφωθεί με την ειδοποίηση τότε μπορεί να βρεθεί υπεύθυνος σύμφωνα με την Defamation Act 1996 και στην περίπτωση που ο αρχικός υπαίτιος ο οποίος προέβη αρχικά στην ανάρτηση του δυσφημιστικού περιεχομένου είναι εκτός δικαιοδοσίας ή δεν είναι οικονομικά εύρωστος για να πληρώσει αποζημίωση, τότε ο πάροχος ευθύνεται άμεσα και οι δικαστικές διαδικασίες μπορούν να κινηθούν κατευθείαν ως προς αυτόν. Αυτό συνέβη σε μία υπόθεση όπου ο παλιός συμμαθητής ενός επιχειρηματία είχε φτιάξει προφίλ με το όνομά του στο facebook (*Applause Store Productions Ltd and Matthew Firsh v. Grant Raphael*, 2008 LTL 24/7/2008). Ακόμη, βλ. *Bunt v. Tilley*, 2006, EWHC 407 Βλ. *Smith*, Image, persona and the Law, 2008, 135.

Παρόμοια ρύθμιση όσον αφορά τη διαδικασία γνωστοποίησης έχει προβλεφθεί και στη Γαλλία (βλ. και ΔΙΜΕΕ 2004, 319), η οποία είχε προκαλέσει αντιδράσεις και οδήγησε στην προσφυγή κατά του εν λόγω άρθρου ενώπιον του Συνταγματικού Δικαστηρίου, το οποίο έκρινε ότι δεν είναι αρμόδιο να αποφανθεί ενόψει της μεταφοράς της οδηγίας. Η Γαλλική ρύθμιση προβλέπει επιπλέον ποινή φυλάκισης ενός έτους και χρηματική ποινή 15. 000€ στην περίπτωση αβάσιμων ή ανακριβών καταγγελιών. Βλ. *Κατσανάκη*, ΧρίΔ, 2008, 278.

⁵¹¹ Και ξένες πληροφορίες καθίστανται ίδιες είτε όταν επιλέγονται και παρέχονται μετά γνώσεως του περιεχομένου τους, είτε όταν από το περιεχόμενο τους προκύπτει ξεκάθαρα το πρόσωπο που αναλαμβάνει την ευθύνη για το παρεχόμενο περιεχόμενο , ενώ e contrario με τους ISPs του π.δ. 131/2003, ο ρόλος των content-providers συνίσταται μεταξύ άλλων στην πρόκληση της μετάδοσης, στην επιλογή και τροποποίηση των πληροφοριών βλ. *Σπυρόπουλος*, Η Διάκριση των Παρόχων Υπηρεσιών στο Διαδίκτυο και

αυτή την περίπτωση για δημοσίευση παράνομου περιεχομένου δε ρυθμίζεται από το π.δ. 131/2003, οπότε αυτός ευθύνεται βάσει των γενικών διατάξεων και των νομοθετημάτων τα οποία παραβιάζει και τα οποία υποχρεούται ως επαγγελματίας του χώρου να τηρεί (προσωπικά δεδομένα, πνευματική ιδιοκτησία⁵¹², ΠΚ για δυσφήμιση, καθώς και την εν γένει έννομη προστασία της προσωπικότητας)⁵¹³. Ως πάροχος φιλοξενίας (host-provider) θεωρείται όταν παρέχει χώρο στους χρήστες του για την ανάρτηση περιεχομένου από τους τελευταίους, οπότε και ανακύπτει το πρόβλημα του αν η ευθύνη του καθορίζεται από το προαναλυθέν π.δ. 131/2003, όπως για κάθε πάροχο φιλοξενίας. Κατά την μία άποψη, ως παροχέας φιλοξενίας νοείται όχι μόνο ο κάτοχός του Server στον οποίο αποθηκεύονται ξένα περιεχόμενα, αλλά και κάθε φορέας παροχής υπηρεσιών, ο οποίος βρίσκεται σε συμβατική σχέση με τον κάτοχο του Server και προσφέρει επίσης δυνατότητα αποθήκευσης πληροφοριών⁵¹⁴, επομένως, κατά μία άποψη, μπορεί να υποστηριχθεί ότι ισχύουν και γι' αυτόν οι συγκεκριμένες διατάξεις του π.δ. 131/2003. Όμως, σε καμία περίπτωση δεν μπορεί ισχύει εν προκειμένω το αρ. 14 του π.δ. 131/2003 το οποίο καθιερώνει απουσία γενικής υποχρέωσης ελέγχου. Έτσι, κρίθηκε ότι ο κάτοχος μιας ιστοσελίδας έχει την υποχρέωση να ελέγχει τακτικά το περιεχόμενο του βιβλίου επισκεπτών του και αν δεν το πράξει, ευθύνεται για τις πληροφορίες που περιέχονται σε αυτό ως δικές του⁵¹⁵. Επειδή, όμως, το π.δ. 131/2003 κατοχυρώνει το υπό ορισμένες προϋποθέσεις ανεύθυνο του παρόχου φιλοξενίας, ενδιαφέρον προκύπτει στην περίπτωση που συγκρούεται με άλλα νομοθετήματα τα οποία κατοχυρώνουν ευθύνη του κατόχου διαδικτυακού τόπου, όπως π.χ. στην περίπτωση του ν. 1178/1981 ο οποίος εφαρμόζεται στην περίπτωση και του ιδιοκ-

η Οριοθέτηση της Ευθύνης τους με βάση την Κοινοτική Οδηγία 2000/31/EK σχετικά με το ηλεκτρονικό εμπόριο, ΔΙΜΕΕ 2005, 374.

⁵¹² Για την θεώρηση ως ISP ενός διαδικτυακού τόπου ο οποίος παρείχε λογισμικό P2P το οποίο μπορεί να χρησιμοποιηθεί και για παραβιάσεις δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας και την δευτερογενή ευθύνη του βλ. *Ludwing*, Shooting the Messenger: ISP Liability for Contributory Copyright Infringement. Για μια οικονομική ανάλυση της δευτερογενούς ευθύνης βλ. *Lichtman / Landes*, Indirect Liability for Copyright Infringement: An Economic Perspective, *Harvard Law Journal* 2003, 395 επ. όπου αναφέρει ότι η δευτερογενής ευθύνη αν και δεν προβλέπεται από το νόμο για την πνευματική ιδιοκτησία όπως προβλέπεται στο νομοθέτημα για τις ευρεσιτεχνίες, ωστόσο είχε νομολογηθεί καιρό πριν το Διαδίκτυο και είχε εφαρμογή π.χ. στις αγορές στις οποίες πωλούνταν αντίγραφα αυθεντικών CD από τρίτους σε υποψήφιους αγοραστές, ενώ ο ιδιοκτήτης της αγοράς έκανε τα στραβά μάτια για να εισπράξει την προμήθεια. Επειδή ο προσβληθείς στο δικαίωμά του είναι δύσκολο να στραφεί κατά όλων των ιδιωτών οι οποίοι με τη βοήθεια κάποιου μεσολαβητή προσέβαλαν πνευματικά δικαιώματα, είναι πιο εύκολο να στραφεί κατευθείαν κατά αυτού του μεσολαβητή, να πάρει μια τεράστια αποζημίωση από αυτόν ώστε ο τελευταίος να αναγκαστεί να κλείσει την επιχείρησή του και έτσι οι απλοί ιδιώτες να αναγκαστούν να πληρώσουν για τα επόμενα δικαιώματα.

σε http://bciprf.org/index.php?option=com_content&task=view&id=28&Itemid=30 Όσον αφορά τους κλασικούς ISPs για τους οποίους και ισχύουν και οι διαδικασίες «notice and take down» και «notice and put back» της αμερικανικής DMCA και αυτοί μπορεί παρόλα αυτά να ευθύνονται βλ. *Elison v. AOL*, 357 F. 3d at 1075 σε *Ludwing*, όπου ο πάροχος είχε αλλάξει ηλεκτρονική διεύθυνση ειδοποίησης του για παραβιάσεις πνευματικών δικαιωμάτων για την οποία είχε ξεχάσει να ενημερώσει τους παλαιότερους συνδρομητές του.

⁵¹³ Άλλωστε, δεν απαιτείται ειδική εξουσιοδοτική διάταξη νόμου που να αφορά την ευθύνη τους ή να παραπέμπει στις κείμενες διατάξεις *Σπυρόπουλος*, ΔΙΜΕΕ 2005, 374.

⁵¹⁴ *Διαμαντή*, ΔΕΕ 2004, 989· *Ιγγλεζάκης*, ΕΕΕυρΔ 2004, 637.

⁵¹⁵ *Lloyd*, Information Technology Law, 2008, 578 επ. υπόθεση *Godfrey v. Demon* (1999) EMLR 542, όπου υποστηρίχθηκε ότι ο κάτοχος forum μπορεί να θεωρηθεί ως εκδότης υπό την Defamation Act του 1996, αλλά πρέπει να σημειωθεί ότι εκείνη την περίοδο δεν είχε εισαχθεί στην βρετανική έννομη τάξη η οδηγία 2000/31/EK· *Ιγγλεζάκης* (2009), 238.

τήτη διαδικτυακού MME όπως υποστηρίχθηκε παραπάνω. Σε μια τέτοια λοιπόν περίπτωση, υπερισχύει ο ν. 1178/1981, όχι μόνο ως ειδικότερο νομοθέτημα, αλλά εξαιτίας και όλων αυτών που αναφέρθηκαν στη σχετική ενότητα (σ. 62-63).

Επιπλέον, ειδικό ζήτημα ύπαρξης ευθύνης των ISPs προκύπτει στην περίπτωση που ο αναρτών το παράνομο ή προσβλητικό περιεχόμενο (π.χ. κάτοχος ή χρήστης του ιστολογίου) είναι ανώνυμος. Σε αυτήν την περίπτωση η αγωγή εναντίον του παρόχου φιλοξενίας (της Google για τα blogspot.com και blogger.com) είναι δικαιολογημένη και μπορεί να οδηγήσει και στην ανεύρεση της ταυτότητας των προσβολέων, καθώς ο πάροχος μπορεί να τους προσεπικαλέσει με βάση τη σύμβαση που έχει συνάψει με αυτούς, αφού με βάση την πολιτική προστασίας του μπορεί να γίνει λόγος για τριτενέργεια ενοχικών υποχρεώσεων⁵¹⁶. Σε αυτό το σημείο πρέπει να αναφερθεί ότι παρότι δεν προβλέπεται ακόμη νομοθετικά η άρση του απορρήτου για προσβολές προσωπικότητας, όπως αναλύθηκε σε σχετικό κεφάλαιο, και έτσι οι πάροχοι δεν μπορούν να αποκαλύψουν τα στοιχεία των χρηστών τους, ωστόσο, βάσει του π.δ. 131/2003 υποχρεούνται να προβούν στην απόσυρση περιεχομένου εφόσον τους το ζητήσει αρμόδια διοικητική ή δικαστική αρχή. Κατ' αυτόν τον τρόπο ο προσβληθείς μπορεί με τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων να αιτηθεί την μη πρόσβαση τρίτων στο παράνομο περιεχόμενο⁵¹⁷.

Όσον αφορά την εγκατάσταση συνδέσμου (link) επικρατεί σύγχυση ως προς την οριοθέτηση της ευθύνης των παρόχων υπερσυνδέσμων⁵¹⁸. Κατά την ορθότερη άποψη⁵¹⁹, οι ρυθμίσεις του π.δ. 131/2003, οι οποίες κατοχυρώνουν ουσιαστικά το ανεύθυνο υπό ορισμένες προϋποθέσεις των ISPs, δεν ισχύουν για τον φορέα παροχής υπηρεσιών ο οποίος δημιουργεί συνδέσμους (hyperlinks) σε πληροφορίες που περιέχονται σε άλλες τοποθεσίες του Διαδικτύου, διότι η δημιουργία συνδέσμου γίνεται από τον φορέα παροχής υπηρεσιών και δεν έχει αυτόνομο χαρακτήρα όπως απαιτεί ο νόμος. Έτσι, στις περιπτώσεις που κάποιος φορέας παροχής υπηρεσιών εγκαθιστά υπερσυνδέσμους για άμεση μετάβαση σε κάποια ιστοσελίδα, γνωρίζοντας και αποδεχόμενος εκ των προτέρων το περιεχόμενό της, καθίσταται αδιαμφισβήτητη, εκτός από μετέπειτα μη προβλεπόμενης αλλαγής

⁵¹⁶ Κατερινόπουλος, Η άμυνα των θιγόμενων από πληροφορίες που αναμεταδίδονται/αναρτώνται αυτόματα σε ιστολόγια, ΔΙΜΕΕ 2008, 488. Βέβαια, βάσει του αμερικανικού δικαίου δεν υφίσταται ευθύνη των παρόχων για δυσφήμιση βάσει του αρ. 230 της Communication Decency Act.

⁵¹⁷ Κατά μία άποψη και ο ιδιώτης μπορεί να ειδοποιήσει τον πάροχο με αποστολή εξώδικης δήλωσης, της οποίας πρέπει να αποδεικνύεται το περιεχόμενο και η πραγματική λήψη. Βλ. Ιγγλεζάκης (2009), 237.

⁵¹⁸ Στη Γερμανική θεωρία υπάρχει η άποψη ότι η παροχή υπερσυνδέσμων ισοδυναμεί με παροχή ιδίων πληροφοριών (content providers) με την οποία συμφωνεί και η γερμανική νομολογία. Ταυτόχρονα υπάρχει η άποψη ότι πρόκειται για απλή παροχή πρόσβασης σε πληροφορίες (access providers), καθώς και ότι πρόκειται για θέση σε διάθεση του χρήστη ξένων πληροφοριών που προϋποθέτει την προηγούμενη αποθήκευσή τους (host providers). Βλ. Σπυρόπουλος, ΔΙΜΕΕ 2005, 378.

⁵¹⁹ Ιγγλεζάκης, ΕΕΕυρΔ 2004, 640. Ακόμη βλ. απόφασή του πρωτοβάθμιου γαλλικού δικαστηρίου που έκρινε ότι ο διαχειριστής διαδικτυακού τόπου που περιέχει στους χρήστες τη δυνατότητα μετάβασης σε άλλο διαδικτυακό τόπο ευθύνεται όπως ο εκδότης και δεν αποτελεί απλά πάροχο υπηρεσιών που φιλοξενεί τον σχετικό σύνδεσμο» σε ΔΙΜΕΕ 2008, 149 (Διαδίκτυο). Επιπλέον, το καλοκαίρι του 2006 συνελήφθη στην Ελλάδα ο κάτοχος του «blodme.gr» ο οποίος είχε σύνδεσμο προς τον «funnel.blogspot.com» στο οποίο διαδικτυακό τόπο είχαν αναρτηθεί δυσφημιστικά σχόλια αλλά του οποίου ο ιδιοκτήτης ήταν άγνωστος. Βλ. Τάσσης, Διαδίκτυο και ελευθερία έκφρασης – Το πρόβλημα των Blogs, ΔΙΜΕΕ 2006, 518 επ.

του περιεχομένου της (για την οποία βέβαια πρέπει να υφίσταται τακτικός έλεγχος) η ταύτιση του με την συνδεόμενη πληροφορία και κατ' επέκταση η ευθύνη του ως content provider⁵²⁰.

Ζήτημα τίθεται στην περίπτωση που ο υπερσύνδεσμος δεν τοποθετήθηκε από τον κάτοχο διαδικτυακού τόπου αλλά από τον χρήστη του διαδικτυακού τόπου, εφόσον πρόκειται για διαδραστικό ιστότοπο (βλ. π.χ. τη δυνατότητα του χρήστη να τοποθετήσει σύνδεσμο προς συγκεκριμένα βίντεο του YouTube στην προσωπική του ιστοσελίδα στο Facebook). Σε αυτή την περίπτωση, η άποψη που θέλει τους παρόχους υπερσυνδέσμων ως host-providers δεν είναι εντελώς ανεδαφική, αφού σύμφωνα με το αρ. 13 π.δ. 131/2003, ο πάροχος φιλοξενίας οφείλει μόλις αντιληφθεί παρανομία στις πληροφορίες να τις αποσύρει ή να καθιστά την πρόσβαση σε αυτές αδύνατη. Όμως, σε συνδυασμό με το αρ. 14, το οποίο καθιερώνει απουσία γενικής υποχρέωσης ελέγχου από όλους τους παρόχους, η υπαγωγή των παρόχων υπερσυνδέσμων στη παρούσα ρύθμιση φαίνεται πολύ ανεπιεικής για τον προσβαλλόμενο στην προσωπικότητα του, τη στιγμή μάλιστα που η παρουσία συνδέσμων προς το παράνομο και προσβλητικό περιεχόμενο επιτείνει κατά πολύ το μέγεθος της προσβολής. Έτσι, ο καθορισμός της ευθύνης σε αυτή την περίπτωση θα γίνει in concreto λαμβάνοντας υπόψη το μέγεθος του διαδικτυακού τόπου και με βάση αυτό θα κριθεί αν η γενική υποχρέωση ελέγχου θα μπορούσε να ισχύει χωρίς ειδικότερο κόστος. Κατά αυτόν τον τρόπο, είναι πιο πιθανό να θεωρηθεί το Facebook ως host-provider, παρά ένα διαδικτυακό forum με περιορισμένες ή ευκόλως ελέγξιμες δημοσιεύσεις.

⁵²⁰ Αντίθετη ρήτρα επιφύλαξης δεν δεσμεύει τον προσβαλλόμενο, αφού ο κάτοχος διαδικτυακού τόπου τη στιγμή που διαθέτει σύνδεσμο προς προσβλητικό περιεχόμενο, αφενός επιτείνει την προσβολή με την ευρύτερη διάδοσή της, αφετέρου είναι σαν να υιοθετεί το περιεχόμενό της.

ΜΕΡΟΣ ΕΚΤΟ

ΔΙΚΑΙΟΔΟΣΙΑ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΣΤΕΟ ΔΙΚΑΙΟ

1. Δικονομική Αντιμετώπιση της Προσβολής από τα Ελληνικά Δικαστήρια

Για τις προσβολές της προσωπικότητας στο Διαδίκτυο ως κύρια νομική βάση τίθεται, όπως αναφέρθηκε και πιο πάνω, η διάταξη του αρ. 57 ΑΚ σύμφωνα με την οποία ζητείται άρση της προσβολής και μη επανάληψή της στο μέλλον (αμυντική αγωγή). Για την άσκηση αγωγής με βάση το εν λόγω άρθρο δεν χρειάζεται να αποδειχθεί ότι ο προσβολέας ευθύνεται με κάποιο βαθμό υπαιτιότητας. Επιπλέον, ο νόμος δίνει τη δυνατότητα ασκήσεως και αποκαταστατικών μέσων προστασίας (αρ. 59, 914 ΑΚ) με τα οποία ζητείται είτε η καταβολή αποζημίωσης για αποκατάσταση περιουσιακής ζημίας είτε η χρηματική ικανοποίηση για αποκατάσταση της ηθικής βλάβης, είτε και τα δύο σωρευτικά. Σε αυτή την περίπτωση, όμως, ο ενάγων- προσβληθείς οφείλει να αποδείξει ότι ο υπαίτιος της προσβολής ευθύνεται με κάποιο βαθμό υπαιτιότητας. Στην περίπτωση όπου ο ενάγων αιτείται μόνο την άρση της προσβολής και την μη επανάληψή της στο μέλλον, επειδή η αξίωση δεν είναι αποτιμητή σε χρήμα, καθ' ύλην αρμόδιο δικαστήριο θα είναι Πολυμελές Πρωτοδικείο. Αντίθετα, εφόσον με την αγωγή ζητείται και χρηματική ικανοποίηση ως αποκατάσταση ηθικής βλάβης ή αποζημίωση, τότε ανάλογα με το αιτηθέν ποσό θα καθοριστεί και η καθ' ύλην αρμοδιότητα⁵²¹. Στην περίπτωση της δυσφήμισης υπάρχει και δυνατότητα άσκησης ποινικής δίωξης, ενώ ποινική δίωξη μπορεί να ασκηθεί και στην περίπτωση παράνομης διείσδυσης σε συστήματα και επικοινωνίες υπολογιστών (hacking)⁵²².

Όσον αφορά την έννομη προστασία στην περίπτωση της αθέμιτης χρησιμοποίησης εικόνας προσώπου για εμπορική προώθηση προϊόντων ή υπηρεσιών υπό το υπάρχον νομικό καθεστώς αναφέρονται τα εξής : εφόσον το άτομο δε θα έδινε τη συναίνεσή του για τη δημοσίευση της φωτογραφίας του ούτε επ' αμοιβή, τότε γεννάται αξίωση αποκατάστασης της ηθικής του βλάβης (αρ. 59, 932 ΑΚ). De lege ferenda, πρέπει να αναγνωρίζονται αξιώσεις απόδοσης του κέρδους που αποκόμισε ο εκμεταλλευθείς την εικόνα από τη διαχείριση της ξένης υπόθεσης κατ' αρ. 739 ΑΚ ή απόδοσης πλουτισμού κατ' αρ. 904 ΑΚ. Αυτό γιατί από την έποψη οικονομικής αναλύσεως του δικαίου η μη απόδοση του εν λόγω

⁵²¹ Μέχρι 12. 000€ αρμόδιο θα είναι το ειρηνοδίκη, από 12. 000€ και άνω και μέχρι 80. 000€ αρμόδιο θα είναι το Μονομελές Πρωτοδικείο, ενώ από 80. 000€ και άνω αρμόδιο είναι το Πολυμελές Πρωτοδικείο (αρ. 14 παρ. 1 και παρ. 2 και αρ. 18 ΚΠολΔ).

⁵²² Αρ. 370Γ παρ. 2 ΠΚ «Όποιος αποκτά πρόσβαση σε στοιχεία που έχουν εισαχθεί σε υπολογιστή ή σε περιφερειακή μνήμη υπολογιστή ή μεταδίδονται με συστήματα τηλεπικοινωνιών, εφόσον οι πράξεις αυτές έγιναν χωρίς δικαίωμα, ιδίως με παραβίαση απαγορεύσεων ή μέτρων ασφαλείας που είχε λάβει ο νόμιμος κάτοχος τους, τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι τρεις μήνες ή με χρηματική ποινή τουλάχιστον 29ευρώ (10. 000 δραχ). Αν η πράξη αναφέρεται στις διεθνείς σχέσεις ή στην ασφάλεια του κράτους, τιμωρείται κατά το αρ. 148». Πρόκειται για ένα έγκλημα διακινδύνευσης όπου προστατευόμενο έννομο αγαθό είναι το απόρρητο υπό την τυπική έννοια, δηλ. το τυπικό δικαίωμα του νόμιμου κατόχου των δεδομένων να αποκλείει άλλους από την πρόσβαση σε αυτά. Έτσι, γίνεται δεκτό ότι η χωρίς δικαίωμα πρόσβαση στα δεδομένα είναι αξιόποινη και όταν δεν παραβιάζονται μέτρα ασφαλείας, αρκεί να έχει εκδηλωθεί η σχετική βούληση του δικαιούχου να αποκλείσει άλλους από την πρόσβαση σε αυτά κατ' άλλο τρόπο. Βλ. Ιγγλεζάκης, Δίκαιο της Πληροφορικής, 2008, 279,280.

κέρδους ή πλουτισμού θα δημιουργούσε, σε κάποιες περιπτώσεις, όταν δηλαδή η επαπειλούμενη χρηματική ικανοποίηση είναι μικρότερη από το επιτευχθησόμενο κέρδος, οικονομικό κίνητρο προσβολής, το οποίο εκλείπει μόνο αν η απόδοση του κέρδους ή του πλουτισμού αποκλείει κάθε ενδεχόμενο κέρδους και το επιδικασθέν ποσό χρηματικής ικανοποίησης συνιστά οικονομική ζημία για τον προσβάλλοντα⁵²³. Βέβαια, στην παραπάνω περίπτωση, το πρόσωπο μπορεί να υφίσταται και περιουσιακή ζημία, εφόσον είτε προβαίνει σε έξοδα αποκατάστασης της φήμης του (θετική ζημία κατ' αρ. 298 εδ. 1), είτε ματαιούται η δυνατότητα κατ' άλλον τρόπο εκμετάλλευσης της εικόνας του (διαφυγόν κέρδος κατ' αρ. 298 εδ. 2). Τέλος, εφόσον το εικονιζόμενο πρόσωπο θα έδινε τη συγκατάθεσή του επ' αμοιβή, τότε υφίσταται μόνο περιουσιακή ζημία η οποία συνίσταται στο διαφυγόν κέρδος, που προσδιορίζεται στο ποσό που θα λάμβανε το πρόσωπο για να δώσει τη συναίνεσή του με κριτήρια υποκειμενικά και αντικειμενικά, κυρίως την αξία της εικόνας του συγκεκριμένου προσώπου στην αγορά για το συγκεκριμένο είδος εκμετάλλευσης. Επίσης, κατά την ορθότερη άποψη⁵²⁴, θα πρέπει να τύχει αναλογικής εφαρμογής εν προκειμένω η διάταξη του αρ. 65 παρ. 2 εδ. β ν. 2121/1993 η οποία καθορίζει αποζημίωση η οποία δεν μπορεί να είναι μικρότερη από το διπλάσιο της συνήθους ή νόμιμης αμοιβής που θα οφειλόταν για να δοθεί η συναίνεση⁵²⁵.

Εφόσον η προσβολή έχει σχέση με δημοσίευση σ' ένα διαδικτυακό ΜΜΕ τότε η αγωγή θα επιδικαστεί με ειδική διαδικασία η οποία τίθεται από το αρ. 681Δ ΚΠολΔ⁵²⁶, το οποίο προκρίνει την εφαρμογή ορισμένων διατάξεων της ειδικής διαδικασίας των εργατικών διαφορών, συντομεύει τις προθεσμίες κλήτευσης, δικασίμου, έκδοσης της απόφασης και των ένδικων μέσων⁵²⁷. Ο ν. 1178/1981, όπως αναφέρθηκε και στο σχετικό κεφάλαιο, διευρύνει τον κύκλο των εναγόμενων και κατ' επέκταση των υπόχρεων σε αποζημίωση προσώπων

⁵²³ *Καραγιάννης* (2007), 50. Υπέρ της εφαρμογής των ΑΚ739 και 904ΑΚ βλ. και *Καράκωστας /Βρεττού*, Προσβολή της προσωπικότητας και Right of Publicity, ΔΙΜΕΕ 2006, 157 και τις εκεί περαιτέρω παραπομπές· εντούτοις η νομολογία δεν το κάνει δεκτό βλ. ΠΠρΑθ 4661/2004, ΔΙΜΕΕ 2004, 566.

⁵²⁴ *Καραγιάννης* (2007), 144.

⁵²⁵ Στις ΗΠΑ ο εικονιζόμενος βάσει της Lahnham Act δικαιούται να λάβει αποζημίωση που προκύπτει από τον τριπλασιασμό της αποδεδειγμένης ζημίας. Ο υπολογισμός της ζημίας γίνεται με βάση την εμπορική αξία της προσωπικότητας, του ονόματος και της εικόνας του προσώπου. Ενώ, βάσει του ίδιου νομοθετήματος στο πλαίσιο κακόβουλης παραβίασης θεμελιώνεται και αξίωση αποζημίωσης ως ποινή του ιδιωτικού δικαίου ("punitive damages"). Αντίθετα, σε περίπτωση μη ύπαρξης πραγματικής ζημίας ο υπολογισμός της ζημίας γίνεται βάσει μέσου όρου του μέσου κοινωνικού ανθρώπου (going rate). Ο άσημος πολίτης λαμβάνει αμοιβή κομπάρσου ή απλού μοντέλου, εκτός αν αποδείξει την εμπορική αξία της προσωπικότητάς του. Βλ. *Σταμέλος*, ΔΙΜΕΕ 2009, 57, 56.

⁵²⁶ Μάλιστα, στην περίπτωση περισσότερων προσβολών οι οποίες εκδικάζονται με διαφορετική διαδικασία, γίνεται δεκτό ότι δεν δύναται να σωρευτούν στο ίδιο δικόγραφο και να συνεκδικαστούν. Βλ. ΠΠρΠειρ 27/2009 (ΔΙΜΕΕ 2009, 68) Βλ. ωστόσο την ΑΠ14/2007 (ΕλλΔνη 2008, 199επ.) σύμφωνα με την οποία, εφόσον ορισμένες προσβολές υπάγονται στην τακτική διαδικασία και άλλες στην ειδική του αρ. 681Δ ΚΠολΔ, και εφόσον προέρχονται από το ίδιο βιοτικό γεγονός, μπορούν να συνεκδικαστούν υπό την τακτική διαδικασία επειδή η τελευταία είναι αυστηρότερη και δεν αποκομίζει ουδεμία οικονομική ωφέλεια ο ενάγων ή οικονομική βλάβη ο εναγόμενος. Άλλωστε, σε κάθε περίπτωση ως μόνη κύρωση προβλέπεται η διαταγή από τα δικαστήρια χωρισμού των υποθέσεων και όχι το απαράδεκτο ή η ακυρότητα.

⁵²⁷ Βλ. ΜΠρΡοδοπ 44/2008 (ΔΙΜΕΕ 2009, 205) η οποία προκρίνει την εφαρμογή της εν λόγω διαδικασίας για προσβολή που επήλθε από δημοσίευμα σε blog. Ομοίως και η ΠΠρΠειρ 27/2009 (ΔΙΜΕΕ 2009, 67) για δημοσίευμα σε ιστοσελίδα.

(συντάκτης, αρχισυντάκτης, διευθυντής, ιδιοκτήτης εντύπου)⁵²⁸. Επιπλέον, εφόσον ο συντάκτης του δημοσιεύματος βαρύνεται με κάποια μορφή υπαιτιότητας (ή στην περίπτωση που ο συντάκτης είναι άγνωστος, ο αρχισυντάκτης ή ο διευθυντής ύλης οι οποίοι συμπεριλαμβάνουν το δημοσίευμα στη δημοσιευτέα ύλη) ευθύνεται αντικειμενικά ο ιδιοκτήτης του διαδικτυακού τόπου. Μάλιστα, η νομολογία δέχεται ότι με την παράβαση των συναλλακτικών υποχρεώσεων του τύπου συγκροτείται το αναγκαίο για την επιδίκαση χρηματικής ικανοποίησης στοιχείο της υπαιτιότητας στο πρόσωπο του συντάκτη⁵²⁹. Βέβαια, μέρος της νομολογίας εσφαλμένα δέχεται εφαρμογή του ν. 1178/1981 μόνο στις περιπτώσεις προσβολής της τιμής και όχι σε άλλες περιπτώσεις προσβολής όπως π. χ. προσβολή της εικόνας ή της ιδιωτικότητας⁵³⁰. Αντίθετα, κατά την ορθότερη άποψη, ο ν. 1178/1981 θα πρέπει να τύχει εφαρμογής σε κάθε περίπτωση προσβολής της προσωπικότητας⁵³¹, ακόμη και στην περίπτωση προσβολής πνευματικής ιδιοκτησίας με δημοσίευμα του οποίου ο συντάκτης είναι άγνωστος⁵³². Από την άλλη πλευρά, οι κλασικοί πάροχοι του Π.Δ. 131/2003 (πάροχος σύνδεσης, πάροχος φιλοξενίας, πάροχος προσωρινής μνήμης cache) δεν μπορούν να εναχθούν εν προκειμένω αφού σύμφωνα με το αρ. 14 του Π.Δ. 131/2003 δεν έχουν γενική υποχρέωση ελέγχου. Εξαίρεση τίθεται στην περίπτωση που μπορεί να αποδειχτεί ότι οι τελευταίοι γνώριζαν την προσβολή ή στην περίπτωση που παρέβηκαν στο περιεχόμενο της μετάδοσης.

Όσον αφορά τα προσωπικά δεδομένα, αστικές απαιτήσεις μπορούν να ασκηθούν ανεξάρτητα από την έκδοση ή μη απόφασης από τις αρμόδιες αρχές (ΑΠΔΠΧ⁵³³, ΑΔΑΕ⁵³⁴) για τη διαπίστωση παρανομίας ή την άσκηση ποινικής δίωξης. Σύμφωνα με το αρ. 23 του ν. 2472/1997 και το αρ. 14 ν. 3471/2006⁵³⁵, φυσικό ή νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου, που κατά παράβαση του παρόντος νόμου προκαλεί περιουσιακή βλάβη, υποχρεο-

⁵²⁸ Βέβαια, κάτι τέτοιο θα μπορούσε να προκύψει και με βάση τις διατάξεις για την ευθύνη του προστήσαντος (αρ. 922,334 ΑΚ).

⁵²⁹ Βλ. Εφαθ 1897/2007, ΔΙΜΕΕ 2007, 403 επ. · ΠΠρΑθ 717/2005, ΔΙΜΕΕ 2005, 409· ΠΠρΑθ 2575/2007, ΔΙΜΕΕ 2008, 503.

⁵³⁰ ΕφΘεσ 2645/2002· ΠΠρΑθ 4824/2002, ΧρΙΔ 2002, 999.

⁵³¹ βλ. τις ΕφΘεσ 2147/2001, Αρμ 2002, 1161· ΠΠρΜεσ 48/2008, ΧρΙΔ 2009,596. *Καράκωστας/Βρεττού*, Προσβολή Προσωπικότητας και right of publicity, ΔΙΜΕΕ 2006, 158· *Καραγιάννης* (2007), 32.

⁵³² Εφαθ 3214/2007, ΕλλΔνη 2008, 564 επ.

⁵³³ Η διαδικασία ενώπιον της Αρχής έχει ως εξής : το υποκείμενο πρέπει να ασκήσει το δικαίωμα αντίρρησης κατά του υπεύθυνου της επεξεργασίας και αν ο τελευταίος δεν απαντήσει μέσα σε 15 μέρες ή η απάντησή του δεν είναι ικανοποιητική, τότε το υποκείμενο καταφεύγει στην Αρχή για την εξέταση των αντιρρήσεών του. Η Αρχή αν πιθανολογήσει ότι οι αντιρρήσεις είναι εύλογες και ότι υπάρχει κίνδυνος σοβαρής βλάβης του υποκειμένου μπορεί να επιβάλλει την άμεση αναστολή της επεξεργασίας έως ότου εκδώσει οριστική απόφαση επί των αντιρρήσεών του.

⁵³⁴ Η καταγγελία ενώπιον της ΑΔΑΕ μπορεί να γίνει και διαδικτυακά μέσω του site της www.adae.gr , μέσω φαξ και αυτοπροσώπως στη διεύθυνση που αναγράφεται στην εν λόγω ιστοσελίδα.

⁵³⁵ Ειδικά για την περίπτωση παράβασης των διατάξεων του ν. 2472/1997, ευθύνη υπάρχει και όταν ο υπόχρεος όφειλε να γνωρίζει την πιθανότητα να επέλθει βλάβη σε άλλον, αρκεί δηλαδή, ο υπόχρεος να βαρύνεται με αμέλεια. Αντίθετα, στην περίπτωση παράβασης του ν. 3471/2006 δεν απαιτείται καμία μορφή δόλου, ούτε αμέλεια, άρα η ζημία κρίνεται μόνο από το αποτέλεσμα. Βλ. *Φραγκούλης*, Προστασία Προσωπικών Δεδομένων στο Διαδίκτυο, σε *Τριανταφυλλάκης*, Εφαρμογές Εμπορικού Δικαίου, 2007, 1995. Βέβαια, κατ' άλλη ορθότερη άποψη (*Αρμαμέντος/Σωτηρόπουλος*, Προσωπικά Δεδομένα, 2005, 551) και στην περίπτωση του ν. 2472/1997 ο υπεύθυνος επεξεργασίας βαρύνεται με αντικειμενική ευθύνη.

ύται σε πλήρη αποζημίωση. Αν προκάλεσε ηθική βλάβη υποχρεούται σε χρηματική ικανοποίηση. Στην τελευταία περίπτωση της ηθικής βλάβης το ποσό ορίζεται κατ' ελάχιστο στο ποσό των 2.000.000 δρχ. για παράβαση του ν. 2472/1997 ή των 10.000€ για παράβαση του ν. 3471/2006, εκτός αν ζητήθηκε από τον ενάγοντα μικρότερο ποσό ή η παράβαση οφείλεται σε αμέλεια. Υπόχρεος σε αποζημίωση μπορεί να είναι ο υπεύθυνος επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων για παράβαση υποχρέωσης που απορρέει από τα αρ. 4,5,7 του ν. 2472/1997 ή του αρ. 5 του ν. 3471/2006. Η διαδικασία εκδίκασης της αγωγής είναι εκείνη των εργατικών διαφορών (αρ. 664-676 ΚΠολΔ). Η απόφαση του δικαστηρίου για παράβαση του ν. 2472/1997 εκδικάζεται μέσα σε δύο μήνες από την πρώτη συζήτηση στο ακροατήριο. Θα πρέπει να επισημανθεί η πρόβλεψη δικαιώματος προσωρινής δικαστικής προστασίας⁵³⁶ σύμφωνα με το αρ. 14 του ν. 2472/1997, εφόσον η επεξεργασία αποβλέπει στην αξιολόγηση της προσωπικότητας του υποκειμένου και ιδίως της αποδοτικότητάς του στην εργασία, της οικονομικής φερεγγυότητάς του, της αξιοπιστίας του και εν γένει της συμπεριφοράς του. Επιπλέον, με τις διατάξεις των αρ. 22 ν. 2472/1997 και 15 του ν. 3471/2006 τίθενται και ποινικές κυρώσεις κατά των παραβατών τους οι οποίες αφορούν ανάλογα με το βαθμό υπαιτιότητας φυλάκιση ή κάθειρξη και επιβολή χρηματικής ποινής.

Οι κυρώσεις οι οποίες προβλέπονται στην περίπτωση προσβολής της πνευματικής ιδιοκτησίας ισχύουν και στην περίπτωση προσβολής του ηθικού δικαιώματος του δημιουργού. Ως προσβολή του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας θεωρείται κάθε πράξη η οποία επεμβαίνει στις εξουσίες (ηθικές και περιουσιακές) και γίνεται χωρίς την άδεια του δημιουργού ή δικαιούχου ή χωρίς να συντρέχει άλλος λόγος που να αίρει τον παράνομο χαρακτήρα της προσβολής. Το αρ. 65 ν. 2121/1993 προβλέπει τις αστικές κυρώσεις οι οποίες θα ήταν δυνατό να συναχθούν και από τις γενικές διατάξεις του ΑΚ⁵³⁷, και οι οποίες αφορούν την έγερση αναγνωριστικής αγωγής, αγωγής για άρση της προσβολής και παράλειψης αυτής στο μέλλον, αγωγής για αποζημίωση και ικανοποίηση της ηθικής βλάβης, αγωγής για απόδοση του αδικαιολόγητου πλουτισμού και αγωγής για απόδοση του κέρδους (μη γνήσια διοίκηση αλλοτρίων) .Οι δύο τελευταίες αγωγές αφορούν κυρίως την

⁵³⁶ Βλ. ΜΠρΘεσ 16790/2009 η οποία αφορούσε ασφαλιστικά μέτρα εναντίον παράνομης δημοσίευσης δεδομένων σε ψεύτικο προφίλ στο facebook στην οποία το υποκείμενο των δεδομένων γνώριζε ποιος είναι ο δράστης. Η απόφαση ανέφερε ότι «σε περίπτωση προσβολής ενός απόλυτου δικαιώματος (όπως του δικαιώματος στην προσωπικότητα), η αξίωση προς παράλειψη μελλοντικών προσβολών έχει διάρκεια όσο και η διάρκεια του απόλυτου δικαιώματος και συνεπώς, η ως άνω αξίωση μπορεί να τεθεί σε προσωρινή λειτουργία, εφόσον αποτελεί μια διαρκή έννομη σχέση (ΜΠρΑθ 2925/2008), το δε Δικαστήριο έχει την εξουσία να διατάξει προσωρινώς την παράλειψη πράξεων που προσβάλλουν απόλυτα δικαιώματα, χωρίς να κινδυνεύει να ματαιωθεί ο πρακτικός σκοπός της κύριας δίκης, εφ' όσον σε περίπτωση που ο καθ' ου τυχόν δικαιωθεί στην κύρια δίκη, θα δικαιούται να επαναλάβει τις πράξεις που κρίθηκαν σε προσωρινό στάδιο αθέμιτες (ΜΠρΚοζ 363/1998)...» Με άλλα λόγια, σε μια τέτοια περίπτωση δε θα χρειάζεται να πληρούται η προϋπόθεση του κατεπείγοντος, αλλά και μόνο η απόδειξη της προσβολής ενός δικαιώματος στην προσωπικότητα θα πρέπει να αρκεί ώστε ο προσβληθείς να επωφεληθεί από την διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων. Βλ. απόφαση του Γαλλικού Αρείου Πάγου (Civ. 1re, 12 Déc. 2000, D. , 2001 p. 2434) Βλ. σε *Castaldi*, L'exploitation Commercial de l'image des personnes physiques, 2008, 93. Βλ. αντίθετα τη ΜΠρΘεσ 19927/2004, ΔΙΜΕΕ 2004, 558.

⁵³⁷ *Καλλινίκου*, Πνευματική Ιδιοκτησία και Αστικό Δίκαιο, ΧρΔ 2009, 26.

προσβολή του περιουσιακού δικαιώματος. Όσον αφορά την αγωγή για άρση της προσβολής, η οποία γενικώς απαιτεί τη συνέχιση της προσβολής, γίνεται δεκτό⁵³⁸ ότι η συμπεριφορά που προσβάλλει το ηθικό δικαίωμα του δημιουργού, ακόμη και αν είναι παρελθούσα ή στιγμιαία, μπορεί συχνά να συνεχίζει να αναδίδει τα ίδια προσβλητικά αποτελέσματα και μετά το πέρας της, και άρα υπό αυτή την άποψη, συνεχίζει να υφίσταται. Ως άρση της προσβολής θα μπορούσε να θεωρηθεί εν προκειμένω σχετική δημοσίευση για την αποκατάσταση της αλήθειας. Μάλιστα, μια τέτοιου είδους ενέργεια δεν πρέπει να θεωρηθεί εν προκειμένω ως αποζημίωση σε είδος (in natura) ή ικανοποίηση της ηθικής βλάβης, διότι ο προσβαλλόμενος δεν θα μπορούσε να υποβάλει τα σχετικά αιτήματα αν δεν συνέτρεχε υπαιτιότητα στο πρόσωπο του προσβολέα. Για να εξαναγκασθεί ο προσβολέας να προβεί στην άρση τυγχάνει εφαρμογής το αρ. 946 ΚΠολΔ και έτσι για την περίπτωση που δε θα συμμορφωθεί, το δικαστήριο τον καταδικάζει σε χρηματική ποινή υπέρ του ενάγοντος και σε προσωπική κράτηση έως ένα έτος. Το δικαστήριο προχωρεί σε αυτήν την καταδίκη αυτεπάγγελα, χωρίς να απαιτείται κάποιο ειδικό αίτημα του ενάγοντος⁵³⁹. Όσον αφορά το αίτημα για άρση της προσβολής στο μέλλον, αποτελεί προληπτική έννομη προστασία για την οποία πρέπει να υφίσταται κίνδυνος μελλοντικής προσβολής, ενώ η κρίση για το αν υφίσταται τέτοιος κίνδυνος αποτελεί ζήτημα πραγματικό. Η απόφαση περί παράλειψης εκτελείται κατά το αρ. 947 ΚΠολΔ. Όσον αφορά την αποζημίωση, αυτή δεν μπορεί να είναι κατώτερη από το διπλάσιο της συνήθους αμοιβής την οποία θα λάμβανε ο δικαιούχος. Όμως, επειδή η αμοιβή έχει σχέση με την περιουσιακή εκμετάλλευση της πνευματικής ιδιοκτησίας, εν προκειμένω σε περιπτώσεις όπου προσβάλλεται μόνο το ηθικό δικαίωμα πιο πολύ προσήκει μόνο η ικανοποίηση της ηθικής βλάβης, αφού ο δικαιούχος προφανώς δε θα συναινούσε στην καταπάτηση του ηθικού του δικαιώματος. Βέβαια, επειδή στην πλειοψηφία των περιπτώσεων, μια προσβολή πνευματικής ιδιοκτησίας θα αφορά και το περιουσιακό και το ηθικό δικαίωμα του δημιουργού θα επιδικάζεται και αποζημίωση με βάση την παρ. 2 καθώς και χρηματική ικανοποίηση για ηθική βλάβη για την προσβολή των περιουσιακών και ηθικών εξουσιών του δημιουργού. Να σημειωθεί ότι εκτός από τις αστικές προβλέπονται και διοικητικές (αρ. 65^A ν. 2121/1993) και ποινικές (αρ. 66 ν. 2121/1993) κυρώσεις. Τέλος, ο ν. 3254/2007 ενσωμάτωσε στον ν. 2121/1993 πολλές δικονομικές διατάξεις οι οποίες κυρίως αφορούν ασφαλιστικά μέτρα και θέματα απόδειξης.

2. Ο Καθορισμός της Διεθνούς Δικαιοδοσίας στις διάφορες περιπτώσεις

Προσβολών της Προσωπικότητας

Η διεθνής δικαιοδοσία ρυθμίζεται διαφορετικά ανάλογα με το αν πρόκειται για διαφορές προσώπων που κατοικούν σε κράτος μέλος της ΕΕ ή όχι. Στην τελευταία περίπτωση

⁵³⁸ Κιουπτσίδου, Προσβολή Δικαιωμάτων Πνευματικής Ιδιοκτησίας, Άρση και Παράλειψη στο μέλλον, Αρμ 2009, 189-190.

⁵³⁹ Κιουπτσίδου, Αρμ 2009, 191.

η διεθνής δικαιοδοσία καθορίζεται με βάση το εκάστοτε εσωτερικό δίκαιο του δικάζοντος δικαστή. Η θεμελίωση διεθνούς δικαιοδοσίας από τα ελληνικά δικαστήρια ως *lex fori* θα γίνει σύμφωνα με τη διάταξη του αρ. 3 ΚΠολΔ, το οποίο ορίζει ότι τα ελληνικά δικαστήρια μπορούν να επιληφθούν μιας διαφοράς, ακόμη και όταν εμφανίζει στοιχεία αλλοδαπότητας, εφόσον μπορεί να θεμελιωθεί καθ' ύλη αρμοδιότητα κάποιου ελληνικού δικαστηρίου. Στις περιπτώσεις προσβολών της προσωπικότητας, δύο είναι οι βάσεις στις οποίες μπορεί να θεμελιωθεί η διεθνής δικαιοδοσία των ελληνικών δικαστηρίων. Καταρχήν, μπορεί να τύχει εφαρμογής η γενική δωσιδικία της κατοικίας του εναγομένου- προσβολέα, στην περίπτωση που ο τελευταίος έχει την κατοικία του ή την έδρα του στην Ελλάδα (αρ. 22ΚΠολΔ). Από την άλλη πλευρά, η προσβολή της προσωπικότητας στις διάφορες εκφάνσεις της αποτελεί αδικοπραξία, ενώ σε κάποιες περιπτώσεις αποτελεί και ποινικό αδίκημα (δυσφήμιση, παραβίαση προσωπικών δεδομένων, πνευματικής ιδιοκτησίας). Στην περίπτωση που η προσβλητική συμπεριφορά αποτελεί και αξιόποινη πράξη, ως δεύτερη πιθανή βάση διεθνούς δικαιοδοσίας των ελληνικών δικαστηρίων προκύπτει η από τη διάταξη του αρ. 35ΚΠολΔ δικαιοδοσία του τόπου τέλεσης αξιόποινης πράξης.

Στην περίπτωση προσώπων που κατοικούν σε κάποιο από τα κράτη-μέλη της ΕΕ, η διαφορά που οφείλεται σε προσβολή της προσωπικότητας εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του Κανονισμού 44/2001/ΕΚ, και τότε σύμφωνα με το αρ. 5 παρ. 3 αρμόδια είναι τα δικαστήρια του τόπου όπου συνέβη ή ενδέχεται να συμβεί το ζημιογόνο γεγονός. Εδώ, αξίζει να σημειωθεί ότι ο κανονισμός σε αυτό το σημείο είναι ευρύτερος από το αρ. 35 ΚΠολΔ γιατί αφορά όλες τις ενοχές οι οποίες προκύπτουν από αδικοπραξία και όχι μόνο από αξιόποινες πράξεις. Στην περίπτωση προσβολής της προσωπικότητας στο Διαδίκτυο μπορεί να τύχει εφαρμογής η απόφαση *Fiona Shevill/Press Alliance*⁵⁴⁰ η οποία αφορούσε δυσφημιστικό δημοσίευμα το οποίο είχε κυκλοφορήσει σε περισσότερα κράτη-μέλη⁵⁴¹. Η απόφαση αυτή συνδυάζει με πρωτότυπο τρόπο διαζευκτική εφαρμογή της θεωρίας του τόπου όπου έλαβε χώρα η αδικοπραξία (τόπος έκδοσης) από την μία πλευρά, καθώς και τη θεωρία επέλευσης των αποτελεσμάτων της αδικοπραξίας (κράτη στα οποία διενεμήθηκαν το έντυπο). Ουσιαστικά προκρίνεται εφαρμογή της παραπάνω απόφασης του ΔΕΚ στην περίπτωση προσβολής της προσωπικότητας που προκύπτει μέσω Διαδικτύου για τα διεθνούς φήμης πρόσωπα.

⁵⁴⁰ ΔΕΚ, 7. 3. 1995, *Fiona Shevill/Press Alliance*, C-68/93, Συλλ. 1995. I-415.

⁵⁴¹ «ο παθών μπορεί να ασκήσει κατά του εκδότη αγωγή περί επιδίκασης χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης είτε ενώπιον των Δικαστηρίων του συμβαλλόμενου κράτους του τόπου εγκαταστάσεως του εκδότη του δυσφημιστικού δημοσιεύματος, εχόντων διεθνή δικαιοδοσία προς επιδίκαση χρηματικής ικανοποίησης για το σύνολο της ηθικής βλάβης που υπέστη ο παθών από τη δυσφήμιση, είτε ενώπιον των Δικαστηρίων κάθε συμβαλλόμενου κράτους εντός του οποίου κυκλοφόρησε το δημοσίευμα και, κατά τους ισχυρισμούς του παθόντος, προσβλήθηκε η υπόληψή του, εχόντων διεθνή δικαιοδοσία προς επιδίκαση χρηματικής ικανοποίησης μόνον για την ηθική βλάβη, που υπέστη ο παθών λόγω της κυκλοφορίας του δυσφημιστικού δημοσιεύματος εντός κράτους του δικάζοντος δικαστηρίου» (σκέψη 33).

Στο Διαδίκτυο ως τόπος τέλεσης της αδικοπραξίας(ή αξιόποινης πράξης αντίστοιχα) έχει προταθεί η επικράτηση του τόπου όπου βρίσκεται ο διακομιστής όπου ο δράστης έχει αποθηκεύσει το παράνομο περιεχόμενο⁵⁴². Η θεωρία αυτή είναι ορθή (ειδικά σε παραβάσεις δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας), αλλά μη πλήρης. Επομένως, θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη και άλλα στοιχεία τα οποία συνηγορούν για την ύπαρξη στενότερου συνδέσμου με χώρα διαφορετική από αυτή του διακομιστή της αποθήκευσης του παράνομου περιεχομένου, και κυρίως η γλώσσα του προσβλητικού κειμένου ή εν γένει του διαδικτυακού τόπου (όπου είναι αναρτημένη π. χ. η φωτογραφία κάποιου) , καθώς και η κατάληξη του domain name (π.χ. gr., fr.) όπου βρίσκεται αναρτημένο το παράνομο περιεχόμενο. Με άλλα λόγια, θα πρέπει in concreto να σταθμίζονται και οι παραπάνω παράγοντες κατ' εφαρμογή της θεωρίας του βαρύνοντος τόπου⁵⁴³. Θα ήταν παράλογο π. χ. η ανάρτηση ενός ελληνικού κειμένου σε διακομιστή άλλου κράτους-μέλους να κατοχυρώνει τη διεθνή δικαιοδοσία του άλλου αυτού κράτους, τη στιγμή που το κύριο αποτέλεσμα της προσβολής επέρχεται στη χώρα της οποίας οι περισσότεροι κάτοικοι γνωρίζουν τη γλώσσα του κειμένου (στην προκειμένη περίπτωση στην Ελλάδα). Εν ολίγοις, χρειάζεται εκτίμηση διαφόρων παραγόντων για την ανεύρεση του πλέον κατάλληλου forum, καθώς η θεωρία του τόπου όπου βρίσκεται ο διακομιστής στον οποίο είναι αποθηκευμένο το παράνομο υλικό μπορεί να οδηγήσει σε forum shopping⁵⁴⁴. Άλλωστε, στην περίπτωση μη διεθνώς γνωστών προσώπων, η ζημία προκαλείται κατά κύριο λόγο στον τόπο όπου ο

⁵⁴² Ως τόπος τέλεσης της αξιόποινης πράξης θεωρείται είτε ο τόπος κατά τον οποίο ενήργησε ο δράστης, προβαίνοντας στην πλήρωση της νομοτυπικής υπόστασης του εγκλήματος, είτε ο τόπος επέλευσης του αποτελέσματος της αξιόποινης πράξης. Σύμφωνα με τον Cornilis (Cornilis, Ο Τόπος Τέλεσης των Εγκλημάτων Έκφρασης στο Διαδίκτυο, Αρμ 2002, 360επ.) η δεύτερη θεωρία δεν μπορεί να έχει εφαρμογή στο Διαδίκτυο διότι κάθε παράνομη ανάρτηση στο Διαδίκτυο θα είχε ως αποτέλεσμα να κατοχυρώνει διεθνή δικαιοδοσία των γερμανικών δικαστηρίων (και για τη δική μας έννομη τάξη των ελληνικών δικαστηρίων αντίστοιχα), αφού τα έννομα αποτελέσματα μιας προσβλητικής ανάρτησης επέρχονται σε όλες τις χώρες στις οποίες υπάρχει πρόσβαση στο Διαδίκτυο. Όσον αφορά την πρώτη θεωρία, για τον προσδιορισμό του τόπου τέλεσης της πράξης ενός εγκλήματος έκφρασης που διαπράχθηκε στο Διαδίκτυο, εκτός από τον τόπο όπου βρίσκεται σωματικά ο δράστης, ενδιαφέρει και ο τόπος όπου βρίσκεται ο διακομιστής, στον οποίο ο δράστης αποθηκεύει ένα αρχείο. Έτσι και *Καράκωστας*, Το δίκαιο των ΜΜΕ, 2003, 550.

⁵⁴³ Για την εφαρμογή της θεωρίας από τα ελληνικά δικαστήρια βλ. *Καράκωστας*, Το δίκαιο των ΜΜΕ, 2003, 546επ. Κριτική της θεωρίας αυτής για την εφαρμογή της στο Διαδίκτυο βλ. *Λιάσκος /Πυργάκης*, Η συμβολή των κανόνων του Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου στην επίτευξη ασφάλειας δικαίου στο Διαδίκτυο, ΧρίΔ 2002, 494-495.

⁵⁴⁴ Στις ΗΠΑ για την κατοχύρωση δικαιοδοσίας από τα αμερικανικά δικαστήρια πρέπει να συντρέχουν δύο κριτήρια. Πρώτον, πρέπει το δικαστήριο να διαπιστώσει αν ο εναγόμενος διαθέτει ένα minimum επαφών με το κάθε συγκεκριμένο ομόσπονδο κρατίδιο. Δεύτερον, πρέπει να αναλυθεί το εύλογο του να ασκηθεί η αγωγή στο συγκεκριμένο κρατίδιο (*International Shoe Co v. Washington*, 326 U. S. 310 1945). Επειδή, αρκετοί χρήστες του Διαδικτύου διατηρούν ιστοσελίδες ώστε να περικλύουν την απειλή της ακαθόριστης έκθεσης υπευθυνότητας οπουδήποτε στον κόσμο, έχει κριθεί ότι κάτι τέτοιο δεν αρκεί. Για παράδειγμα έχει κριθεί ότι μια παθητική ιστοσελίδα δεν δημιουργεί επαρκή επαφή για την καθιέρωση δικαιοδοσίας στην περίπτωση που ο εναγόμενος δεν είναι κάτοικος του κρατιδίου. Ενώ, όσον αφορά τις διαδραστικές ιστοσελίδες η δικαιοδοσία θα καθοριστεί με βάση τον μεγαλύτερο αριθμό των δημοσιεύσεων που αφορούν (και) το συγκεκριμένο κρατίδιο. Βλ. *Nauss Exon*, Personal Jurisdiction: Lost in Cyberspace, Computer Law Revue and Technology Journal 2003, 21 επ.

Η κατοχύρωση διεθνούς δικαιοδοσίας στο Ηνωμένο Βασίλειο θα εξαρτηθεί επί τη βάση του forum non conveniens, δηλαδή τα Δικαστήρια εκδικάζουν την υπόθεση αν δεν υπάρχει άλλο καταλληλότερο forum στο οποίο η υπόθεση μπορεί να εκδικάζεται κατάλληλα για το συμφέρον όλων των μερών και τους σκοπούς της δικαιοσύνης. Βλ. *Lloyd*, Informational Technology Law, 2008, 587.

θιγόμενος αναπτύσσει τις βιοτικές του σχέσεις και άρα, στον τόπο της συνήθους διαμονής του⁵⁴⁵. Επιπλέον, εν αντιθέσει με την ποινική ευθύνη, η οποία είναι προσανατολισμένη στην καταπολέμηση των παράνομων πράξεων και στην καταδίκη των παρανομούντων και για την οποία προκρίνεται ο τόπος που βρίσκεται ο διακομιστής στον οποίο είναι αποθηκευμένο το παράνομο περιεχόμενο, στο πλαίσιο μιας αστικής δίκης και για την πραγμάτωση των σκοπών του δικαίου της αστικής ευθύνης, η οποία είναι προσανατολισμένη στην αποκατάσταση της ζημίας και στην προστασία του θύματος⁵⁴⁶, η εκδίκαση από το forum του τόπου όπου εκδηλώθηκαν τα αποτελέσματα της ζημίας παρουσιάζεται ως η πλέον κατάλληλη.

3. Το Εφαρμοστέο Δίκαιο

Ο καθορισμός του εφαρμοστέου δικαίου γίνεται και εδώ ανάλογα με το αν η διαφορά από την προσβολή της προσωπικότητας αφορά πρόσωπα τα οποία κατοικούν εντός της ΕΕ ή όχι. Στην τελευταία περίπτωση, η επιλογή του πλέον κατάλληλου εφαρμοστέου επί της διαφοράς δικαίου επαφίεται στους κανόνες ιδιωτικού διεθνούς δικαίου του κάθε κράτους. Στην ελληνική έννομη τάξη, ενόψει του εξωδικαιοπρακτικού χαρακτήρα της ενοχής από την προσβολή της προσωπικότητας, αναγκαία, το ζήτημα του εφαρμοστέου δικαίου θα επιλυθεί βάσει του κανόνα σύγκρουσης του αρ. 26ΑΚ. Σύμφωνα με το παραπάνω άρθρο, «*οι ενοχές από αδίκημα διέπονται από το δίκαιο της πολιτείας όπου διαπράχθηκε το αδίκημα*» (*lex loci delicti commissi*). Ως προς το ζήτημα του τόπου όπου θεωρείται ότι διαπράχθηκε το αδίκημα και την ανάλυση μεταξύ του τόπου δράσης του υπαιτίου της προσβολής και των αποτελεσμάτων αυτής έγινε λόγος ακριβώς παραπάνω στο πλαίσιο εξέτασης της διεθνούς δικαιοδοσίας. Πάλι, ως προς το εφαρμοστέο δίκαιο θα πρέπει να λάβει χώρα εκτίμηση *in concreto*, δηλαδή στο πλαίσιο μιας συγκεκριμένης υπόθεσης κατ' αναλογία της αμερικανικής θεωρίας του «*proper law of the tort*» ή της θεωρίας του βαρύνοντος τόπου, κατά τις οποίες εφαρμοστέο πρέπει να κρίνεται το δίκαιο το οποίο έχει το ισχυρότερο σύνδεσμο με την εκάστοτε υπό κρίση υπόθεση. Στις περιπτώσεις προσβολής της προσωπικότητας ο ισχυρότερος τοπικός σύνδεσμος με την υπόθεση διαφαίνεται στον τόπο επέλευσης των αποτελεσμάτων της ζημίας, που είναι συνήθως ο τόπος κατοικίας

⁵⁴⁵ Λιάσκος /Πυργάκης, ΧρΙΔ 2002, 496· Καράκωστας, Το δίκαιο των ΜΜΕ, 2003, 553· Σταμπόπουλος, Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο και Internet – Εφαρμοστέο δίκαιο στις περιπτώσεις ενοχών από αδίκημα, ΔΕΕ 2002, 1301 ο οποίος παρουσιάζει μια πολύ σημαντική απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου της Αυστραλίας (*Dow Jones & Company Inc v Gutnick*, 2002 HCA 56) κατά την οποία ένας κάτοικος Αυστραλίας εναγάγει διαδικτυακό τόπο οικονομικού περιεχομένου, του οποίου οι διακομιστές και η εταιρία που τον διαχειρίζεται εδρεύουν στην Αμερική, επειδή τον κατηγορήσε για ξέπλυμα βρώμικου χρήματος. Παρότι είχε προταθεί ένσταση αναρμοδιότητας, η ένσταση αυτή δεν έγινε δεκτή σε κανένα βαθμό θεωρώντας τα Δικαστήρια ότι τόπος της ζημίας είναι ο τόπος στον οποίο βλάπτεται η φήμη. Όσον αφορά το εφαρμοστέο δίκαιο, το Δικαστήριο ανέτρεψε τον ισχυρισμό ότι οποιοσδήποτε δημοσιεύει ύλη στο Διαδίκτυο θα πρέπει να συμμορφώνεται μόνο με το δίκαιο του τόπου στον οποίο διατηρεί τους servers του, με το επιχείρημα ότι όσοι επιθυμούν να είναι νομικά ασφαλείς από τυχόν αγωγές, θα πρέπει να λαμβάνουν πληροφορίες για το πρόσωπο με το οποίο θα ασχοληθούν, ούτως ώστε να εντοπίζουν το εκάστοτε εφαρμοστέο δίκαιο, χωρίς να υπάρχει ανάγκη να γνωρίζουν τους νόμους κάθε κράτους.

⁵⁴⁶ Λιάσκος/Πυργάκης, ΧρΙΔ 2002, 494-495.

του προσβληθέντος όπου και πλήττεται κυρίως η φήμη του ή εν γένει προσβάλλεται η προσωπικότητά του.

Στην περίπτωση που η προσβολή της προσωπικότητας αφορά πρόσωπα τα οποία διαμένουν σε ένα από τα κράτη-μέλη της ΕΕ (εκτός από τη Δανία), τότε εφαρμόζεται ο Κανονισμός για το εφαρμοστέο δίκαιο στις εξωσυμβατικές ενοχές γνωστός και ως «Ρώμη II»⁵⁴⁷. Γενικότερα, σκοπός του Κανονισμού ήταν η προβλεψιμότητα των δικαστικών αποφάσεων με την καθιέρωση της εφαρμογής του δικαίου της χώρας επέλευσης των αποτελεσμάτων της ζημίας (*lex loci damni*) ως γενικό κανόνα (αρ. 4 παρ. 1), εκτός αν τα μέρη έχουν τη συνήθη διαμονή τους στην ίδια χώρα (*lex domicilli communis*), οπότε εφαρμόζεται το δίκαιο της χώρας αυτής (παρ. 2). Ταυτόχρονα, υπάρχει ρήτρα διαφυγής σύμφωνα με την οποία εφόσον η αδικοπραξία εμφανίζει προδήλως στενότερο δεσμό με χώρα άλλη από αυτήν των παρ. 1 και 2, τότε εφαρμόζεται το δίκαιο της χώρας αυτής (αρ. 4 παρ. 3). Ο κανόνας του αρ. 4 ισχύει και για τις προσβολές της προσωπικότητας⁵⁴⁸. Επομένως, εξειδικεύοντας το αρ. 4 στις περιπτώσεις προσβολών προσωπικότητας, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι στην περίπτωση που ο προσβληθείς μέσω του Διαδικτύου στην προσωπικότητά του είναι ένα άτομο του οποίου η φήμη ή οι δραστηριότητες περιορίζονται σ' ένα κράτος μέλος, τότε θα τύχει εφαρμογής το δίκαιο του κράτους αυτού, αφού σε αυτό το κράτος θα ανακύψουν τα αποτελέσματα της ζημίας. Αντίθετα, στην περίπτωση των προσώπων των οποίων η φήμη ή οι δραστηριότητες δεν περιορίζονται σ' ένα κράτος μέλος, οπότε και τα αποτελέσματα της ζημίας ανακύπτουν σε περισσότερα κράτη-μέλη, τότε, εφόσον ο προσβάλλων και ο προσβληθείς κατοικούν στο ίδιο κράτος-μέλος θα τύχει εφαρμογής το δίκαιο του κράτους αυτού. Αν, ωστόσο, ο προσβάλλων και ο διεθνούς φήμης προσβληθείς δεν έχουν τη συνήθη διαμονή τους στο ίδιο κράτος-μέλος, τότε θα πρέπει να ανευρεθεί η χώρα με την οποία η προσβολή εμφανίζει προδήλως στενότερο δεσμό της οποίας το δίκαιο θα εφαρμοσθεί. Αυτό μπορεί να είναι το δίκαιο της χώρας στην οποία

⁵⁴⁷ Κανονισμός 864/2007/ΕΚ της 11^{ης} Ιουλίου 2007, ισχύων από 11 Ιανουαρίου 2009.

⁵⁴⁸ Στο αρχικό σχέδιο του εν λόγω Κανονισμού στο αρ. 7 προβλεπόταν ειδικά κανόνες σύγκρουσης για τις προσβολές του ιδιωτικού βίου και του δικαιώματος στην προσωπικότητα ο οποίος όριζε ως εφαρμοστέο δίκαιο αυτό της χώρας στην οποία επήλθε ή πιθανολογείτο ότι θα επέλθει το σημαντικότερο στοιχείο ή στοιχεία της βλάβης ή ζημίας. Μάλιστα, στην περίπτωση δημοσίευσης εντύπου, ραδιοτηλεοπτικής μετάδοσης ή δημοσίευσης στο Διαδίκτυο καθιερωνόταν τεκμήριο ότι η σημαντικότερη ζημία επέρχεται στη χώρα στην οποία αυτά απευθύνονται κατά κύριο λόγο, κάτι το οποίο προβλεπόταν ότι καθορίζεται από τη γλώσσα της δημοσίευσης καθώς και από το μέγεθος του κοινού συγκεκριμένης δημοσίευσης. Βέβαια, στην περίπτωση που με βάση τα παραπάνω κριτήρια δεν ήταν εμφανής η χώρα ως προς την οποία απευθύνεται κυρίως η δημοσίευση, τότε εφαρμοστέο κρινόταν το δίκαιο της χώρας στην οποία ασκείται εκδοτικός έλεγχος. Βέβαια, όλα αυτά μπορούν πλέον να συναχθούν και ερμηνευτικά κατά την εφαρμογή του αρ. 4, οπότε είναι σα να ισχύουν αφού όντως χώρα επέλευσης των αποτελεσμάτων της ζημίας είναι η χώρα στην οποία κατευθύνεται το δημοσίευμα, ενώ ως χώρα με στενότερο σύνδεσμο στη ρήτρα διαφυγής αποτελεί η χώρα του εκδότη.

Μάλιστα, στην δεύτερη παράγραφο του εν λόγω άρθρου υπήρχε πρόβλεψη για το εφαρμοστέο δίκαιο του δικαιώματος απάντησης του προσβαλλόμενου από δημοσιεύσεις των ΜΜΕ ή των ασφαλιστικών μέτρων τα οποία μπορούν να παρθούν έναντι κάποιας δημοσιοποίησης, τα οποία θα διέπονταν από το δίκαιο της χώρας που θα είχε τη συνήθη διαμονή του ο εκδότης. Ταυτόχρονα, στην παράγραφο 3 γινόταν επέκταση των δύο παραπάνω προβλέψεων (δ' ικαίωμα απάντησης θιγόμενου, ασφαλιστικά μέτρα κατά της δημοσίευσης) και στην περίπτωση που η προσβολή αφορούσε την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα.

εκδηλώθηκαν τα σοβαρότερα αποτελέσματα της ζημίας, το δίκαιο της χώρας όπου συνήθως κατοικεί ο προσβληθείς, ή τέλος, το δίκαιο της χώρας όπου συνήθως διαμένει ο προσβάλλων. Σε κάθε περίπτωση, ως ερμηνευτικό τεκμήριο μπορεί να χρησιμεύσει και η ρύθμιση η οποία είχε προβλεφθεί στο σχέδιο του Κανονισμού, η οποία δυστυχώς επαλειφθηκε από το τελικό κείμενο του Κανονισμού και η οποία εισήγαγε ειδικό κανόνα σύγκρουσης για τις προσβολές του ιδιωτικού βίου. Όσον αφορά την προσβολή δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας στα οποία συμπεριλαμβάνονται και δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας (περιουσιακό και ηθικό δικαίωμα του δημιουργού), το αρ. 8 του Κανονισμού καθιερώνει τον γνωστό κανόνα που προκρίνει την εφαρμογή του δικαίου της χώρας στην οποία ζητείται η προστασία.

Ειδικοί κανόνες εφαρμοστέου δικαίου τίθενται όσον αφορά την προστασία από την επεξεργασία προσωπικών δεδομένων. Συγκεκριμένα, οι 2472/1997 και 3471/2006 εφαρμόζονται εφόσον η επεξεργασία εκτελείται : α) από υπεύθυνο επεξεργασίας ή εκτελούνται την επεξεργασία εγκατεστημένο στην Ελληνική Επικράτεια ή σε τόπο όπου βάσει του δημόσιου διεθνούς δικαίου εφαρμόζεται το ελληνικό δίκαιο ή β) από υπεύθυνο επεξεργασίας που δεν είναι εγκατεστημένος στην επικράτεια κράτους-μέλους ή κράτους του ΕΟΧ αλλά τρίτης χώρας και για τους σκοπούς της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα προσφεύγει σε μέσα, αυτοματοποιημένα ή όχι, ευρισκόμενα στην Ελληνική Επικράτεια, εκτός αν τα μέσα χρησιμοποιούνται με μόνο σκοπό τη διέλευση από αυτήν^{549 550}. Η τελευταία αυτή περίπτωση αφορά την επεξεργασία προσωπικών δεδομένων η οποία εκτελείται από διακομιστή Διαδικτύου που βρίσκεται στην Ελλάδα⁵⁵¹. Ακόμη, με την υπ' αριθμόν 1/2008⁵⁵² γνωμοδότηση της Ομάδας Εργασίας του αρ. 29 (της οδηγίας 95/46) η οποία

⁵⁴⁹ Στην περίπτωση αυτή, ο υπεύθυνος επεξεργασίας οφείλει να υποδείξει με γραπτή δήλωσή του προς την Αρχή εκπρόσωπο εγκατεστημένο στην Ελληνική Επικράτεια, ο οποίος υποκαθίσταται στα δικαιώματα και υποχρεώσεις του υπεύθυνου, χωρίς ο τελευταίος αυτός να απαλλάσσεται από ιδιαίτερη ευθύνη του.

⁵⁵⁰ Επομένως, δημοσίευση ελληνικής δικαστικής απόφασης στην ηλεκτρονική (και έντυπη) έκδοση του «The trademark Reporter», περιοδικού που εκδίδεται στην Αμερική και του «World Trademark Law Report», περιοδικού που εκδίδεται στην Αγγλία δεν εμπίπτει στην εφαρμογή του ν. 2472/1997, βλ. ΑΠΔΠΧ 43/2009, ΔΙΜΕΕ 2009, 446.

Γενικότερα, επειδή αρκετές φορές οι χρήστες του Διαδικτύου εισέρχονται σε αμερικανικούς διαδικτυακούς τόπους, εκεί οι χρήστες δεν έχουν τα δικαιώματα τα οποία αναλύθηκαν στο σχετικό κεφάλαιο για την προστασία των προσωπικών δεδομένων, αφού εκεί δεν ισχύει η κοινοτική ρύθμιση. Η Ε. Ε. σε συνεργασία με τις ΗΠΑ προέβησαν σε διαβουλεύσεις και κατέληξαν στη δημιουργία κάποιων αρχών οι οποίες πρέπει να ισχύουν στην περίπτωση μεταβίβασης δεδομένων από την Κοινότητα προς τις ΗΠΑ. Αυτές ονομάστηκαν «αρχές του ασφαλούς λιμένα» (βλ. για αυτές σε http://www.export.gov/safeharbor/eu/eg_main_018475.asp) αλλά ισχύουν στο πλαίσιο της αυτορρύθμισης, δηλαδή μόνο όσες αμερικανικές εταιρίες το επιθυμούν μπορεί να επιλέξουν την υπαγωγή τους σε αυτές, οπότε και υπόκεινται στην δικαιοδοσία της Ομοσπονδιακής Επιτροπής του Εμπορίου των ΗΠΑ στην περίπτωση που δεν τις τηρούν. Η προσχώρηση μιας εταιρίας στις αρχές αυτές έχει ως συνέπεια η εταιρία αυτή να θεωρείται ότι παρέχει ικανοποιητικό επίπεδο προστασίας των δεδομένων. Όμως, το επίπεδο προστασίας που παρέχουν οι «αρχές του ασφαλούς λιμένα» έχει αμφισβητηθεί από την ομάδα του αρ. 29 (γνωμοδότηση 4/2000 σε http://ec.europa.eu/justice_home/fsj/privacy/docs/wpdocs/2000/wp32en.pdf), ενώ η συμμόρφωση των προσχωρησάντων αμερικανικών εταιριών σε αυτές έχει αμφισβητηθεί τόσο από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, όσο και από πρόσφατη αμερικανική έρευνα. Βλ. Πισκοπάνη, ΔΙΜΕΕ 2009, 346.

⁵⁵¹ Ιγγλεζάκης, Το Δίκαιο του Ηλεκτρονικού Εμπορίου, 2009, 206.

⁵⁵² http://ec.europa.eu/justice_home/fsj/privacy/docs/2008/wp148_en.pdf .

αφορούσε τις μηχανές αναζήτησης⁵⁵³ ως υπεύθυνους επεξεργασίας, ορίζεται ότι ένα κράτος μέλος εφαρμόζει το εθνικό του δίκαιο σε μια μηχανή αναζήτησης, αν η τελευταία κάνει χρήση εξοπλισμού εντός του κράτους-μέλους, ενώ ως εξοπλισμός λογίζονται μέρη αποθήκευσης και εξ αποστάσεως επεξεργασίας των δεδομένων, υπολογιστές, τερματικοί, διακομιστές, χρήση λογισμικών και cookies, ακόμη και ο υπολογιστής του χρήστη. Έτσι, ο πάροχος της μηχανής αναζήτησης οφείλει να συμμορφωθεί με τα διάφορα επί μέρους εφαρμοστέα δίκαια για την προστασία των προσωπικών δεδομένων τα οποία ισχύουν στα διάφορα κράτη-μέλη του κοινοτικού χώρου⁵⁵⁴.

Ακόμη, πρέπει να σημειώσουμε ότι πέρα από τη δυσκολία του καθορισμού της διεθνούς δικαιοδοσίας και του εφαρμοστέου δικαίου στα αδικήματα τα οποία λαμβάνουν χώρα μέσω του Διαδικτύου, ως αδικημάτων πολλαπλής τοπικής σύνδεσης, τίθεται το θέμα της απροθυμίας των διάφορων εννόμων τάξεων να εκτελέσουν τις αποφάσεις οι οποίες έχουν εκδικαστεί από ξένες ως προς τη δική τους έννομες τάξεις^{555 556}.

4. Η Ρήτρα Διαιτησίας και ο Καθορισμός Διεθνούς Δικαιοδοσίας και Εφαρμοστέου δικαίου μέσω ΓΟΣ

Είναι συχνό φαινόμενο οι όροι χρήσης ή πολιτικής ενός διαδικτυακού τόπου να αναφέρουν ότι σε περίπτωση δικαστικής διένεξης αρμοδιότητα θα έχουν τα δικαστήρια συγκεκριμένου κράτους ή πολιτείας τα οποία και θα εφαρμόσουν συγκεκριμένο δίκαιο. Συνή-

⁵⁵³ Η γνωμοδότηση εστιάζει στους παρόχους των μηχανών αναζήτησης που ακολουθούν το κυρίαρχο επιχειρηματικό μοντέλο των μηχανών αναζήτησης η λειτουργία των οποίων στηρίζεται στη διαφήμιση. Η κερδοσκοπία βασίζεται στην αποτελεσματικότητα της διαφήμισης που συνοδεύει το αποτέλεσμα της αναζήτησης.

⁵⁵⁴ Καθορίστηκε ότι τα προσωπικά δεδομένα τα οποία επεξεργάζονται οι μηχανές αναζήτησης θα πρέπει να διατηρούνται για χρονικό διάστημα ανάλογο με το σκοπό της επεξεργασίας και πάντως όχι ανώτερο του εξαμήνου (βλ. σ. 19 της γνωμοδότησης). Τα διάφορα επιμέρους κράτη-μέλη μπορούν να θέτουν πιο σύντομο χρονικό διάστημα μετά το οποίο τα δεδομένα πρέπει να διαγράφονται ή να καθίστανται ανώνυμα. Ενώ, η πρόσφατη οδηγία 2006/24/EK, η οποία ορίζει από τους πάροχους διατήρηση των δεδομένων για λόγους αντिएγκληματικής πολιτικής, δεν ισχύει για τους πάροχους των μηχανών αναζήτησης.

⁵⁵⁵ Βλ. την απόφαση *UEJF and Licra v. Yahoo* του Πολυμελούς Πρωτοδικείου των Παρισίων, 20. 11. 2001, της 10 Νοεμβρίου 2000, No 00/05308 στον διαδικτυακό τόπο www.article19.org (βλ. αναλυτικά σε *Καστανάς*, *Ίντερνετ και προστασία των προσωπικών δεδομένων*, ΔτΑ 2001, 720· *Καστανάς*, *Το internet και η προστασία της ιδιωτικής ζωής και της ελευθερίας της έκφρασης* : σε αναζήτηση έξυπνων ρυθμίσεων, στο συλλογικό έργο *Νέες τεχνολογίες και συνταγματικά δικαιώματα*, 2004, 41-42) στην οποία υπόθεση η γαλλική αντιρατσιστική οργάνωση LICRA και η Ένωση Εβραίων Φοιτητών της Γαλλίας κατέθεσαν αίτηση ασφαλιστικών μέτρων κατά των Yahoo και Yahoo France ούτως ώστε να μην μεταδίδεται στη χώρα τους μία ιστοσελίδα, η οποία πουλούσε ναζιστικά αντικείμενα και περιείχε συνδέσμους προς ιστοσελίδες ρατσιστικού και αντισημιτικού περιεχομένου, καθώς αντίκειτο στην εσωτερική δημόσια τάξη. Το δικαστήριο δικαίωσε τους προσβαλλόμενους με το σκεπτικό ότι ένας φορέας παροχής υπηρεσιών στο Διαδίκτυο είναι σε θέση να εντοπίζει τη γεωγραφική προέλευση των χρηστών οι οποίοι συμβουλευονται μια ορισμένη ιστοσελίδα μέσω της διεύθυνσης IP. Ο αντίστοιχος αμερικανικός φορέας παροχής υπηρεσιών αρνήθηκε, ωστόσο, να συμμορφωθεί και προσέφυγε σε αρμόδιο αμερικανικό ομοσπονδιακό δικαστήριο, το οποίο δέχτηκε ότι το φιλτράρισμα διαδικτυακού τόπου ισοδυναμεί με ρύθμιση του περιεχομένου του λόγου και αντίκειται στην πρώτη τροποποίηση του αμερικανικού συντάγματος η οποία κατοχυρώνει την ελευθερία της έκφρασης.

⁵⁵⁶ Ακόμη, στην αγγλική απόφαση *Telnikoff v Matusevitch* (702 A 2d 230 1997) είχε επιδικαστεί από Αγγλικά Δικαστήρια αποζημίωση για δυσφημιστικό δημοσίευμα στο Διαδίκτυο, οπότε και ο προσβληθείς προσπάθησε να εκτελέσει την απόφαση της αποζημίωσης στις ΗΠΑ, αλλά το Εφετείο της Κολομβία αρνήθηκε την εκτέλεση της απόφασης επειδή αντίκειται στη δημόσια τάξη της πολιτείας. Βλ. *Lloyd, Information Technology Law*, 2008, 587.

θως, τέτοιου είδους προβλέψεις τίθενται σε ιστοσελίδες οι οποίες αφορούν την παροχή προϊόντων ή υπηρεσιών, οπότε και ο όρος τίθεται εν όψει καταναλωτικών συναλλαγών⁵⁵⁷. Όμως, τέτοιες ρήτρες, όπως και η ρήτρα για την υπαγωγή της διαφοράς σε διαιτησία, μπορεί να υπάρξουν και σε ιστοτόπους κοινωνικής δικτύωσης ή γενικότερα σε οποιουσδήποτε ιστοτόπους οι οποίοι προβαίνουν σε επεξεργασία προσωπικών δεδομένων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το Facebook το οποίο υπαγάγει σχεδόν το σύνολο των διαφορών που μπορεί να προκύψουν από την πλευρά του χρήστη σε ενός βαθμού και απολύτως δεσμευτική διαιτησία⁵⁵⁸. Ο συγκεκριμένος όρος δεν θεωρείται έγκυρα καταρτισμένος καθώς για να ισχύει θα πρέπει να έχει καταρτισθεί εγγράφως σύμφωνα με το αρ. 17 παρ. 1 εδ. 2^α της Σύμβασης των Βρυξελλών, το αρ. 2 παρ. 2 της Σύμβασης της Νέας Υόρκης του 1958, το αρ. 7 παρ. 2 του πρότυπου νόμου της UNCITRAL του 1958, καθώς και τα αρ. 868, 869 ΚΠολΔ⁵⁵⁹. Όσον αφορά το εφαρμοστέο δίκαιο, σύμφωνα με το αρ. 14 του Καν PII σε περίπτωση αδιοκπραξίας δεν μπορεί να προβλεφθεί με συμφωνία εκ των προτέρων παρά μόνο στην περίπτωση όπου όλα τα μέρη ασκούν εμπορική δραστηριότητα και η συμφωνία αυτή αποτέλεσε αντικείμενο ελεύθερης διαπραγματεύσεως. Σε όλες τις υπόλοιπες περιπτώσεις η συμφωνία των μερών θα πρέπει να είναι μεταγενέστερη της επέλευσης του ζημιολόγου γεγονότος⁵⁶⁰. Όσον αφορά τη ρήτρα διαιτησίας, αυτή δεν είναι δυνατόν να επιφέρει την εφαρμογή συγκεκριμένου δικαίου, αφού ο διαιτητής μέσω του Διαδικτύου μπορεί να επιλύσει μια διαφορά αναζητώντας αντικειμενικά συνδετικά στοιχεία με κάποιο δίκαιο⁵⁶¹. Βέβαια, πέρα από την μη έγκυρη κατάρτιση μιας τέτοιας ρήτρας η οποία μπορεί να προταθεί βάσει των προαναφερόμενων κανόνων, η τελευταία θα μπορούσε να θεωρηθεί ως καταχρηστική, όχι μόνο βάσει ελληνικού ή κοινοτικού δικαίου αλλά και με βάση το αμερικανικό δίκαιο⁵⁶².

⁵⁵⁷ Σε αυτήν την περίπτωση που δε μας απασχολεί εν προκειμένω θα τύχει εφαρμογής το αρ. 15 του Κανονισμού 44/2001.

⁵⁵⁸ «*You and the Company agree that, except as may otherwise be provided in regard to specific Services on the Site in any specific terms applicable to those Services, the sole and exclusive forum and remedy for any and all disputes and claims relating in any way to or arising out of these Terms of Use, the Site and/or the Service (including your visit to or use of the Site and/or Service) shall be final and binding arbitration...*». Βέβαια, εξαιρείται από την ρήτρα διαιτησίας οι διαφορές που έχουν να κάνουν με θέματα διανοητικής ιδιοκτησίας, με την παραβίαση των όρων από την πλευρά του χρήστη, και τις συναλλαγές που γίνονται από τρίτους στο πλαίσιο της σχετικής αγοράς του Facebook.

⁵⁵⁹ Λιάσκος/ Πυργάκης, ΧρΙΔ 2002, 487 οι οποίοι αναφέρουν ότι η συμφωνία διαιτησίας (και διεθνούς δικαιοδοσίας) πρέπει να επιβεβαιώνεται εγγράφως εκτός Διαδικτύου με την ανταλλαγή επιστολών ή τελετές ή εφόσον τεθεί ηλεκτρονική υπογραφή υπό τους όρους της οδηγίας για τις ηλεκτρονικές υπογραφές 1999/33/ΕΚ.

⁵⁶⁰ Βλ. αναλυτικά Μπώλος, Προσυμβατική ευθύνη και εφαρμοστέο δίκαιο μετά τον Κανονισμό 864/2007 («Ρώμη II»), ΧρΙΔ 2009, 593-595.

⁵⁶¹ Λιάσκος/Πυργάκης, ΧρΙΔ 2002, 487-488.

⁵⁶² Hashemi, Facebook's privacy policy and its third-party partnerships : Lucrativity and Liability, B. U. J. Sci & Tech. L. 2009, 157.

5. Εξωδικαστική Επίλυση Διαφορών επί Ζητημάτων Προσβολής Προσωπικότητας μέσω Διαδικτύου

Αρκετές διαδικτυακές επιχειρήσεις διαθέτουν συγκεκριμένες διαδικασίες υποβολής παραπόνων προκειμένου να διευκολύνουν τη φιλική επίλυση των διαφορών όσον αφορά τα προσωπικά δεδομένα των χρηστών του Διαδικτύου. Μπορεί π.χ. να προβλέπεται ειδικός τρόπος επαφής με ξεχωριστή διεύθυνση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, ειδική αποζημίωση (όπως εφάπαξ προκαθορισμένο ποσό για κάθε παραβίαση) κ.λπ.⁵⁶³. Στις ΗΠΑ οι επαγγελματικοί φορείς οι οποίοι δραστηριοποιούνται στο Διαδίκτυο ανάλογα με τις υπηρεσίες τις οποίες παρέχουν δημιουργούν ενώσεις και οργανώσεις, οι οποίες προσπαθούν μέσω της διαδικασίας της αυτορρύθμισης να προβάλλουν ρυθμίσεις προς τα μέλη τους, να ελέγχουν την εφαρμογή των ρυθμίσεων, καθώς και να διαθέτουν μηχανισμό για τον έλεγχο των παραπόνων και μηχανισμό επιβολής κυρώσεων⁵⁶⁴. Τέτοιου είδους ενώσεις αναλαμβάνουν και πρωτοβουλίες πιστοποίησης των ιστοσελίδων οι οποίες ακολουθούν συγκεκριμένα πρότυπα. Ακόμη, προδιαγραφές πιστοποίησης παρέχονται και από τρίτους ανεξάρτητους πιστοποιητές-ελεγκτές⁵⁶⁵, οι οποίοι αναλαμβάνουν διάφορους ρόλους κατά την επίλυση των διαφορών, όπως τη διερεύνηση παραπόνων, τη διαμεσολάβηση και την «εκδίκαση» της διαφοράς. Συνήθως στους παραβάτες επιβάλλεται να συμμορφωθούν με τους ισχύοντες κανόνες, ενώ, ταυτόχρονα επιδικάζεται και αποζημίωση στον χρήστη. Άλλες κυρώσεις αφορούν την δημοσίευση σε ειδικούς καταλόγους «κακών επιχειρήσεων», την αποβολή από την επαγγελματική ένωση ή τον οργανισμό, καθώς και την καταγγελία της παράνομης συμπεριφοράς στις αρμόδιες αρχές. Στον κοινοτικό χώρο, ωστόσο, τέτοιου είδους πρακτικές αυτορρύθμισης και η δημιουργία τέτοιου είδους ανεξάρτητων ιδιωτικών ελεγκτικών φορέων όσον αφορά την πιστοποίηση και την προστασία των προσωπικών δεδομένων στο Διαδίκτυο δεν έχουν προωθηθεί, ίσως εξαιτίας της δημιουργίας επιμέρους ανεξάρτητων διοικητικών αρχών σε κάθε χώρα οι οποίες έχουν επιφορτισθεί με το γενικότερο έργο της προστασίας των δεδομένων⁵⁶⁶.

Όσον αφορά τη δημιουργία μιας ανοιχτής γραμμής παραπόνων η οποία αφορά την προώθηση διαδικασιών αυτορρύθμισης για την ασφαλέστερη χρήση του internet μέσω της καταπολέμησης παράνομου και επιβλαβούς υλικού, στην Ελλάδα λειτουργεί η safe-line⁵⁶⁷ η οποία δέχεται καταγγελίες για διαδικτυακούς τόπους με παράνομο ή επιβλαβές

⁵⁶³ Γιαννόπουλος, Ροή των Πληροφοριών στο Διαδίκτυο, 2002, 166.

⁵⁶⁴ Γιαννόπουλος, 2002, 164-165.

⁵⁶⁵ Για παράδειγμα η εταιρία TRUSTe υπογράφει με τους κατόχους ιστοσελίδων ετήσιες συμβάσεις στις οποίες προβλέπονται συγκεκριμένες δεσμεύσεις ως προς τις ακολουθούμενες αρχές προστασίας. Ακόμη, προβλέπει ειδικό μηχανισμό επίλυσης διαφορών, καθώς και δεύτερο βαθμό διαδικασίας. Η διαδικασία πρέπει να γνωστοποιείται στους χρήστες μέσω της ιστοσελίδας. Γιαννόπουλος, 2002, 167.

⁵⁶⁶ Όπως χαρακτηριστικά ανέφερε ο Σπύρος Σημίτης : «Οι Ευρωπαίοι έχουν μια πιο πατερναλιστική προσέγγιση επιλέγοντας να ενισχύσουν τη δραστηριοποίηση στην γραφειοκρατία». Βλ. *Lloyd, Information Technology Law*, 2008, 61.

⁵⁶⁷ www.safeline.gr, Η safeline υποστηρίζεται από το πρόγραμμα της Ε. Ε. «Σχέδιο δράσης για την ασφαλέστερη χρήση του internet». Στον Ευρωπαϊκό χώρο έχει δημιουργηθεί η Ένωση των Παρόχων Ανοιχτών Γραμμών (Association of Internet Hotline Providers- Inhope) η οποία υποστηρίζει νέες Ανοιχτές

περιεχόμενο. Η safeline δέχεται καταγγελίες, ακόμη και ανώνυμες για τα κακώς κείμενα του Διαδικτύου, ενώ μεσολαβεί ανάμεσα στους πολίτες και τις διωκτικές αρχές (όταν κάποιο αδίκημα δεν διώκεται κατ' έγκληση). Ακόμη, διαθέτει μία μεγάλη γκάμα ηλεκτρονικών διευθύνσεων από ανεξάρτητες ρυθμιστικές αρχές διαφόρων χωρών του εξωτερικού που ασχολούνται με αυτά τα θέματα, ενώ κύριο αντικείμενο της είναι ο περιορισμός παράνομου περιεχομένου το οποίο σχετίζεται κυρίως με την παιδική πορνογραφία και την διάδοση ρατσιστικού περιεχομένου.

Γραμμές, ανταλλάσσει αναφορές, συμμετέχει σε σχετικές πρωτοβουλίες εκτός Ε. Ε. , ενημερώνει και δι-
απαιδαγωγεί για τη δημιουργία αρχών σε διεθνές επίπεδο και ανταλλάσσει εμπειρίες. Βλ. *Κατσανάκη*,
Ευθύνη παρόχων υπηρεσιών Internet κατά τη διαμεσολάβηση στη διακίνηση παράνομου υλικού, ΧρίΔ
2008, 281.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στο πρώτο μέρος της εργασίας αναλύονται οι προσβολές της προσωπικότητας στο Διαδίκτυο και κατ' επέκταση οι εκφάνσεις της προσωπικότητας οι οποίες υπάγονται στη γενική ρήτρα του αρ. 57ΑΚ. Έτσι, οι διάφορες πτυχές του δικαιώματος της προσωπικότητας, όπως αυτό κατοχυρώνεται στην ελληνική έννομη τάξη ως δικαίωμα-πλαίσιο, πρέπει να τύχουν περαιτέρω επεξεργασίας από τη νομολογία και σε σχέση με υποθέσεις του Διαδικτύου, ώστε να υπάρξει η αντίστοιχη διάπλαση και να κατοχυρωθεί συγκεκριμένος βαθμός προστασίας της προσωπικότητας και στο εικονικό χώρο του Διαδικτύου. Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά τη διάδοση της εικόνας φυσικού προσώπου στο Διαδίκτυο χωρίς τη συναίνεσή του, στην οποία προσβάλλεται το δικαίωμα του προσώπου επί της ίδιας εικόνας του, αυτή δεν αντιμετωπίζει κάποια νομική ιδιαιτερότητα στον κυβερνοχώρο σε σύγκριση με την προσβολή του δικαιώματος στον εξωτερικό κόσμο, πέρα απλά από το γεγονός ότι με την ανάπτυξη των ψηφιακών φωτογραφικών μέσων έχει καταστεί υπερβολικά συχνό και ιδιαίτερα ανεξέλεγκτο φαινόμενο. Όσον αφορά την προσβολή της τιμής στο Διαδίκτυο, διαπιστώνεται ότι το αδίκημα της δυσφήμισης δύσκολα λαμβάνει χώρα στον κυβερνοχώρο στο πλαίσιο αναρτήσεων σε chatrooms όπου οι χρήστες δεν είναι αναγνωρίσιμοι με το αληθινό τους όνομα, ενώ οι αναρτήσεις δεν αποθηκεύονται σε κάποιο δημόσια προσιτό διαδικτυακό χώρο. Αντίθετα, όταν πρόκειται για σοβαρή προσπάθεια κυλιδώματος της τιμής ενός συγκεκριμένου προσώπου, όπου δηλαδή υφίσταται προσεγμένο κείμενο από το οποίο προκύπτει σκοπός εξύβρισης, και το κείμενο αυτό αναρτάται και αποθηκεύεται στον παγκόσμιο ιστό, τότε το αδίκημα της δυσφήμισης τυγχάνει εφαρμογής και στο Διαδίκτυο. Το δικαίωμα του πληροφοριακού αυτοκαθορισμού, δηλαδή το δικαίωμα του ατόμου να επιλέγει πότε, σε ποιους και υπό ποιες προϋποθέσεις θα φανερώσει πληροφορίες που το αφορούν, μπορεί να διαπλάστηκε πριν την ανάπτυξη και την ευρεία επέκταση του Διαδικτύου, όμως, πουθενά αλλού δε κρίνεται τόσο απαραίτητη η εφαρμογή του όσο στο περιβάλλον του κυβερνοχώρου. Αυτό γιατί η δομή του Διαδικτύου είναι τέτοια η οποία επιτρέπει την απεριόριστη αποθήκευση πληροφοριών που αφορούν τους πάντες και οι οποίες μπορούν σχετικά εύκολα να έρθουν στην επιφάνεια σε οποιονδήποτε χρησιμοποιεί διαδικτυακές μηχανές αναζήτησης. Από την άλλη πλευρά, ο σφετερισμός προσωπικότητας ποτέ δεν ήταν τόσο εύκολος και τόσο συχνός όσο στο χώρο του Διαδικτύου. Άλλωστε, εξ αιτίας της ανωνυμίας του Διαδικτύου, βάσιμα έχει υποστηριχθεί ότι «ακόμη και ένας σκύλος μπορεί να κρύβεται πίσω από ένα διαδικτυακό προφίλ».

Στο τέλος του πρώτου μέρους γίνεται αναφορά στο δικαίωμα οικονομικής εκμετάλλευσης στοιχείων της προσωπικότητας και την προσβολή του στο Διαδίκτυο. Το εν λόγω δικαίωμα αν και αναγνωρίζεται σχεδόν ομόφωνα από την ελληνική νομική θεωρία, ωστόσο, δεν έχει τύχει ανάλογης αναγνώρισης από την ελληνική νομολογία. Αυτό γιατί το δικαίωμα της προσωπικότητας θεωρείται αναπαλλοτρίωτο στην ελληνική έννομη τάξη, κάτι το

οποίο δεν συμβαδίζει, βέβαια, με την καθημερινή πρακτική. Για αυτό, άλλωστε, προτείνεται σχετικά η θέσπιση ειδικού νομοθετικού καθεστώτος, αφού η γενική ρήτρα του άρθ. 57ΑΚ δεν αρκεί, ούτε και η μέχρι τότε προσωρινή αναλογική εφαρμογή των διατάξεων για την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας. Όσον αφορά τη λειτουργία αυτού του δικαιώματος, λαμβάνει χώρα ευρεία εφαρμογή του στο Διαδίκτυο όπου οι εικόνες και τα γραφικά ενός ιστοτόπου παίζουν πολύ σημαντικό ρόλο στην επισκεψιμότητα του. Άλλωστε, και η λειτουργία διαδικτυακών fan clubs και η χρησιμοποίηση του ονόματος διάσημων προσώπων για εμπορικούς σκοπούς αποτελούν εφαρμογή του εν λόγω δικαιώματος στο Διαδίκτυο ή, αντίστοιχα, προσβολή του, εφόσον οι εν λόγω δραστηριότητες γίνονται από μη νομιμοποιούμενο προς τούτο τρίτο με σκοπό το κέρδος.

Εκλαμβάνοντας, ωστόσο, το Διαδίκτυο ως ΜΜΕ (Μέρος ΙΙ) δημιουργούνται εξειδικευμένες βάσεις προστασίας της προσωπικότητας με τις ειδικότερες ρυθμίσεις και δεοντολογικούς κανόνες των ΜΜΕ στο μέτρο που η εφαρμογή τους προσομοιάζει στις λειτουργίες του Διαδικτύου. Κατ' αυτόν τον τρόπο, αφενός προστατεύεται καλύτερα το δικαίωμα της προσωπικότητας αφού οι εξειδικευμένες βάσεις προστασίας, καθιστούν ευκολότερη την υπαγωγή και κατ' επέκταση την απόδειξη σε ορισμένες περιπτώσεις προσβολής, αφετέρου παρέχεται ορθό κριτήριο στάθμισης ανάμεσα στην προστασία της προσωπικότητας και της ελευθερίας της έκφρασης. Έτσι, το δικαιολογημένο ενδιαφέρον πληροφόρησης του κοινού, το οποίο αναγνωρίζεται κατά κύριο λόγο στους εκπροσώπους των ΜΜΕ, προσφέρει ως λόγος άρσης του άδικου χαρακτήρα της προσβολής επαρκές αντιστάθμισμα στην κοινωνία της πληροφορίας και αποτελεί μαζί με την αρχή της αναλογικότητας και την όλη νομολογιακή επεξεργασία, εν προκειμένω, τον καλύτερο τρόπο εναρμόνισης και της μεγαλύτερης δυνατής προστασίας του δικαιώματος της προσωπικότητας και του δικαιώματος της ελευθερίας της έκφρασης. Οι διαδικτυακοί τόποι οι οποίοι μπορούν βάσιμα να θεωρηθούν ως ΜΜΕ είναι οι διάφοροι ενημερωτικοί ιστοτόποι (ή αυτοί οι οποίοι συνδυάζουν την ενημέρωση με τη ψυχαγωγία στο πλαίσιο της infotainment), και πιο συγκεκριμένα οι μηντιακές ιστοσελίδες, τα μηντιακά blogs και τα διάφορα internet fora. Αυτοί οι διαδικτυακοί τόποι υπάγονται στην προστατευτική εμβέλεια του τύπου και έτσι η προστασία της προσωπικότητας φαντάζει εξασθενημένη εν προκειμένω εξ αιτίας της ελευθερίας του Τύπου και της απαξίωσης της ελληνικής έννομης τάξης απέναντι στη λογοκρισία. Ωστόσο, η προσωπικότητα προστατεύεται εφόσον παραβιάζονται οι συναλλακτικές υποχρεώσεις του τύπου, το δικαίωμα της ιδιωτικότητας σε μη επιτρεπόμενο από την έννομη τάξη βαθμό και το δικαίωμα της τιμής, εφόσον στην τελευταία περίπτωση διαπιστώνεται σκοπός εξύβρισης. Στο πλαίσιο της internet TV η προστασία της προσωπικότητας είναι πιο ενισχυμένη, αν και οι ραδιοτηλεοπτικές διατάξεις δεν τυγχάνουν ιδιαίτερης εφαρμογής στο Διαδίκτυο αφού η internet TV δεν είναι μέχρι στιγμής ιδιαίτερα διαδεδομένη. Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι στην εμβέλεια της internet TV δεν υπάγονται τα αποθηκευ-

μένα σε διαδικτυακούς τόπους βίντεο τα οποία προβάλλονται ύστερα από αίτηση του χρήστη (video on demand), αλλά το χαρακτηριστικό στοιχείο της τηλεόρασης, το οποίο λειτουργεί εν προκειμένω και ως κριτήριο διαφοροποίησης , είναι η συνεχόμενη ροή προγράμματος ως οργανωμένου συνόλου, χωρίς να υπάρχει δυνατότητα του χρήστη ως προς την επιλογή του χρόνου παρακολούθησης συγκεκριμένου προγράμματος. Όσον αφορά την εφαρμογή του νόμου προσβολής διά του Τύπου στους εν λόγω διαδικτυακούς τόπους , η οποία αποτελεί και τη σημαντικότερη πρακτική συνέπεια, αυτή προκρίνεται μόνο ως προς το κομμάτι που αφορά τη διεύρυνση του κύκλου των πέρα από τον συντάκτη ευθυνόμενων εις ολόκληρον για αποζημίωση προσώπων και την καθιέρωση της αντικειμενικής ευθύνης του ιδιοκτήτη εντύπου. Αντίθετα, η υιοθέτηση των κατώτερων ορίων αποζημίωσης τα οποία αναφέρονται στο εν λόγω νομοθέτημα (ν. 1178/1981) δεν πρέπει να γίνει αποδεκτή γιατί, αν και το Διαδίκτυο διαθέτει όχι μόνο πανελλαδική αλλά παγκόσμια εμβέλεια, παραταύτα, ο όγκος των υπαρχόντων σε αυτό πληροφοριών είναι τεράστιος και η δομή του Διαδικτύου είναι τέτοια, ώστε η ύπαρξη ενός διαδικτυακού τόπου δεν προεξοφλεί και την επισκεψιμότητα του.

Από την άλλη πλευρά, ο νόμος για την προστασία από την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα αποτελεί εξειδίκευση του δικαιώματος της προσωπικότητας, ώστε να καθίσταται ευκολότερη, μέσω εξειδικευμένων νομικών βάσεων, η προστασία του, ειδικά στην εποχή μας όπου ένα μέρος της παραδοσιακής έννοιας της ιδιωτικότητας μετεξελίχθηκε, κάτω από την επίδραση των τεχνολογικών εξελίξεων, στο δικαίωμα του πληροφοριακού αυτοκαθορισμού. Ειδικά τα προσωπικά δεδομένα των χρηστών του Διαδικτύου αποτελούν αντικείμενο οικονομικής εκμετάλλευσης από ιδιωτικούς φορείς οι οποίοι δραστηριοποιούνται στο Διαδίκτυο και η αλίευσή τους στο χώρο του Διαδικτύου επιχειρείται με διάφορα τεχνολογικά μέσα. Στο τρίτο μέρος, λοιπόν επιχειρείται η εξειδίκευση της λειτουργίας των δικαιωμάτων των υποκειμένων των δεδομένων στο πλαίσιο της λειτουργίας του Διαδικτύου. Πιο συγκεκριμένα, προτείνεται η υιοθέτηση από όλους τους διαδικτυακούς τόπους ειδικών φορμών αναφοράς (bug reports) μέσα από τις οποίες θα μπορούν να πραγματοποιούνται τα δικαιώματα ενημέρωσης, πρόσβασης και αντίρρησης των υποκειμένων των δεδομένων, δηλαδή εν προκειμένω των χρηστών του Διαδικτύου. Ταυτόχρονα, ο χρήστης προκειμένου να ασκήσει το δικαίωμά του για συμμετοχή στην κοινωνία της πληροφορίας αναγκάζεται ορισμένες φορές να φανερώσει μόνος του τα προσωπικά του δεδομένα. Άλλωστε, επειδή ο χρήστης δεν μπορεί να διαπραγματευθεί την έκταση των πληροφοριών που καλείται να αποκαλύψει όταν εισέρχεται σε κάποιο διαδικτυακό τόπο, η διαδικτυακή εισχώρηση ομοιάζει με συμβόλαιο προσχώρησης τύπου “take it or leave it”, στην οποία και προτείνεται εφαρμογή των διατάξεων περί καταχρηστικότητας. Στην κορυφή αυτών έρχεται να προστεθεί και η δημοσίευση προσωπικών δεδομένων σε διάφορους διαδικτυακούς τόπους και κυρίως σε ιστότοπους κοινωνικής δικτύωσης. Στα διάφορα κοι-

νωνικά δίκτυα, στα οποία βρίσκονται καταχωρημένοι εκατομμύρια χρήστες ανά τον κόσμο, λαμβάνει χώρα ευρεία και υπό διάφορες μορφές επεξεργασία προσωπικών δεδομένων των χρηστών είτε από τις εταιρίες που διαχειρίζονται τα δίκτυα και τις εταιρίες με τις οποίες αυτές συνεργάζονται, είτε και από τρίτους-χρήστες.

Στο τέταρτο μέρος αναλύονται οι τρόποι προσβολής των διάφορων εξουσιών (εξουσία δημοσίευσης, ακεραιότητας, πατρότητας, προσπέλασης) του ηθικού δικαιώματος του δημιουργού έργου πνευματικής ιδιοκτησίας στο Διαδίκτυο. Στην ουσία οι τρόποι προσβολής του ηθικού δικαιώματος του δημιουργού στο Διαδίκτυο είναι παρόμοιοι με τους τρόπους κατά τους οποίους προσβάλλεται το δικαίωμα και στον πραγματικό κόσμο, απλά στην περίπτωση του Διαδικτύου αλλάζει το μέγεθος της προσβολής. Από τις ηθικές εξουσίες του δημιουργού μεγαλύτερο πλήγμα δέχονται οι εξουσίες δημοσίευσης και ακεραιότητας του έργου πνευματικής ιδιοκτησίας. Πιο συγκεκριμένα, η εξουσία δημοσίευσης την οποία έχει ο δημιουργός, με την έννοια του να κάνει προσιτό το έργο του σε ένα νέο κοινό, με τον τρόπο και υπό τις προϋποθέσεις τις οποίες αυτός επιθυμεί, προσβάλλεται όχι μόνο όταν ο διαδικτυακός τόπος δημοσίευσης θεωρείται προσβλητικός ή μη αντιπροσωπευτικός της προσωπικότητας του δημιουργού, αλλά και σε κάθε περίπτωση δημοσίευσης του έργου του χωρίς τη συναίνεσή του. Η εξουσία για ακεραιότητα του έργου, από την άλλη πλευρά, προσβάλλεται πολύ εύκολα χάρις στα σύγχρονα ψηφιακά μέσα τα οποία επιτρέπουν όχι μόνο την αλλοίωση του έργου αντίθετα από τη βούληση του δημιουργού, αλλά και τη συνένωση διαφορετικών έργων μεταξύ τους, ακόμη και τη δημιουργία νέου παράγωγου έργου. Στις δύο τελευταίες περιπτώσεις, εφόσον κριθεί ότι δεν υφίστατο σκοπός εξύβρισης του δημιουργού από το χρήστη του Διαδικτύου, προτείνεται στάθμιση μεταξύ του ηθικού δικαιώματος του δημιουργού και της ελευθερίας έκφρασης του χρήστη. Σε κάθε περίπτωση, πάντως, το ηθικό δικαίωμα του δημιουργού έργου πνευματικής ιδιοκτησίας θα πρέπει να εκσυγχρονισθεί ώστε να ανταποκριθεί στις ανάγκες της ψηφιακής τεχνολογίας καθώς στείρα εφαρμογή των ρυθμίσεων του ηθικού δικαιώματος στη σύγχρονη εποχή θεωρείται αναποτελεσματική. Άλλωστε, η καλύτερη προστασία όχι μόνο του ηθικού αλλά και του περιουσιακού δικαιώματος του δημιουργού, για το οποίο υπάρχει και μεγαλύτερο ενδιαφέρον, εναπόκειται στα τεχνολογικά μέτρα αποτροπής των προσβολών, αφού αν ένα έργο (με την κανονική του μορφή ή παραλλαγμένο) διατεθεί έστω και για λίγη ώρα σε κάποιο σημείο του παγκόσμιου ιστού, η άρση της προσβολής δύσκολα είναι δυνατή, καθώς οι τρίτοι-χρήστες οι οποίοι ήρθαν σε επαφή με το έργο μπορούν να το επαναπρωθήσουν ακόμη και μετά την απόσυρση της αρχικής δημοσίευσης.

Για τη δικαστική αντιμετώπιση όλων των προσβολών της προσωπικότητας στο Διαδίκτυο θα πρέπει ο προσβληθείς να γνωρίζει την ταυτότητα του δράστη ώστε να μπορεί να στραφεί ενδεχομένως δικαστικά εναντίον του. Όμως, στον κυβερνοχώρο επικρατεί η ανωνυμία των χρηστών του Διαδικτύου. Έτσι, ακόμη και αν ιδιωτικοί φορείς οι οποίοι

δραστηριοποιούνται στο Διαδίκτυο τυχαίνει τις περισσότερες φορές να γνωρίζουν την ταυτότητα ή διάφορα στοιχεία των χρηστών, οι απλοί χρήστες του Διαδικτύου δεν μπορούν με βάση την ισχύουσα ελληνική νομοθεσία να λάβουν γνώση των στοιχείων του προσβόλεα. Αυτό γιατί το Διαδίκτυο, εκτός από ΜΜΕ ως προς ορισμένες του λειτουργίες, αποτελεί και τηλεπικοινωνιακό μέσο για το οποίο ισχύει το απόρρητο των επικοινωνιών και θα πρέπει να ισχύουν συγκεκριμένες προϋποθέσεις για να λάβει χώρα η διαδικασία άρσης του απορρήτου. Η άρση του απορρήτου, ωστόσο, δεν είναι δυνατό να διαταχθεί σε περιπτώσεις προσβολής της προσωπικότητας, παρά μόνο για συγκεκριμένα κακουργήματα. Κατά αυτόν τον τρόπο, η ελληνική έννομη τάξη φτάνει σε ανεπιεική αποτελέσματα καθιστώντας κενό γράμμα τα νομικώς κατοχυρωμένα απορρέοντα από την προσωπικότητα δικαιώματα τη στιγμή που τα τελευταία δεν μπορούν να πραγματοποιηθούν στο πλαίσιο του Διαδικτύου, από την άποψη ότι δεν είναι δυνατή η δικαστική τους επιδίωξη και εν τέλει η θεραπεία τους. Άλλωστε, θα έπρεπε να υπάρχει διαφορετική ρύθμιση όσον αφορά τη διαδικασία άρσης του απορρήτου ως προς το Διαδίκτυο και μόνο επειδή σε αυτό το «μέσο» συγχέονται οι έννοιες της επικοινωνίας σε δημοσιότητα και της επικοινωνίας σε ιδιωτικότητα. Βέβαια, ακόμη και αν θεσμοθετηθεί ρητώς η άρση του απορρήτου για προσβολές προσωπικότητας στο Διαδίκτυο, αυτό αποτελεί μεν ένα σημαντικό βήμα, αλλά δεν είναι αρκετό στις περιπτώσεις όπου η διεύθυνση IP δεν αποτελεί προσωπικό δεδομένο που να οδηγεί στην ταυτοποίηση του δράστη. Αυτό συμβαίνει στις περιπτώσεις που η διεύθυνση IP της σύνδεσης παροχής πρόσβασης στο Διαδίκτυο αντιστοιχεί σε internet cafe ή σε κάποιο δημοσίως προσιτό δίκτυο πρόσβασης Διαδικτύου, όπως αυτό που υπάρχει σε αεροδρόμια και σε κεντρικά σημεία μεγάλων πόλεων. Γι' αυτόν τον λόγο θα πρέπει να θεσμοθετηθούν και άλλα μέτρα όπως η αντικειμενική ευθύνη του κατόχου διαδικτυακού τόπου, ο οποίος πρέπει να ευθύνεται ως content provider και όχι ως host provider και στον οποίο θα πρέπει να αναγνωριστεί υποχρέωση επιμέλειας για διαδικτυακές δημοσιεύσεις. Παράλληλα, θα πρέπει να κατοχυρωθούν και διαδικασίες άμεσης απόσυρσης παράνομου ή προσβλητικού περιεχομένου με τη συνεργασία των παρόχων υπηρεσιών Διαδικτύου κατά το πρότυπο της DMCA των ΗΠΑ. Τέλος, ως προς τους παρόχους υπηρεσιών του Διαδικτύου, αυτοί θα πρέπει να ευθύνονται στην περίπτωση που είτε δεν συνεργάστηκαν κατά την επιβαλλόμενη κατοχύρωση διαδικασία απόσυρσης του παράνομου περιεχομένου ή καθυστέρησαν την απόσυρση του περιεχομένου αδικαιολόγητα. Έτσι, με αυτή την εργασία προτείνεται η καθιέρωση ενός ολοκληρωμένου πλέγματος κανόνων με πολλαπλά επίπεδα ευθύνης ανάλογα προς τα εμπλεκόμενα πρόσωπα, οι οποίοι κανόνες θα καταστήσουν δυνατή την κολοβή χωρίς αυτούς παρεχόμενη έννομη προστασία.

Το δίκαιο βρίσκεται μπροστά σε πρωτόγνωρες και συνταρακτικές τεχνολογικές εξελίξεις στις οποίες καλείται να προσαρμοστεί. Μόνη ελπίδα η γρηγορότερη, αποτελεσματική και πιο προσεγμένη ex post νομοθετική ρύθμιση, ώστε να επιτευχθεί στην κοινωνική και

τεχνολογική πραγματικότητα του σήμερα και στο χώρο του Διαδικτύου η μεγαλύτερη δυνατή προστασία σημαντικών εννόμων αγαθών όπως η αξία του ανθρώπου, η προσωπικότητα, η ιδιωτικότητα, και ώστε ο χρήστης του Διαδικτύου να μπορεί να κινηθεί σ' ένα περιβάλλον δικαϊκής ασφάλειας χωρίς πιθανή διακύβευση τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ

Αγαλοπούλου Π. , Βασικές Έννοιες Αστικού Δικαίου, 2003, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα

Αλαφραγκής Μ. , Το ηθικό δικαίωμα του δημιουργού έργου πνευματικής ιδιοκτησίας και το δικαίωμα του επί της ίδιας προσωπικότητας, Αρμ 2009, σελ. 640

Αλεξανδρίδου Ελ. , Το δίκαιο του ηλεκτρονικού εμπορίου, 2004, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη

Αλεξανδροπούλου –Αιγυπτιάδου Ευγ. , Ηλεκτρονική Επεξεργασία Προσωπικών Δεδομένων και το Δικαίωμα αντίρρησης του υποκειμένου τους, Αρμ 2005, σελ. 137

Αλεξανδροπούλου –Αιγυπτιάδου Ευγ. , Η αυθαίρετη φωτογράφιση προσώπου και η προστασία του από την ειδική νομοθεσία για τα προσωπικά δεδομένα, , Αρμ 2005, σελ. 313

Αλεξανδροπούλου-Αιγυπτιάδου Ευγ. , Ζητήματα από το δίκαιο της πληροφορικής , 2002, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα

Αλιβιζάτος Ν. , Ιδιωτικότητα και δημοσιοποίηση, Επίκαιρες παρατηρήσεις για τα όρια των δημοσιογραφικών αποκαλύψεων, ΔΙΜΕΕ, 2005, σελ. 14

Αλιβιζάτος Ν. , Κράτος και Ραδιοτηλεόραση, 1986

Αλικάκος Π. , Εξωδικαστική Επίλυση διαφορών στο ηλεκτρονικό εμπόριο κατά την Εθνική και την Ευρωπαϊκή Νομοθεσία, Αρμ 2005, σελ. 1681

Ανθόπουλος Χ. , Νέες διαστάσεις των θεμελιωδών δικαιωμάτων, 2001, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη

Αναγνωστοπούλος Η. , Η ποινική προστασία της προσωπικότητας έναντι των μέσων μαζικής επικοινωνίας, ΝοΒ 2009, σελ. 39

Ανθιμος Απ. , Δυσφήμιση στο διαδίκτυο, Συνήγορος 2007 (τεύχος 63), σελ. 81

Ανθιμου Κ. , Προστασία Προσωπικών Δεδομένων και ΜΜΕ, ΚριτΕ, 2000, σελ. 271

Ανθιμου Κ. , Το δικαίωμα πληροφοριακού αυτοκαθορισμού του ατόμου ως έκφανση του δικαιώματος επί της προσωπικότητας, ΚριτΕ 1998, σελ. 155

Αποστολόπουλος Χ. /Τουρναβίτη Ελ. , Η επιθετική παρενοχλητική διαφήμιση και η νομική της αντιμετώπιση κατά το ελληνικό και κοινοτικό δίκαιο- Σκέψεις για νέα ρύθμιση, ΔΙΜΕΕ, 2006, σελ. 353

Αραβαντινός Β. , Η Προστασία των στοιχείων προσωπικού χαρακτήρα από την αθέμιτη επεξεργασία τους με ηλεκτρονικό υπολογιστή, 1997, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα

Αργυρόπουλος Αν. , Ηλεκτρονική εγκληματικότητα, 2001, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα

Αρμαμέντος Π. / Σωτηρόπουλος Β. , Προσωπικά δεδομένα, Ερμηνεία ν. 2472/1997, 2005, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη

Αρμαμέντος Π. / Σωτηρόπουλος Β. , Προσωπικά δεδομένα, Οι τροποποιήσεις του ν. 2472/1997 από τους ν. 3471/2006 και 3625/2007, Ερμηνεία κατ' άρθρο, 2008, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη

Αυτορρύθμιση, Δίκαιο και Κοινωνία στον 21^ο αιώνα, 2005, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη

Βαλτούδης Αν. , Αποζημίωση και αδικαιολόγητος πλουτισμός στο δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας, ΧρΙΔ 2009, σελ. 203

Βαγενά Ευαγ. , Η εξάρτηση της νόμιμης χρήσης του έργου από τη νομιμότητα της πηγής προέλευσής του, ΔΙΜΕΕ 2007, σελ. 60

Βαγενά Ευαγ. , Ζητήματα προστασίας και επιβολής των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας στο περιβάλλον του Διαδικτύου, ΝοΒ, 2007, 1059

Βαρελά Μ. , Προστασία προσωπικότητας και ΜΜΕ, Συνήγορος 2008, σελ. 69

Βαρελά Μ. , Τα προσωπικά δεδομένα στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών, Συνήγορος 2007 (τεύχος 61) σελ. 82

Βαρελά Μ. , σημείωση κάτωθι της ΕφΑθ 1293/2005, ΔΙΜΕΕ 2005, σελ. 580

Βλαχόπουλος Κ. , Ηλεκτρονικό Έγκλημα, 2007, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη

Βογιατζής Π. , Η ελευθερία του τύπου και η προστασία της τιμής και της υπόληψης : η ελληνική έννομη τάξη αντιμέτωπη με το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ΝοΒ 2009, σελ. 293

Βογιατζής Π. , Η φωτογραφία του νεογέννητου, το δικαστήριο του Στρασβούργου και το δικαίωμα «επί της ίδιας εικόνας», ΔΙΜΕΕ 2009, 321

Βοϊλάς Ι. , Μέσα Ενημέρωσης και Δικαιοσύνη, Δικογραφία 2004, σελ. 197

Βούλαρη Κ. , Το δικαίωμα της δημοσιογραφικής έρευνας, Σκιαγράφηση του περιεχόμενου του και οριοθέτηση του σε σχέση με το δικαίωμα της προσωπικότητας, ΔΙΜΕΕ 2007, σελ. 359

Βρεπού Χ. , Η προστασία της εικόνας ως έκφανσης της προσωπικότητας (ανάλυση κάτωθι της ΠΠρΑθ2323/2006), ΔΙΜΕΕ 2007 σελ. 72

Βρεπού Χ. , Προσωπικά δεδομένα και ΜΜΕ : πεδίο σύγκρουσης προστατευόμενων αγαθών (σημείωση κάτωθι της ΑΠΔΠΧ 39/2007), ΔΙΜΕΕ 2007, σελ. 588

Γαρουφαλιά Όλ. , Προσβολή ηθικού δικαιώματος και δικαιώματος προσωπικότητας στο ψηφιακό περιβάλλον, 2009, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη

Γαρουφαλιά Όλ. , Η προσβολή του δικαιώματος της προσωπικότητας από τα ΜΜΕ, ΔΙΜΕΕ, 2006, σελ. 487

Γαρουφαλιά Όλ. , Ο έλεγχος τυχόν παραβίασης της αρχής της αναλογικότητας κατά την επιδίκαση χαμηλότερου ποσού χρηματικής ικανοποίησης της ηθικής βλάβης που προκλήθηκε από τα ΜΜΕ από το προβλεπόμενο στο νόμο ελάχιστο όριο (σημείωση κάτωθι της ΑΠ 1020/2004), ΔΙΜΕΕ 2005, σελ. 83

Γαρουφαλιά Όλ. , Η εικόνα του ατόμου και η αποτύπωση αυτής σε έργα πνευματικής ιδιοκτησίας, ΧρΙΔ 2005, σελ. 491

Γέροντας Απ. , Η προστασία του πολίτη από την ηλεκτρονική επεξεργασία προσωπικών δεδομένων, 2002, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα

Γέροντας Απ. , Το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης των πληροφοριών, Υπερβολή ή Αναγκαιότητα ; , ΤοΣ 1997, 849

Γεωργιάδης Απ. / Σταθόπουλος Μ. , Αστικός Κώδικας, Ερμηνεία κατ' άρθρο, Τόμος 1, 1978, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα

Γεωργιάδης Γ. , Ο ν. 3471/2006 για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες, ΧρΙΔ 2007, σελ. 17

Γιαννόπουλος Γ. , Η ροή των πληροφοριών στο διαδίκτυο, 2002, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη

Cornils K. , Ο τόπος των εγκλημάτων έκφρασης στο διαδίκτυο, Αρμ 2002, σελ. 360

Δαγτόγλου Π. , Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, τόμος Α', 2005, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα

Δασκαλάκης Δ. , Η θέαση του άλλου : όψεις του πολιτισμού της σύγχρονης μαζικής επικοινωνίας, Νομική Επιθεώρηση, 2003, σελ. 73

Δεληγιάννης Ι. , Η προστασία της προσωπικότητας κατά τον Αστικό Κώδικα από την άποψη των σχετικών συνταγματικών ρυθμίσεων, ΕλλΔνη, 1997, σελ. 489

Δεληγιάννη Έλ. , Η προστασία των δημοσιογράφων ως πνευματικών δημιουργών στο Διαδίκτυο και τα Νέα Μέσα, ΔΙΜΕΕ, 2009, σελ. 168

Δεληγιάννη Έλ. , Πνευματική ιδιοκτησία και επικοινωνία την εποχή του Διαδικτύου : Νομικό πλαίσιο και προοπτικές για τη διαδικτυακή ανταλλαγή μουσικών αρχείων, ΔΙΜΕΕ, 2007, σελ. 480

Δεληγιάννη Έλ. , Ηθική των ΜΜΕ, Δημοσιογραφική Δεοντολογία, 2004, Εκδόσεις Σιδέρης

Δελούκα-Ιγγλέση Κ. , Η προστασία του καταναλωτή από την άμεση διαφήμιση στο διαδίκτυο, ΔΙΜΕΕ, 2004, σελ. 485

Δεσποτίδου Αν. , Η παρεχόμενη με βάση το άρθρο 65 παρ. 2 εδ. α' ν. 2121/1993 αξίωση αποζημίωσης (σημείωση κάτωθι της ΠΠρΑθ 606/2003), ΔΙΜΕΕ 2004, σελ. 400

Δημητρόπουλος Αν. , Η επίδραση της σύγχρονης τεχνολογίας στα συνταγματικά δικαιώματα, ΕΔΔΔΔ 2004, σελ. 225

Διαμαντή Ελ. , Ευθύνη των μεσαζόντων παροχής υπηρεσιών στο διαδίκτυο κατά το Π. Δ. 131/2003, ΔΕΕ 2004, σελ. 986

Gomien D. / Harris D. / Zwaak L., Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης: Δίκαιο και πρακτική, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2001

Ζάννη Αν. , Το διαδικτυακό έγκλημα, 2005, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα

Ζύγουρας Αν. , Παρατηρήσεις κάτωθι της ΑΠ132/2006, ΧρΙΔ 2006, 409

Ζώης Ι. , Τύπος και Προστασία της προσωπικότητας, Νομολογιακή Αντιμετώπιση, ΑρχΝομ 2004, σελ. 709

Η Αρχή Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων και η επαύξησή της προστασίας των δικαιωμάτων, Δίκαιο και Κοινωνία στον 21^ο αιώνα, 2002, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη

Ηλεκτρονική Δημοκρατία, Κοινωνία της πληροφορίας και δικαιώματα του πολίτη, 1^ο Συνέδριο του Επιστημονικού Συμβουλίου για την κοινωνία της πληροφορίας, 2003, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα

Η προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου στην Ευρώπη με βάση τη νομολογία του δικαστηρίου του Στρασβούργου, Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών, 2006

Θεοδωρίδης Κ. , Blogs ή ιστολόγια : η νέα δυναμική του διαδικτύου, ΕΕΕυρΔ 2006, σελ. 355

Θεοδωρίδης Κ. , European Network and Information Security Agency, Η e-ξασφάλιση της ΕΕ ξεκινά από το Ηράκλειο, ΔΙΜΕΕ 2005, σελ. 394

Θεοδωρίδης Κ. , Κοινοτικό πρόγραμμα δράσης για την προώθηση της ασφαλέστερης χρήσης του Internet, ΕΕΕΔ 2004, σελ. 423

Ιγγλεζάκης Ι. , Το δίκαιο του ηλεκτρονικού εμπορίου, 2009, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη

Ιγγλεζάκης Ι. , Δίκαιο της Πληροφορικής, 2008, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη

Ιγγλεζάκης Ι. , Τα ιστολόγια (Blogs), Ένα νέο επικοινωνιακό μέσο, Συνήγορος 2008, σελ. 74

Ιγγλεζάκης Ι. , Δημοσιοποίηση και διαβίβαση προσωπικών δεδομένων μέσω του Διαδικτύου- Οι συνέπειες από την πρόσφατη νομολογία του ΔΕΚ, ΔΙΜΕΕ 2004, σελ. 498

Ιγγλεζάκης Ι. , Η ρύθμιση της ευθύνης των φορέων παροχής υπηρεσιών διαδικτύου, περιεχόμενο, έκταση και φύση αυτής, ΕΕΕυρΔ 2004, σελ. 625

Ιγγλεζάκης Ι. , Η προστασία των προσωπικών δεδομένων στο Διαδίκτυο (internet), Ρυθμίσεις εθνικού και κοινοτικού δικαίου, ΕπισκεΔ 2002, 679

Ιωσηφίδης Π. , Ψηφιακή μετάβαση στην Ευρώπη, ΔΙΜΕΕ 2006, 360

Καλλινίκου Δ. , Πνευματική Ιδιοκτησία και Αστικό Δίκαιο, ΧρΙΔ 2009, σελ. 12

Καλλινίκου Δ. , Πνευματική Ιδιοκτησία και Internet, 2001, Εκδόσεις Π. Ν. Σάκκουλα

Καϊτατζή-Γουίτλοκ Σ. , Η διερεύνηση των επιπτώσεων του διαδικτύου στα ΜΜΕ από το δίκτυο Ευρωπαίων ερευνητών, ΔΙΜΕΕ 2004, σελ. 69

Κανελοπούλου-Μπότη Μ. , Προσωπικά δεδομένα και Υπηρεσίες Πληροφόρησης, ΔΙΜΕΕ 2008, σελ. 23

Κανελοπούλου-Μπότη Μ. , Το Δίκαιο της Πληροφορίας, 2004, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη

Καραγιάννης Β. , Η νομική προστασία της ηλεκτρονικής ανταλλαγής δεδομένων, ΔΕΕ 2000, σελ. 19

Καραγιάννης Β. , Πληροφόρηση στο διαδίκτυο : απόπειρα νομικής οριοθέτησης, ΔΙΜΕΕ 2005, σελ. 366

Καραγιάννης Κ. , Η αξίωση αποζημιώσεως επί παράνομου χρησιμοποίησεως της εικόνας προσώπου, 2007, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα

Καράκωστας Ι. , Δίκαιο και internet, Νομικά ζητήματα του Διαδικτύου, 2009, Εκδόσεις Π. Ν. Σάκκουλας

Καράκωστας Ι. , Συναλλακτικές υποχρεώσεις των ηλεκτρονικών ΜΜΕ και μέσα προληπτικής προστασίας του θιγόμενου, ΔΙΜΕΕ 2008, σελ. 152

Καράκωστας Ι. , Δικαίωμα οικονομικής εκμετάλλευσης στοιχείων προσωπικότητας και αρχειακό υλικό, ΧρΙΔ 2006, σελ. 193

Καράκωστας Ι. /Βρεπού Χ. , Προσβολή προσωπικότητας και right of publicity (Σκέψεις με αφορμή την ΠΠρΑθ 4661/2004), ΔΙΜΕΕ 2006, σελ. 154

Καράκωστας Ι. , Όροι και προϋποθέσεις δημοσίευσης προσωπικών δεδομένων που αφορούν πρόσωπο της επικαιρότητας, ΔΙΜΕΕ 2005, σελ. 24

Καράκωστας Ι. , Προστασία της ιδιωτικότητας στην Κοινωνία της Πληροφορίας, ΔΙΜΕΕ 2004, σελ. 54

Καράκωστας Ι. , Βασικά ζητήματα προστασίας του καταναλωτή στο Διαδίκτυο, ΔΙΜΕΕ 2004, 474

Καράκωστας Ι. , Το δίκαιο των ΜΜΕ, 2003, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλας

Καράκωστας Ι. , Η προστασία του ιδιωτικού βίου των προσώπων της επικαιρότητας από τη σκοπιά του συγκριτικού δικαίου, Νομική επιθεώρηση 2003, σελ. 31 = ΔΕΕ 1999, σελ. 1222επ.

Καράσης Μ. , Η λογοκλοπή ως οριακό πρόβλημα «πνευματικής ιδιοκτησίας», Αρμ 2009, σελ. 3

Καστανάς Ηλ. , Ίντερνετ και προστασία των προσωπικών δεδομένων, ΔτΑ 2001, σελ. 711

Κατερινόπουλος Κ. , Η άμυνα των θιγόμενων από πληροφορίες που αναμεταδίδονται /αναρτώνται αυτόματα σε ιστολόγια, ΔΙΜΕΕ 2008, σελ. 485

Κική Γ. , Η ελευθερία των οπτικοακουστικών μέσων, 2003, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη

Κική Γ. , Η καλωδιακή τηλεόραση, 1993, Αφοί Σάκκουλα, Αθήνα

Κιούπης Δ. , Ποινικό Δίκαιο και Internet, 1999, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα

Κιουπτσίδου Ευγ. , Προσβολή δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, άρση και παράλειψη στο μέλλον, Αρμ 2009, σελ. 181

Κοζύρης Φ. , Σημεία προβληματισμού για την internet TV και για τις υβριδικές μορφές επικοινωνίας : η τεχνολογική επανάσταση και η νομική αντιμετώπιση, ΕΕΕυρΔ 1998, σελ. 433

Κοριατοπούλου-Αγγελή Π. , Right of publicity- Άδεια χρήσης δικαιωμάτων προσωπικότητας-Πτυχές εμπορευματοποίησης, ΔΙΜΕΕ 2007, σελ. 22

Κοριατοπούλου-Αγγελή Π. , Α. Προστασία των φωτογραφιών ως πνευματικών δημιουργημάτων, Β. Σύμβαση παραγγελίας φωτογραφιών, Γ. Δικαίωμα επί της ίδιας εικόνας, Δ. Σύγκρουση δικαιωμάτων (σημείωση κάτωθι της ΑΠΔΠΧ 30/2002), ΔΙΜΕΕ 2004, σελ. 127 επ.

Κοριατοπούλου-Αγγελή Π. , Θεμιτοί περιορισμοί της ελευθερίας του τύπου : Δικαίωμα προσωπικότητας-δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας (σημείωμα κάτωθι της ΜονΠρΘες 19928/2004), ΔΙΜΕΕ 2004, σελ. 560

Κορνηλάκης Π. , Διαδίκτυο και Αστικό Δίκαιο, Αρμ 2007, σελ. 993

Κοτσίρης Λ. , Η ηθική εξουσία υπαναχώρησης του πνευματικού δημιουργού, ΔΙΜΕΕ 2005, σελ. 172

Κουράκης Ν. , Αποκάλυψη των «σκανδάλων» με αθέμιτα τεχνολογικά μέσα και προστασία της αξίας του ανθρώπου, ΔΙΜΕΕ 2008, σελ. 299

Κουτσούνη-Πανταζόπουλου Αφ. , Η συνταγματική έννοια της τηλεόρασης και οι σύγχρονες τεχνολογικές εξελίξεις, ΔΙΜΕΕ 2009, σελ. 179

Κοφίνης Σ. , Η συμμετοχή στην κοινωνία της πληροφορίας ως ένα νέο συνταγματικό δικαίωμα (αρ. 5^Α παρ. 2 Σ), ΔΙΜΕΕ 2007, σελ. 515

Κρουσταλάκης Ευαγ. , Συνταγματικές παράμετροι της προστασίας της προσωπικότητας κατά τα άρθρα 57 επ. ΑΚ (Με αφορμή την ΟΛΑΠ 40/1998), ΚριτΕ 1999, σελ. 177

Κυπρούλη Ν. , Προσβολή προσωπικότητας δια του τύπου (σημείωση κάτωθι της ΕφΘες 2897/2006) , ΔΙΜΕΕ 2007, σελ. 416

Κυπρούλη Ν. , Ελευθερία των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης και προστασία της προσωπικότητας, (σημείωση κάτωθι της ΑΠ 1671/2005), ΔΙΜΕΕ 2006, σελ. 60

Κυπρούλη Ν. , Ελευθερία του τύπου και προστασία προσωπικότητας (σημείωση κάτωθι της ΠΠρΑ03762/2004), ΔΙΜΕΕ 2004, σελ. 553

Λαζαράκος Γ. , Ανωνυμία και Διαδίκτυο, ΔΙΜΕΕ 2005, σελ. 197

Λαζαράκος Γ. , Δημιουργία Ιστοσελίδων και προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, ΔΙΜΕΕ 2005, σελ. 546

Λιάσκος Ευαγ. , Η συμβολή των κανόνων Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου στην επίτευξη ασφάλειας δικαίου στο Internet, ΧρΙΔ 2002, σελ. 486

Λυντέρης Χ. , Η ποινική προστασία του απορρήτου της επικοινωνίας, ΠοινΧρ 2007, σελ. 560

Μανιάτης Αντ. , Δίκαιο πληροφορικής και τηλεπικοινωνιών, 2006, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα

Μανιτάκης Αντ. , Το Σύνταγμα και τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, 2004, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη

Μαντζούφας Π. , Η διακινδύνευση στην κοινωνία της πληροφορίας και η προστασία των προσωπικών δεδομένων, Αρμ 2007, σελ. 1088

Μανωλεδάκης Ι. , Το απόρρητο του ιδιωτικού βίου και η έλλογη ποινική προστασία του, ΠοινΔικ 2005, σελ. 723

Μαρίνος Αν. , Το διαδίκτυο στην εποχή της «παγκοσμιοποίησης» και στο πλαίσιο της «κοινωνίας των πολιτών», 2003, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα

Μαρίνος Μ. -Θ. , Εμπορευματοποίηση προσωπικότητας και δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας- Αναλογική εφαρμογή διατάξεων του ν. 2121/1993 στην εκμετάλλευση του δικαιώματος προσωπικότητας, ΧρΙΔ 2007, σελ. 577

Μαρκεζίνης Β. ς. , Η προστασία του ιδιωτικού βίου των δημοσίων προσώπων (οι υποθέσεις Καρολίνας του Μονακό, Κάθριν Ζέτα Τζόουνς και Ναόμι Κάμπτελ από σκοπιάς συγκριτικού δικαίου, ΔτΑ 2005, σελ. 11

Μαρκόπουλος Ν. , Προστασία της ιδιωτικής ζωής και ελευθερία έκφρασης, ΔτΑ 2005, σελ. 587

Μερίδου Έφ. , Εναρκτήρια Συνέλευση του παγκόσμιου Forum για τη Διακυβέρνηση του Διαδικτύου : τα πρώτα βήματα ενός «πολύ-συμμετοχικού » διεθνούς θεσμού, ΔΙΜΕΕ 2006, σελ. 515

Μήτρου Λ. , σημείωση κάτωθι της ΜΠρΘες 16790/2009, ΔΙΜΕΕ 2009, 403

Μήτρου Λ. / Πισκοπάνη Αν. -Μ. / Στρακαντούνα Β. , Προσωπικά δεδομένα και βιβλιοθήκες : Δικαιικοί και δεοντολογικοί κανόνες, ΧρΙΔ 2007, σελ. 281

Μήτρου Λ. , Η νέα οδηγία 2002/58/ΕΚ για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες, ΔΙΜΕΕ 2004, σελ. 371

Μήτρου Λ. , Το δίκαιο στην κοινωνία της πληροφορίας, Δίκαιο και Κοινωνία στον 21^ο αιώνα, 2002, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη

Μήτσου Αν. , Δημοσιοποίηση στο διαδίκτυο δικαστικών υποθέσεων αναφορικά με «πειρατεία λογισμικού» που περιέχουν προσωπικά δεδομένα (σημείωση κάτωθι της ΑΠΔΠΧ 38/2008), ΔΙΜΕΕ 2009, σελ. 147

Μιχαηλίδη-Νουάρου Γ. , Το απαραβίαστο του ιδιωτικού βίου και η ελευθερία του τύπου, ΤοΣ 1983, 24

Μιχαηλίδου Έρ. , Τα όρια της ιδιωτικότητας των δημοσίων προσώπων : Σκέψεις με αφορμή τις υπ' αριθμόν 24,25 και 26/2005 αποφάσεις της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, ΔΙΜΕΕ 2005, σελ. 295

Μοροζίνης Ι. , Ποινική ευθύνη των φορέων παροχής διαδικτυακών υπηρεσιών (internet providers), ΑρχΝομ 2005, σελ. 307

Μουζάκης Χ. , Ανεπιθύμητη εμπορική ηλεκτρονική αλληλογραφία, Η αντιμετώπιση του φαινομένου στην ελληνική και διεθνή έννομη τάξη, ΔΙΜΕΕ 2009, σελ. 323

Μπακόπουλος Ι. , Η παροχή δικαστικής προστασίας μέσα από τον σεβασμό της ιδιωτικής ζωής και των προσωπικών δεδομένων, ΕλλΔνη 2007, σελ. 1329

Μπίτσιου Αν. /Φωτόπουλος Γ. , Είναι ο Τύπος «κίνδυνος» και η ιδιωτική ζωή «εμπόδιο» ; (Ο «οίκος» και η «αγορά» στη νομολογία του ΕΔΔΑ), ΝοΒ 2005, σελ. 836

Μπώλος Αγ. , Προσυμβατική ευθύνη και εφαρμοστέο δίκαιο μετά τον Κανονισμό 864/2007 («Ρώμη II»), ΧρΙΔ 2009, σελ. 585

Νέες τεχνολογίες και Συνταγματικά Δικαιώματα, Δίκαιο και Κοινωνία στον 21^ο αιώνα, 2004, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη

Νίκας Ν. , Ευρωπαϊκό Δικονομικό Διεθνές Δίκαιο, 2002, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη

Νικολόπουλος Ι. , Η ελληνική ραδιοτηλεόραση στη νέα ψηφιακή εποχή (οι νέες ρυθμίσεις του ν. 3592/2007 για την ψηφιακή ραδιοφωνία και τηλεόραση), ΔΙΜΕΕ, 2007, σελ. 347

Νικολόπουλος Π. , Σύμβαση έντυπης έκδοσης και διαδίκτυο, ΧρΙΔ, 2009, σελ. 481

Νούσκαλης Γ. , Η προστασία των προσωπικών δεδομένων στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες σύμφωνα με τις νέες κοινοτικές ρυθμίσεις της οδηγίας 2002/58/ΕΚ, ΠοινΧρ, 2003, σελ. 319

Οικονόμου Αλ. , Η μετάβαση στη επίγεια ψηφιακή τηλεόραση : Νομικά ζητήματα στην Ελλάδα και την Ευρώπη, ΔΙΜΕΕ 2007, σελ. 387

Οικονόμου Αλ. , επανόρθωση θιγόμενου από τηλεοπτική εκπομπή (σημείωση κάτωθι της ΣτΕ 2237/2006), ΔΙΜΕΕ 2006, σελ. 572

Οικονόμου Αλ. , «ATHENA» : Ένα πρόγραμμα για την ψηφιακή τηλεόραση, ΔΙΜΕΕ 2005, σελ. 238

Παπαβασιλόπουλος Κ. , Η Επίγεια Ψηφιακή Τηλεόραση στην Ευρώπη, ΔΙΜΕΕ 2008, σελ. 190

Παπαδόπουλος Κ. , Πληροφοριακή Ιδιωτικότητα και ΜΜΕ(διπλωματική εργασία), σε Σπουδαστήριο Αστικού Δικαίου

Παπαδόπουλος Μ. /Καπώνη Αλ. , Ψευδαισθήσεις και κινδυνολογία από την ανώνυμη και ψευδώνυμη επικοινωνία στο διαδίκτυο, ΔΙΜΕΕ 2008, σελ. 478

Παπαδόπουλος Μ. , Νομικά Προβλήματα στην άρση του απορρήτου στην Ελλάδα, ΔΙΜΕΕ 2007, σελ. 38

Παπαδοπούλου Μ. -Δ. , Ο Ρόλος των Φορέων Παροχής Διαδικτυακών Υπηρεσιών (ISPs) στην Ανταλλαγή Παράνομων Αρχείων μέσω των peer to peer Δικτύων – Υποχρέωση Εφαρμογής Τεχνολογικών μέτρων Προστασίας ; , ΔΙΜΕΕ 2008, σελ. 51

Παπαδοπούλου Μ. -Δ. , Η άσκηση του ηθικού δικαιώματος στις ψηφιακές βιβλιοθήκες, ΧρΙΔ 2007, σελ. 171

Παπακωνσταντίνου Απ. , Το συνταγματικό δικαίωμα συμμετοχής στην κοινωνία της πληροφορίας, ΕΔΔΔ 2006, σελ. 233

Παπακωνσταντίνου Ε. , Νομικά θέματα Πληροφορικής, 2006, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη

Παπανικολάου Π. , Μεθοδολογία του ιδιωτικού δικαίου και ερμηνεία των δικαιοπραξιών, 2000, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα

Παπαντωνίου Ν. , Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, 1983, Εκδόσεις Σάκκουλα

Παπαστεριάδου Ν. , Link spamming : μια νέα μορφή παρενόχλησης στο διαδίκτυο, ΕΕΕυρΔ 2005, σελ. 215

Παπαστερίου Δ. , Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου Ι/α, 1994, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη

Παπαχρίστου Θ. / Βιδάλης Τ. / Μήτρου Λ. / Τάκης Αν. , Το δικαίωμα συμμετοχής στην κοινωνία της πληροφορίας, Δίκαιο και Κοινωνία στον 21^ο αιώνα, 2006, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη

Παραράς Π. , Σύνταγμα και Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 2001, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα

Πατεράκης Σ. , Ζητήματα ηθικής βλάβης από αδικήματα τελούμενα δια των μέσων μαζικής επικοινωνίας, ΕλλΔνη 2007, σελ. 1

Πατεράκης Σ. , Προβλήματα αποκατάστασης ηθικής βλάβης στα πλαίσια της σύγχρονης εξελίξεως της επιστήμης και της τεχνολογίας, ΕλλΔνη 2004, σελ. 1

Πατεράκης Σ. , Η χρηματική Ικανοποίηση λόγω Ηθικής Βλάβης, 2001, Εκδόσεις Π. Ν. Σάκκουλας

Πισκοπάνη Αν. -Μ. , Η προστασία της ιδιωτικότητας των χρηστών του Facebook, ΔΙΜΕΕ 2009, 338

Πλαγιανάκος Γ. , Το δικαίωμα επί της ίδιας προσωπικότητας, ΕλλΔνη 1966, σελ. 101

Πολίτης Δ. , Σημεία προβληματισμού για την internet TV και για τις υβριδικές μορφές επικοινωνίας : η τεχνολογική επανάσταση και η νομική αντιμετώπιση, ΕΕΕυρΔ 1998, σελ. 433

Προστασία Προσωπικότητας, Πρακτικά Επιστημονικής Φοιτητικής Διημερίδας, 2008, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη

Πυργάκης Δ. , Η συμβολή των κανόνων Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου στην επίτευξη ασφάλειας δικαίου στο Internet, ΧρΙΔ 2002, σελ. 486

Ρήγας Β., Χρηματική Ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης επί προσβολής της προσωπικότητας δια των ΜΜΕ και αρχή αναλογικότητας, ΕφΑΔ, 2009, σελ. 399

Σαχπεκίδου Ευγ., Πληροφορική και Κοινοτικό Δίκαιο, Αρμ 2007, σελ. 1037

Σίγουρας Απ., Το μέλλον του Product Placement ως εφαρμογή του T-Commerce στη διδραστική τηλεόραση, ΔΙΜΕΕ 2009, σελ. 199

Σιούτη Μ. , Η προσβολή του δικαιώματος ιδιωτικού βίου ως συνέπεια της δημοσιογραφικής έρευνας, Επισκόπηση νομολογίας ελληνικών και αμερικανικών δικαστηρίων, σε Σπουδαστήριο Αστικού Δικαίου

Σκούρτης Δ. , Η προστασία των φωτογραφιών κατά το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας, ΕλλΔνη 1996, 1234

Σπηλιοπούλου Αν. /Χοχλιούρος Ι. , Νόμιμη παρακολούθηση επικοινωνιών με σύγχρονη εξασφάλιση της ιδιωτικότητας του ατόμου, ΝοΒ 2007, σελ. 1953

Σπινέλλης Δ. , Το έννομο αγαθό της τιμής και οι αξιόποινες προσβολές του (τριάντα χρόνια μετά), ΠοινΧρ 2006, 961

Σπυριδάκης Ι. , Προστασία προσωπικότητας και απορρήτου επικοινωνίας, Περιορισμοί και Αποκλίσεις, ΔΙΜΕΕ 2009, σελ. 7

Σπυρόπουλος Φ. /Τσακυρράκης Σ. , Ποιοτική στάθμη εκπομπών και άλλοι τινές περιορισμοί της τηλεόρασης, ΔΙΜΕΕ 2007, σελ. 175

Σπυρόπουλος Σ. , Η Διάκριση των παροχών υπηρεσιών στο διαδίκτυο και η οριοθέτηση της ευθύνης τους με βάση την κοινοτική οδηγία 2000/31/ΕΚ σχετικά με το ηλεκτρονικό εμπόριο, ΔΙΜΕΕ 2005, σελ. 372

Σταθόπουλος Μ. , Η χρήση προσωπικών δεδομένων και η διαπάλη μεταξύ ελευθεριών των κατόχων τους και ελευθεριών των υποκειμένων τους, ΝοΒ 2000, σελ. 1

Σταμέλος Χ. , Το δικαίωμα της δημοσιότητας (right of publicity) του επαγγελματία αθλητή στις ΗΠΑ, ΔΙΜΕΕ 2009, σελ. 53

Στεφανάκης Ι. , Ψηφιακή τηλεόραση και ευρωεκπομπή, ΔΙΜΕΕ 2008, σελ. 193

Συνοδινού Ελ. -Τ. , Πνευματική Ιδιοκτησία και Νέες τεχνολογίες : η σχέση χρήστη-δημιουργού, 2008, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη

Συνοδινού Ελ. -Τ. , Η εικόνα στο δίκαιο, 2007, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη

Συνοδινού Ελ. -Τ. , ΜΜΕ και Πολιτισμός. Τα πνευματικά δικαιώματα των δημοσιογράφων : από την παραγωγή ενημέρωσης στη δημιουργία πολιτισμού, ΔΙΜΕΕ 2007, σελ. 198

Σιδηρόπουλος Θ. , Το Δίκαιο του Διαδικτύου, 2003, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη

Σπυριδάκης Ι. , Εισηγήσεις Αστικού Δικαίου, 1999, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα

Σταματούδη Ε. , Πνευματική Ιδιοκτησία (νομοθεσία), 2007, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη

Σωτηρόπουλος Β. , Η μετάδοση ανακριβών γεγονότων από τους ραδιοτηλεοπτικούς σταθμούς στη νομολογία του Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης, ΔΙΜΕΕ 2008, σελ. 44

Σωτηρόπουλος Β. /Ταλίδου Ζ. , Η προληπτική διατήρηση των τηλεπικοινωνιακών δεδομένων για σκοπούς καταπολέμησης του εγκλήματος (Οδηγία 2006/24/ΕΚ), ΔΙΜΕΕ 2006, σελ. 181

Σωτηρόπουλος Β. , Η Πρόσβαση στη Δημόσια πληροφορία και η Προστασία Προσωπικών δεδομένων, Digesta 2005, σελ. 90

Σώτου Μ. , Προστασία Προσωπικών δεδομένων, Digesta 2005, σελ. 81

Τάκης Αν. , Κοινωνία της Πληροφορίας και Σύνταγμα, Μια πρώτη προσέγγιση, ΝοΒ 2002, σελ. 28

Τάσσης Σ. , Διαδίκτυο και ελευθερία έκφρασης- Το πρόβλημα των Blogs, ΔΙΜΕΕ 2006, σελ. 518

Τάσσης Σ. , Άρση απόκρυψης καλούντος σε περίπτωση κακόβουλων ή οχληρών κλήσεων : Νόμιμη αποκάλυψη προσωπικών δεδομένων ή άρση απορρήτου ; , ΔΙΜΕΕ 2005, σελ. 401

Τασόπουλος Γ. , Η δέσμευση του δικαστή από τη συνταγματική αρχή της αναλογικότητας στις περιπτώσεις προσβολής προσωπικότητας διά του τύπου, ΔΙΜΕΕ 2009, 302

Τζέμος Β. , Η ραδιοφωνική μετάδοση απόρρητης τηλεφωνικής επικοινωνίας δημοσίων προσώπων στη νομολογία του ΕΔΔΑ, ΔΙΜΕΕ 2007, σελ. 209

Τζέμος Β. , Το απόρρητο της επικοινωνίας στο στόχαστρο των μέσων ενημέρωσης στην κοινωνία της πληροφορίας, Το Σ 2007, σελ. 65

Τηλεπικοινωνίες στην κοινωνία της πληροφορίας, Δίκαιο και Κοινωνία στον 21^ο αιώνα, 2003, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη

Τουντόπουλος Β. , Το δικαίωμα ενημέρωσης του υποκειμένου των δεδομένων, ΔΕΕ 1999, 576

Τουντόπουλος Β. , Το δικαίωμα αντίρρησης του υποκειμένου των δεδομένων, ΤοΣ 1999, 21

Τριανταφυλλάκης Γ. , Εφαρμογές Εμπορικού Δικαίου, 2007, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη

Τσακυράκης Στ. , Συναίνεση και αξιοπρέπεια, Νομική Επιθεώρηση, 2003, σελ. 67

Τσεβάς Αθ. , Η διασφάλιση του πλουραλισμού εν όψει των τεχνολογικών δεδομένων και της διάρθρωσης των αγορών στο πεδίο της ψηφιακής τηλεόρασης, ΔΙΜΕΕ 2009, σελ. 23

Τσεβάς Αθ. , Η προστασία του ιδιωτικού βίου των δημοσίων προσώπων έναντι των μέσων ενημέρωσης κατά την ΕΣΔΑ, Σχόλιο στην απόφαση του ΕΔΔΑ Της 24.6.2004, ΔΙΜΕΕ 2005, σελ. 347

Τσεβάς Αθ. , Η εφαρμογή του νόμου για την προστασία του ατόμου από την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα στον τύπο και στην ραδιοτηλεόραση, ΚριτΕ 1998, σελ. 181

Τσίγγου Χ. , Η λειτουργία του ποιοτικού κριτηρίου στον έλεγχο των ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών, ΔΙΜΕΕ 2007, σελ. 46

Τσίγγου Χ. , Προσωπικότητα και δικαίωμα πληροφόρησης (σημείωση κάτωθι της ΠΠρΠειρ 3117/2005), ΔΙΜΕΕ 2006, σελ. 225

Τσίγγου Χ. , Η προσβολή της προσωπικότητας των προσώπων της επικαιρότητας με την παράνομη αναπαραγωγή της εικόνας τους (σημείωση κάτωθι της ΠΠρΑθ 5845/2005), ΔΙΜΕΕ 2006, σελ. 369

Τσίγγου Χ. , Α)Το κριτήριο της πρωτοτυπίας στις φωτογραφίες, Β)Προσβολή του ηθικού δικαιώματος του δημιουργού, Γ)Προσβολή περιουσιακού δικαιώματος του δημιουργού, Δ)Προσβολή του δικαιώματος στην εικόνα (σημείωση κάτωθι της ΜΠρΑθ 2122/2004), ΔΙΜΕΕ 2005, σελ. 105 επ.

Τσιλιώτης Χ. , Η διακινδύνευση των θεμελιωδών δικαιωμάτων από σύγχρονους κινδύνους ιδιωτικής προέλευσης και το καθήκον του Κράτους να τα προστατεύσει μέσω των ΑΔΑ, ΕφημΔΔ 2006, 539

Τσόλιας Γ. , Το ζήτημα της έννοιας της «επικοινωνίας», ΔΙΜΕΕ 2009, 395

Τσόλιας Γ. , Δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών και «αντίστροφη αναζήτηση» αυτών για λόγους διακρίβωσης ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων, ΔΙΜΕΕ 2008, σελ. 175

Τσόλιας Γ. , Η ενίσχυση του θεσμικού πλαισίου διασφάλισης του απορρήτου της τηλεφωνικής επικοινωνίας σύμφωνα με τον ν. 3674/2008, ΔΙΜΕΕ 2008, σελ. 334

Τσόλιας Γ. , Η Προστασία του ιδιωτικού βίου κατά την πρόσφατη νομολογία του Αρείου Πάγου, ΠοινΔικ 2008 σελ. 642

Τσόλιας Γ. , Η διατήρηση και επεξεργασία δεδομένων στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών σύμφωνα με την οδηγία 2006/24/EK, ΔΙΜΕΕ 2006, σελ. 347

Τσόλιας Γ. , Η προστασία του απορρήτου των επικοινωνιών κατά το ΠΔ 47/2005, ΔΙΜΕΕ 2005, σελ. 218

Τσόλιας Γ. , Οι ελεγκτικές αρμοδιότητες της Αρχής Διασφάλισης του Απορρήτου των Επικοινωνιών (Μια πρώτη προσέγγιση), ΔΙΜΕΕ 2005, σελ. 541

Τσόλιας Γ. , Τα τηλεπικοινωνιακά δεδομένα υπό το πρίσμα του απορρήτου : προβληματισμοί εν όψει της ενσωμάτωσης της οδηγίας 2002/58/EK, ΔΙΜΕΕ 2004, σελ. 357

Τσουραμάνης Χ. , *Η Αρχή Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων στο Διαδίκτυο*, ΠοινΔικ 2004 σελ. 560

Χειρδάρης Β. , Το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής, Δικαιόγραμμα τ. 18, Ιαν-Μαρ. 2009, 25

Χειρδάρης Β. , Η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, Δικαιόγραμμα τ. 6, Ιαν-Μαρ. 2006, 32επ

Χιόνη Γ. , Οι τηλεοπτικές υπηρεσίες ως υπηρεσίες της κοινωνίας της πληροφορίας, ΕΕΕΔ 2006, σελ. 251

Χριστοδούλου Κ. , Προς μια επανεξέταση της έννοιας της δικαιοπραξίας ; Το παράδειγμα της συγκατάθεσης του υποκειμένου στην επεξεργασία των προσωπικών του δεδομένων, ΔΙΜΕΕ 2005, σελ. 357

Χριστοδούλου Κ. , Μεθοδολογικοί προβληματισμοί σχετικά με την έννοια της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, ΔΙΜΕΕ 2005, σελ. 391

Χριστοδούλου Κ. , Αστική ευθύνη του παρόχου δικτύου ως μεσάζοντος στην παροχή υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας, ΔΙΜΕΕ 2004, σελ. 350

Χριστοδούλου Κ. , Προστασία της προσωπικότητας και της συμβατικής ελευθερίας στα κοινωνικά δίκτυα, 2007, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα

Χρυσόγονος Κ. , Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, 2002, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα

Φραγκούλη Αθ. , Είναι οι IP διευθύνσεις προσωπικά δεδομένα και με ποιες συνέπειες;, ΔΙΜΕΕ, 2008, σελ. 198

Ψηφιακή τεχνολογία και Δίκαιο, Εταιρία Νομικών Βορείου Ελλάδος, 2004, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Armstrong J., FECA Matter: An epic Copyright Infringement Trial, Congressional Interference, and the Diminution of Moral Rights in the United States of America, The John Marshall Review of Intellectual Property Law 2008, p. 375

Azriel J., The California Supreme Court's Decision in Barret v. Rosenthal: How the Court's Decision could further hamper efforts to restrict Defamation on the Internet, Hastings Communication 'n' Entertainment Law Journal 2007, p. 89

Bailey G., Free Riders, Givers, and Heavy Users: Predicting Listener Support for Public Radio, Journal of Broadcasting 'n' Electronic Media, December 2002, p. 607

Balikin J., The future of Free Expression in a Digital Age, Pepperdine Law Review 2009, p. 427

Baniak M./Boehnen D./ Gills J./ Patel B., IP Litigation in the 21st Century, Northwestern Journal of Technology and Intellectual Property, Summer 2008, V6, no3, p. 292

Beckstrom D., Who's looking at your Facebook profile? The use of student conduct codes to censor college students' Online Speech, Willamette Law Review 2008, p. 261

Bellia P., Spyware and the limits of Surveillance Law, Berkeley Technology Law Journal 2005, p. 1283

Bellini El., Moral right and droit moral, RIDA 2005/B, p. 3

Bloch G., Transformation in Publishing: Modeling the Effect of New Media, Berkeley Technology Law Journal 2005, p. 647

Boyd D. /Elison N., Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship σε http://jcmc.indiana.edu/vol13/issue1/boyd_ellison.html

Campbell J. Ed./ Carlson M., Panopticon.com: Online Surveillance and the Commodification of Privacy, Journal of Broadcasting 'n' Electronic Media, December 2002, p. 586

Carbonnier J., Droit civil 1/ Les personnes, Personalite, incapacites, personnes morales, 19 édition, 1994, Presse Universitaires de France

Carter Ed./ Hall T/Phillips J., Broadcast Profanity and the “Right to be Let Alone”: Can the FCC Regulate Non-Indecent Fleeting Expletives Under a Privacy Model?, *Hastings Communication ‘n’ Entertainment Law Journal* 2008, p. 1

Chan S./ Ha L., Internet Business Models for Broadcasters: How Television Stations Perceive and Integrate the Internet, *Broadcast ‘n’ Electronic Media* 2003, 597

Castaldi C., L’exploitation commerciale de l’image des personnes physiques, 2008, Bruylant Bruxelles

Cohen El., Online Journalism as Market-Driven Journalism, *Journal of Broadcasting ‘n’ Electronic Media*, December 2002, p. 532

Davis D., My Space isn’t your space: expanding the Fair Credit Reporting Act to ensure accountability and fairness in employer searches of online social networking services, *Kansas Journal of Law ‘n’ Public Policy* 2006-2007, p. 237

Deutsch S./ Dorman R./ Geist M./ Hansen H./ Knopf H./ Oman R./ Oppenheim/ Palfrey J., Copyright ‘n’ Privacy - Through the technology Lens, *The John Marshall Review of Intellectual Property Law* 2005, p. 211

Driscoll M., Will YouTube sail into the DMCA’s safe harbor or sink for Internet Piracy?, *The John Marshall Review of Intellectual Property Law* 2005, p. 549

Dutta-Bergman M., Complementarity in Consumption of News Types Across Traditional and New Media, *Journal of Broadcasting ‘n’ Electronic Media*, March 2004, p. 41

Encyclopedia of Information technology law, April 2003, p. 2030, Sweet ‘n’ Maxwell

Eveland W./ Dunwoody S., An investigation of Elaboration and selective Scanning as Mediators of Learning from the Web versus Print, *Journal of Broadcasting ‘n’ Electronic Media*, March 2002, p. 34

Ezra L., The Failure of the Broadcast Flag: Copyright protection to make Hollywood happy, *Hastings Communication ‘n’ Entertainment Law Journal* 2005, p. 383

Farris R./ Etling B., Madison and the Smart Mob: The Promise and Limitations of the Internet for Democracy, *The Fletcher Forum of World Affairs*, summer 2008, p. 65

Filisco G. M., Social Promotion, Social Networks Sites work for you but only if you work at them, *ABA Journal*, December 2008, p. 48

Findlay D., Tag! Now you’re really “it”, What photographs on social networking sites mean for the Fourth Amendment, *North Carolina Journal of Law & Technology*, Volume 10, Issue 1: Fall 2008, p. 171

Fletcher T., American Library Ass'n v. FCC: Charting the future of Content Protection for Digital Television, Berkeley Law Journal 2006, p. 613

Frieder L./Zittrain J., Spam Works: Evidence from Stock Touts and Corresponding Market Activity, Hastings Communication 'n' Entertainment Law Journal 2008, p. 479

Frochot D., Le droit de l'image, Les Infostratèges- <http://www.les-infostratetes.com>

Gao L., Intellectual Property Rights in the Internet Era: The New Frontier, The John Marshall Review of Intellectual Property Law 2006, p. 588

Geist M./ Long Doris Es./ Reis Leslie An./ Sorkin D./ Lohmann, Copyright 'n' Privacy - Through the technology Lens, The John Marshall Review of Intellectual Property Law 2005, p. 242

Gerson D., Your Internet Image, Student Lawyer, October 2007, p. 24

Godwin, Libel Law: Let it die, Wired News $\sigma\epsilon$
http://www.wired.com/wire/archives/4.03/letitdie_pr.html

Goldman D., I always feel like someone is watching me: A technological solution for Online Privacy, Hastings Communication 'n' Entertainment Law Journal 2006, p. 353

Goldstein M., Google's Literary Quest in Peril, http://bciptf.org/index.php?option=com_content&task=view&id=15&Itemid=30

Harper J., Traditional Free-Speech Law: Does it apply on the Internet?, Computer Law Revue and Technology Journal 2002, p. 265

Hashemi Y., Facebook's Privacy Policy and its Third-Party Partnerships : Lucrability and Liability, Berkley University Journal Science 'n' Technology Law 2009, p. 140

Hetcher S., User-Generated content and the future of Copyright: Part two – Agreements between Users and Mega-Sites, Santa Clara Computer 'n' High Technology Law Journal 2008, p. 829

Hodge M., The Fourth Amendment and Privacy issues on the "New" Internet: Facebook.com and MySpace.com, South Illinois University Law Journal 2006, p. 95

Holoban M., Politics, Technology 'n' Indecency, Rethinking Broadcasting Regulation in the 21st Century, Berkeley Technology Law Journal 2005, p. 341

Hotaling An., Protecting Personally identifiable Information on the Internet: Notice and Consent in the age of Behavioral Targeting, Communication Law Conspectus 2008, p. 529

Jennings J., The right of publicity and Cyberspace, σε <http://www.pattishall.com/pdf/Publicity-Cyberspace.pdf>

Knobloch-Westerwick S./ Sharma N./ Hansen D./ Alter S., Impact of popularity indications on readers' selective exposure to Online News, *Journal of Broadcasting 'n' Electronic Media*, September 2005, p. 296

Knuckey As., YouTube-The next generation of Infringing on Creative Works: What can be done to protect the Screenwriters? *Northwestern Journal of Technology and Intellectual Property* 2009, p. 224

Kopko D., Looking for a Crack to Break the Internet's Back: The Listen4ever Case and Backbone Provider Liability under the Copyright Act and the DMCA, *Computer Law Revue and Technology Journal* 2003, p. 83

Kwak N./ Skoric M./ Williams An., Poor N., To Broadband or not to broadband: Relationship between high-speed internet and knowledge and participation, *Journal of broadcasting 'n' Electronic Media*, September 2004, p. 421

Levine J., Can the Right of Publicity Afford Free Speech? A New Right of Publicity Test for First Amendment Cases, *Hastings Communication 'n' Entertainment Law Journal* 2004, p. 172

Lichtman D./Landes W., Indirect Liability for Copyright Infringement : An Economic Perspective, *Harvard Journal of Law 'n' Technology*, Volume 16, Number 2, Spring 2003, p. 395

Liemer S., How we lost our Moral Rights and the door closed on Non-economic Values in Copyright, *The John Marshall Review of Intellectual Property Law* 2005, p. 1

Lloyd I., *Information Technology law*, 2008, Oxford University Press

Lotz Am./ Ross S., Toward Ethical Cyberspace Audience Research : Strategies for using the Internet for television Audience Studies, *Journal of Broadcasting 'n' Electronic Media*, September 2004, p. 501

Ludwing D., Shooting the Messenger: ISPS Liability for Copyright Infringement, http://bciprf.org/index.php?option=com_content&task=view&id=28&Itemid=30

Mac Queen H./Waelde Ch./ Laurie G., *Contemporary Intellectual property, Law and Policy*, 2008, Oxford University Press

Maher M., You've got messages: Modern Technology Recruiting through Text-Messaging and Intrusiveness of Facebook, *Texas Review of Entertainment 'n' Sports Law* 2007, p. 125

Mak L., "Signaling" New Barriers :Implications of the WIPO Broadcasting Treaty for Public Use of Information, *Hastings Communication 'n' Entertainment Law Journal* 2008, p. 533

Manship P., on what a tangled web: the entanglement of “fan web sites” and the right of publicity, σε <http://www.gseis.ucla.edu/iclp/manship1.htm>

McPherson Ed., Gonna wash right of publicity right out of my hair – Life after *Toney v. L’Oreal*, The John Marshall Review of Intellectual Property Law 2005, p. 349

McPhie D., Beyond our control? Confronting the Limits of our Legal System in the age of Cyberspace, Harvard Journal of Law ‘n’ Technology, Volume 15, Number 2, spring 2002, p. 539

Merritt S., Sex, Lies and MySpace, Alb. Law Journal of Science ‘n’ Technology 2008, p. 593

Myers K., Wikimmunity: Fitting the Communications Decency Act to Wikipedia, Harvard Journal of Law ‘n’ Technology, V20, Fall 2006, p. 163

Nauss Exon S., Personal Jurisdiction: Lost in Cyberspace?, Computer Law Revue and Technology Journal 2003, p. 21

Newman J., Keeping the Internet Neutral: Net Neutrality and its role in protecting Political Expression on the Internet, Hastings Communication ‘n’ Entertainment Law Journal 2008, p. 153

Ochoa T., Recent Developments in Copyright Law: Selected U. S. Supreme Court, Court of Appeals, and District Court Opinions between February 1 2005 and May 1 2006, The John Marshall Review of Intellectual Property Law 2006, p. 39

Papacharissi Z., The self Online: The utility of personal home pages, Journal of Broadcasting ‘n’ Electronic Media, September 2002, p. 346

Perritt H., New Architectures for Music: Law should get out of the way, Hastings Communication ‘n’ Entertainment Law Journal 2007, p. 259

Peters M., Copyright ‘n’ Privacy - Through the technology Lens, The John Marshall Review of Intellectual Property Law 2005, p. 265

Petrols M., An Immoral fight: shielding moral rights with First Amendment Jurisprudence when fair use battles with actual malice, The John Marshall Review of Intellectual Property Law 2008, p. 189

Peukert Al., A Bipolar Copyright System for the Digital Networking Environment, Hastings Communication ‘n’ Entertainment Law Journal 2005, p. 1

Raucci M., Congress wants to give the RIAA control of your IPOD : How the Induce Act chills innovation and abrogates Sony, The John Marshall Review of Intellectual Property Law 2005, p. 534

Reed C./John An., Computer Law, The Law and Regulation of Information Technology, 2007, Oxford University Press

Richards D., Posting Personal Information on the Internet : A Case for changing the Legal Regime created by § 230 of the Communications Decency Act, Texas Law Review 2007, p. 1321

Rosch T., Keynote Address: A Different Perspective on DRM, Berkley Technology Law Journal 2007, p. 971

Samborn H., Go Google Yourself! Blogs and Web sites may tell employers more than you want them to know, ABA Journal, August 2007, p. 56

Sanchez M., The Web Difference: A Legal and normative rationale against Liability for online reproduction of third-party defamatory content, Harvard Journal of Law 'n' Technology, V22, fall 2008, p. 301

Schachter M./Kurtzberg J., Law of Internet Speech, 3rd edition, 2008, Carolina Academic Press

Schaefer R., Whither Digital Television?, Journal of Broadcasting 'n' Electronic Media, March 2003, p. 145

Schwartz P., Privacy Inalienability and the Regulation of Spyware, Berkeley Technology Law Journal 2005, p. 1269

Shultz Ad., Comment, Superposed and served: Service of Process via Social Networking Sites, University of Richmond Law Review 2009, p. 1497

Simon B., Intellectual Property and Traditional Knowledge: A Psychological approach to Conflicting Claims of Creativity in International Law, Berkeley Technology Law Journal 2005, p. 1613

Singh As., Loi "Creation et Internet" : une obligation "flue" a la charge de l'internaute? , Recueil Dalloz, 5 Fevrier 2009, No 5, p. 306

Smith S., Image, persona and the law, 2nd edition, 2008, Sweet 'n' Maxwell

Straus J., The impact of the New World order on economic development: The role of the Intellectual Property Rights System, The John Marshall Review of Intellectual Property Law 2006, p. 1

Sun L., Who can fix the Spyware problem?, Berkley Technology Law Journal 2007, p. 555

Tadlock C., Copyright misuses, fair use, and abuse: How Sports and Media companies are overreaching their copyright protections, The John Marshall Review of Intellectual Property Law 2008, p. 621

Taylor B./ Demont-Heinrich C./ Broadfoot K./ Dodge J./Jian G., New Media and the Circuit of Cyber-Culture: Conceptualizing Napster, Journal of broadcasting 'n' Electronic Media, December 2002, p. 607

Tewksbury D., The seeds of Audience fragmentation : Specialization in the Use of Online News Sites, Journal of Broadcasting 'n' Electronic Media, December 2005, p. 332

Veasman L., "Piggy Backing" on the Web 2. 0 Internet: Copyright Liability and the Web 2. 0 Mashups, Hastings Communication 'n' Entertainment Law Journal 2008, p. 311

Villiers M., Reasnable Foreseeability in Information Security Law: A Forensic Analysis, Hastings Communication 'n' Entertainment Law Journal 2008, p. 419

Weber G., Needling the Thread : A Moderator's Guide to Freedom of Speech Limitations on Government Sponsored Web-Based Threaded Discussions, Computer Law Revue and Technology Journal 2004, p. 325

Whaley S., "I'm a Highway Star": An Outline for a Federal Right of Publicity, Hastings Communication 'n' Entertainment Law Journal 2008-9, p. 257

Williams K., Public Schools vs MySpace 'n' Facebook: The Newest Challenge to student Speech Rights, University of Cincinnati Law Review 2008, p. 707

Wilson J., MySpace, Your Space, or Our Space? New Frontiers in Electronic Evidence, Oregon Law Revue 2007, p. 1201

Woo J., Redefining the "Transformative Use "of Copyrighted Works: Toward a fair Use Standard in the Digital Environment, Hastings Communication 'n' Entertainment Law Journal 2005, p. 51

Zapparozi R., Propertising identity: Understanding the United States Right of Publicity and its implications- Some lessons for Australia, <http://www.austlii.edu.au/au/journals/MULR/2004/23.html>

ΓΝΩΜΟΔΟΤΗΣΕΙΣ

Γνωμοδότηση Εισαγγελέα ΑΠ 9/2009 (Σανιδά Γεώργιου) σε ΔΙΜΕΕ 2009, 389 :**105 (υποσ. 487)**

Γνωμοδότηση Εισαγγελέα ΑΠ 12/2009 (Τέντε Ιωάννη) σε ΔΙΜΕΕ 2009, 395: **105 (υποσ. 487)**

Γνωμοδότηση 5/2009 της 12/6/2009 της ομάδας του αρ. 29 σχετικά με τις υπηρεσίες κοινωνικής δικτύωσης προσιτή σε http://ec.europa.eu/justice_home/fsj/privacy/index_en.htm : **21 (υποσ. 122)**, **83 (υποσ. 402, 404)**, **86 (υποσ. 414)**

Γνωμοδότηση 1/2008 της 1/4/2008 της ομάδας του αρ. 29 για ζητήματα σχετικά με την προστασία των προσωπικών δεδομένων στις μηχανές αναζήτησης, βλ. σε http://ec.europa.eu/justice_home/fsj/privacy/docs/wpdocs/2008/wp148_en.pdf : **26, 124**

Γνωμοδότηση 4/2000 σε http://ec.europa.eu/justice_home/fsj/privacy/docs/wpdocs/2000/wp32en.pdf : **124(υποσ. 550)**

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

ΟΛΑΠ 6/2009, ΔΙΜΕΕ 2009, 358=NoB 2009, 568 : **55 (υποσ. 294)**

ΟΛΑΠ 2/2008 σε dsanet.gr : **8 (υποσ. 42)**

ΟΛΑΠ 13/1999 (υπόθεση Μπαμπινιώτη) σε dsanet.gr : **46 (υποσ. 250)**

ΟΛΑΠ 40/1998 σε ΕλλΔνη 1999, 46 : **6 (υποσ. 25)**

ΑΠ 853/2008, ΔΙΜΕΕ 2008,497: **18 (υποσ. 104)**

ΑΠ 435/2007, ΔΙΜΕΕ 2007, 397: **53 (υποσ. 284)**

ΑΠ 1752/2007 σε dsanet.gr : **54 (υποσ. 292)**

ΑΠ 576/2006, ΔΙΜΕΕ 2007, 400: **46 (υποσ. 247)**

ΑΠ 132/2006, ΧρΙΔ 2006, 409: **55 (υποσ. 294)**

ΑΠ 152/2005, ΕλλΔνη 2006, 493: **98 (υποσ. 460)**

ΑΠ 782/2005, ΕλλΔνη 2008, 198: **14 (υποσ. 84)**, **28 (υποσ. 162)**, **54 (υποσ. 291)**

ΑΠ 1462/2005 σε dsanet.gr : **52 (υποσ. 286)**

ΑΠ 1020/2004, ΔΙΜΕΕ 2005, 80: **55 (υποσ. 294)**

ΑΠ 961/2003 σε dsanet.gr : **12 (υποσ. 76)**

ΑΠ 411/2002, ΕλλΔνη 2002, 1692: **15 (υποσ. 87)**

ΑΠ 854/2002, NoB 2003, 50: **52 (υποσ. 285)**

ΑΠ 1010/2002, NoB 2003, 248= ΕλλΔνη 2003, 1356: **6 (υποσ. 23)**, **28 (υποσ. 162)**, **32 (υποσ. 186)**

ΑΠ 899/2001, ΕλλΔνη 2002, 771: **55 (υποσ. 294)**

ΑΠ 1043/2001, ΕλλΔνη 2002, 460: **55 (υποσ. 294)**

ΑΠ 1327/2001, ΕλλΔνη 2001, 262: **8 (υποσ. 42)**

ΑΠ 940/1995 σε dsanet.gr : **29 (υποσ. 163)**

ΣΤΕ 3335/2007, ΔΙΜΕΕ 2008, 101: **48 (υποσ. 257)**

ΣΤΕ 3545/2002, NoB 2003, 348: **9 (υποσ. 51)**

ΕφΑθ 80/2008, ΔΙΜΕΕ 2008, 216: **92 (υποσ. 432)**

ΕφΑθ 1897/2007, ΔΙΜΕΕ 2007, 403: **117 (υποσ. 529)**

ΕφΑθ 3214/2007, ΕλλΔνη 2008, 564: **117 (υποσ. 532)**

ΕφΑθ 5629/2007, ΔΙΜΕΕ 2008, 68: **5 (υποσ. 17)**, **6 (υποσ. 23)**, **53 (υποσ. 288)**, **55 (υποσ. 296)**

Εφαθ 8962/2006, ΕΛΛΔνη 2007, 1515: **46 (υποσ. 246)**

Εφαθ 8634/2005, ΔΙΜΕΕ 2006, 215 : **20 (υποσ. 121)**

Εφαθ 9099/2005, ΔΙΜΕΕ 2005, 561: **51 (υποσ. 272)**

Εφαθ 1624/2005, ΕπισκΕΔ 2005, 475: **18 (υποσ. 104)**

Εφαθ 3316/2004, ΕΛΛΔνη 2006, 288: **13 (υποσ. 79)**

Εφαθ 5573/2004 ΕπισκΕΔ 2004, 1052: **46 (υποσ. 247)**

Εφαθ 4430/2003, ΕΛΛΔνη 2003, 1664: **32 (υποσ. 185)**, **55 (υποσ. 295)**

Εφαθ 9189/2001 σε dsanet.gr : **18 (υποσ. 104)**, **49 (υποσ. 261)**

Εφαθ 1371/1997, ΔΕΕ 1997, 997: **7 (υποσ. 35)**

Εφαθ 8908/1988, ΝοΒ 1988, 1664: **17 (υποσ. 103)**

ΕφΘεσ 2897/2006, ΔΙΜΕΕ 2007, 410: **52 (υποσ. 285)**

ΕφΘεσ 2645/2002 σε dsanet.gr: **117 (υποσ. 530)**

ΕφΘεσ 2147/2001, Αρμ 2002, 1161: **15 (υποσ. 88)**, **117 (υποσ. 531)**

ΕφΘεσ 3424/1989, Αρμ1989, 1205: **12 (υποσ. 72)**

ΕφΘρακ 290/2007, ΧρΙΔ 2008, 65: **93 (υποσ. 437)**, **98 (υποσ. 460)**

ΕφαΙγ 48/2007, ΔΙΜΕΕ 2008, 70: **5 (υποσ. 17)**

ΠΠρΑθ 2256/2008 σε elawyer.blogspot.com (δημοσίευμα της 21. 4. 2009) : **54 (υποσ. 292)**

ΠΠρΑθ 8169/2008 , ΔΙΜΕΕ 2008, 499 : **52 (υποσ. 278)**

ΠΠρΑθ 876/2007, ΔΙΜΕΕ 2007, 230 : **52 (υποσ. 284)**

ΠΠρΑθ 2575/2007, ΔΙΜΕΕ 2008, 502: **52 (υποσ. 283)**, **117 (υποσ. 529)**

ΠΠρΑθ 2303/2006, ΔΙΜΕΕ 2007,67: **6 (υποσ. 25)**, **12 (υποσ. 74)**, **13 (υποσ. 81)**, **15 (υποσ. 90)**, **17 (υποσ. 98)**, **20 (υποσ. 121)**

ΠΠρΑθ 717/2005, ΔΙΜΕΕ 2005, 408: **117 (υποσ. 529)**

ΠΠρΑθ 2071/2005, ΔΙΜΕΕ 2005, 410: **12 (υποσ. 70)**, **32 (υποσ. 185)**

ΠΠρΑθ 5845/2005, ΔΙΜΕΕ 2006, 364: **14 (υποσ. 84)**, **31 (υποσ. 182)**

ΠΠρΑθ 65/2004, ΔΙΜΕΕ 2004, 390: **51 (υποσ. 272)**

ΠΠρΑθ 4661/2004, ΔΙΜΕΕ 2004, 563: **31 (υποσ. 179)**, **32 (υποσ. 185)**, **99 (υποσ. 464)**, **116 (υποσ. 523)**

ΠΠρΑθ 2113/2003, ΔΙΜΕΕ 2004, 227: **6 (υποσ. 24)**

ΠΠρΑθ 2364/2002, ΔΕΕ 2002, 595: **6 (υποσ. 24)**, **11 (υποσ. 66)**, **12 (υποσ. 74)**, **13 (υποσ. 80)**

ΠΠρΑθ 4824/2002, ΧρΙΔ 2002, 998: **13 (υποσ. 79)**, **117 (υποσ. 530)**

ΠΠρΑθ 1189/2001, ΧρΙΔ 2001, 416: **15 (υποσ. 93)**

ΜΠρΑθ 829/1994 σε dsanet.gr : **99 (υποσ. 464)**

ΠΠρΠειρ 27/2009, ΔΙΜΕΕ 2009, 65: **20 (υποσ. 120)**, **38 (υποσ. 205)**, **46 (υποσ. 246)**, **54 (υποσ. 292)**, **55 (υποσ. 298)**, **81 (υποσ. 393)**, **116 (υποσ. 526)**

ΠΠρΠειρ 3117/2005, ΔΙΜΕΕ 2006, 219: **42 (υποσ. 231)**, **52 (υποσ. 281)**
 ΠΠρΘεσ 26488/2001 Αρμ 2003, 931: **13 (υποσ. 79)**
 ΜΠρΑθ 2925/2008, ΔΙΜΕΕ 2008, 214: **13 (υποσ. 81)**, **118 (υποσ. 536)**
 ΜΠρΑθ 275/2007, ΔΙΜΕΕ 2007, 237: **21 (υποσ. 125)**
 ΜΠρΑθ 959/2004, Αρμ 2005, 203=NoB 2004, 1590: **12 (υποσ. 74)**, **15 (υποσ. 87)**
 ΜΠρΑθ 1963/2004, ΔΙΜΕΕ 2004, 404: **73 (υποσ. 367)**
 ΜΠρΑθ 2122/2004, ΔΙΜΕΕ 2005, 100: **93 (υποσ. 435, 438)**, **98 (υποσ. 458)**
 ΠΠρΑθ 4661/2004, ΔΙΜΕΕ 2004, 563: **31 (υποσ. 179)**, **32 (υποσ. 185)**, **99 (υποσ. 464)**, **116 (υποσ. 523)**
 ΜΠρΑθ 4701/2002, ΔΙΜΕΕ 2004, 212: **9 (υποσ. 48, 50)**, **10 (υποσ. 56)**, **30 (υποσ. 172)**
 ΜΠρΑθ 1639/2001, ΔΕΕ 2001, 858: **28 (υποσ. 162)**, **33 (υποσ. 190)**, **93 (υποσ. 438)**
 ΜΠρΑθ 14751/1996, ΔΕΕ 1998, 843=ΕΕμπΔ, 858: **91 (υποσ. 428, 431)**
 ΜΠρΑθ 22338/1996, NoB 1997, 73: **46 (υποσ. 250)**
 ΜΠρΘεσ 16790/2009, ΔΙΜΕΕ 2009, 400: **20 (υποσ. 118)**, **26 (υποσ. 151)**, **82 (υποσ. 396)**, **87 (υποσ. 418)**, **118 (υποσ. 536)**
 ΜΠρΘεσ 19927/2004, ΔΙΜΕΕ 2004, 558: **6 (υποσ. 25)**, **118 (υποσ. 536)**
 ΜΠρΘεσ 19928/2004, ΔΙΜΕΕ 2004, 559: **46 (υποσ. 253)**, **98 (υποσ. 458, 460)**
 ΜΠρΘεσ 24742/1998, Δ 1999, 142: **46 (υποσ. 250)**, **47 (υποσ. 253)**
 ΜΠρΠατρ 2667/2005 σε dsanet.gr : **8 (υποσ. 42)**
 ΜΠρΡοδοπ 44/2008, ΔΙΜΕΕ 2009, 204: **43 (υποσ. 237)**, **56 (υποσ. 299)**, **56 (υποσ. 302)**, **106 (υποσ. 491)**, **116 (υποσ. 527)**
 ΜΠρΘηβ 278/2004, NoB 2004,1786: **7 (υποσ. 35)**
 ΜΠρΚοριν 2449/2008, ΧρΙΔ 2009,122: **8 (υποσ. 42)**
 ΣυμβΠλημΣαμου 16/2001 ΠοινΔνη 2001, 819: **9 (υποσ. 48)**
 ΠλημΑθ 47666/1998, ΠοινΧρ 1999,164: **18 (υποσ. 104)**

ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΔΕΚ

ΔΕΚ απόφαση της 19.02.2009, Υποθ. C-557/07, στο διαδικτυακό τόπο του ΔΕΚ
www.curia.europa.eu : **107 (υποσ. 496)**

ΔΕΚ απόφαση της 10.2.2009, υποθ. C-301/2006, ΔΙΜΕΕ 2009, 113: **107 (υποσ. 495)**

ΔΕΚ απόφαση της 16.12.2008, υπόθεση C-73/07 *Tietosuojavaltuutettu εναντίον Satakunnan Markkinapörssi Oy και Satamedia Oy* στο διαδικτυακό τόπο του ΔΕΚ
www.curia.europa.eu : **82 (υποσ. 396)**

ΔΕΚ απόφαση της 29.1.2008, υποθ. C-275/2006, ΔΙΜΕΕ 2008, 390: **107 (υποσ. 496)**

ΔΕΚ απόφαση της 6.11.2003, υποθ. C-101/2001, *Bodil Lindqvist*, Συλλ 2003. I 2971=ΔΙΜΕΕ 2004, 578=ΕπισκεΔ 2003, 1041= Αρμ 2004, 1078= ΕΕΕυρΔ 2003, 884: **61 (υποσ. 316) , 79 (υποσ. 385)**

ΔΕΚ απόφαση της 20.05.2003, C-465/00, C-138/01, C-139/01, *Österreichischer Rundfunk (ORF)*, Συλλ 2003. I-4989: **5 (υποσ. 18)**

ΔΕΚ απόφαση της 7.3.1995, C-68/93, *Fiona Shevill/Press Alliance*, Συλλ. 1995. I-415: **120 (υποσ. 540)**

ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΕΔΔΑ

ΕΔΔΑ *Reklos et Davourlis v. Grece*, απόφαση της 15.1.2009, προσφυγή 1234/2005 βλ. σε Συνήγορος 2009 (τ. 71), 62 (περίληψη) = ΔΙΜΕΕ 2009, 435επ. με σημείωση Αθανασόπουλου Ε. : **15 (υποσ. 87)**

ΕΔΔΑ *Brunet-Licompte και Sarl Mag κατά Γαλλίας*, απόφαση της 20.11.2008, υπόθεση 13327/2004, ΔΙΜΕΕ 2008, 434-435 (περίληψη) : **52 (υποσ. 280)**

ΕΔΔΑ εφημερίδα *Αυγής κατά Ελλάδας*, απόφαση της 5.6.2008, υπόθεση 15909/2006, ΔΙΜΕΕ 2008, 250: **52 (υποσ. 286)**

ΕΔΔΑ *Αλήθεια Εκδοτική Εταιρία ΕΠΕ και Κωνσταντινίδης κατά Κύπρου*, απόφαση της 22.5. 2008, ΔΙΜΕΕ 2008, 147 (περίληψη) : **52 (υποσ. 287)**

ΕΔΔΑ *Kulis κατά Πολωνίας*, απόφαση της 18.3.2008, υπόθεση 15601/2002 (περίληψη) σε ΔΙΜΕΕ 2008, 2-3: **15 (υποσ. 93)**

ΕΔΔΑ *Κατραμή κατά Ελλάδος*, απόφαση της 6.12.2007, ΔΙΜΕΕ 2007, 578: **52 (υποσ. 287)**

ΕΔΔΑ *Λιοναράκης κατά Ελλάδας*, απόφαση 5.7.2007, ΔΙΜΕΕ 2007, 285: **55 (υποσ. 297)**

ΕΔΔΑ *London, Otchakovsky-Laurens και July κατά Γαλλίας*, απόφαση της 22.10.2007, υπόθεση 21279/2002, ΔΙΜΕΕ 2007, 475 (περίληψη) : **51 (υποσ. 277)**

ΕΔΔΑ *Nikowitz και Verlagsgruppe News GmbH κατά Αυστρίας*, απόφαση της 22. 2. 2007, υπόθεση 5266/2003, ΔΙΜΕΕ 2007, 7 (περίληψη) : **52 (υποσ. 281)**

ΕΔΔΑ *Sanocki κατά Πολωνίας*, απόφαση της 17.7.2007, υπόθεση 28949/2003, ΔΙΜΕΕ 2007, 165 (περίληψη) : **52(υποσ. 279)**

ΕΔΔΑ *Standard Verlagsgesellschaft mbH κατά Αυστρίας*, απόφαση της 22.2.2007, υπόθεση 37464/2002, ΔΙΜΕΕ 2007,6 (περίληψη) : **46 (υποσ. 247)**

ΕΔΔΑ *Krasulya κατά Ρωσίας*, απόφαση της 22.2.2007, υπόθεση 12365/2003, ΔΙΜΕΕ 2007,7 (περίληψη) : **51 (υποσ. 277)**

ΕΔΔΑ *Colaco Mestre και Sociedade Independente de Comunicacao SA* απόφαση της 26. 4. 2007, υποθέσεις 11182/2003 και 11319/2003, ΔΙΜΕΕ 2007, 166 (περίληψη) : **52 (υποσ. 277)**

- ΕΔΔΑ *Hachette Filipacchi κατά Γαλλίας*, απόφαση της 14.6.2007, υπόθεση 71111/2001 σε ΔΙΜΕΕ 2007 (περίληψη) : **12 (υποσ. 71)**
- ΕΔΔΑ *Raichinov κατά Βουλγαρίας*, απόφαση της 20.4.2006, υπόθεση 47579/1999, ΔΙΜΕΕ 2006, 272 (περίληψη) : **52 (υποσ. 282)**
- ΕΔΔΑ *Kobenter και Standard Verlags GmbH κατά Αυστρίας*, απόφαση της 2.11.2006, υπόθεση 60899/2000, ΔΙΜΕΕ 2006, 469,470: **52 (υποσ. 282)**
- ΕΔΔΑ *Lyashko κατά Ουκρανίας*, απόφαση της 10.8.2006, υπόθεση 21040/2002, ΔΙΜΕΕ 2006, 312 (περίληψη) : **52 (υποσ. 282)**
- ΕΔΔΑ *Roseiro Bento κατά Πορτογαλίας*, απόφαση της 18.4.2006, υπόθεση 29288/2002, ΔΙΜΕΕ 2006, 272 (περίληψη) : **52 (υποσ. 282)**
- ΕΔΔΑ *Malisiewicz-Gazior κατά Πολωνίας*, απόφαση της 6.4.2006, υπόθεση 43797/1998, ΔΙΜΕΕ 2006, 273: **52 (υποσ. 282)**
- ΕΔΔΑ *Strangu και Scutelnicu κατά Ρουμανίας*, απόφαση της 31. 1. 2006, υπόθεση 53899/2000, ΔΙΜΕΕ 2006, 113-114: **52 (υποσ. 282)**
- ΕΔΔΑ *von Hannover (Καρολίνα του Μονακό)* κατά Γερμανίας, απόφαση της 24.06.2004, ΔΙΜΕΕ 2005, 438 επ: **50 (υποσ. 265, 266)**
- ΕΔΔΑ *Times Newspaper Ltd κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, απόφαση της 10. 3. 2009, υποθέσεις 3002/2003 και 23647/2003, ΔΙΜΕΕ 2009, 6 (περίληψη) : **42 (υποσ. 230)**
- ΕΔΔΑ *Radio Twist κατά Σλοβακίας*, απόφαση 19. 12. 2006, υπόθεση 62202/2000 σε ΔΙΜΕΕ 2006, 139: **35 (υποσ. 199)**
- ΕΔΔΑ απόφαση *Plon κατά Γαλλίας* σε *Αλιβιζάτο Ν. ,* Ιδιωτικότητα και Δημοσιοποίηση, ΔΙΜΕΕ 2005, 16: **12 (υποσ. 71)**, **50 (υποσ. 266)**
- ΕΔΔΑ *Fressoz et Roire c. France*, απόφαση της 21 Ιανουαρίου 1999, προσφυγή 29183/95: **16 (υποσ. 96)**

ΑΛΛΟΔΑΠΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

Αμερικανικές Αποφάσεις

- Doe v. MySpace Inc. ,* 474 F. Supp. 2d 843, 846-47 (W. D. Tex. 2007), σε *Hashemi*, Facebook's privacy policy and its third-party partnerships: Lucrativity and Liability, Berkley University Journal Science 'n' Technology Law, 2009, 159: **84 (υποσ. 407)**
- Dyer v. Nw. Airlines Corps.* 334 F. Supp. 2d 1196, 1200 (D. N. D. 2004), σε *Hashemi*, Facebook's privacy policy and its third-party partnerships: Lucrativity and Liability, Berkley University Journal Science 'n' Technology Law, 2009, 152: **84 (υποσ. 408)**
- Huntsman v. Soderbergh* 433 F. Supp. 2d 1236 (D. Colo. 2006), No. 02-M-1662 (MJW) σε *Armstrong ,* FECA Matter : An Epic Copyright Infringement Trial, Congressional Interference, and the Diminution of Moral Rights in the United States of America, The John Marshall Review of Intellectual Property Law 2008, 375 επ. : **94 (υποσ. 443)**

Layshock v. Hermitage School District 412F. Supp. 2d 502 (W. D. 2006), *Williams, Public Schools vs. MySpace & Facebook: The newest challenge to student speech rights*, University of Cincinnati Law Review 2008, 717: **83 (υποσ. 400)**

Brown v. ACMI Pop Div. , -N. E. 2d-, No. 06-0870, 2007 WL 2214544 (Ill. App. Aug. 2, 2007) σε [http://blog. internetcases. com/category/right -of-publicity](http://blog.internetcases.com/category/right-of-publicity) (ανάρτηση της 8ης Αυγούστου 2007) : **99 (υποσ. 465)**

Peter Hall and Big Bad Productions, Inc v. EarthLink Network Inc διαθέσιμη σε [http://www.epic. org/privacy/internet/hall-complaint-798. html](http://www.epic.org/privacy/internet/hall-complaint-798.html): **19 (υποσ. 113)**

Christopher Wiest v. E-Fense, Inc., et al. , United States District Court for the Eastern District of Virginia, Alexandria Division, Civil Action No. 04-1201,356 F. Supp. 2d 604,February 9, 2005 σε *Schachter / Kurtzberg* , Law of Internet Speech, 2008, 506: **36 (υποσ. 204)**

Verizon Internet Servs. v. Recording Indus. Ass' n of America, Inc. , 543 U. S. 924 (2004) σε *Schachter / Kurtzberg* (2008), 449: **103 (υποσ. 476)**

Mathis v. Cannon, 276 Ga. 16, 573 S. E. 2d 376 (Ga. 2002) σε *Schachter / Kurtzberg* (2008), 499: **49 (υποσ. 261)**

Varian Medical Sys. v. Delfino, No. CV 780187 Cal. Super. Ct. Jury verdict Dec. 18, 2001 σε *Schachter / Kurtzberg* (2008), 496: **20 (υποσ. 117)**

John Doe v. 2TheMart. Com Inc. , United States District for the Western District of Washington, No. C01-453Z, 140 F. Supp. 2d 1088, April 26, 2001 σε *Schachter / Kurtzberg* (2008), 432: **103 (υποσ. 476)**

Melvin v. Doe, 49 Pa. D. & C. 4th 449, Pa. Ct. Common Pleas Allegheny Cty. Nov. 15 2000) σε *Schachter / Kurtzberg* (2008), 439: **103 (υποσ. 476)**

Marczeski v. Law, 122F. Supp. 2d 315 (D. Conn. Nov. 20, 2000) σε *Παπαζήση / Ιγγλεζάκης*, Προστασία προσωπικότητας και Διαδίκτυο, στο Συλλογικό έργο Προστασία Προσωπικότητας, 2008, 106: **19 (υποσ. 112)**

Απόφαση *Robert Zelinka v. Americare Healthscan, Inc.* , et al. , Court of Appeal of Florida, Fourth District. No 99-3030, 763 So. 2d 1173 January 26, 2000 σε *Schachter /Kurtzberg* (2008), 500-502: **58 (υποσ. 306)**

Wendt v. Host Intern. , Inc. , 125 F. 3d 806 (9th Cir. 1997)/197 F. 3d 1284 (9th Cir. 1999)/ 531 U. S. 811 (2000) σε *Schachter / Kurtzberg* (2008), 520: **100 (υποσ. 466)**

U. S. District Court for the Northern District of California, *Nicosia v. Rooy*, 72F. Supp. 2d 1039 (N. D. Cal. 1999) σε *Schachter / Kurtzberg* (2008),454: **20 (υποσ. 116)**

Columbia Ins. Co. v. Seescandy.com, 185 F. R. D. 573 (N. D. Cal. 1999) σε *Schachter M. / Kurtzberg J.* (2008), 444: **103 (υποσ. 476)**

American Civil Liberties Union v. Reno, 929 F. Supp. 824, 881 (E. D. Pa 1996), aff'd 521 U. S. 844 (1997) σε *Schachter /Kurtzberg*, Law of internet Speech, 2008, 35 : **83 (υποσ. 400)**

Υπόθεση *Ellis v. Time Inc*, No. Civ. A. 94-1755, 1997 WL 863267 at 1 (D. D. C. 1997) σε *Schachter / Kurtzberg* (2008), 495: **53**

Stratton Oakmont. Inc. V. Prodigy Servs. Co., 63 U. S. L. W. 2765, 1995 WL 323710, 23 Media L. Rptr. (BNA) 1794 (N. Y. Sup. May 24, 1995) (“Stratton Oakmont I”) σε *Schachter /Kurtzberg* (2008), 344: **58 (υποσ. 305)**

Dietemann v. Times, Inc. , 449 F. 2d 245 (9th Cir. 1971), σε *Schachter /Kurtzberg* (2008), 579: **10 (υποσ. 59)**

The New York Times Company v. L. B. Sullivan, Supreme Court of the United States Nos. 39, 40, 376 U. S. 254, March 9, 1964 σε *Schachter / Kurtzberg* (2008), 476: **51 (υποσ. 276)**

Garrison v. Louisiana, 379 U. S. at 77, 85 S. CT. AT 217 σε *Schachter / Kurtzberg* (2008), 484: **52 (υποσ. 282)**

Scott v. Hull, 22 Ohio App. 2d at 144, 259 N. E. 2d at 162 βλ. σε *Schachter /Kurtzberg* (2008), 454: **57 (υποσ. 305)**

In re Double Click Inc. Privacy Litig. 154F. Supp. 2d 497, 507, 519 (S. D. N. Y 2001), *Hotaling*, Communication Law Conspectus 2008, 545: **70 (υποσ. 355)**

In re Pharmatrack Inc. Privacy Litig. 220 F. Supp. 2d 4, 12-14 (D. Mass 2002), *Hotaling*, Communication Law Conspectus 2008, 545: **70 (υποσ. 355)**

International Shoe Co v. Washington, 326 U. S. 310 1945 σε *Nauss Exon*, Personal Jurisdiction: Lost in Cyberspace, Computer Law Revue and Technology Journal 2003, 26: **121 (υποσ. 544)**

Ogden v. Association of the United States Army (1959) 177 Supp. 498 at 502 σε *Lloyd*, Information Technology Law, 2008, 584: **42 (υποσ. 229)**

Stephen J. Barrett et al v. Ilena Rosenthal, S122953, Ct. App. 1/2 A096451, filed 20. 11. 2006 σε *Τάσσης*, Διαδίκτυο και ελευθερία έκφρασης-Το πρόβλημα των Blogs, ΔΙΜΕΕ 2006, 521: **57 (υποσ. 305)**

Αγγλικές Αποφάσεις

Applause Store Productions Ltd and Matthew Firsh v. Grant Raphael (2008) LTL 24/7/2008 σε *Smith*, Image, persona and the Law, 2008, 135: **22 (υποσ. 129)**, **111 (υποσ. 510)**

Bunt v. Tilley, 2006, EWHC 407 σε *Smith* (2008) , 135: **111 (υποσ. 510)**

Kiam v. Neil (no 2) , 1996, E. M. L. R. 493 σε *Smith* (2008) , 133: **14 (υποσ. 83)**

O'Shea v. MGN Ltd (May 4, 2001, Morland J.) 2001 WL 4155400 σε *Smith* (2008) , 134: **83 (υποσ. 14)**

Khodaparast v. Shad (2000) E. M. L. R. 265 σε *Smith* (2008) , 136: **83 (υποσ. 14)**

Loutchansky v. Times Newspapers Ltd, (2001) EWCA Civ 1805, (2002) QB 783 σε *Lloyd*, Information Technology Law, 2008, 584: **42 (υποσ. 299)**

Totalise plc. V. Motley Fool Ltd and Another (2001) All E. R. (D) 213 (Feb) σε *Lloyd* (2008), 572: **103 (υποσ. 476)**

Telnikoff v Matuskevitch (702 A 2d 230 1997) σε *Lloyd* (2008) , 587: **125 (υποσ. 556)**

Γαλλικές Αποφάσεις

Απόφαση του Cour d' Appel (Αρείου Πάγου) Paris της 6 Νοεμβρίου 2002 σε *Συνοδινού*, Η εικόνα στο Δίκαιο, 2007, 220,222: **15 (υποσ. 92)**

Απόφαση του Γαλλικού Αρείου Πάγου (Civ. 1re, 12 Déc. 2000, D. , 2001 p. 2434) σε *Castaldi*, L'exploitation Commercial de l'image des personnes physiques, 2008, 93: **118 (υποσ. 536)**

Απόφαση της 22/12/2005 του Εφετείου των Βερσαλλιών σε *Castaldi* , L'exploitation commerciale de l'image de personnes physiques, 2008, 47-52: **29 (υποσ. 164)**

Απόφαση του TGI (Πολυμελούς Πρωτοδικείου) de Paris, 19.10.2007, RIDA n. 215, Janvier 2008, 375 σε *Γαρουφαλιά*, Προσβολή ηθικού δικαιώματος & δικαιώματος προσωπικότητας στο ψηφιακό περιβάλλον, 2009, 149: **94 (υποσ. 441)**

Απόφαση του TGI Paris της 8 Ιουλίου 2005 σε *Συνοδινού*, Η εικόνα στο Δίκαιο, 2007, 211: **15 (υποσ. 91)**

Απόφαση του TGI Paris της 29 Μαΐου 2002 σε www.legalis.net : **32 (υποσ. 188)**

Απόφαση *UEJF and Licra v. Yahoo* του TGI Πολυμελούς Πρωτοδικείου των Παρισίων, 20. 11. 2001, της 10 Νοεμβρίου 2000, No 00/05308 στον διαδικτυακό τόπο www.article19.org : **125 (υποσ. 555)**

Απόφαση του TGI d' Aix-en-Provence της 24/11/88 σε *Castaldi* (2008) , 45: **29 (υποσ. 164)**

Γερμανικές Αποφάσεις

Απόφαση BGH, Urteil v. 23.6.2009 VI ZR 196/2008 σε ΔΙΜΕΕ 2009, 408επ. : **83 (υποσ. 400)**

Απόφαση του Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου της Γερμανίας (BVerfG) της 27.7.2005, 1 BvR 668/04, NJW 2005/2603 σε ΠοινΧρ 2007, 556 επ. : **106 (υποσ. 493)**

Βούλευμα Ομοσπονδιακού Ακυρωτικού Δικαστηρίου (BGH) της 31^{ης} Ιανουαρίου 2007 – StB 18/06 σε ΧρΙΔ 2007, 467επ. : **106 (υποσ. 493)**

Απόφαση της 15.12. 1983 του BVerfG σε *Γέροντα*, Η προστασία του πολίτη από την ηλεκτρονική επεξεργασία προσωπικών δεδομένων, 2002, 69: **23 (υποσ. 135)**

Λοιπές Αποφάσεις

Απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου της Αυστραλίας (*Dow Jones & Company Inc v Gutnick*, 2002 HCA 56) σε *Σταμπόπουλος Σ.* , Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο και Internet – Εφαρμοστέο δίκαιο στις περιπτώσεις ενοχών από αδίκημα, ΔΕΕ 2002, 1301: **122 (υποσ. 545)**

ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΩΝ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ ΑΡΧΩΝ

ΑΠΔΠΧ 43/2009, ΔΙΜΕΕ 2009, 446: **79 (υποσ. 388)**, **124 (υποσ. 550)**

ΑΠΔΠΧ 44/2009, ΔΙΜΕΕ 2009, 444: **79 (υποσ. 388)**, **85 (υποσ. 411)**

ΑΠΔΠΧ 38/2008, ΔΙΜΕΕ 2009, 141: **76 (υποσ. 382)**, **77 (υποσ. 383)**, **79 (υποσ. 387)**

ΑΠΔΠΧ 19/2008 σε ΔΙΜΕΕ 2008, 278: **104 (υποσ. 481)**

ΑΠΔΠΧ 39/2007, ΔΙΜΕΕ 2007, 584: **13 (υποσ. 81)**, **60 (υποσ. 313)**, **82 (υποσ. 394)**

ΑΠΔΠΧ 2/2006, ΔΙΜΕΕ 2006, 585: **79 (υποσ. 388)**

ΑΠΔΠΧ 25/2005, ΔΙΜΕΕ 2005, 290: **51 (υποσ. 271)**

ΑΠΔΠΧ 12/2004 σε <http://www.dpa.gr/Documents/Gre/Apofaseis/12-2004.doc>.: **104 (υποσ. 480)**

Απόφαση της 419/029 της ΕΕΤΤ (υπόθεση liantinis.gr) σε elawyer.blogspot.com, δημοσίευμα της 03.05.2007: **21 (υποσ. 127)**

ΚΥΡΙΟΤΕΡΕΣ ΠΗΓΕΣ

www.heinonline.org απ' όπου και αντλήθηκε η περισσότερη αμερικανική αρθρογραφία

www.europa.eu

ΛΗΜΜΑΤΙΚΟ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ

Αγωγή

- άρσης και παράλειψης 116
- αποζημίωσης 116, 117
- αποκατάστασης της ηθικής βλάβης 55,116,117,119,120
- μη γνήσιας διοίκησης αλλοτρίων 116, 119
- αδικαιολόγητου πλουτισμού 116, 119

Ανεπιθύμητη Αλληλογραφία 26

Αποζημίωση

- καθορισμός σε περίπτωση παράνομης χρησιμοποίησης της εικόνας προσώπου 13, 117
- σε περίπτωση προσβολής προσωπικότητας 116
- σε περίπτωση προσβολής ηθικού δικαιώματος του δημιουργού 119
- σε περίπτωση παραβίασης της νομοθεσίας για τα προσωπικά δεδομένα 117-118

Απόσυρση

- παράνομου περιεχομένου από διαδικτυακό τόπο 110

Άρση

- του απορρήτου 102
- της προσβολής της προσωπικότητας λόγω συναίνεσης 7, 15

- της προσβολής της προσωπικότητας λόγω δικαιολογημένου ενδιαφέροντος 16, 20, 51, 52, 130

- της προσβολής του ηθικού δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας 119

Ασφαλιστικά Μέτρα 118

Blogs

- έννοια, διαχωρισμός 43
- προσβολή διά του τύπου 56

Δημόσια πρόσωπα 50, 51, 52, 53

Διαιτησία

- ρήτρα 126

Διεθνή Δικαιοδοσία

- καθορισμός με γ.ο.σ. 126
- καθορισμός σε περίπτωση προσβολής 120

Δικαιολογημένο ενδιαφέρον

ενημέρωσης του κοινού 20, 51, 52, 130

Δικαίωμα

- ενημέρωσης του υποκειμένου των Δεδομένων 68
- πρόσβασης του υποκειμένου των Δεδομένων 71
- αντίρρησης του υποκειμένου των Δεδομένων 72
- επί της ίδιας εικόνας 11
- επί του ονόματος 21
- ηθικό του δημιουργού 91

- οικονομικής εκμετάλλευσης στοιχείων της προσωπικότητας 27
- ιδιωτικότητας 9, 14, 24, 26, 50, 51
- πληροφόρησης και συμμετοχής στην κοινωνία της πληροφορίας

Δυσφήμιση

- έννοια 19
- διαχωρισμός από εξύβριση 18
- με κείμενο 17
- με εικόνα 14
- με συνδυασμό κειμένου και εικόνας 18
- από διαδικτυακό MME 52,53

Εικόνα

- έννοια 12
- ηθική πτυχή του δικαιώματος 12
- περιουσιακή πτυχή του δικαιώματος 28

Εξουσία

- δημοσίευσης του ηθικού δικαιώματος του δημιουργού 93
- ακεραιότητας του ηθικού δικαιώματος του δημιουργού 94
- πατρότητας του ηθικού δικαιώματος του δημιουργού 93-94
- προσπέλασης του ηθικού δικαιώματος του δημιουργού 95

Επεξεργασία

- προϋποθέσεις νομιμότητας Επεξεργασίας 66
- προσωπικών δεδομένων από την εταιρία Facebook 83
- προσωπικών δεδομένων τους χρήστες του Facebook 87
- προσωπικών δεδομένων από τις

μηχανές αναζήτησης 124-125

- προσωπικών δεδομένων από τους παρόχους διαδικτυακών υπηρεσιών 62 επ., 66 επ.

Εξωδικαστική επίλυση διαφορών

- για προσβολές προσωπικών δεδομένων
- για απόσυρση επιβλαβούς 127
- περιεχομένου 127-128

Εφαρμοστέο Δίκαιο 122

Ηθική Βλάβη

- σε περίπτωση προσβολής έκφανσης της προσωπικότητας 116
- σε περίπτωση προσβολής του δικαιώματος επί της ίδιας εικόνας 117
- σε περίπτωση παράβασης των νόμων για την προστασία των προσωπικών δεδομένων 119
- σε περίπτωση προσβολής του ηθικού δικαιώματος του δημιουργού 119,120
- ύψος της χρηματικής ικανοποίησης στην περίπτωση προσβολής από MME 55

MME

- υπαγωγή του Διαδικτύου στο καθεστώς των MME 35,37
- μορφές 41
- συναλλακτικές υποχρεώσεις 45
- προσβολές προσωπικότητας 50
- προσωπικά δεδομένα και MME στο Διαδίκτυο 81

Πάροχοι Υπηρεσιών internet

- ευθύνη 108

- κατηγορίες 108
- ευθύνη του κατόχου διαδικτυακού Τόπου 111

Πληροφοριακός αυτοκαθορισμός

- ορισμός 24
- προσβολή 24-25
- συνέπειες 26

Προσωπικά δεδομένα

- έννοια 60
- cookies 62, 63, 64
- κατασκοπευτικά λογισμικά 62, 64
- καταχρηστικότητα ρητρών 74
- παράνομη δημοσίευση 79

Προσωπικότητα

- διεθνής προστασία 3
- προστασία από την ελληνική έννομη Τάξη 6
- εκφάνσεις 6
- Σφετερισμός προσωπικότητας 21

Προσβολή

- τιμή 17
- δικαιώματος επί της ίδιας εικόνας 13
- ονόματος στο Διαδίκτυο 21
- πληροφοριακού αυτοκαθορισμού 24-25
- ηθικού δικαιώματος του δημιουργού 93, 94, 95
- δικαιώματος οικονομικής εκμετάλλευσης στοιχείων της προσωπικότητας 32, 33

Προσβολή διά του τύπου

- Διαδικτυακά MME 54
- αμιγώς διαδικτυακές μορφές MME 56
- οικονομική αντιμετώπιση 116

Σύγκρουση Δικαιωμάτων

- ελευθερίας έκφρασης έναντι προσωπικότητας στο πλαίσιο των MME 51, 52
- ελευθερίας έκφρασης έναντι ιδιωτικότητας στο πλαίσιο των MME 50, 51
- ελευθερίας έκφρασης έναντι προσωπικών δεδομένων στο πλαίσιο των MME 81
- ελευθερίας έκφρασης των χρηστών έναντι ηθικού δικαιώματος του δημιουργού 96, 97
- ελευθερίας έκφρασης των χρηστών κοινωνικών δικτύων έναντι του δικαιώματος διατήρησης προσωπικών δεδομένων 87, 88

Σύμβαση εκμετάλλευσης

- στοιχείων προσωπικότητας 30
- εικόνας φυσικού προσώπου 31, 32

Σφετερισμός Προσωπικότητας 21

Forum

- έννοια 44
- υπαγωγή στα MME 45
- προσβολή δια του τύπου 57